

การศึกษาประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร
เพื่อการจัดแสดงนิทรรศการอนุสรณ์สามัคคีสมาคม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา วัฒนธรรมศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. ๒๕๔๓

ISBN 974-665-015-7

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

๑๗
๗๘๖๘ กต
๒๕๔๓
ณ. ๕

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร
เพื่อการจัดแสดงนิทรรศการอนุสรณ์ตามคคีสมาคม

[Signature].....

นางสาวสุวนัน ขวัญทอง
ผู้วิจัย

[Signature].....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญา บัวสรวง ศศ.บ., M.A.
ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

[Signature].....

อาจารย์พรทิพย์ อุศุภรัตน์ ศศ.บ., ศศ.ม.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

[Signature].....

อาจารย์อาทิตย์ จันทะวงษ์ อ.บ. (เกียรตินิยม), ศศ.ม.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

[Signature].....

ผศ.ประกายรัตน์ สุขุมลชาติ M.S.
รักษาราชการแทนคณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย

[Signature].....

รองศาสตราจารย์เสาวภา พรศิริพงษ์ ศศ.บ., สม.ม.
ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

วิทยานิพนธ์

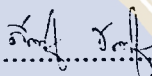
เรื่อง

การศึกษาประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร
เพื่อการจัดแสดงนิทรรศการอนุสรณ์สามัคคีสมาคม

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

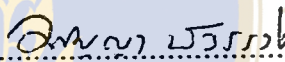
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา

วันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2543

นางสาวสุวนัน ขวัญทอง

ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญา บัวสว่าง ศศ.บ., M.A.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ประสงค์ เอี่ยมอนันต์

ศ.บ.(เกียรตินิยม), M.ARCH.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

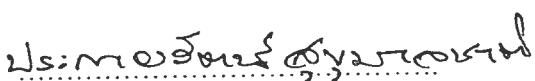
อาจารย์พรทิพย์ อุดุภรัตน์ ศศ.บ., ศศ.ม.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

อาจารย์อาทิตย์ จันทร์วงษ์ อ.บ. (เกียรตินิยม), ศศ.ม.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ (เกียรตินิยม), ศศ.ม.

ผศ.ประกายรัตน์ สุขุมลชาติ M.S.

รักษาราชการแทนคณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร. คุณหญิงสุริยา รัตนกุล

Doctorat de l' Universite de Paris

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อภิญา บัวสรวง อาจารย์พรทิพย์ อุกุรัตน อาจารย์ประสงค์ เขี่ยมอนันต์ อาจารย์อาทิตย์ จันทะวงษ์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ของการวิจัยมาโดยตลอด รวมทั้งคณาจารย์ของสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดลที่ได้ ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้เพื่อนำไปใช้ในการศึกษาวิจัย

ขอขอบคุณนายพันธุ์เรือง พันธุ์หงส์ นางสุลักขณา ธรรมานุสติ อาจารย์สวรรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล นางสาวประภัสสร โพธิ์ศรีทอง นางสาวพิศมัย ไพริระย่อเดช นางสมใจ แซ่โจ้ว นายวิระพงษ์ มีสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มพิพิธภัณฑศึกษา รุ่นที่ 6 นายทศพร ศรีสมาน นายเชิดชาติ หิรัญโร นายทม เกตุวงศา นางสาวอินทรา ฉลาดปรุและอาจารย์มนัส แก้วบุชา ตลอดจน นางสาวจารุณี แคมสำราญ และนายกำพล จันทรเรืองนภา รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านที่ช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเอื้อเฟื้อภาพประกอบเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้มา ณ ที่นี้ด้วย

ท้ายนี้ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาและสมาชิกในครอบครัวซึ่งสนับสนุนในด้านการเงินและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

สุวนัน ขวัญทอง
ผู้วิจัย

4137642 LCCS/M : สาขาวิชา : วัฒนธรรมศึกษา ; ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา)

คำสำคัญ : สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย / จัดแสดงนิทรรศการ / เนื้อหาการจัดแสดง

ศุวณัน ขวัญทอง : การศึกษาประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร เพื่อการจัดแสดงนิทรรศการอนุสรณ์สามัคคีสมาคม (A STUDY OF THE HISTORY OF THE THAI STUDENT OFFICE IN LONDON FOR THE EXHIBITION DESIGN OF SAMAGGI ASSOCIATION MEMORIAL) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : อภิญญา บัวสว่าง, ศศ.บ., M.A. พรทิพย์ อุศรัตัน, ศศ.บ., ศศ.ม., อาทิตยา จันทะวงษ์, อ.บ. (เกียรตินิยม), ศศ.ม., ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, ศ.บ. (เกียรตินิยม), M.ARCH. 183 หน้า. ISBN 974-665-015-7

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาประวัติความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในลอนดอน รวมทั้งความเป็นมาของการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ตลอดจนวิถีชีวิต กิจกรรมของนักเรียนไทย ทั้งนี้เพื่อนำสาระจากการศึกษามาเป็นแนวคิดในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ หอ三室ัคคีสโมสรในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน

ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาเอกสารเป็นหลักอันประกอบด้วย เอกสารจากกองจดหมายเหตุ แห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน สมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ และเอกสารจาก วรรณกรรมอื่น ๆ เช่น หนังสือที่ระลึกงานศพบันทึกของอดีตนักเรียนไทย และภาพถ่ายในอดีต นอกจากนี้ยังได้สัมภาษณ์ผู้ดูแลนักเรียนไทย อดีตนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร และ สถาปนิก เพื่อรวบรวมข้อมูลเนื้อหาสำหรับการศึกษาแนวคิดในการจัดนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์

ผลการวิจัยด้านเนื้อหาพบว่า ตั้งแต่อดีตพระมหากษัตริย์ไทยทรงตระหนักว่าการศึกษาคือกุญแจในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ สมัยรัชกาลที่ 5 จึงได้ส่งพระราชโอรส ชุนนาง และนักเรียนไปศึกษาต่อในประเทศสหราชอาณาจักร และได้เริ่มมีทุนเล่าเรียนหลวงในสมัยรัชกาลที่ 6 ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 7 จึงมีการจัดตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในกรุงลอนดอน มีหน้าที่ดูแล นักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรทั้งในเรื่องการเรียนการเงิน ในระยะเริ่มแรกผู้ดูแลนักเรียนไทยเป็นชาวอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2465 จึงมีผู้ดูแลนักเรียนไทยเป็นคนไทย สำหรับด้านชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียนไทยพบว่า สมัยรัชกาลที่ 6 ทรงตั้งสามัคคีสมาคมเพื่อให้นักเรียนไทยมา ชุมชุม พบปะสังสรรค์กัน ดังนั้นผู้ศึกษาได้เสนอแนวคิดในการจัดแสดงแบบ Hall of fame โดย คัดสรรเนื้อหาทางประวัติศาสตร์เพื่อให้ผู้ชมรู้จักประวัติความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ตลอดจนความอุตสาหะพากเพียรเรียนรู้ และความสามัคคีของนักเรียนไทยในอดีต เพื่อเป็น ตัวอย่างแก่นักเรียนในรุ่นปัจจุบันต่อไป

4137642 LCCS/M : MAJOR : CULTURAL STUDIES ; M.A. (CULTURAL STUDIES)--

KEY WORDS : THAI STUDENT OFFICE / EXHIBITION DESIGN / EXHIBITION OF
CONTENT

SUWANAN KWANTHONG : A STUDY OF THE HISTORY OF THAI STUDENT OFFICE
IN LONDON FOR THE EXHIBITION DESIGN OF SAMAGGI ASSOCIATION MEMORIAL.

THESIS ADVISORS : APINYA BUASUANG, M.A., PORNTHIP USUPARAT, M.A., ATHITAYA
CHANTHAWONG, M.A., PRASONG IAMANAN., M.ARCH. 183 p. ISBN 974-665-015-7

The objective of this research is to study the historical background of the Thai Student Office in London which include the historical background of Thai education in the United Kingdom, the students' life and Thai society in the United Kingdom for the conception of museum's content at Samaggi association in the Thai Student office.

The research will be based on the document analysis which used the documents from the National Archive Department, the Office of Civil Service Commission, the Old England Students Association and other documents such as the funeral memorial books, the students' memorial articles , and photographs. Furthermore, this information will be gained from interviewing people such as the former Superintendents in the United Kingdom, the students who was graduated from the United Kingdom and architect to collect data which lead to the studying of the conception for museum design .

According to the research, it was found that the King was recognized that the education will be the major key of the human resource development in Thailand ,for the reason that King Rama V had decided to send the Princes, Lords, and students to study in the United Kingdom and started to donate the King Scholarship in the King Rama VI period, and then established the Thai Student office in London in the King Rama VII period as the authority for educational management in the United Kingdom, in addition to supervise the studying and finance of Thai students. Consequently it had the first British superintendent , and then it had the Thai superintendent in 1922 . About the Thai students' life and Thai society in the United Kingdom, it was found that as apart from the hardworking in education, was the establishment of Samaggi Association by King Rama VI . Moreover , the exhibition design is represented the concept of Hall of Fame for the audiences' understanding of the historical background of Thai Student Office and also the examples for oversea students in the present to learning about the hardworking in education and the harmony of the former Thai students

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ช
สารบัญแผนผังและแผนที่	ฌ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	10
1.3 ประโยชน์ของการวิจัย	10
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	10
1.5 นิยามศัพท์	11
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น	11
2. การทบทวนวรรณกรรม.....	12
2.1 แนวคิดต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษา	12
2.1.1 แนวคิดและการค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อการจัดแสดงนิทรรศการ	12
2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์	14
2.1.3 แนวคิดและวิธีการเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า	16
2.1.4 หลักการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์	17
2.2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	23
2.2.1 เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ส่งนักเรียนไปศึกษา ในต่างประเทศ	23

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
2.2.2 ประวัติการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2385 - ปัจจุบัน	27
2.2.3 ความเป็นมาของสำนักงาน ก.พ. ในเรื่องการดูแลนักเรียนไทย ในต่างประเทศ	31
3. วิธีการวิจัย	36
3.1 การรวบรวมข้อมูลเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ	36
3.2 ข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง	40
3.3 การศึกษาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์	43
3.4 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์	44
3.5 การนำเสนอข้อมูลหรือการสังเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม	46
3.6 การจัดหาองค์ประกอบสิ่งแสดง	46
4. การศึกษาประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร	47
4.1 ความเป็นมาของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ตั้งแต่ พ.ศ. 2385 - ปัจจุบัน	47
4.2 ประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร	63
4.2.1 โครงสร้างหน้าที่การดูแลจัดการศึกษานักเรียนไทยใน ต่างประเทศ	64
4.2.2 อำนาจหน้าที่ของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ	67
4.2.3 ความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศ สหราชอาณาจักร	69
4.3 ความเป็นมาเกี่ยวกับผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร	75
4.4 การดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร	81
4.5 ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร	87
4.5.1 สามีคดีสมาคม : การก่อตั้งและการดำเนินงาน	91
4.5.2 นักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรที่มีบทบาทในการพัฒนา ประเทศ	99

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
5. การวิเคราะห์การจัดแสดงนิทรรศการในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ในประเทศสหราชอาณาจักร	113
5.1 ข้อมูลสภาพทั่วไปของกรุงลอนดอน	113
5.2 การวิเคราะห์ที่ตั้งอาคาร และสภาพแวดล้อม	114
5.2.1 สภาพแวดล้อมภายนอกอาคาร	115
5.2.2 องค์ประกอบภายในอาคาร	119
5.2.3 การกำหนดพื้นที่ในการจัดการแสดงนิทรรศการ	124
5.3 แนวทางการจัดการแสดงนิทรรศการอนุรักษ์สามัคคีสมาคม	125
5.4 การวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดการแสดง	130
6. บทสรุป.....	151
6.1 สรุปผลการวิจัยที่ค้นพบ	151
6.2 อภิปรายผลสิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัย	153
6.3 ข้อเสนอแนะ	156
บรรณานุกรม	157
ภาคผนวก	164
ประวัติผู้วิจัย	175
Executive Summary	176

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. เปรียบเทียบจำนวนนักเรียนทุนของบางกระทรวงในแต่ละรัชกาล	55
2. สถิติจำนวนนักเรียนใหม่ในประเทศสหราชอาณาจักรแต่ละเดือน ในปีพ.ศ. 2531 – 2535	56
3. สถิติจำนวนนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง พ.ศ. 2534 – 2542 จำแนกตามประเทศ	57
4. สถิติจำนวนนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง พ.ศ. 2534 – 2542 จำแนกตามสาขาวิชา	57
5. การเรียงอันดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในประเทศสหราชอาณาจักร จำแนกตามสาขาวิชา	58
6. สำเนาแสดงรายการค่าใช้จ่ายในการซื้อกรรมสิทธิ์ชั่วคราว บ้านเลขที่ 8 ถนนเอ็ดดิสัน	60
7. ตารางบัญชีแสดงเลขหมายรายการที่ดินและสิ่งปลูกสร้างราชพัสดุใน จังหวัดลอนดอน ซึ่งกระทรวงการคลังได้รับขึ้นทะเบียนไว้แล้ว	72
8. ตารางรายชื่อผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร	74
9. ตารางรายชื่ออดีตนายกรัฐมนตรีไทยที่เคยศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร	81
10. ตารางแสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง	103
11. ตารางแสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง	138
12. ตารางแสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง	142
13. ตารางแสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง	143

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. ภาพแสดงด้านหน้าอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรในปัจจุบัน	68
2. ภาพนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกอบพิธีเปิดอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2498	73
3. ภาพพระยาภะรตราชาถือทำยเรือกรรเชียงของวิทยาลัยที่ประเทศสหราชอาณาจักร	78
4. ภาพตราสามัคคีสมาคมเรียกว่า “คชสิงห์”	96
5. ภาพการประชุมประจำปีนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร พ.ศ. 2468	97
6. ภาพการประชุมประจำปีของสามัคคีสมาคมที่ Bryanston School, Blandford เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2499	97
7. พระฉายาลักษณ์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงแสดงละครพระนิพนธ์ของพระองค์เองเรื่อง “สุดหนทาง”	98
8. พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยตัวละครและนักดนตรีของพระองค์ในเรื่อง “มิสอันนี่โบน”	98
9. ภาพคณะราชทูตได้เชิญเครื่องราชบรรณาการไปถวายแก่สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียที่พระราชวังวินด์เซอร์ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2400	104
10. พระฉายาลักษณ์พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์กับเจ้าพระยาสุรศักดิ์ที่กรุงลอนดอน เมื่อ พ.ศ. 2422	105
11. พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ซึ่งทรงเป็นนักเรียนมหาวิทยาลัยออกฟอร์ดพระองค์แรก	105
12. พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศสหราชอาณาจักร	106
13. พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดื่มดื่มน้ำดื่มถวายพระพรของนายกรัฐมนตรีมหานครลอนดอน	106

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
14. พระบรมฉายาลักษณ์กรณีเสด็จประพาสประเทศสหราชอาณาจักรครั้งที่สอง มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ได้ทูลเกล้าฯ ถวายปฏิญญานิติศาสตร์คหุภินันตพิทิตติมศักดิ์ แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพิธีดังกล่าวได้กระทำขึ้นที่ เควอนเซียร์เฮาส์ ในกรุงลอนดอน	106
15. พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉายร่วมกับ พระราชโอรส ณ พระตำหนักทับโลว์คอร์ท เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2440	107
16. พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉาย ร่วมกับพระราชโอรสและนักเรียนไทย ณ พระตำหนักทับโลว์คอร์ท	107
17. ภาพพระตำหนักเกรทนี ที่เซอร์รีย์ ซึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงใช้เป็นที่เสด็จพระองค์ สำหรับศึกษาวิชาทหาร โดยมีพันเอกชุมเป็นผู้ดูแลการฝึก	108
18. ภาพ “ไครสต์เชิร์ชคอลเลจ” แห่งมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด เมื่อ พ.ศ. 2440	108
19. พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับรถม้าพระที่นั่งร่วมกับ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ อลิษาเบธที่ 2 จากสถานिरดไฟวิกตอเรียไปสู่พระราชวัง บักกิงแฮม	109
20. พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปเยือน “ทรินิตี้ คอลเลจ” แห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ที่ซึ่งเจ้านายไทยหลายพระองค์ทรงเคยศึกษาอยู่ที่นั่น เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2503	109
21. พระฉายาลักษณ์พระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ขณะทรงมี พระชันษา 13 พรรษาเสด็จฯ ถึงกรุงลอนดอน เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2509	110
22. ภาพพระยามโนปกรณนิติธาดา สำเร็จการศึกษาวิชากฎหมายจาก สำนักเนติบัณฑิตอังกฤษ (เกรย์อินน์) กรุงลอนดอน	110
23. ภาพหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรื สำเร็จการศึกษาจาก มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด	111
24. ภาพหม่อมราชวงศ์ถนัดศรี สวัสดิวัฒน์ (คนกลางในภาพ) ที่เบลนด์ฟอร์ด เมื่อ พ.ศ. 2499	111

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
25. ภาพกิจกรรมนักเรียนอังกฤษหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับเพื่อนนักเรียน ที่เมืองทออร์กีย์ เมื่อ พ.ศ. 2468	112
26. พระฉายาลักษณ์พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิรพงษ์ ภาณุเดช ประทับรถแข่ง ชื่อ “หนุมาน” ในฐานะผู้ชนะเลิศการแข่งรถ “แคมป์เบลล์ไทรฟ์” ที่บริดเกแลนด์ เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2481	112
27. ภาพแสดงสภาพทางเข้าด้านหน้าอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย	121
28. ภาพแสดงสภาพโถงทางเดินและบริเวณต้อนรับภายในอาคาร	122
29. ภาพแสดงสภาพภายในห้องสามัคคีสโมสร	123
30. ภาพแสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมในสภาพรวมทั้งหมด	146
31. ภาพแสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมบริเวณโถงทางเดิน	147
32. ภาพแสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมบริเวณโถงทางเดิน (ต่อ)	148
33. ภาพแสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมบริเวณโถงต้อนรับ	149
34. ภาพแสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมบริเวณห้องสามัคคีสโมสร	150

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้าที่
1. แผนภูมิแนวคิดของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เรื่องทางเดินของการศึกษาของประเทศสยามในรัชกาลที่ 5	54
2. แผนภูมิแสดงโครงสร้างการแบ่งส่วนราชการของสำนักงาน ก.พ.	66
3.. แผนภูมิแสดงการจัดองค์กรในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร	69
4. แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของสถานที่ตั้งกับสิ่งแวดล้อมภายนอก	116
5. แผนภูมิแสดงการติดต่อภายในอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร	120

สารบัญแผนผังและแผนที่

แผนผังที่	หน้า
1. แผนผังแสดงพื้นที่และขนาดของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน	118
2. แผนผังแสดงการจัดพื้นที่เนื้อหาจัดแสดง	128
3. แผนผังแสดงทิศทางการเดินชมนิทรรศการ	129
แผนที่ที่	
1. แผนที่แสดงอาณาเขตและขนาดของประเทศสหราชอาณาจักร	114
2. แผนที่แสดงที่ตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน	117

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อศึกษา

การจัดแสดงนิทรรศการในสังคมไทยนั้น ไม่สามารถระบุได้ว่ามีขึ้นในสมัยใด แต่จะเห็นลักษณะหนึ่งของการให้ความรู้ของคนไทยแต่โบราณ ซึ่งอาจจะจัดว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดแสดงนิทรรศการคือ การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดวาอารามต่าง ๆ โดยวาดเป็นภาพปริศนาธรรมบ้าง ชาดกคำสอนบ้าง สำหรับรูปแบบนิทรรศการนั้น เข้ามาในสังคมไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2396 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระที่นั่งราชอุทิศเพื่อรวบรวมสิ่งของที่ได้อมาขณะที่ยังทรงผนวชอยู่ ต่อมาใน พ.ศ. 2402 พระองค์ก็โปรดให้สร้างพระที่นั่งขึ้นอีกองค์หนึ่งในพระบรมมหาราชวัง ทรงบริเวณพระที่นั่งวิมลเมฆาปราสาทในปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นที่ตั้งศิลปโบราณวัตถุที่ทรงรวบรวมไว้และทรงตั้งชื่อว่า “พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์” ซึ่งถือได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑ์แห่งแรกของไทย (จิรา จงกล, 2532 : 47)

ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2413 ครั้งพระองค์ได้เสด็จชมพิพิธภัณฑ์ต่างประเทศเป็นครั้งแรกที่เมืองปัดดาเวีย เกาะชวา ภายในพิพิธภัณฑ์ใส่ของโบราณซึ่งมีในแผ่นดินชวาและประเทศต่าง ๆ ทั่วไป ต่อมาใน พ.ศ. 2417 พระองค์โปรดให้นำวัตถุสิ่งของต่าง ๆ มาจัดไว้ในหอคองคอเดีย (พระที่นั่งสทศยามคม) ในพระบรมมหาราชวัง และได้เปิดให้ประชาชนเข้าชมในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นเวลา 3 เดือนและได้จัดติดต่อกันมาทุกปี (กรมศิลปากร, 2517: 4) ซึ่งในครั้งนี้ได้มีบรรดาบริษัทห้างร้านนำสินค้ามาร่วมจัดแสดงมากมาย และมีเจ้าอาวาสวัดวาอารามต่าง ๆ ส่งศิลปวัตถุโบราณวัตถุมาร่วมแสดงด้วย ทำให้ได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏว่า “บางท่านก็ไปชมเครื่องราชกกุธภัณฑ์ สรรพสิ่งที่ควรไม่ได้เห็นก็ได้เห็นในคราวนี้ ของอย่างคืออย่างวิเศษ บางคนพูดว่า ได้ยินแต่ว่าเครื่องต้น ฟังได้เห็นคราวนี้ ของอย่างดีไม่รู้จักไม่อาจทันสมัยอยู่ลงไป บางท่านก็พูดว่าสมบัติของหลวงนี้มากมายอย่างนี้ที่เคียวเหลือที่จะพรรณนา พระเดชพระคุณให้เข้ามาดูคราวนี้เป็นที่สุด...” ซึ่งพระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ ทรงบันทึกไว้ว่า การจัดแสดงแบ่งเป็นห้อง ๆ โดยห้องที่หนึ่งจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุของไทย ห้องที่สองจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุส่วน

พระมหากษัตริย์ และห้องที่สาม จัดแสดงศิลปโบราณวัตถุจากต่างประเทศ (ทรงสรรค์ นิลคำแหง, 2517: 34-35)

ส่วนการจัดแสดงวัตถุสิ่งของที่ย้ายมาจากพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑมาที่หอคองคอคเดีย นับว่าเป็นการจัดแสดงพิพิธภัณฑเพื่อการสาธารณะอย่างแท้จริง ต่อมาเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ได้เสนอ “stimจัดการใหม่ของกรมพิพิธภัณฑ” ซึ่งเป็นความพยายามนำเสนอภาพของสยามผ่านพิพิธภัณฑที่มีการจัดแสดงแบบแบ่งสิ่งของเป็นแผนกและประเภทดังนี้ (จักรฤทธิ อุทโร, 2542 : 149-150)

1. พระที่นั่งสิวโมกษพิมาน แสดงผ่านแผนกปราณวิทยาได้แก่ สัตว์น้ำ สัตว์บก หอย และ หินแร่
2. พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ แสดงสิ่งของฝีมือไทยได้แก่ ของไทยทั้งหลายที่เกี่ยวกับเครื่อง ราชูปโภค
3. พระที่นั่งชุกรมประเวศ แสดงเครื่องหินและเครื่องดินที่เป็นของโบราณ
4. ควรจัดงบประมาณมาซ่อมแซมพระที่นั่งอิสราวินิจชัยและหมู่พระที่นั่งสามองค์ เพื่อให้ สามารถจัดแสดงสิ่งของแผนกต่าง ๆ ได้กล่าวคือ พระที่นั่งอิสราวินิจชัยแสดงสิ่งของเกี่ยวกับ พระราชพงศาวดารและราชประเพณี ส่วนหมู่พระที่นั่งสามองค์แสดงสิ่งของต่างประเทศได้แก่ เอเชีย ยุโรป อเมริกา แอฟริกา และชาติพันธุวิทยา
5. สิ่งที่ต้องกระทำอย่างเร่งด่วนเพื่อประโยชน์ของการศึกษาที่จะ “...ชักนำแห่งการค้าขาย แลกการเพาะปลูก แลให้ประชาชนได้เห็นเป็นตัวอย่างที่จะประกอบกิจการต่อไป...คือ พิพิธภัณฑ แห่งการค้าแลธรรมชาติที่เกิดจากบ้านเมืองเพราะของในเมืองสยามถ้าไม่เกิดจากหัตถกรรมก็เกิดจาก การค้าขายแลเพาะปลูก เพราะฉะนั้นถ้ามีพิพิธภัณฑอย่างนี้ซึ่งแสดงตัวอย่างสินค้าแลตัวอย่างธรรม ชาติก็จะประสบผลสำเร็จความเจริญต่อไป...หากไม่ทำเช่นนี้แล้ว...การที่มีพิพิธภัณฑแลแสดง พิพิธภัณฑอย่างเช่นนี้ ... ก็จะไม่มีความประโยชน์พอกับพระราชทรัพย์เงินแผ่นดินที่ใช้จ่ายอยู่เลย การแสดงพิพิธภัณฑให้ประชาชนดูในเวลานี้ก็เท่ากับแสดงของประหลาดต่าง ๆ เท่านั้น แต่ถ้าว่า พิพิธภัณฑของเราได้จัดการเป็นระเบียบดีแล้ว ประโยชน์ที่จะนำมาโดยทางอ้อมที่เป็นผลต่อ การศึกษานั้นจะไม่น้อยเลย...ดังนั้นหากต้องการทำก็ต้อง...ขอรับพระราชทานเงินซ่อมโรงนั้นสามหลัง เป็นสถานพิพิธภัณฑแลเงินทุนที่จะจัดซื้อตัวอย่างสินค้าแลธรรมชาติต่าง ๆ ทั้งตู้แลภาชนะที่จะใส่ ของ...” (หจข. ร 5 บ 11/10 อ้างในจักรฤทธิ อุทโร, 2542 : 149-150)
6. นอกจากนี้ยังมีความเห็นที่จะจัดแสดงการพิพิธภัณฑสถานในลักษณะเดียวกับ Imperial Institute ของอังกฤษ รวมทั้งขอให้กระทรวงมหาดไทยสอบถามมณฑลต่าง ๆ เพื่อจะได้จำนวนและ ราคาสิ่งของต่าง ๆ แล้วกรมพิพิธภัณฑจะจัดซื้อตามราคานั้น ๆ ต่อไป

อย่างไรก็ตามแนวความคิดของกรมหมื่นศรีสรรักษ์ถูกชะลอไว้ด้วยสาเหตุจากความไม่มีเงิน เพราะจำเป็นต้องปรับปรุงประเทศในส่วนที่สำคัญมากกว่าก่อน

เมื่อเริ่มแรกพิพิธภัณฑ์มีวัตถุประสงค์เป็นสถานที่เก็บรักษาและแสดงโบราณวัตถุทุกชนิด ทุกสมัยที่เป็นเครื่องแสดงความรุ่งเรืองของชาติ แม้ว่าปัจจุบันนี้พิพิธภัณฑ์ภายในประเทศแต่ละแห่งได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดบทบาทให้เป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้ที่เป็นเหมือนกับสถานศึกษาประเภทหนึ่ง ตามความหมายของพิพิธภัณฑ์ที่สภาพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (ICOM) ให้คำจำกัดความว่า “พิพิธภัณฑ์ไม่ใช่การแสวงหาผลกำไร แต่เป็นสถาบันถาวรที่บริการสังคมและพัฒนาการของสังคม โดยเปิดเป็นสาธารณะ สำหรับการศึกษ การเก็บรักษา การค้นคว้าวิจัย การสื่อสารและจัดเป็นนิทรรศการ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาให้ความรู้และความเพลิดเพลินเป็นหลักฐานของมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อมในยุคสมัย” แต่ลักษณะการนำเสนอและการจัดแสดงนิทรรศการมีพัฒนาการน้อยมาก มักจะเป็นการนำวัตถุมาจัดแสดงเป็นหมวดหมู่และบอกที่มาของวัตถุดังกล่าวได้มาเมื่อไหร่และมีความสำคัญอย่างไร คนทั่วไปจึงยังคงมีทัศนคติต่อภาพของพิพิธภัณฑ์แคบมาก เพราะไปยึดติดในความคร่ำครึล้าสมัย ความไม่น่าสนใจ พิพิธภัณฑ์จึงถูกทำให้ห่างตัวกลายเป็นสถานที่สุดท้ายที่ผู้คนจะเข้าไปชมหรือศึกษา

อาจจะสรุปได้ว่า “พิพิธภัณฑ์” ในความรู้สึกรู้สึกของผู้คนทั่วไปคือ สถานที่เก็บรวบรวมและจัดแสดงวัตถุโบราณที่มีคุณค่า ทั้งนี้ก็อาจเป็นเพราะพิพิธภัณฑ์หลายแห่งยังมุ่งเน้นการใช้วัตถุจำนวนมากเป็นส่วนสำคัญในการจัดแสดงนิทรรศการโดยไม่คำนึงถึงเนื้อหา ผู้ชมจึงไม่สามารถเชื่อมโยงวัตถุกับเรื่องราวที่จัดแสดงได้ มีผลทำให้นิทรรศการที่จัดขึ้นไม่น่าสนใจ ไม่สามารถดึงดูดผู้เข้าชมได้มากเท่าที่ควร นอกจากนั้นยังทำให้เกิดภาพลักษณ์ในทางลบต่อพิพิธภัณฑ์อีกด้วย ซึ่งพิพิธภัณฑ์ไม่ใช่ศูนย์การค้าที่มุ่งเน้นเฉพาะสินค้าในการแต่งร้านเพื่อดึงดูดให้คนเข้ามาซื้อสินค้า ฉะนั้นการใช้วัตถุจัดแสดงมากมายเกินไปจนเกิดความซ้ำซาก บางครั้งอาจจะใช้วัตถุจัดแสดงมากมายเกินไปจนเกิดความซ้ำซาก และความเหนื่อยล้าในการชมนิทรรศการตามมา ทำให้เกิดความฝังใจในทางลบกับการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ก็เป็นได้

จิรา จงกล (2532: 177) ให้ความเห็นว่าการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์นั้นเพื่อให้ความรู้ ความเพลิดเพลิน ดังนั้นในการจัดแสดงจะต้องคำนึงถึงการอธิบาย บรรยายเนื้อหาเรื่องราวที่จัดแสดงไป พร้อมกับการออกแบบจัดแสดง (Presentation and Interpretation) ซึ่งพื้นฐานการจัดแสดงนิทรรศการคือให้ความสำคัญกับวัตถุที่จัดแสดง ให้เรื่องราวความรู้ที่เกี่ยวกับวัตถุจัดแสดงอย่างสัมพันธ์ต่อเนื้อกัน สร้างความประทับใจและความสนใจแก่ผู้ชม และเพื่อให้ผู้ชมเข้ามาในพิพิธภัณฑ์เป็นประจำ ไม่ใช่เข้าชมครั้งเดียวแล้วไม่ต้องมาอีกต่อไป เพราะไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงเลย

การจัดแสดงนิทรรศการที่เหมาะสมของพิพิธภัณฑ์ที่สามารถ สุขกนิษฐ (2540: 23-27) กล่าวไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานอนุสรณ์ว่า ควรจะมีการศึกษาค้นคว้าในเนื้อหาของนิทรรศการ รวมถึงการพิจารณาว่าวัตถุสิ่งของที่สะสมไว้ควรมีบทบาทอย่างไรในเนื้อหาของนิทรรศการเหล่านั้น จะช่วยทำให้เกิดความแตกต่างและสามารถสื่อสารกับผู้ชมได้ดีขึ้น เพื่อที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิทรรศการเกี่ยวกับเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ต่างๆ มีความจำเป็นต้องสื่อความหมายหรือคุณค่าบางอย่าง เช่น เรื่องยุคสมัย เหตุการณ์ ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรม หรือการบอกเล่าเรื่องราวที่ประทับใจในอดีต ที่เลือกขึ้นมาเล่าอย่างมีจุดประสงค์ โดยการใช้อย่างใด ๆ เท่าที่จะเป็นไปได้ และเหมาะสมในการสื่อสารกับผู้ชม

ตัวอย่างหนึ่งที่ สามารถ สุขกนิษฐ กล่าวไว้เป็นลักษณะที่เน้นเนื้อหาเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ในการจัดแสดงนิทรรศการก็คือ Ellis Island Museum ที่อ่าวนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา มีการจัดแสดงนิทรรศการส่วนหนึ่งในพิพิธภัณฑ์ เป็นเรื่องราวของความหลากหลายของชนชาติอเมริกันที่มาผสมผสานกันหล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียวผ่านกาลเวลาในอดีตจนถึงปัจจุบัน ความเป็นเอกภาพและความสามัคคี ซึ่งได้ผ่านการตีความหมายที่เป็นนามธรรมออกมา โดยการนำภาพถ่ายเก่าของผู้อพยพเป็นรูปใบหน้าที่ของชาวอเมริกันเชื้อชาติต่าง ๆ นับพันมาจัดเรียงในตารางเล็ก ๆ ที่ประกอบเป็นรูปธงชาติอเมริกัน อีกด้านหนึ่งเป็นแถบสี และมีกลไกซึ่งทำให้แท่งปริซึมหมุนสลับกันไป ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเสมือนธงกำลังโบกสะบัด จะเห็นได้ว่าเป็นจุดหนึ่งที่ทำให้นิทรรศการน่าสนใจกว่าการใช้วัตถุจัดแสดงอื่น ๆ และคันสนีย์ อินทรประสิทธิ์ (2540 : 35-37) ก็กล่าวถึงตัวอย่างพิพิธภัณฑ์บ้านประวัติศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาที่ Woodrow Wilson House เป็นสถานที่ที่ประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน พำนักอยู่หลังจากพ้นตำแหน่งประธานาธิบดี เป็นบ้านสร้างด้วยอิฐแดง เรียบง่าย สะดวกสบาย แต่สง่างาม และเมื่อท่านและภรรยาเสียชีวิต บ้านหลังนี้จึงกลายเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ภายในจัดรักษาให้อยู่ในสภาพเดิมมีห้องต่าง ๆ มากมาย เช่น ห้องสมุด จัดแสดงหนังสือ ของขวัญแต่งงานที่ได้จากทูต Guatemalau มีเก้าอี้ที่เคยใช้นั่งประชุมคณะรัฐมนตรีสมัยที่ยังดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี บนผนังมีภาพบรรพบุรุษของภรรยาท่าน นอกจากนี้ยังมีห้องรับประทานอาหาร ห้องครัวและห้องเตรียมอาหาร และห้องนอน ที่สร้างเหมือนทำเนียบขาว เป็นต้น และยังคงมีพิพิธภัณฑ์บ้านประวัติศาสตร์อีกหลายแห่งที่นิยมการจัดแสดงแบบจำลองห้อง บ้าน และชีวิตความเป็นอยู่สมัยเก่า เช่น Carlyle House, Robert E. Lee Boyhood Home, Old Sturbridge Village Historic Deerfield ฯลฯ

สำหรับประเทศไทยก็มีพิพิธภัณฑ์หลายแห่งที่เป็นลักษณะของการศึกษาข้อมูลอย่างละเอียดถี่ถ้วนเพื่อนำมาถ่ายทอดเนื้อหาและรายละเอียดในการจัดแสดงนิทรรศการ อย่างเช่น ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แม้ว่าจะมุ่งเน้นเรื่องราว

ประวัติศาสตร์ แต่จะสังเกตได้ว่ามีการจัดแสดงตัวอย่างวัตถุของสมัยอยุธยาเพียงเพื่อประกอบเนื้อหาในทรรศการเท่านั้น โดยรวม ๆ เป็นนิทรรศการที่เตือนใจให้รำลึกถึงความรุ่งเรืองของอดีตเมืองหลวงของไทยในแง่มุมต่าง ๆ นอกจากศูนย์ประวัติศาสตร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแล้วหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งทางภาครัฐและภาคเอกชน ก็มีการจัดทำพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของหน่วยงานอีกหลายแห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์ทหารบก พิพิธภัณฑ์ทหารเรือ พิพิธภัณฑ์พระราชวังเดิม พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์บางแห่งที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลหนึ่งบุคคลใด เช่น พิพิธภัณฑ์พระตำหนักสมเด็จพระที่นั่งค็อยตุง พิพิธภัณฑ์เกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงหรือพระอรียสงฆ์ต่าง ๆ ของภาคอีสาน เป็นต้น ทั้งยังได้มีการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศเพิ่มมากขึ้น เพื่อนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมทั้งสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ อีกด้วย

พิพิธภัณฑ์ประเภทประวัติศาสตร์ตามที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นเสมือนที่จัดแสดงเล่าเรื่องเกี่ยวกับอดีตอันทำให้ผู้เข้าชมได้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมา รวมทั้งภารกิจขององค์กรและบุคคล ตลอดจนคุณความดีต่าง ๆ ที่ได้สร้างสรรค์มาอีกด้วย ในปัจจุบันนี้ยังคงมีโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ประวัติของหน่วยงานอีกหลายแห่งที่อยู่ในระหว่างการดำเนินการ เช่น พิพิธภัณฑ์กระทรวงต่างประเทศพิพิธภัณฑ์พาณิชย์นาวี ฯลฯ รวมทั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในลอนดอนก็มีความประสงค์จัดทำพิพิธภัณฑ์สำนักงานเช่นกัน ซึ่งเป็นโครงการที่น่าสนใจมาก เนื่องจากการศึกษาต่อในต่างประเทศ ได้มีประวัติความเป็นมาและพัฒนาการต่อเนื่องมาเป็นเวลาช้านาน ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเกี่ยวกับการศึกษาต่อในต่างประเทศของคนไทยพบว่า ในอดีตมีการส่งคนไทยไปศึกษาต่อของคนไทยในต่างประเทศนับมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เมื่อได้มีความสัมพันธ์ไมตรีและติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ จึงได้ส่งคณะสงฆ์ไปศึกษาพระพุทธศาสนา ณ ประเทศศรีลังกา ขณะเดียวกันก็ส่งคณะบุคคลไปเรียนวิชาการทำฆราวาสโลกที่ประเทศจีนด้วย (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2505 : 19) ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงติดต่อด้านการค้าขายและด้านการทูตกับหลายประเทศ เช่น สเปน ฮอลันดา อังกฤษ เดนมาร์ก และฝรั่งเศส โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศส ทรงจัดส่งนักเรียนไปศึกษาพร้อมกับคณะทูตหลายครั้ง เป็นการศึกษานบธรรมเนียมและวิชาการช่างของฝรั่งเศส (ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 14-21)

คนไทยเริ่มสนใจศึกษาภาษาและศิลปวิทยาการของชาวยุโรปอีกครั้ง (นิยม รัฐอมฤต, 2515 : 8-10) เมื่อประเทศอังกฤษสามารถรบชนะประเทศจีนเป็นครั้งแรกในสงครามฝิ่น ซึ่งตรงกับสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ต่อมาในยุคหลังเมื่อประเทศไทยได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตและพาณิชย์กับประเทศยุโรปอย่างจริงจัง ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งพระองค์ทรงสนพระทัยในภาษาและวัฒนธรรมของชาวยุโรปเป็นทุนเดิม

อยู่ก่อนแล้ว จึงโปรดให้มีการเรียนภาษาอังกฤษ และวิชาการตามแบบอย่างยุโรปจากมิชชันนารีชาวอังกฤษ จนเริ่มแพร่หลายและเป็นที่สนใจในหมู่ประชาชนชาวไทยมากขึ้นตามลำดับ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ประเทศไทยถูกคุกคามความมั่นคงและเอกราชของประเทศ ประกอบกับพระองค์มีความปรารถนาจะเร่งรัดพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าเช่นเดียวกับอารยประเทศ ตลอดจนการเรียนรู้ความคิดของชาติตะวันตกเหล่านั้น ดังปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงพระบรมราโชบายเร่งรัดพัฒนาประเทศอย่างเด่นชัดในพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ในขณะนั้น (ร.ศ.114) เมื่อทรงให้ช่วยแถลงนโยบายในการปรับปรุงระบบบริหารราชการในโอกาสเปิดประชุมข้าหลวงเทศาภิบาลปีแรกตอนหนึ่ง ความว่า

“...เขตแดนเราแต่ก่อนย่อมติดต่อกันอยู่กับประเทศซึ่งมีธรรมเนียมบ้านเมือง และมีกำลังคล้ายคลึงกัน โดยรอบ แต่บัดนี้ฝ่ายตะวันตกโอบขึ้นไปเหนือเมืองเหล่านั้นตกเป็นของอังกฤษ ข้างฝ่ายตะวันออกโอบขึ้นไปเหนือตกเป็นของฝรั่งเศส เมืองเราตั้งอยู่ท่ามกลางประเทศซึ่งมีการปกครองอย่างกวัดจั้น และมีกำลังมากกว่าเจ้าของเดิมโดยรอบ ย่อมมีการที่เกี่ยวข้องในปลายเขตแดนอยู่เสมอไม่เป็นต่างคนต่างอยู่ได้เหมือนอย่างแต่ก่อน การซึ่งจะรักษามิให้มีอันตรายทั้งภายในภายนอกได้มีอยู่สามประการคือ พูดยากันในทางไมตรีอย่างหนึ่ง มีกำลังพอที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองอย่างหนึ่ง การปกครองให้เสมอกันอย่างหนึ่ง ถ้าจะรักษาโดยทางไมตรีไม่มีกำลังพอที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองได้ การเจรจาโดยทางไมตรีก็จะไม่สำเร็จไปได้เสมอ ถ้าไม่จัดการปกครองให้เรียบร้อยทุนซึ่งจะเป็นที่ตั้งให้มีกำลังพอรักษาความสงบเรียบร้อยได้นั้นก็จะไม่พบ การซึ่งจะให้กำลังบริบูรณ์ได้ต้องอาศัยความปกครองให้ราษฎรได้ทำมาหากินโดยสะดวก...” (ขวัญชัย เสงพลูธนา, น.ป.ป. : 34-35)

จะเห็นว่าตามพระราชหัตถเลขาดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการปรับปรุงประเทศโดยมุ่งหวังทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการแก้ไข ปัญหาของประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงโปรดให้พระราชโอรส และบุตรหลานของข้าราชการที่มีคุณูปการแก่ ราชการไปศึกษาวิชาในต่างประเทศ โดยประสงค์ให้ศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรมากกว่า ประเทศอื่นในยุโรป ด้วยเหตุผลทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยกับประเทศสหราชอาณาจักร มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อีกทั้งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศเช่นเดียวกัน และมีความ คุ้นเคยรวมถึงความเข้าใจทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของชาวอังกฤษมากกว่า (พาชีน สมคำนึ่ง, 2520 :

71-76) ดังนั้นการส่งนักเรียนหรือบุตรหลานไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร จึงเป็นที่นิยมกว้างขวางในหมู่ประชาชนและวงราชการเรื่อยมา นับเป็นก้าวแรกของการถ่ายทอดแนวความคิด และลักษณะการศึกษาแบบตะวันตก อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมไทยในสมัยต่อมา

แรกเริ่มที่นักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ ยังไม่มีทูตหรือตัวแทนของประเทศไปประจำ ณ ต่างประเทศ ดังนั้นการดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนในต่างประเทศ รัฐบาลจึงต้องขอความร่วมมือจากองค์กรเอกชน หรือรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ ช่วยเหลือ ต่อมาเมื่อมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น ประเทศไทยจึงได้จัดตั้งสถานกงสุลขึ้นที่ประเทศสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2406 และจัดตั้งสถานทูตในยุโรปที่ประเทศอังกฤษเป็นประเทศแรกใน พ.ศ. 2410 และในประเทศต่าง ๆ อีกหลายแห่ง เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประเทศในการดูแลรักษาผลประโยชน์ของประเทศ และการดูแลจัดการศึกษาของนักเรียนทุนรัฐบาลด้วย ต่อมามีการว่าจ้างชาวต่างประเทศทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นแห่งแรก โดยขึ้นตรงต่อสถานทูต ณ กรุงลอนดอน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ด้วยทรงเห็นว่าผู้ดูแลนักเรียนไทยต้องเป็นคนไทย เพราะว่ารู้นโยบายและความต้องการของประเทศดี จึงได้ทรงแต่งตั้งผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษขึ้นเป็นแห่งแรก คือ พระยาภะรตราชา (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2484 :11-12) ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับการดูแลจัดการศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร และชีวิตความเป็นอยู่รวมทั้งความสัมพันธ์ของนักเรียนกับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยปรากฏอยู่ในเอกสาร เรื่องสั้น และบันทึกดังตัวอย่างความช่วยเหลือที่ สอ เสถบุตร(2537 : 184-303) นำมาเล่าไว้ในเรื่องสั้น “เรื่องไปนอก” ตอนหนึ่งว่า สำนักผู้ดูแลนักเรียนไทยในสมัยนั้นตั้งอยู่ภายในสถานทูตไทย ณ กรุงลอนดอน ซึ่งนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อจะต้องอยู่ในความดูแลของสำนักงานผู้ดูแล นักเรียนไทยทั้งหมด ทั้งเรื่องการศึกษาในโรงเรียน ที่อยู่อาศัยแล้วยังดูแลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อีกด้วย “...มนัสได้เขียนจดหมายไปถึงผู้ดูแลนักเรียนในวันนั้นเองขอรถจักรยานหนึ่งคันเพื่อถีบไปเที่ยวตามบ้านนอก ในวันรุ่งขึ้นมนัสก็ได้รับเช็คเป็นเงิน 20 ปอนด์ เพื่อให้ไปซื้อจักรยานได้ตาม ประสงค์...” อีกตอนหนึ่งเล่าเกี่ยวกับนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักรในยุคก่อนว่าต้องอยู่ในความดูแลอย่างใกล้ชิดของ “ผู้ดูแลนักเรียน” ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องเรียน ดังข้อความว่า “...เขาจะไปหาผู้ดูแลนักเรียนในวันรุ่งขึ้น เพื่อขอย้ายจากเมือง Westgate ไปยังเมืองใดเมืองหนึ่งที่พ้นจาก Anne และ Miss Chen เรื่องรักของเขาจำต้องยุติลงเพียงแค่นี้ ต่อไปจะต้องมีแต่เรื่องเรียนเท่านั้น มนัส โปธิ์ทอง หวังว่าผู้ดูแลนักเรียนคงจะเข้าใจโดยไม่ชอกช้ำถามเรื่องราวที่อยู่ในหัวลึกแห่งหัวใจของเขา..”

เมื่อเวลาผ่านไปจนกระทั่งสำนักงาน ก.พ. ได้เข้ามามีบทบาทในการดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศอย่างเต็มที่ และจัดให้มีเจ้าหน้าที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศทำหน้าที่ดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยอย่างใกล้ชิดหลายประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส เยอรมัน สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามในการปฏิบัติหรือการดูแลนักเรียนของสำนักงาน ก.พ. ก็ยังคงจำกัดอยู่ จึงมีอาจเข้าไปดำเนินการควบคุมดูแลได้สะดวก จึงจัดตั้งองค์กรเพื่อการดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศขึ้น โดยเฉพาะ คือสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ ซึ่งมีภาระหน้าที่ทั้งกำกับการศึกษา และดูแลทุกข์สุขของนักเรียนทุกอย่าง เพื่อชักนำไปในทางที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ คอยให้คำรับรอง และให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายเมื่อยามจำเป็นรีบด่วน ขาดแคลน เจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ ถือเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับเหล่านักเรียนในต่างประเทศทั้งสิ้น (คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2540 : 53-54) และสำหรับสำนักผู้ดูแลนักเรียนไทยในลอนดอนนั้นมีความสำคัญมาก เนื่องจากมีนักเรียนที่อยู่ในความดูแลเป็นจำนวนมาก อีกทั้งสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง บางครั้งยังมีนักเรียนจากภาคพื้น ยุโรปอื่น ๆ มาขอความช่วยเหลือ

พระยาจินดารักษ์ (ม.ป.ป.: 21-22) ได้บันทึกเรื่องราวของมูลเหตุการก่อตั้งสมาคมศิษย์มาคมที่สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยกรุงลอนดอนไว้ว่า ระหว่างที่มีนักเรียนไทยศึกษาอยู่ในต่างประเทศต่างก็ต้องแยกย้ายไปอยู่ตามบ้านครู โรงเรียน มหาวิทยาลัยในเมืองต่าง ๆ สำหรับนักเรียนที่เพิ่งมาถึงอังกฤษใหม่ ๆ เมื่อได้พักอยู่ในลอนดอนพอสมควรแล้ว ผู้ปกครองนักเรียนจะได้ส่งเล่าเรียนต่อไป การที่จะส่งไปที่ใด อยู่กับใคร สุดแล้วแต่ความรู้ผู้นั้นมีอยู่ และมีความมุ่งหมายจะเรียนอะไรในกาลต่อไป และโดยมากมักจะไม่ได้พบปะกับคนไทยด้วยกัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงเป็นบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารทรงเกรงว่า ถ้าหากอยู่นาน ๆ อาจลืมภาษา ขนบธรรมเนียมของตนเอง โดยเฉพาะนักเรียนที่ยังเป็นเด็กอยู่มาก ๆ จึงทรงพระราชดำริจัดตั้งสมาคมศิษย์มาคมในประเทศอังกฤษขึ้น เพื่อให้ให้นักเรียนไทยได้มาพบปะใกล้ชิดกัน เป็นการพบปะประจำปีของนักเรียนไทยในกรุงลอนดอน และทุกครั้งจะมีนักเรียนจากภาคพื้นยุโรปหรือจากเมืองไกล เช่น สหรัฐอเมริการ่วมด้วย การพบปะจะเป็นลักษณะกินนอนเล่นหัวด้วยกันเป็นเวลาประมาณ 10 วัน สถานที่ชุมนุมจะไม่แน่นอนแล้วแต่ความสะดวก มักจะเป็นโรงเรียนที่มีห้องพักสำหรับนักเรียนประจำ เพื่อใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน อย่างเช่น พิธีเปิดและปิดการประชุมโดยราชทูต สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในลอนดอน การรับประทานอาหารร่วมกัน การเล่นกีฬาหรือการสนทนาโต้ว่าที และการแสดงละครเวที เป็นต้น ซึ่ง สอ เสถบุตร (2537: 4-37) ก็ได้กล่าวถึงการชุมนุมของสมาชิกสมาคมศิษย์มาคมว่า “...สถานที่ชุมนุมวันนั้น เป็นบังกาลูกคนได้เพียง 250 คน แต่นักเรียนไทยที่ไปชุมนุมกันนั้นทั้งชายหญิงมีจำนวนประมาณ 450 คน

ฉะนั้นในห้องนอนจึงต้องตั้งเตียงชิดกันจนเกือบไม่มีที่ที่จะเดิน นักเรียนชายถูกจัดให้อยู่ในเรือนสี่หลัง ส่วนนักเรียนหญิงมีที่อยู่สองหลัง แล้วสมาชิกสามัคคีสมาคมจะเป็นผู้เลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของตนเองขึ้นสำหรับที่จะปกครองตนเอง ส่วนเจ้าหน้าที่จากสำนักผู้ดูแลจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องเลย นอกจากการจัดหาสถานที่ชุมนุมให้...”

ฉะนั้นเนื้อหาประวัติศาสตร์ดังกล่าวจึงน่าศึกษามาก และควรจะนำมาจัดแสดงนิทรรศการเพื่อเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเรื่องราวของชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาก ถือเป็นผลสรุปทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมที่ได้ผ่านกระบวนการตกผลึกมาช้านาน เปรียบได้กับมรดกแห่งความรู้เรื่องที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมตามแบบอย่างตะวันตก ละออทอง อัมรินทร์รัตน์ (2522: 1-2) กล่าวว่า การที่เราสามารถรับรู้ได้ว่าสภาพสังคมไทยเป็นอย่างไรในปัจจุบัน ก็เป็นผลมาจากการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพราะเมื่อนักเรียนเหล่านั้นกลับเข้ามาในประเทศไทยแล้ว ต่างก็มีโอกาสเข้ารับราชการ และมีส่วนในการปรับปรุงและพัฒนาประเทศตามความรู้ความสามารถให้ทัดเทียมอารยประเทศ นอกจากจะทำให้เกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้ในสาขาต่าง ๆ แล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้สึกรักชาติ และการรับแนวความคิดทางการเมือง สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมแบบตะวันตก อันมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบค่านิยมของคนในสังคมไทย และการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในที่สุด

ด้วยเหตุที่สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยเป็นที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของนักเรียนไทยในต่างประเทศไว้มากมาย รุ่นแล้วรุ่นเล่า ซึ่งนักเรียนแต่ละคนก็มีอดีตภูมิหลังที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดเหตุการณ์หลากหลายแตกต่างกันไปด้วย และด้วยภาระหน้าที่ในปัจจุบันที่ต้องดูแลรับผิดชอบชีวิตทั้งสุขและทุกข์ของนักเรียนทุกคน ทั้งในประเทศสหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส เยอรมัน และสวิสเซอร์แลนด์ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบที่มีความสำคัญมาก แต่มีแนวโน้มที่จะถูกละเลยมองข้ามความสำคัญไป เมื่อผู้ศึกษาได้มีโอกาสไปประเทศสหราชอาณาจักร ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2542 ได้เห็นว่าห้องสามัคคีสโมสรในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในลอนดอนนั้น เป็นห้องโถงพักผ่อนที่ยังคงแบบห้องเหมือนสมัยเมื่อครั้งก็มีห้องสามัคคีสโมสร ภายในมีพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์เมื่อครั้งประทับอยู่ในลอนดอน รอบ ๆ ห้องมีตู้หนังสือเก่าใส่หนังสือไว้สำหรับให้นักเรียนใช้อ่านหาความรู้ จากความสำคัญทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งสภาพแวดล้อม และบรรยากาศภายในห้องสามัคคีสโมสร ที่ผู้วิจัยได้ไปเยือน ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องราวประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร เพื่อนำมาจัดทำเป็นเนื้อหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ โดยจะได้ นำเนื้อหาทางประวัติศาสตร์มา

สังเคราะห์และนำเสนอความเป็นไปได้ในการจัดแสดงที่สำนักงานผู้ดูแลนักกีฬาไทยในสหราชอาณาจักรต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร
- 1.2.2 เพื่อศึกษาชีวิตกิจกรรมและสังคมของนักเรียนไทย รวมถึงความสัมพันธ์ของนักเรียนกับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร
- 1.2.3 เพื่อนำสาระสำคัญจากประวัติศาสตร์มาเป็นฐานสำคัญในการจัดเนื้อหาในนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.3.1 ทราบถึงความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนและความสัมพันธ์ของ สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนกับนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร
- 1.3.2 เผยแพร่ความรู้ในเรื่องราวประวัติศาสตร์การศึกษาไทยที่มีรากฐานมาจากประเทศสหราชอาณาจักร
- 1.3.3 เป็นแนวทางให้กับผู้สนใจการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไปสู่การคลี่คลายในการจัดแสดงนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์อย่างมีเหตุและผล
- 1.3.4 ใช้เป็นฐานข้อมูลในการจัดแสดงนิทรรศการ ณ สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน

1.4 ขอบเขตในการศึกษา

กำหนดขอบเขตการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นหลัก ๆ คือ ความเป็นมาของการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร และแนวทางการจัดแสดงนิทรรศการ ณ สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในกรุงลอนดอน ในช่วงรัชกาลที่ 3 ปัจจุบัน (พ.ศ. 2535-2542)

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้จะศึกษาเฉพาะกิจการของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยที่เกี่ยวข้องกับการดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศเท่านั้น จะไม่รวมถึงกิจการบริหารงานในด้านอื่น ๆ ส่วนด้าน

การจัดแสดงนิทรรศการเน้นศึกษาในกระบวนการวิเคราะห์การจัดทำข้อมูลเนื้อหา นิทรรศการ และเป็นการค้นหาวัตถุสิ่งแสดงประกอบการจัดนิทรรศการจริงต่อไป

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

นิทรรศการอนุสรณ์สามัคคีสามัคคี หมายถึง ชื่อเรื่องหรือหัวข้อเรื่องในการจัดนิทรรศการ ที่ผู้ศึกษาสมมุติขึ้นเอง ซึ่งมาจากการจำลองห้องสามัคคีสโมสร ในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในลอนดอน เป็นสถานที่จัดแสดงนิทรรศการ

ภาพลักษณ์ หมายถึง การถอดความหรือการตีความหมาย จากเรื่องราวประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นนามธรรม มาสู่การแปลความหมายให้เป็นรูปธรรมที่สามารถรับรู้ได้ชัดเจน

เนื้อหาการจัดแสดง หมายถึง หัวข้อความเรียงที่เป็นสาระสำคัญในเนื้อหาประวัติศาสตร์แล้ว นำสาระสำคัญเหล่านั้นมาเป็นหัวข้อหลักที่นำมาจัดแสดงนิทรรศการ

สื่อการจัดแสดงหรือองค์ประกอบสิ่งแสดง หมายถึง วัตถุที่สามารถบ่งบอกเรื่องราวและสื่อความหมายในเนื้อหา นิทรรศการ ได้ดี และเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความสนใจให้ ผู้ชมนิทรรศการ ได้ดียิ่งขึ้น

บริเวณจัดแสดง หมายถึง ครอบคลุมพื้นที่ทางเดินเข้า-ออกอาคาร โถงต้อนรับ หรือพื้นที่รอบ ๆ ลิฟท์ และภายในห้องสามัคคีสโมสร

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.6.1 เจาะใจการศึกษาเป็นการนำเสนอที่มุ่งถอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์จากนามธรรมมาสู่รูปธรรมในการจัดนิทรรศการ แต่มีใช้การเน้นการออกแบบนิทรรศการเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรม หรือการออกแบบตกแต่งภายใน ซึ่งจะให้ความสำคัญด้านเนื้อหาที่วางทางสถาปัตยกรรมและการจัดเนื้อหาที่ใช้สอยมากกว่า

1.6.2 เป็นการจัดทำเนื้อหาการจัดแสดงนิทรรศการในฐานะนักพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้ นักออกแบบ นำแนวความคิดดังกล่าวไปออกแบบนิทรรศการจริงต่อไป

1.6.3 การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จะกำหนดให้ใช้คำว่า พ.ศ. แทน ค.ศ. เพื่อสะดวกในการทำ ความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง

1.6.4 เจาะใจในการศึกษาในบทแรกจะใช้คำว่าสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศไทย สหราชอาณาจักร และสำหรับบทต่อไปจะใช้คำว่า สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า จำเป็นต้องศึกษาถึงลักษณะพื้นฐานของการศึกษาประวัติศาสตร์สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร โดยได้แยกออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ ประเด็นแรกเป็นเอกสารที่เกี่ยวกับประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนและความเป็นมาของการศึกษาไทยในต่างประเทศ โดยเน้นศึกษาความเป็นมาของสำนักงาน ก.พ. และอำนาจหน้าที่ในการบริหารงาน และเกี่ยวกับการศึกษาในต่างประเทศมีผู้ทำการศึกษากันอย่างกว้างขวาง ในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เป็นการเน้นเรื่องราวทางด้านการบริหารปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกแต่ยังไม่มีผู้ศึกษาในหัวข้อประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรอย่างชัดเจน ส่วนประเด็นที่สองเป็นเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดหรือหลักการนำเสนอเนื้อหาการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ ได้มีผู้ศึกษาไว้พอสมควร และในส่วนที่อยู่ในประเด็นนี้ยังได้ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ไว้ด้วย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดแบ่งเอกสารออกเป็น 2 ประเภทคือ เอกสารหลัก ได้แก่ หนังสือวิทยานิพนธ์ บทความวารสาร รายงานการประชุม บันทึกคำสั่ง การสัมภาษณ์ และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ และเอกสารรอง ได้แก่ บันทึกส่วนตัว เอกสารหอจดหมายเหตุฉบับตัวเขียน ไมโครฟิล์ม ภาพถ่าย สไลด์ เทปบันทึกภาพ และสื่อไม่ตีพิมพ์อื่น ๆ ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

นอกจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ดังจะกล่าวต่อไปในข้อ 2.2 ผู้วิจัยยังได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ ฯลฯ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา และวิเคราะห์เป็นข้อมูลหรือเนื้อหาในการจัดแสดงนิทรรศการ

2.1.1 แนวคิดและการค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่อการจัดแสดงนิทรรศการ

การค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากหลักฐานในอดีต แล้วนำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราว เป็นสิ่งที่ทำกันมาช้านาน ขณะเดียวกันก็ได้มีการบันทึกบางสิ่งบางอย่างมาสู่คนรุ่นหลังเพื่อสะท้อนให้

เห็นความจริงบางอย่าง แต่ยิ่งกว่านั้นก็คือการค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์โดยผ่านร่องรอยของอดีต เพื่อให้เข้าใจความคิดและความหมายทางสังคมวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งได้มีนักวิชาการชื่อ Brian L. Molyneux (1994 :1-12) กล่าวถึงวิธีการหรือขั้นตอนการค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สามารถนำมาเป็นกรอบการศึกษาในประเด็นการศึกษาความเป็นมาของการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร และประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร เพื่อนำเนื้อหาประวัติศาสตร์มาเป็นฐานข้อมูลในเนื้อหาการจัดนิทรรศการ ดังนี้

ขั้นแรกเป็นการก่อเกิดของอดีต เป็นการสร้างมุมมองในการค้นคว้าข้อมูล ซึ่งโดยปกติแล้วเราต้องศึกษาอดีตจากแบบแผนความคิดและแบบแผนการกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของคนในสังคม จากนั้นเราจึงให้ความหมายของการกระทำนั้น ๆ อย่างมีเหตุผลและมีจุดประสงค์ในการเล่า เสมือนลักษณะของการแสดงละครชีวิตในอดีตที่เป็นรูปธรรม มีแนวคิดชัดเจน และมีระเบียบแบบแผนเป็นเรื่องราวต่าง ๆ อีกทั้งเป็นการทำความเข้าใจว่าอดีตเป็นช่วงของเวลาใดเวลาหนึ่งที่ได้ผ่านไป แล้วดำเนินเช่นนี้ต่อไปเรื่อย ๆ เปรียบเหมือนคำอุปมาว่า อดีตเป็นบันทึกความทรงจำและขนบธรรมเนียมประเพณีของคน และสิ่งรอบ ๆ ตัวในสังคมที่มีความหลากหลายทางความคิด ความเป็นปัจเจกบุคคล และสถานการณ์ของสังคม กล่าวคือการค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นการสร้างและวิเคราะห์องค์ความรู้ทั้งทางพฤติกรรม ความคิด และวัตถุสิ่งของที่ยังหลงเหลืออยู่

ขั้นตอนต่อมาเป็นการอธิบายอดีต เป็นการพยายามทำความเข้าใจและตีความหมายของหลักฐานที่พบจากอดีต แล้วเรียนรู้ที่จะอธิบายถึงสิ่งที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกระบวนการคิด ประสบการณ์ และโครงสร้างทางกลุ่มสังคม ด้วยเหตุผลและประสบการณ์ของผู้ศึกษาเอง ซึ่งมักจะมีการบันทึกข้อมูลและแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นซึ่งกันและกันต่อสาธารณชนในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเช่น หนังสือ ห้องเรียน พิพิธภัณฑ์ และการสื่อสารอื่น ๆ เพื่อต้องการพัฒนาปรับเปลี่ยนให้มีความถูกต้องแม่นยำและเป็นการเผยแพร่ความรู้อย่างกว้างขวาง ขั้นตอนที่สามเป็นศูนย์รวบรวมความรู้เกี่ยวกับอดีต กล่าวคือ เมื่อมีการค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์แล้วก็จะพบว่า ปัญหาหนึ่งที่นอกเหนือจากการนำข้อมูลไปบันทึกในหนังสือและเป็นคลังข้อมูลแล้ว จะมีประเภทโบราณวัตถุและโบราณสถานที่หลงเหลืออยู่จึงจำเป็นต้องมีการจัดเก็บสิ่งเหล่านี้ให้เป็นระเบียบเป็นเสมือนการสร้างและรวบรวมอดีตขึ้นมาใหม่ไว้ในคลังวัตถุหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม ห้องสมุด ฯลฯ ซึ่งมักจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จึงต้องมีการ คัดเลือกจัดเก็บสิ่งสะสมหรือการอนุรักษ์ และบางส่วนนำออกจัดแสดงต่อสาธารณชน โดยผ่านการออกแบบสถานที่ขึ้นมาโดยเฉพาะ แต่ต้องคำนึงถึงคุณค่าของสิ่งของนั้น ๆ และการดูแลรักษาให้สอดคล้องกับแต่ละท้องถิ่นที่จะนำเสนอประวัติศาสตร์

ขั้นตอนสุดท้ายในการค้นคว้าข้อมูลคือ การวางแผนอดีตเพื่ออนาคต ซึ่งมีความซับซ้อนของข้อมูลและความขัดแย้งกันบ้าง บางครั้งอาจจะแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ให้เข้าใจง่ายขึ้น เช่น เชื้อชาติ

ชนชั้น เพศ บัณฑิตบุคคล เอกลักษณะของสังคม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่สามารถเรียบเรียงเป็นแนวคิดและรูปแบบการศึกษาในอดีตได้ตามความสนใจของแต่ละคน อย่างไรก็ตามการสนับสนุนคุณค่าของอดีตโดยการกระตุ้นความสนใจไปสู่กลุ่มคนภายในและภายนอกสังคมให้รับรู้ความโดดเด่นของประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกันก็พยายามสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ในการศึกษาไปสู่ระดับสังคมนานาชาติ โดยมีการจัดระบบข้อมูลให้ทันสมัยต่อเหตุการณ์อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการค้นคว้าข้อมูลเป็นหัวใจที่จะช่วยให้เข้าถึงเบื้องหลังของประวัติศาสตร์ที่แท้จริง โดยการพยายามเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และสร้างแนวโน้มที่จะให้เกิดขึ้นในอนาคตด้วย

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์

การศึกษาประวัติศาสตร์จำเป็นต้องเก็บรวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษาเป็นอันดับแรก ซึ่งแกมสุข นุ่มนนท์ (2537 : 83-90) กล่าวว่าผู้ศึกษาประวัติศาสตร์จะต้องคิดว่ามีหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการศึกษาอะไรบ้าง และจะต้องรวบรวมมาให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะหลักฐานจะให้ความรู้แก่ผู้ศึกษาใน 3 ลักษณะ คือให้ข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับเหตุการณ์โดยวิธีอนุมาน และให้ทัศนะเกี่ยวกับเหตุการณ์ ดังนั้นผู้วิจัยจะรวบรวมนำหลักฐานเอกสารมาใช้ตามจุดประสงค์ของผู้วิจัยเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร และการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร โดยการทำความเข้าใจกับความหมายของหลักฐานและประเมินคุณค่าของตัวหลักฐาน ซึ่งเป็นการป้องกันความคลาดเคลื่อนในประวัติศาสตร์ การรายงานความเป็นจริงของประวัติศาสตร์

นอกจากนี้นักประวัติศาสตร์ได้เน้นในเรื่องส่วนประกอบของข้อมูลที่เชื่อถือได้ที่จะเป็นหลักฐานให้คนนอกสามารถสร้างความหมายของเหตุการณ์ได้อย่างมีความเชื่อมั่น และการจำแนกประเภทของพวกเขาก็เป็นประโยชน์ต่อการประเมินความมีประโยชน์ของเอกสารทั้งประเภทเอกสารร่วมสมัยและเอกสารประวัติศาสตร์ซึ่งหลุยส์ ก็อตชอล์ค (Louis Gottschalk, 1945 อ้างใน อุษา ดวงสา, 2537 : 212) ได้จำแนกประเภทเอกสารได้ดังนี้ ประเภทที่หนึ่ง เป็นบันทึกร่วมสมัย เช่น เอกสารในประเภทนี้มักจะเป็นเอกสารที่เขียนขึ้นในพื้นที่ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะบันทึกประเด็นความคิด หรือข้อตกลงสำคัญ ๆ เพื่อสามารถอ้างอิงถึงได้และนำมาใช้ในภายหลัง ถือเป็นเอกสารที่มีความถูกต้องร่วมสมัยในระดับสูง ประเภทที่สอง เป็นเอกสารส่วนบุคคลร่วมสมัย เช่น บันทึกส่วนตัวเกี่ยวกับการประชุม หนังสือ วารสาร หรือจดหมายส่วนตัว เอกสารนี้จะป็นรายงานมุมมองของปัจเจกบุคคล และอาจจะประทับตราของตัวบุคคลหรือของกลุ่มไว้ เป็นเอกสารที่มีความถูกต้องร่วมสมัยอยู่ในระดับกลาง ประเภทที่สาม รวมถึงเอกสารที่มุ่งจะสร้างเหตุการณ์อย่างถูกต้องตาม

ความเป็นจริงที่เกิดขึ้น แต่ได้เขียนขึ้นหลังจากที่เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ แล้วเป็นระยะเวลาหนึ่ง บันทึกประวัติศาสตร์ทุกชนิดและบันทึกความทรงจำส่วนตัวก็รวมอยู่ในประเภทนี้ด้วย เป็นเอกสารที่มีความถูกต้องร่วมสมัยในระดับต่ำ และประเภทที่สี่ จะพบเอกสาร 2 ชนิด ชนิดแรก คือ ความเรียงและวรรณกรรม เช่นประวัติศาสตร์และปรัชญา เป็นงานที่เขียนขึ้นเพื่อแสดงทัศนะ เพื่อวิเคราะห์ เพื่อให้ความบันเทิง เอกสารนี้อาจจะมีข้อมูลทางประวัติศาสตร์ถูกต้อง แต่นักวิจัยต้องมีความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์และยุคสมัยเป็นอย่างดี เอกสารชนิดที่สอง คือ รายงานร่วมสมัย เอกสารสำรวจสัมภาษณ์ รายงานในหนังสือพิมพ์ การสำรวจความคิดเห็น และการศึกษาเจาะลึก มักจะอิงอยู่กับกลุ่มตัวอย่างและกำหนดข้อมูลล่วงหน้า ซึ่งเป็นเอกสารที่เป็นปัญหามากในการประเมินความถูกต้องของประวัติศาสตร์ และการหยิบยกเอาไปใช้

แกมสุข นุ่มนนท์ ได้กล่าวถึงกระบวนการวิเคราะห์หลักฐานประวัติศาสตร์ว่ามีลำดับขั้นตอนที่พอจะสรุปได้ต่อไปนี้

1. ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของหลักฐานว่าเป็นของจริงหรือของปลอม เป็นหลักฐานที่เขียนขึ้นโดยผู้เขียนบ่งบอกไว้แน่นอนหรือไม่ เพราะการใช้หลักฐานที่ไม่ใช่ของจริงเป็นความสูญเปล่าทางประวัติศาสตร์

2. การรู้จักให้ความสำคัญของหลักฐานว่าเป็นหลักฐานหลักหรือหลักฐานรอง กล่าวคือ

2.1 หลักฐานหลัก หมายถึง หลักฐานที่บอกหรือแสดงร่องรอยของกิจกรรมของมนุษย์โดยตรง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ เฟอร์นิเจอร์ เสื้อผ้า เป็นต้น

2.2 หลักฐานรอง หมายถึง รายงานเกี่ยวกับอดีตที่นักโบราณคดี นักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ ตลอดจนนักวิชาการอื่น ๆ เขียนขึ้น โดยมีการตีความหมายเสนอทัศนะ และข้อสันนิษฐานรวมอยู่ด้วย

อย่างไรก็ตาม อุษา ดวงสา (2537:162-165) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาประวัติชีวิตและอาชีพซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยภาคสนาม คือการเรียนรู้รายละเอียดของชีวิตของปัจเจกบุคคลซึ่งมักจะมีชื่อเสียง ในการวิจัยทางประวัติชีวิตมีบทบาท 2 ประการด้วยกันประการแรก ช่วยเพิ่มความลึกด้านเวลาให้กับทัศนะของนักวิจัย ประการที่สองประวัติส่วนบุคคล ช่วยให้นักวิจัยได้รับทัศนะที่กว้างไกลกว่าที่จะได้รับจากเอกสารและการสังเกต กระบวนการทำประวัติชีวิตและอาชีพ ประกอบด้วยขั้นตอนพื้นฐาน 2 ขั้นตอน ในขั้นตอนแรกผู้ให้ข้อมูลจะได้รับการสนับสนุนให้พูดถึงประวัติชีวิตที่ผ่านมา และพยายามบอกเล่าให้ได้รายละเอียดมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในกรอบเงื่อนไขของเวลาที่มียู่ เช่น ประวัติการศึกษา ชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือในวันหนึ่ง ๆ ผู้ให้ข้อมูลทำอะไรบ้าง ขั้นตอนที่สอง เป็นการใช้ประโยชน์จากข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้

ข้อมูล และศึกษาว่าแบบแผนส่วนบุคคลนี้สามารถเป็นตัวแทนของแบบแผนทางสังคมโดยทั่วไปได้มากน้อยเพียงใด นักวิจัยภาคสนามควรจะต้องเลือกแง่มุมของการศึกษาและผู้ให้ข้อมูลที่เหมาะสมที่สุด

2.1.3 แนวคิดและวิธีการเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า

การศึกษาหาข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล และคณะ, 2540 : 4–10) เป็นวิธีการที่ทำกันมาช้านาน โดยการศึกษาจากความทรงจำหรือการระลึกถึงความหลังของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ หรือจากผู้ที่เคยได้ยินผู้อื่นเล่าให้ฟังอีกทอดหนึ่ง แล้วนักประวัติศาสตร์ก็นำข้อมูลจากการบอกเล่านั้นมาเป็นหลักฐานเรียบเรียงเขียนเป็นเรื่องราวไว้ เช่น เฮโรโดตัส นักประวัติศาสตร์ชาวกรีก ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ซีกคามบรดาพยานผู้รู้เห็นเรื่องราวต่าง ๆ มาเป็นหลักฐานในงานเขียนของตน สำหรับในประเทศไทยก็มีความสนใจวิธีการแบบประวัติศาสตร์บอกเล่าตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์เรื่อยมา ดังตัวอย่างของบันทึกเรื่องราวในเอกสารคำให้การชาวกรุงเก่า จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ จดหมายเหตุกรมหลวงนรินทร เท้าที่ผ่านมามากใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าเสริมกับข้อมูลจากหลักฐานเอกสาร มิได้ใช้แต่เพียงลำพัง และมักใช้ในการศึกษาเรื่องราวของบุคคลสำคัญทางการเมือง หรือเรื่องราวของประชาชนทั่วไป เช่น เรื่องของกรรมกร ผู้หญิง ชวนา ชาวประมง ฯลฯ บางสังคมมักจะเน้นการบอกเล่าที่บันทึกเสียงของผู้รู้ที่จดจำประเพณีต่าง ๆ ไว้ หรือการให้ท่องประวัติของตระกูลหรือท้องถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งคติชน คติชาวบ้าน เพลงพื้นเมือง นิทาน เก็บไว้เป็นหลักฐานในการช่วยสานต่อประเพณีในอดีตให้กับสังคมปัจจุบันและในขณะนี้มีการใช้หลักฐานจากการบอกเล่าเพิ่มขึ้น เช่น วิทยานิพนธ์เรื่องวิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2398-2503 ของชูสิทธิ์ ชูชาติ วิทยานิพนธ์เรื่องสมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย ของสุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล และหนังสือเรื่องเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีตของฉัตรทิพย์ นาถสุภา เป็นต้น

สำหรับวิธีการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์แบบบอกเล่าจะนำข้อมูลจากการบอกเล่าดังกล่าวมาเป็นหลักฐานเรียบเรียงเป็นเรื่องราว ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เกี่ยวกับข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลการใช้ชีวิต และกิจกรรมของนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร โดยไม่เน้นตามแบบแผนของวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า แต่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสถานการณ์ (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล และคณะ, 2540 : 4–10) ดังต่อไปนี้

1. การเลือกสรรวิทยากรหรือผู้ให้สัมภาษณ์ จากการค้นคว้าในเอกสารและขอคำแนะนำจากผู้รู้ หรือได้จากผู้ที่รู้ข่าวการทำงานการศึกษา

2. ทำบัญชีรายชื่อผู้บอกเล่า และกำหนดสัดส่วนของผู้บอกเล่าให้มีจำนวนใกล้เคียงกัน เพื่อให้ข้อมูลทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีมากเกินไป
3. การค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมก่อน/หลังการสัมภาษณ์ในเรื่องที่ทำวิจัยและประวัติเกี่ยวกับผู้บอกเล่า เพื่อสะดวกในการตั้งแนวคำถามล่วงหน้า และเป็นลักษณะคำถามเปิดเพื่อให้ผู้บอกเล่าสามารถให้ข้อมูลออกมาให้ได้มากที่สุด
4. เป็นขั้นตอนการสัมภาษณ์ ซึ่งต้องอยู่ในบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการสัมภาษณ์เป็นกันเอง สร้างความประทับใจ และเป็นผู้ฟังมากกว่าผู้พูด
5. การบันทึกต้องบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับประวัติส่วนตัวของผู้บอกเล่า สภาพห้องสัมภาษณ์ ลักษณะท่าทางของผู้ให้สัมภาษณ์และอาจจะประเมินคุณค่าของคำสัมภาษณ์ในฐานะข้อมูลทางประวัติศาสตร์ก็ได้
6. การถอดเทป สามารถถอดเทปหรือแก้ไขภาษาบ้าง ไม่ต้องตกแต่งภาษาให้สวยงาม และต้องส่งต้นฉบับที่ถอดเทปให้วิทยากรตรวจสอบเห็นชอบด้วย ข้อความที่ไม่ควรเผยแพร่ควรเก็บเป็นความลับ
7. การตรวจสอบข้อมูล โดยตรวจสอบจากเอกสารจากแหล่งต่าง ๆ หรือจากคนอื่นที่เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ มีการวิเคราะห์ข้อมูล แยกแยะข้อเท็จจริงและความคิดเห็นออกจากกัน

2.1.4 หลักการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์

การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานของประเทศหรือแม้แต่ของเมืองใหญ่ ๆ ถือเป็นหน้าเป็นตา และเป็นเกียรติของเมืองและประเทศชาติด้วย เพราะนอกจากเป็นความภาคภูมิใจของท้องถิ่นแล้วยังเป็นแหล่งศึกษาสำคัญของท้องถิ่นด้วย พิพิธภัณฑ์แบบปัจจุบันที่เก่าแก่ที่สุดน่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ Ashmolean ก่อตั้งขึ้นในมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ประเทศสหราชอาณาจักร เมื่อ พ.ศ.2302 ส่วนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่เก่าแก่ที่สุดคือ The British Museum ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2302 พิพิธภัณฑสถานสาธารณะแห่งแรกของสหรัฐอเมริกาคือที่ตั้งที่เมืองชาร์ลตัน เซาท์คาโรไลนา ใน พ.ศ. 2316 ส่วนพิพิธภัณฑสถานที่มีชื่อเสียงที่สุดของสหรัฐอเมริกาคือ Smithsonian Institution ที่กรุงวอชิงตันดี.ซี. ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2389 ส่วนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติของประเทศไทยก่อก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2417 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดขึ้นครั้งแรก ณ ศาลาสหทัยสมาคมหรือคอกคองคองเคียบ (ศิริศักดิ์ อัครบรรพ, 2537 : 92) ทั้งนี้พิพิธภัณฑ์ทั้งหลายรวมถึงที่กล่าวข้างต้นพยายามปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ของตนเองขึ้นมาแข่งขันกันพัฒนาให้เจริญรุดหน้าไปไกล ทุกพิพิธภัณฑ์จึงพยายามทุกวิถีทางเท่าที่จะเป็นไปได้ ที่จะทำการนำเสนอการจัดแสดงต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์นำเสนอคุณค่าประทับใจผู้ชม

ภัณฑารักษ์จึงใช้ประสบการณ์ในการเลือกและใช้หลักการจัดแสดงนิทรรศการเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ผู้ชมสนใจและประทับใจ

มนุษย์ไม่อาจจะคิดอะไรได้โดยไม่มีต้นฉบับของรูปแบบซึ่งเป็นแนวทางให้เกิดความคิดถึงแนวคิดอันถือได้ว่าเป็นต้นฉบับของรูปแบบหนึ่งที่เป็นบ่อเกิดแห่งความคิดของมนุษย์ ซึ่งคนเราสามารถสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ดังนั้นการปรุงแต่งสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยส่งเสริมความคิดและการเรียนรู้ที่ดี จึงเป็นเรื่องสำคัญมากอย่างหนึ่งที่ทางพิพิธภัณฑ์ควรคำนึงถึง (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2537: 3) จุดเริ่มแรกของกระบวนการเรียนรู้คือการปรับระบบห้องจัดแสดงนิทรรศการให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่แท้จริง เป็นสถานที่ที่ผู้ชมสามารถศึกษา ทำงาน และจดบันทึกสิ่งที่เขาเรียนรู้ภายในนั้นได้ด้วยตนเอง เป็นการดัดแปลงนิทรรศการให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่พอเหมาะและเพิ่มทักษะความสามารถของประสบการณ์จัดแสดงให้ผู้ชมคุ้นเคยนั่นเอง

การจัดแสดงนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์มีจุดหมายหลักเพื่อให้ความรู้ และความเพลิดเพลินแก่มวลชนในรูปแบบของการชมการดูมากกว่าการฟัง และศึกษาจากเอกสาร ในสมัยแรกเริ่มไม่ได้มีหลักเกณฑ์ในการจัดแสดงแต่อย่างใด มีวัตถุเก็บรักษาไว้เท่าไรก็นำออกมาตั้งแสดงให้ชมเท่านั้น ครั้นต่อมาจึงวางหลักเกณฑ์ง่าย ๆ ว่าของพวกเดียวกันไว้ด้วยกันหรือถ้าเป็นเนื้อเรื่องเดียวกันก็วางไว้ด้วยกัน แต่ปัจจุบันการจัดแสดงนิทรรศการได้มีการพัฒนาไปมาก มีการนำเสนอโดยใช้เทคนิคการจัดแสดงใหม่ ๆ แสง สี รูปแบบ เข้ามาทำให้ห้องนิทรรศการมีชีวิตชีวา ดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้ดียิ่งขึ้น

2.1.4.1 ความหมายของนิทรรศการ

เป็รื่อง กุมุท (2526 : 7) อธิบายความหมายของนิทรรศการในเชิงพฤติกรรมของมนุษย์อย่างชัดเจนว่า นิทรรศการเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีบทบาทและอิทธิพลมากขึ้นทุกขณะ ทั้งด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ ธุรกิจ สังคม การเมือง การอุตสาหกรรมและอื่น ๆ ซึ่งเป็นวิธีการอันทรงประสิทธิภาพในการกระตุ้นให้ผู้คนสนใจในวัตถุและแนวความคิดอ่าน เป็นวิธีการที่มักจะเข้าถึงประชาชนได้ในเมื่อวิธีการอื่น ๆ ไม่สามารถทำได้ เสน่ห์ของนิทรรศการอยู่ที่ความพิเศษหรือโอกาสที่หายาก หรือจะหามาได้เป็นครั้งคราวเท่านั้น

เอ็ดการ์ เดล (1969 : 126, 323 อ้างถึงใน ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2537 : 8) มีการอธิบายที่แตกต่างออกไปว่านิทรรศการเป็นสื่อการเรียนการสอนที่ให้ประสบการณ์รูปรธรรมในขั้นที่ 6 ของกรวยประสบการณ์ (Cone of Experiences) ทั้งที่ต้อเป็นนิทรรศการที่จัดแสดงอย่างมีความหมาย อาจจัดเป็นชุดของรูปถ่าย หรือรูปถ่ายผสมผสานกับแผนภูมิและภาพโฆษณา แต่อย่างไรก็ตามทุกนิทรรศการมีลักษณะหนึ่งที่เหมือนกันคือ นิทรรศการเป็นบางสิ่งทีจัดเสนอให้ผู้อื่น ได้ชมเพื่อขยายการเรียนรู้ให้มี

ความหมายมากยิ่งขึ้น อาจสรุปได้ว่า นิทรรศการเป็นการขมวดความสนใจของผู้อื่นให้พุ่งไปยังวัสดุอุปกรณ์ โดยการควบคุมเงื่อนไขอย่างที่เราเรียกว่าเป็นการปฏิบัติการของมนุษย์นั่นเอง

วัฒน์ จูฑะวิภาต (2542 : 1-2) กล่าวว่านิทรรศการมีลักษณะเป็นการสื่อความหมายสองทาง (two-way communication) ระหว่างผู้จัดนิทรรศการกับกลุ่มเป้าหมายในเรื่องราวความเป็นไปของการจัดแสดง นอกจากนี้ พงศ์ศักดิ์ ประจุกสิลป (2535 : 2) ให้ความหมายของนิทรรศการว่า เป็นการให้การศึกษาย่างหนึ่งแก่ผู้ชม อาจจะมีผู้บรรยายหรือไม่ต้องมีก็ได้ และการจัดแสดงอาจจะเป็นภายในหรือภายนอกอาคารก็ได้ ซึ่งจะประกอบไปด้วยของจริง สิ่งจำลอง ภาพถ่ายและแผนภูมิต่าง ๆ แต่ในการจัดแสดงนิทรรศการจะต้องจัดอย่างมีระเบียบเรียบร้อย ดูง่าย และคำนึงถึงความชัดเจน ช่วยให้ผู้ชมเข้าใจข้อมูลและส่งเสริมการเรียนรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์คือ (1) เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ชักจูงความสนใจให้แก่ผู้ชมเกิดสมาธิในการรับรู้เรื่องราวได้เป็นอย่างดี (2) สามารถที่จะจัดแสดงเค้าโครงเรื่องอันเป็นพื้นฐานของความคิดได้ เพราะนิทรรศการช่วยให้มองเห็นภาพและเกิดความเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น (3) รวบรวมความคิดที่เป็นนามธรรมนำไปสู่ความคิดที่เป็นรูปธรรม

2.1.4.2 รูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการ

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2537 : 97) แบ่งรูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์ไว้ 3 รูปแบบคือ

1. นิทรรศการถาวร เป็นการจัดนิทรรศการในห้องใดห้องหนึ่งอย่างถาวร ไม่มีการย้ายเปลี่ยนแปลงจึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่าจะจัดแสดงเรื่องราวอย่างไร
2. นิทรรศการเพื่อการศึกษาค้นคว้า เป็นนิทรรศการถาวรเช่นเดียวกับแบบแรก แต่รูปแบบการจัดต่างกันตรงที่จะเน้นเกี่ยวกับระเบียบของการจัดและความสะดวกในการศึกษาและให้ข้อเท็จจริงแบบของจริงที่สุด
3. นิทรรศการชั่วคราว บางครั้งเรียกว่านิทรรศการพิเศษ เพื่อดึงประชาชนให้เข้ามาหาความรู้ในพิพิธภัณฑ์ แต่ละครึ่งเปลี่ยนเรื่องไปตามเหตุการณ์ปัจจุบัน

ในขณะที่พงศ์ศักดิ์ ประจุกสิลป (2535 : 2 – 3) จัดแบ่งรูปแบบนิทรรศการเป็น 3 รูปแบบคือ

1. นิทรรศการถาวร เป็นการจัดนิทรรศการเรื่องราวที่เกิดขึ้นแน่นอนแล้ว เช่นเรื่องราวรูปภาพต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ ซึ่งจัดแสดงให้ประชาชนชมเป็นเวลานาน
2. นิทรรศการชั่วคราว เป็นการจัดแสดงชั่วคราวประมาณ 2 อาทิตย์ ถึง 1 เดือน เพื่อต้องการเปลี่ยนบรรยากาศในการให้ความรู้และให้ความน่าสนใจแก่ประชาชน
3. นิทรรศการหมุนเวียน เป็นการจัดแสดงที่หมุนเวียนเปลี่ยนสถานที่จัดแสดงสลับกันไป เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะ และเผยแพร่ให้ผู้ชมในท้องถิ่นได้รับทราบ

สำหรับวัฒนธรรม จุฑะวิภาค (2542 : 2 – 5) มีการจัดแยกประเภทของนิทรรศการตามสถานที่ดังต่อไปนี้

1. นิทรรศการกลางแจ้ง (Outdoor Exhibition) เป็นนิทรรศการที่มีขนาดใหญ่มีผู้ร่วมแสดงหรือขอบข่ายงานแสดงกว้างขวาง ใช้เวลาการแสดงนาน มุ่งให้ประชาชนจำนวนมากได้ชม อาจจัดสร้างเป็นศาลา ปะรำ หรือใช้พื้นที่ผ้าใบคลุมอย่างง่ายและประหยัด

2. นิทรรศการในร่ม (Indoor Exhibition) เป็นนิทรรศการขนาดย่อมมุ่งกลุ่มเป้าหมายจำนวนจำกัด ระยะเวลาการแสดงสั้นกว่านิทรรศการกลางแจ้ง มักอาศัยห้องโถงหรือห้องประชุมเป็นที่จัดแสดง

2.1.4.3 หลักการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์

ในการออกแบบนิทรรศการไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตาม สิ่งสำคัญที่จะทำให้นิทรรศการน่าสนใจคือวิธีการถ่ายทอดสาระของการจัดแสดง ซึ่งมีหลักพื้นฐานที่ผู้จัดต้องคำนึงถึงดังนี้ (วัฒนธรรม จุฑะวิภาค, 2542 : 7)

1. เน้นความสำคัญของวัตถุ โดยให้คำบรรยายหรือส่วนประกอบอื่น ๆ เป็นเพียงองค์ประกอบที่ช่วยเสริมวัตถุให้เด่นชัดขึ้น ไม่ควรเน้นองค์ประกอบด้านเทคนิคต่าง ๆ
 2. ให้ความรู้เกี่ยวกับวัตถุจัดแสดง โดยใช้คำบรรยายที่สื่อความหมายครอบคลุมความสำคัญของวัตถุและชัดเจนในตัวเอง
 3. การจัดแสดงวัตถุต้องมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กันให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราวไปตามลำดับจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง โดยแบ่งเป็นหัวเรื่องใหญ่และหัวเรื่องย่อย
 4. การจัดแสดงต้องยึดหลักการจัดอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน แต่จะต้องออกแบบให้พอเหมาะ เพราะอาจจะเป็นการลดความสำคัญของเรื่อง คนดูอาจเบื่อหน่าย ขาดความสนใจ
 5. การรักษาความปลอดภัยให้แก่วัตถุเพื่อมิให้เกิดความเสียหายใด ๆ แก่วัตถุ
- ในส่วนของแนวทางการจัดแสดง (พิสิฐ เจริญวงศ์, 2538 : 1–3) กล่าวไว้ว่า

1. จัดแสดงเท่าที่มีของ เรียกว่า The Open – Storage Approach ส่วนมากเป็นพิพิธภัณฑ์เล็ก ๆ
2. เน้นวัตถุเป็นหลัก เรียกว่า The Object Approach โดยเลือกของสวยงามมาจัดแสดง อดท้ทั้งวัตถุและมีมือการจัดแสดงด้วยบางที่เรียกว่า Aesthetic Exhibition
3. เน้นการสอน เรียกว่า The Didactic Approach ซึ่งมีหลายประเภทด้วยกันที่เป็นระบบ ส่วนมากใช้กับทางธรรมชาติวิทยา

4. เน้นความคิด เรียกว่า The Idea Approach หรือ Thematic Approach เริ่มมีเมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา นิยมจัดแสดงแบบนำวัตถุและความคิดมารวมกัน เพื่อให้แต่ละแนวทางแก้อัตถ์ซึ่งกันและกัน

2.1.4.4 แนวคิดการเสนอเนื้อหาการจัดแสดงนิทรรศการ

การสื่อสารด้วยนิทรรศการทุกรูปแบบย่อมต้องอาศัยการวิเคราะห์องค์ประกอบของสื่อ นั้นอย่างรอบคอบ โดยยึดหลักจิตวิทยาของการรับรู้และหลักจิตวิทยาสังคม โดยที่การจัดแสดงจะต้องสอดคล้องกับอารมณ์ ความรู้สึก และความต้องการของผู้รับสารเป็นสำคัญที่สุด นิทรรศการจึงจะสามารถถ่ายทอดแรงเร้าความรู้สึก ให้ความรู้ความบันเทิง ได้มากกว่าการสื่อสารทั่วไป (วัฒนะ จุฑะวิภาต, 2542 : 15) ดังนั้นหลักการจัดแสดงนิทรรศการต้องมีการวางแผนเกี่ยวกับองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน อย่างเช่น ผู้ชม ขนาดสถานที่ ค่าใช้จ่าย ระยะเวลา สิ่งของจัดแสดง เทคนิคการจัดแสดง แต่ในงานวิจัยนี้จะเน้นการนำเสนอเนื้อหาการจัดแสดงนิทรรศการ โดยเฉพาะ

การจัดนิทรรศการในเรื่องใดก็ตามเนื้อหาจะเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจในเบื้องต้น ซึ่งผู้จัดต้องคำนึงว่าการจัดอยู่ในวิสัยที่จะทำได้ภายในเวลาที่กำหนด แต่เป็นที่น่าเสียดายว่านิทรรศการทุกวันนี้ทำให้เกิดความเข้าใจผิดกันในความหมายและหน้าที่จริง ๆ เพราะนิทรรศการทำให้เกิดความพอใจ เกิดแรงกระตุ้นและความรู้ได้น้อย ฉะนั้นการจัดแสดงนิทรรศการควรมีมากกว่าการเก็บรวบรวมวัตถุสิ่งของมาจัดแสดง แต่จะต้องจัดให้เข้ากับเรื่อง จัดอย่างมีจุดประสงค์ แล้วต้องแน่ใจว่าผู้ชมดูรู้เรื่อง โดยคำนึงถึงส่วนประกอบต่อไปนี้

1. ความน่าสนใจของเนื้อหา นิทรรศการที่ดีไม่จำเป็นต้องมีเนื้อหาที่ผู้ชมคุ้นเคยและสามารถให้ความบันเทิงสูงสุดแก่ผู้ชมได้ หรือต้องสอดคล้องกับรสนิยมของสังคมเสมอไป แต่เนื้อหาของนิทรรศการที่จัดแสดงนั้นต้องถูกนำเสนอได้อย่างเหมาะสม จนสามารถกระตุ้นความสนใจของผู้ชมได้ และสามารถถ่ายทอดความรู้ของผู้ชมได้มากเพียงไร ต้องพิจารณาด้วยว่าเนื้อหาดังกล่าวมีสื่ออื่น ๆ ที่จะเสนอได้ดีกว่านิทรรศการหรือไม่

2. ความมุ่งหมายของการจัดนิทรรศการ นิทรรศการในพิพิธภัณฑ์มักจะเป็นการเผยแพร่ความรู้และจัดเพื่อการประชาสัมพันธ์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม เพื่อกระตุ้นให้ผู้ชมต้องการใช้บริการของตน เนื้อหาที่จะแสดงจึงสามารถเลือกได้ง่าย ๆ ตามความมุ่งหมายของการจัด

3. หัวเรื่องใหญ่และเนื้อเรื่องย่อย หัวเรื่องใหญ่หรือชื่อเรื่องนิทรรศการเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นสิ่งชี้แจงแก่ผู้คนที่นิทรรศการนี้จัดเกี่ยวกับอะไร ตรงกับความสนใจ ความสนใจที่เขาควรจะไปดูหรือไม่ และเป็นการกำหนดขอบเขตการจัดแสดงว่าภายใต้หัวเรื่องใหญ่จะมีเนื้อเรื่องย่อยอย่างไร สำหรับหัวเรื่องใหญ่ควรตั้งชื่อให้น่าสนใจ ขณะเดียวกันก็ให้มีความหมายครอบคลุมเนื้อหาย่อยที่จะจัด

แสดงได้ครบถ้วน การตั้งชื่อให้น่าสนใจมีหลายวิธีให้ดูแปลกออกไป และมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงในเนื้อหาย่อๆก็คือ จะต้องให้อยู่ในขอบเขตของหัวข้อเรื่องใหญ่และมีจำนวนพอสมควร และการลำดับเรื่องตามทิศทางการเดินของผู้ชมก็มีส่วนช่วยทำให้เกิดความเข้าใจได้

4. ความเป็นเอกภาพของเรื่องที่จัด ในงานด้านพิพิธภัณฑ์มีวัตถุประสงค์และเนื้อหามากมาย ทำให้การจัดแสดงยุ่งยากซับซ้อน จึงมีอยู่บ่อยครั้งที่จัดแสดงไม่สมบูรณ์ จึงไม่เป็นการสมควรที่จะจัดแสดงปะปนกันหลายเรื่อง อาจทำให้ผู้ชมได้รับแรงกระตุ้นและความพอใจเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

5. กลุ่มผู้สนใจ นิทรรศการที่ต้องการดึงดูดให้กลุ่มคนสนใจใหม่ ๆ มาชม มักจะจัดแสดงสิ่งแปลกใหม่อยู่เสมอ ทำให้กลุ่มผู้ชมดังกล่าวรู้สึกคุ้นเคยกับพิพิธภัณฑ์หรือสถาบันที่จัดแสดงมากขึ้น

เป็รื่อง กุมุท (2529 : 18) เสนอเพิ่มเติมว่า การจัดแสดงถ้าจะไม่ให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่ายก่อนชมจบ ควรจะประมาณขอบเขตของเนื้อหาที่จัดแสดงให้เหมาะสมกับเวลาที่คาดว่าผู้ชมจะใช้เวลาในการชมเท่าไร เพราะการจำกัดพื้นที่จัดแสดงเป็นตัวช่วยลดการแสดงสิ่งที่เกินความจำเป็นออกไป และป้องกันความรู้สึกสับสนในเนื้อเรื่องด้วย บางครั้งผู้จัดมักแต่สนใจว่าจะจัดอย่างไรจึงจะครอบคลุมทุก ๆ อย่าง โดยลืมไปว่าเนื้อหาบางอย่างไม่อาจสรุปย่อได้ ควรจะนำเสนอในรูปแบบของหนังสือได้ดีกว่า ทำให้รู้สึกว่าการถ่ายทอดความรู้มักจะมีอะไรเกิน ๆ อยู่ ควรจำไว้ว่าอย่าพยายามอัดเยียดความรู้ให้แก่ผู้ชมมากเกินไป

Rabbitt, Pat (1994 : 124 – 127) กล่าวถึงการเรียนรู้การจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราวว่าจะต้องฝึกการเขียนเนื้อหา นิทรรศการทั้งที่สำคัญหรือไม่สำคัญ จะเป็นการอธิบายภาพหรืออธิบายหัวข้อวัตถุสิ่งสะสมก็ได้ จะช่วยทำให้การเขียนน่าสนใจและกะทัดรัดขึ้น การรู้จักคัดเลือกแบ่งแยกหัวข้อเพื่อนำมาเรียบเรียงใหม่จะช่วยทำให้การผลิตนิทรรศการมีคุณภาพมากขึ้น โดยการวางแผนประมาณขนาดของนิทรรศการกับขนาดเรื่องที่เราต้องการ และต้องให้ความสำคัญกับจุดที่เป็นใจความสำคัญให้มีความชัดเจนและกะทัดรัด บางครั้งต้องลดทอนเนื้อหาบางส่วน และเพิ่มบางส่วนให้น่าสนใจคล้ายการเขียนของนักหนังสือพิมพ์

ดังเช่นตัวอย่างการจัดแสดงนิทรรศการของศูนย์ศิลปวัฒนธรรมราชินีบูรณะ นครปฐม (2534 :1) ในวโรกาสที่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปวงศ์ประพันธ์ได้รับการถวายพระเกียรติคุณจากองค์การยูเนสโกทรงเป็นปราชญ์บุคคล “ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมของโลก” จึงได้จัดนิทรรศการภาพถ่ายเชิงอรรถคดีเรื่อง “คนไทยในอังกฤษ” ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ในนิทรรศการมีพระประวัติและพระรูปซึ่งเกี่ยวกับสถานศึกษา พระสหายของพระองค์ นอกจากนั้นยังประกอบด้วยเรื่องราวคณะราชทูตไทย เครื่องราชบรรณาการ การสถาปนาสถานทูตไทย ราชวงศ์จักรี สยามสมาคม นักเรียนไทยรุ่นแรกครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา โดยเน้นที่คนไทยมีโอกาสสร้างสัมพันธภาพกับชาวอังกฤษมานานกว่า 300 ปี

2.2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา ก็เพื่อให้มีความละเอียดครบถ้วนและอาจเป็นขยายข้อเท็จจริงเพิ่มเติมตามขอบเขตการศึกษา เอกสารงานวิจัยที่รวบรวมได้โดยทั่วไปแล้วมีเป็นจำนวนมากหลากหลายชนิด ซึ่งสามารถแยกพิจารณาเอกสารงานวิจัยเป็นประเด็นหลัก ๆ คือ เหตุผลของการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ ประวัติการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2385-2542 และความเป็นมาของสำนักงาน ก.พ. ในเรื่องการดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับเหตุผลการส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศ

การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เหตุผลในการส่งนักเรียนไปศึกษาต่างประเทศในสมัยกรุงสุโขทัยสันนิษฐานว่าเพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาและการทำด้วยขามสังคโลกมาเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไป ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีเหตุผลเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมทางการค้าและการทูต กล่าวคือเป็นเจตนารมณ์การเจริญสัมพันธไมตรีแบบจักรวรรดินิยมกับชาติตะวันตก ด้วยทรงต้องการที่จะถ่วงดุลอำนาจการขยายอิทธิพลของฮอลันดา จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เหตุผลการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศที่แท้จริง ก็เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมักเป็นในแนวทางเดียวกันคือ ความต้องการบุคคลที่มีความรู้ความสามารถกลับมาเผยแพร่ความรู้และนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ (สำนักงานก.พ., 2536 : 2) ซึ่งได้มีการศึกษาวิจัยเรื่องการส่งคนไทยไปเรียนต่อต่างประเทศ แล้วพบว่ามิพระบรมราชโองการหรือพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่แสดงเจตนารมณ์ของการส่งคนไทยไปเรียนต่อต่างประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่มีการส่งนักเรียนไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรเพราะสมัยพระองค์เป็นสมัยที่มีการปฏิรูประบบการศึกษาให้มีความเจริญทัดเทียมกับอารยประเทศ และการศึกษาเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสร้างคนให้เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศให้บรรลุวัตถุประสงค์ของพระองค์ได้ ดังที่ปรากฏอยู่ในเอกสารงานวิจัยดังต่อไปนี้

ขวัญชัย เสงพลูธนา (ม.ป.ป. : 44-45) ศึกษาเรื่องการปรับปรุงระบบข้าราชการพลเรือนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าการจัดส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศมีวัตถุประสงค์สองประการใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ ประการแรกเพื่อจะได้บุคคลที่มีความรู้ทันสมัยตามแบบประเทศตะวันตก ซึ่งเป็นการเตรียมในการปรับปรุงระบบข้าราชการพลเรือนประการหนึ่ง

ประการที่สอง เพื่อเป็นการถ่ายทอดความเจริญเข้าประเทศ โดยผู้ที่ได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศได้ วิชาความรู้เท่าเทียมกับชนชาติที่มีอารยธรรมสูง ก็จะนำเอาวิชาความรู้เหล่านั้นกลับมาเผยแพร่แก่คนอื่น ๆ ภายในประเทศและเพื่อต่อไปภายหน้าจะได้มีสติปัญญาประกอบกิจการต่าง ๆ ได้โดยตนเองมีต้องอาศัยกำลังความคิดของชาวต่างประเทศเป็นที่พึ่ง ดังพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแก่นักเรียนที่จะไปศึกษาในยุโรป ร.ศ 116 (คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลองรัชสมบัตินครบ 100 ปีในรัชกาลที่ 5 2511 : 200-201 อ้างถึงในขวัญชัย เสงพสุธนา, ม.ป.ป. : 44) ตอนหนึ่งความว่า “...เราเรียนเพื่อจะเป็นคนไทยที่มีความรู้เสมอด้วยฝรั่ง เมืองไทยเวลานี้ต้องการคนที่มีความรู้ที่จะรับราชการในหน้าที่ต่าง ๆ และประกอบการต่าง ๆ ทัวไปเป็นอันมาก เพื่อให้การปกครองบ้านเมืองเป็นผลสำเร็จ แลให้ชาติเราเจริญด้วยทรัพย์สินสมบัติแลวิชา ความรู้ และการช่างฟุ้งเฟื่องแพร่หลายเสมอเหมือนชาติอื่น ...”

และพระบรมราโชบายเกี่ยวกับวิชาที่จะต้องศึกษานั้น พระองค์มุ่งไปยังวิชาที่สำคัญและเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการศึกษาก่อน ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ 4 พระองค์ (ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 95) ความว่า

“...วิชาที่จะออกไปเรียนนั้น ก็คงต้องเรียนภาษาและหนังสือ ในสามภาษาคือ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ให้ได้แม่นยำชัดเจน คล่องแคล่ว จนถึงแต่งหนังสือได้ 2 ภาษาเป็นอย่างน้อย ... แต่บัดนี้จะขอเตือนอย่างหนึ่งก่อนว่า ซึ่งให้ออกไปเรียน ภาษาวิชา การในยุโรปนั้น ใ่วว่าจะต้องการเอามาใช้แต่เฉพาะภาษาฝรั่ง หรือ เอาอย่างฝรั่งอย่างเดียว... ถ้ารู้แต่ภาษาต่างประเทศ ไม่รู้เขียน อ่าน แปลเป็นภาษาไทย ได้ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด ถ้าอย่างนั้น หาจ้างฝรั่งมาใช้เท่าไร เท่าไรก็ได้ ...”

ทำนองเดียวกันเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ (2466 : 2 อ้างถึงในละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 49) เป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลือให้แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 สำเร็จลุล่วงไปได้ มีความเห็นเกี่ยวกับการครั้งนี้ว่า “...เป็นวิธีแสวงหาความเจริญให้ทันเพื่อนหรือดียิ่งกว่าเพื่อนในการแข่งขันทั่วไป ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาเป็นปัจจัย... การส่งนักเรียนไปเรียนต่างประเทศจึงจำเป็นทุกเมื่อ ไม่ว่าสำหรับประเทศเก่าหรือประเทศใหม่ ประเทศเจริญมากหรือประเทศเจริญน้อย...” นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยในการส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศของพระยาภาสกรวงศ์ กราบบังคมทูลว่า “...การเล่าเรียนของนักเรียนในต่างประเทศขณะนั้น ไม่เป็นประโยชน์แก่ราชการเท่าที่ควร และเมื่อกลับมาแล้วก็เพียงแต่ทำตัว “โก้” เท่านั้น ผู้ผู้ที่เรียนในบ้านเมืองไม่ได้...” เพราะเห็นว่าความสำคัญและความจำเป็นของการส่งนักเรียนราชูปถัมภ์ก ยังคงน้อยกว่าการแก้ปัญหาที่ควรจะต้องจัดระเบียบกฎเกณฑ์ใน

การส่งนักเรียนไปต่างประเทศอย่างรอบคอบ และละอทอง อัมรินทร์รัตน์ (2522 : 50–59) อธิบายเพิ่มเติมว่าการส่งนักเรียนไปศึกษาต่างประเทศ เพื่อต้องการปรับปรุงประเทศหลีกเลี่ยงให้รอดพ้นจากอิทธิพลตะวันตกซึ่งกำลังคุกคามอยู่รอบๆ และเพื่อทดแทนการว่าจ้างชาวยุโรปเข้ามารับราชการ ในขณะที่ความสัมพันธ์ของไทยกับชาติตะวันตกอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถไว้วางใจกันได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาอย่างรอบคอบ

นอกจากนี้พวชน สมคำนึ่ง (2520 : 73–76) ได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ว่า ในการทรงเล็งเห็นการณ์ไกลเช่นนี้ สืบเนื่องมาจากได้รับการศึกษาวิชาการตามแบบ ตะวันตกจาก นางแอนนา เลียวโนเวนซ์ (Anna Leonowens) ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ และการเสด็จประพาสยุโรปจึงพอสรุพเหตุผลการส่งพระราชโอรสและนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศออกเป็นประเด็น ๆ ดังนี้

1. เหตุผลทางด้านการเมืองที่ถูกคุกคามจากตะวันตก โดยเฉพาะวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 (พ.ศ. 2436) เป็นเหตุการณ์ที่ชี้ให้เห็นถึงการคุกคามของฝรั่งเศสที่มีต่อไทย
2. เหตุผลทางความล่าช้าทางการศึกษาของไทย แม้ว่าจะมีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาแล้วก็ตาม แต่เป็นเพียงการศึกษาในระยะเริ่มต้นเท่านั้น ดังปรากฏในพระราชดำริของพระองค์ว่า “การเล่าเรียนที่ในนี้ ถึงจะจัดให้ดีเพียงไร ก็จะไม่เร็วไวได้เหมือนในประเทศซึ่ง เป็นเจ้าของภาษา”
3. เหตุผลเพื่อนำความรู้มาปรับปรุงประเทศซึ่งระบบการบริหารประเทศต้องมีประสิทธิภาพ กำลังป้องกันประเทศต้องแข็งแรงและทันสมัย ดังนั้นการศึกษาเพื่อพัฒนาคนจึงเป็นสิ่งสำคัญ
4. เหตุผลเพื่อเรียนรู้ความคิดของชาติตะวันตก เพราะในขณะนั้นบ้านเมืองกำลังตกอยู่ในอันตราย เมื่อได้เรียนรู้ความรู้สึกนึกคิด นิสัยใจคอของฝรั่งเพื่อจะได้รู้เล่ห์เหลี่ยมเท่าทันฝรั่งและหาทางหนีทีไล่เพื่อให้พ้นภัยได้

พร้อมกันนั้น ละอทอง อัมรินทร์รัตน์ (2522 : 110–113) ยังได้นำเสนอความเห็นของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ที่ได้กราบบังคมทูลความเห็นในการที่จะจัดการเล่าเรียนของนักเรียนต่างประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2441 โดยชี้ให้เห็นว่าการที่นักเรียนไทยในต่างประเทศไม่สามารถศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จได้ในเวลาอันรวดเร็วทันแก่ความต้องการของบ้านเมืองนั้นเพราะความล่าช้าของการศึกษาภายในประเทศ ฉะนั้นเมื่อส่งนักเรียนออกไปนั้นจะต้องเริ่มต้นศึกษาเล่าเรียนกันใหม่ ทำให้เสียเวลาทั้ง นักเรียนก็มีอายุมากขึ้นไป พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้เสนอความเห็นว่าการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศที่จะให้ได้ผลนั้น จะต้องใช้วิธี 3 ประการคือ

ประการที่ 1 ถ้ายาวิชาจากภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทย ซึ่งจะช่วยให้ราษฎรทั่วไปศึกษาเล่าเรียนได้ง่ายโดยไม่ต้องเสียเงินไปเรียนภาษาต่างประเทศเสียก่อน ทั้งรัฐบาลก็ไม่ต้องจ้าง

ครูชาวต่างประเทศมาสอน การแปลตำราต่างประเทศออกเป็นภาษาไทยนั้น ควรแต่งตั้งพนักงานแปลหรือจ้างผู้รู้ภาษาอังกฤษแปล และพิมพ์ออกจำหน่ายราคาถูก

ประการที่ 2 ส่งเสริมการศึกษาภาษาต่างประเทศในเมืองไทยให้แพร่หลายทั้งนี้เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการเล่าเรียนแก่คนทั้งหลายในขณะที่การการแปลตำราออกเป็นภาษาไทยยังไม่สมบูรณ์พอ ควรให้เริ่มต้นศึกษาภาษาอังกฤษในโรงเรียนทั่วไปตั้งแต่ชั้นมูลสามัญ

ประการที่ 3 จัดการสอบไล่แข่งขันนักเรียนก่อนส่งออกไปยุโรป โดยกำหนดอายุและระดับการศึกษาของนักเรียนให้พอดีที่จะเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนยุโรปพอดี

นอกจากนี้ยังได้วางผัง “ทางเดินของการศึกษาของประเทศสยาม” ไว้ด้วย จากแนวความคิดดังกล่าวนี้ว่าเป็นแผนการที่เหมาะสมสำหรับบ้านเมืองในขณะนั้นเป็นอย่างยิ่ง โดยพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 111) เปรียบเทียบว่า

“... กรุงสยามทุกวันนี้กำลังขาดคนที่มีความรู้วิชาทำการงาน กำลังต้องการหาวิชาให้แก่นคนเหมือนดังที่นาอันแห้งแล้ง วิธีที่ส่งคนออกมาเรียนที่ยุโรปนี้เปรียบเหมือนส่งคนวิ่งห้อย ๆ ถือถึงคนละใบมาวิดน้ำจากที่ไกลไปลาดลงในนา พวกที่มาดักน้ำนั้นต้องเดินทางไกลชั่ววันชั่วเวลา แลต้องเสียค่าเสบียงอาหารมีหน้าซ้ำหิ้วถึงกลับไป บางคนได้นำไป แต่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ บางคนก็กลับไปแต่ถึงเปล่า ฝ่ายผู้ที่มีความอุตสาหะ ประคับประคองหิ้วถึงน้ำเต็มมาได้ พอไปถึงลาดลงที่ดินปราดเดียวก็เหือดแห้ง เพราะเหตุที่พื้นดินนั้นแห้งแล้ง...”

ส่วนการส่งนักเรียนออกไปก็มีได้มีการเลือกสรรตามความรู้ความสามารถ จึงเป็นปัญหาที่ว่า

“...เหมือนกับส่งท่อนไม้มาทั้งคั้ง ให้ออกมาตากแดดตากลมที่ยุโรป ตลอดตนแต่รูปร่างเนื้อตัวอย่างนี้เมื่อได้ไกลนเข้าแล้ว มาปะไม้ท่อนใดเป็นตาเป็นโพรงใช้ไม่ได้ ไม้ท่อนนั้นก็อยู่ในเสียเวลาเสียแรงและเสียเงินเปล่า เป็นอันเหลือวิสัยที่จะกล่อมเกลาดกแต่งให้ดีได้ ...”

จะเห็นได้ว่าจากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเริ่มแรกที่มีการส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่างประเทศ ทางสำนักงานก.พ. ก็ยังคงยึดถือเหตุผลดังกล่าวเป็นแนวทางในการจัดส่งนักเรียนทุนไปศึกษาต่างประเทศจนถึงปัจจุบัน ด้วยทรงต้องการให้ผู้ที่ได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศได้นำวิชาความรู้มาถ่ายทอดและเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไป

2. 2. 2 ประวัติการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2385-ปัจจุบัน

การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันมานับตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ได้มีการส่งคณะสงฆ์ไปศึกษาพระพุทธศาสนา ณ ศรีลังกา และมีการกล่าวอ้างว่าได้ส่งบุคคลไปเรียนการทำขามสังคโลกที่ประเทศจีน แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการส่งนักเรียนไปพร้อมกับคณะทูตไปประเทศฝรั่งเศสด้วย หลังจากนั้นความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกก็หยุดชะงักไปในสมัยของสมเด็จพระเพทราชา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2385 ก็เริ่มมีการส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศอีกครั้ง (นิยม รัฐอมฤต, 2515 : 8) ซึ่งนักเรียนไทยคนแรกคือ นายจุน สมเด็จพระบรมมหาประยูรวงศ์ฝากไปกับกับตันเรืออังกฤษจนสำเร็จได้ประกาศนียบัตรการเดินเรือทะเล รับราชการเป็นขุนเงินทะเล (โกมล สาแก่งทราย, 2509 : 17) เมื่อสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับทางยุโรปอย่างจริงจังมากขึ้นจึงจัดส่งนักเรียนไทย 2 คนคือ นายทศบุญนาค และนายเทศ บุญนาค ไปพร้อมคณะทูตไทยไปอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2400 เป็นคณะแรกแต่ปรากฏว่าเมื่อคณะทูตเดินทางกลับนักเรียนทั้งสองก็กลับมาด้วยโดยไม่ทราบเหตุผล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2503 : 257-258 อ้างถึงในละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 30)

ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นจุดเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศ โดยพระองค์ทรงส่งเสริมให้พระราชโอรสทุกพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนสามัญชนไปศึกษาในประเทศยุโรปโดยเฉพาะประเทศสหราชอาณาจักรเพื่อกลับมาเป็นกำลังในการบริหารประเทศ พระองค์ทรงวางระเบียบเงินทุนหลวงช่วยเหลือการศึกษาของนักเรียนไทยในต่างประเทศเรียกว่า *ทุนเล่าเรียนหลวง* (King's Scholarship) ได้มีการจัดสอบแข่งขันรับทุนดังกล่าวโดยกำหนดอายุและระดับการศึกษาของนักเรียนให้พอดีที่จะเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนยุโรป วิชาที่ไปศึกษา คือ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน และได้ศึกษาตามที่นักเรียนถนัด อาทิเช่น วิชาทหารบก ทหารเรือ การทูต วิศวกรรมศาสตร์ ฯลฯ (สำนักงาน ก.พ., 2536 : 3) ต่อมาส่วนราชการต่าง ๆ จึงได้มีการเล็งเห็นความสำคัญและจัดส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศกันอย่างคึกคัก กระทรวงซึ่งเริ่มต้นส่งนักเรียนของตนออกไปศึกษาเป็นครั้งแรกคือ กรมศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ โดยส่งนักเรียนครูออกไปเมื่อ พ.ศ. 2439 และกระทรวงต่อมาคือ กระทรวงยุติธรรม ซึ่งเริ่มส่งเมื่อ พ.ศ. 2440 เช่นกัน หลังจากนั้นกระทรวงต่าง ๆ เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการส่งนักเรียนทุนของกระทรวงออกไปศึกษาวิชาในต่างประเทศด้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประวัติการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศข้างต้นจะเห็นว่าเป็นการกล่าวโดยสังเขปในช่วงเวลาต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมของการศึกษาค้นคว้า โดยผู้วิจัยได้รวบรวมมาจากเอกสารและงานวิจัยดังต่อไปนี้

ละออทอง อัมรินทร์รัตน์ (2522 : 239–240) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศตั้งแต่ พ. ศ. 2411–2475” พบว่าการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศริเริ่มมาจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงเมื่อสิ้นสุดการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อาจสรุปลักษณะการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศตามการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ในการจัดส่งได้เป็น 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2411–2435 เป็นระยะก่อนมีนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงและทุนเล่าเรียนหลวง

ระยะที่ 2 ระหว่าง พ. ศ. 2435–2468 เป็นระยะที่มีนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงและนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง

ระยะที่ 3 ระหว่าง พ. ศ. 2468–2475 เป็นระยะที่มีการส่งนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงดำเนินการติดต่อกันโดยไม่ขาดระยะ จนถึง พ.ศ. 2466 ประเทศประสบปัญหาเศรษฐกิจปั่นป่วนจึงได้จัดส่งนักเรียนออกไปต่างประเทศชั่วคราว

นิยม รัฐอมฤต (2515 : 7–10) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การดูแลและการจัดการศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศของสำนักงาน ก.พ.” กล่าวถึงความเป็นมาในการส่งนักเรียนไปศึกษา ณ ต่างประเทศว่า การศึกษาในต่างประเทศเป็นสมัยนิยมอย่างหนึ่งสำหรับนักเรียนไทย โดยปรากฏว่าเริ่มส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศช่วง พ.ศ. 1820–1860 สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ครั้งต่อมา พ.ศ. 2199 – 2231 สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นสมัยที่กิจการด้านต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด มีการจัดส่งคณะทูตไปประเทศฝรั่งเศส 4 ชุด แต่มีการจัดส่งนักเรียนตามไปด้วย 3 คณะ และใน พ.ศ. 2367–2396 รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีการจัดส่งนักเรียนไปอีกครั้ง ต่อมา พ.ศ. 2396–2453 ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4–5 ได้มีการส่งนักเรียนไปศึกษาในประเทศยุโรปเรื่อยมา จนเป็นที่นิยมกว้างขวางในหมู่ประชาชนและวงราชการเพื่อเป็นการเพิ่มชื่อเสียง เกียรติยศและความก้าวหน้าให้แก่ตนเอง

ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช (ม.ป.ป.: 1–12) รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับประวัติและผลงานของนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร เขาได้เสนอบทความเรื่อง “Notes on the Role of English-Educated Siamese in the Making of Modern Siam” สรุปว่ามีการส่งนักเรียนไปศึกษาในสหราชอาณาจักรเมื่อสมัยพระนารายณ์มหาราชซึ่งเป็นคณะทูต 2 คนในขณะนั้น และใน พ.ศ. 2325–2411 มีการส่งนักเรียนไปศึกษาต่างประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อยมา จนถึงใน

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เป็นบุคคลสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาของสยามเป็นแบบตะวันตก โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนแบบตะวันตกและจัดการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาในยุโรป รัชสมัยยังได้รวบรวมสถานที่เรียนในสหราชอาณาจักร ตลอดจนรายนามอดีต นายกรัฐมนตรีที่สำเร็จการศึกษามาจากสหราชอาณาจักรไว้ด้วย

พาขึ้น สมคำนึ่ง (2520 : 3-20) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสำคัญของการศึกษาของพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการปรับปรุงบ้านเมืองตามแบบตะวันตก” กล่าวว่าพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปศึกษาต่างประเทศทั้งหมด 19 พระองค์ แต่มีรวบรวมเฉพาะพระองค์ที่มีผลงานดีเด่นจริง ๆ ในการพัฒนาประเทศ 10 พระองค์เท่านั้น ซึ่งทุกพระองค์ผ่านการศึกษาเบื้องต้นในประเทศสหราชอาณาจักร คือ

- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ทรงปรับปรุงทางการคลัง
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราบริดิเรกฤทธิ ทรงปรับปรุงทางด้านกฎหมาย การศาล และการเกษตร
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ทรงปรับปรุงทางด้านทหารบก
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงปรับปรุงทางด้านทหารเรือ
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรับปรุงประเทศในทุก ๆ ด้าน
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงปรับปรุงทางด้านทหารบกและทหารเรือ
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงปรับปรุงทางด้านทหารบก
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ทรงปรับปรุงทางการแพทย์และสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์ อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก ทรงปรับปรุงทางการแพทย์
- พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรับปรุงทางการปกครอง

นันทา วิศิษฐ์โสภากา (2521 : 44-96) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเลื่อนชั้นทางสังคมของนักเรียนไทยที่ได้ทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษา ณ ต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7” กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานทุนทรัพย์ให้นักเรียนไทยไปศึกษา ณ ต่างประเทศ เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้รับการศึกษาในระดับสูงและได้เข้ารับราชการ ซึ่งมีการสอบคัดเลือกนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงเริ่มใน พ.ศ. 2440 และสอบมาเรื่อยๆทุกปีและบุคคลเหล่านี้ จะกลับมาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 เป็นช่วงที่ประเทศกำลังเจริญก้าวหน้าอย่างเห็นได้ชัด

ขวัญชัย เสงพูลธนา (ม.ป.ป. : 44-47) ศึกษาเรื่อง “การปรับปรุงระบบข้าราชการพลเรือนในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” กล่าวว่า ใน พ.ศ. 2439 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนทำนองพับลิกสกูลของอังกฤษที่บ้านสมเด็จพระยา เรียกว่า โรงเรียนราชวิทยาลัย โดยมีนายเชชิล คาร์เธอร์ ชาวอังกฤษเป็นอาจารย์ใหญ่ จัดเป็นโรงเรียนประจำเพื่ออบรมนิสัยใจค่อนักเรียนตามแบบตะวันตก เพราะมีพระราชประสงค์จะให้ผู้ที่ผ่านการศึกษาโรงเรียนนี้ได้ไปศึกษาต่อในยุโรป หรือเข้ารับราชการในกระทรวงต่าง ๆ และได้มีการวางระเบียบเกี่ยวกับการสอบคัดเลือกนักเรียนเพื่อรับพระราชทานทุนไปศึกษาวิชา ณ ประเทศยุโรปเรียกว่า คิงสกอลาชิป (King's Scholarship) โดยกำหนดให้มีปีละ 2 ทุนนับตั้งแต่ พ.ศ. 2439 เป็นต้นมา

สุมิตรา จันทรังษา (2540 : 132 – 150) เขียนบทความการตามรอยพระบาทเสด็จประพาสยุโรป เรื่อง “อังกฤษเมืองแก้ว เปริศแพรวลอยสรวง” มีเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในสหราชอาณาจักร กล่าวว่าการเสด็จเยือนอังกฤษด้วยเรือพระที่นั่งมหาจักรี ในช่วงนั้นมีคนไทยกว่า 50 คนกำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่เมืองแก้ว ในวันที่ 31 กรกฎาคม เสด็จไปเยี่ยมชมกิจการโรงเรียนฮาร์โร (Harrow) ซึ่งเป็นที่ศึกษาของพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้านุสรณ์ตรงกับหม่อมเจ้าเสฐศิริในพระน้องยาเธอกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ หลังจากนั้นวันที่ 3 สิงหาคม พระยามหาโยธา ราชทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน นำคณะนักเรียนไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในเมืองแก้วเข้าเฝ้ารับพระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับการศึกษาของชาวสยาม

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรรมงคลการ (2535 : 398-404) ยังกล่าวถึงสังคมนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักรว่า นักเรียนไทยจะมีการพบปะประจำปีในลักษณะกินนอนเล่นหัวด้วยกันเป็นเวลา 7 วัน ในตอนต้นของฤดูร้อนที่โรงเรียนเซนต์จอร์จ เมืองฮาร์เพนเด็นต์ (ST. George, Harpendent) สารสำคัญของการประชุมคือการสังสรรค์ในหมู่นักเรียนไทยด้วยกัน และเพื่อกิจการของสามัคคีสมาคม นอกจากประชุมจะมีการทำกิจกรรมร่วมกันคือเล่นกีฬา อย่างเช่น เทนนิส ฟุตบอล คริกเก็ต ฮอกกี เป็นต้น การได้วาทะในประเด็นการเมือง และแสดงละครเวทีเรื่องสุดหนทาง ที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงแปลจากบทละครฝรั่ง

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2534 : 154 – 160) เขียนบทความเรื่อง “เราได้อะไรจากเมืองนอก” ซึ่งได้นำหนังสือที่แต่งพรรณนาถึงเมืองนอกในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่น จดหมายเหตุนิราศลอนดอนของหม่อมราชวงศ์ รัชกาลที่ 5 เรื่องนักเรียนเมืองอังกฤษของ น.ม.ส. พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน และเกิดวังปารุสก์ เป็นต้น ผู้แต่งหนังสือเหล่านี้ล้วนผ่านการศึกษามาจากเมืองนอกทั้งสิ้น เพราะได้รับเสรีภาพทางความคิดและได้แสดงภูมิปัญญาออกมา นอกจากนี้กล่าวถึงนักเรียนที่สำคัญหลายท่าน เช่น หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนักเรียนนอกที่สำเร็จปริญญาจากมหาวิทยาลัยลอนดอนเป็นคนแรก และได้รับเกียรติยกย่องจากนายเกลด สโตน นายกรัฐมนตรีอังกฤษในเวลานั้นเป็นอันมาก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าลูกยาเธอองค์เดียวในรัชกาลที่ 4 ที่ได้เสด็จไปทรงศึกษามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด รวมถึงกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ที่ทรงสำเร็จนิติศาสตร์เป็นรุ่นแรกจากอังกฤษ ในรัชกาลที่ 6 ก็มี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ คู่แข่งกับนายเทียนเหลียง สุนทรະกุล ซึ่งนายเทียนเหลียงได้เป็นราชปลัดทูลฉลองกระทรวงต่างประเทศจนได้เป็นองคมนตรีในที่สุด ในสมัยรัชกาลที่ 7 นักเรียนนอกที่เด่นกว่าใคร ๆ เช่น ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช นายปรีดี พนมยงค์ ส่วนในรัชกาลที่ 8 เช่น นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นต้น

จากเอกสารที่นำเสนอในกลุ่มนี้จะเห็นได้ว่าเป็นหลักฐานที่เขียนขึ้น โดยบุคคลที่มีส่วนรับรู้ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังช่วงเวลานั้น ๆ ในลักษณะการลำดับเหตุการณ์ ส่วนเอกสารอีกกลุ่มหนึ่งเป็นเอกสารที่บ่งบอกเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน แต่มีศักยภาพในการนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์มากคือเอกสารจดหมายเหตุแห่งชาติ ได้แก่ เอกสารกรมราชเลขาธิการในรัชกาลที่ 5-7 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เอกสารกระทรวงต่างประเทศ เอกสารราชกิจจานุเบกษา และเอกสารเบ็ดเตล็ด เป็นต้น เอกสารเหล่านี้ผ่านการประเมินคุณค่าไว้เป็นหลักฐานอ้างอิงการปฏิบัติงานและการค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ ซึ่งจะไม่นำมากล่าวถึงในตอนต้นนี้ เนื่องจากเนื้อหาเอกสารกลุ่มแรกได้ข้อมูลบางส่วนไปอ้างอิงบ้างแล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าในเบื้องต้นคงจะไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวซ้ำอีก

2.2.3 ความเป็นมาของสำนักงาน ก.พ. ในเรื่อง การดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ

สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตรับสั่งในที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภา เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2468 ว่าทรงเห็นควรมีกรรมการสอบคัดเลือกคนเข้ารับราชการ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชดำริว่า “เวลานี้การศึกษาเจริญขึ้นมากแล้ว จึงเป็นการสมควรที่จะรับคนเข้าทำราชการแต่เฉพาะผู้ที่มีความรู้ดี” จึงโปรดเกล้าฯ ให้ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียงระเบียบข้าราชการพลเรือนขึ้นทูลเกล้าถวาย ซึ่งนายอาร์ กียอง ที่ปรึกษาการร่างกฎหมายร่างถวายแล้วก็ส่งให้อภิรัฐมนตรีและเสนาบดีต่าง ๆ พิจารณาให้ความเห็น ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งคณะกรรมการพิจารณาระเบียบข้าราชการพลเรือนขึ้น โดยมีพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นนายกรรมการ เพื่อดำเนินการรักษาระบบข้าราชการพลเรือน จัดการสอบเพื่อเลือกสรรผู้สมัครเข้ารับราชการพลเรือน และจัดการศึกษาของนักเรียนหลวงฝ่ายพลเรือนที่ส่งไปศึกษาวิชาในต่างประเทศ จากนั้นก็ได้มีกรรมการรักษาพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนซึ่งเรียกว่า ก.ร.พ. หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อพ.ศ. 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบข้าราชการพลเรือนให้เข้ารูปตามระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนหรือเรียกว่า ก.พ. (ประวิณ ณ นคร, 2507 : 2-5)

นับจากจัดตั้งสำนักงาน ก.พ. ขึ้นจนกระทั่งปัจจุบันสำนักงาน ก.พ. ก็ยังคงมีหน้าที่ดำเนินการรักษาพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน จัดสอบเพื่อเลือกสรรผู้สมัครเข้ารับราชการพลเรือน และจัดการศึกษาของนักเรียนหลวงฝ่ายพลเรือนที่ส่งไปศึกษาในต่างประเทศแต่จะมีเปลี่ยนแปลงบ้างตามความเหมาะสมของยุคสมัย เมื่อรัฐบาลจัดตั้งสำนักงาน ก.พ. และสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศขึ้นแล้ว ได้จัดตั้งส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศโดยตรงได้แก่ กองการศึกษาต่างประเทศ กองคลัง และสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ นอกจากนี้มีส่วนราชการช่วย ได้แก่ กองการสอบ ทำหน้าที่ช่วยกองการศึกษาต่างประเทศในด้านการสอบนักเรียนที่ประสงค์จะรับทุนรัฐบาลไปศึกษาวิชาตามความต้องการของส่วนราชการฝ่ายพลเรือน ณ ต่างประเทศ และกองวิชาการทำหน้าที่ช่วยกองการศึกษาต่างประเทศด้วยตามแต่คำสั่ง (นิยม รัฐอมฤต, 2515 : 31)

นิยม รัฐอมฤต (2515 : 17-18) ยังกล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับสำนักงาน ผู้ดูแลนักเรียนไทยว่า เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง นักเรียนในความดูแลของสำนักงาน ก.พ. ทวีจำนวนเพิ่มขึ้นมาก ผู้ดูแลนักเรียนที่มีอยู่ในสองประเทศคือ อเมริกา อังกฤษและในประเทศอื่น ๆ ก็มีงานล้นมือ ดังนั้นสำนักงาน ก.พ. ในฐานะผู้รับผิดชอบดูแลในเรื่องนี้ จึงได้เสนอต่อคณะรัฐมนตรีขอจัดตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยขึ้น โดยขึ้นตรงต่อสำนักงาน ก.พ. จึงมีมติให้จัดตั้งสำนักงานได้ตามที่เสนอขึ้นในประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย สำหรับประเทศอื่น ๆ ที่ไม่มีสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ก็มอบหมายให้กระทรวงการต่างประเทศเป็นผู้รับผิดชอบนักเรียนแทน ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศจะสั่งให้สถานทูตหรือสถานกงสุลเป็นผู้ดำเนินการ

ภายหลังที่นักเรียนไทยในต่างประเทศโดยเฉพาะในสหราชอาณาจักรมีจำนวนเพิ่มสูงมากขึ้นจึงมีความจำเป็นที่จะเพิ่มเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลนักเรียนและพิจารณาถึงสถานที่ทำงานของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนที่มีอยู่เดิม ตามหลักฐานกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ เรื่องกิจการในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ (27 เม.ย พ.ศ. 2496) ความว่า

“...เมื่อมีความดำริที่จะเพิ่มเจ้าหน้าที่ และแบ่งแยกงานดังกล่าวแล้ว ก็ต้องพิจารณาถึงสถานที่ทำงานของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนขณะนี้อยู่ร่วมกับสถานเอกอัครราชทูตที่ 23 Ashburn Place ซึ่งสถานเอกอัครราชทูตได้แบ่งห้องเล็ก ๆ ให้ 2 ห้อง อยู่ชั้นที่สามเป็นสถานที่ใช้ทำงานของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนมาตั้งแต่ครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 ครั้นต่อมานักเรียนก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ แต่สถานที่ทำงานขยายออกไปไม่ได้ เป็นสถานที่คับแคบและแออัดอยู่มากสำหรับนักเรียนที่มาติดต่อยู่จนถึงเวลาค่าคืนก็มีเป็นที่พลุกพล่านจนน่ารำคาญนี้สำนักงาน

ผู้ดูแลนักเรียนก็จำเป็นต้องย้ายออกไปอยู่ข้างนอก ซึ่งเมื่อครั้งพระยาภรรตราช
เป็นผู้ดูแลนักเรียน สำนักงานผู้ดูแลก็อยู่นอกสถานทูต...”

ในที่สุดทางสำนักงาน ก.พ จึงทำหนังสือกราบเรียนท่านนายกรัฐมนตรี จอมพลป. พิบูลสงคราม
ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนมีมติเห็นชอบในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อ
วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2497 ให้มีการย้ายสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยออกนอกสถานเอกอัครราชทูต
ไปอยู่ที่ 28 Princes Gate, SW. 7, London ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร
มาจนถึงปัจจุบัน (สำนักงาน ก.พ, “เอกสารราชการเรื่องการจัดตั้งอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน
ไทยในสหราชอาณาจักร” : 2497)

ชัชวดี ทองทาบ (2539 : 293) กล่าวถึงว่าตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบันเคยมีสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน
ไทยในต่างประเทศมีอยู่เพียง 8 ประเทศเท่านั้น ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่นประเทศฝรั่งเศส (ดูแลนักเรียนไทยใน
ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ด้วย) ประเทศสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา
ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ประเทศอินเดีย ประเทศออสเตรเลีย แต่ปัจจุบันยังคงมีเหลืออยู่เพียง
3 ประเทศ คือ ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศออสเตรเลีย และทางสำนักงาน ก.พ. ได้
ตระหนักว่าการที่ข้าราชการพลเรือนและนักเรียนไทยได้เดินทางไปศึกษาในต่างประเทศ เป็นวิธีการที่จะ
ช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ จึงมีการกำหนดผู้ที่อยู่ในความดูแลของก.พ. เป็น 3 กลุ่ม คือ 1. นักเรียนทุน
รัฐบาล เป็นนักเรียนที่ผ่านการสอบคัดเลือกก่อนได้รับทุนนี้ นักเรียนต้องศึกษาต่อในสาขาวิชาต่าง ๆ ตาม
ความต้องการของรัฐบาล และหลังจากสำเร็จการศึกษาจะต้องกลับมารับราชการใช้ทุนเป็น 2 เท่า ของ
ระยะเวลาที่ได้รับทุน 2. ข้าราชการลาศึกษาต่อ เป็นกลุ่มที่ลาไปศึกษาต่อในต่างประเทศ ฝึกอบรมหรือ
ทำงานวิจัยสาขาต่าง ๆ และ 3. นักเรียนทุนส่วนตัว เป็นกลุ่มที่ผู้ปกครองเป็นผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายใน
ระหว่างการศึกษาเอง

ผู้วิจัยพบว่าสำนักงานก.พ มีองค์กรเพื่อการดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศเป็นหน่วยงานย่อยคือ
กองการศึกษาต่างประเทศ และสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ เพื่อทำหน้าที่ดูแลและส่งเสริม
การศึกษาในต่างประเทศอย่างกว้างขวาง รวมถึงการจัดการศึกษาอย่างใกล้ชิด เพราะถือว่าเป็นหน่วยงาน
หลักที่สำคัญ จึงได้มีองค์กรรับผิดชอบดำเนินการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตรงกันข้ามกับหน่วย
งานอื่น ๆ ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศจะถือว่าเป็นงานฝากหรือว่างงาน
รองแทน

สำหรับการดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมให้บริการแก่นักเรียนซึ่ง
ศึกษาในต่างประเทศ วัตถุประสงค์ในด้านการควบคุมก็คือ เพื่อประหยัดเงินทองของชาติ เพื่อรักษาชื่อเสียง
ของชาติและเพื่อให้ได้ความรู้กลับมาใช้ประโยชน์แก่ประเทศชาติ ส่วนวัตถุประสงค์ในด้านบริการคือ เพื่อ
อำนวยความสะดวก ปกป้องช่วยเหลือให้ความอบอุ่นและกำลังใจแก่ผู้ศึกษาในต่างประเทศ (สำนักงาน

ก.พ., 2514 : 1) ผู้วิจัยศึกษาพบว่าก่อนที่รัฐบาลจัดตั้งสำนักงาน ก.พ. ได้มีการควบคุมดูแลนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนทุนหลวงหรือทุนประเภทอื่น ๆ อยู่ก่อนแล้ว ซึ่งมีผู้ศึกษาและบันทึกไว้ดังนี้

นันทา วิศิษฎ์โสภณ (2521 : 147 – 150) ศึกษาค้นคว้าเรื่อง “การเลื่อนชั้นทางสังคมของนักเรียนไทยที่ได้ทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษา ณ ต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7” กล่าวถึง ความเป็นมาขององค์การที่ควบคุมดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศว่าในสมัยเริ่มแรกที่มีนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศนั้นยังไม่มีตัวแทนของประเทศไปประจำ ณ ต่างประเทศ รัฐบาลต้องขอความร่วมมือจากองค์การเอกชน หรือรัฐบาลต่างประเทศให้ช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในต่างประเทศแทน ดังปรากฏในบันทึกคำอธิบายจดหมายเหตุเรื่อง ราชทูตไทยไปลอนดอนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (2484 : 11 –12) ว่าในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รัฐบาลไทยได้ขอให้ มองสิฮอร์ เดอ ลาญี (Monsieur de Lagny) ประธานกรรมการของบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศส ช่วยดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนทุนรัฐบาลในประเทศฝรั่งเศส ส่วนนักเรียนทุนส่วนตัวเป็นเรื่องที่จะต้องจัดการฝากฝังกันเองต่อชาวต่างประเทศที่ตนรู้จักคุ้นเคย เช่น พ่อค้า หรือมิชชันนารี และเมื่อประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น ได้จัดตั้งสถานทูตและสถานกงสุลขึ้นในประเทศต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประเทศไทย สำหรับประเทศสหราชอาณาจักรมีการจัดตั้งสถานว่าการราชทูต ณ เลขที่ 23 แอชเบิร์นเพลส เซาท์เคนซิงตัน กรุงลอนดอน (สุมิตรา จันทร์เงา, 2540 : 48) ต่อมาใน พ. ศ. 2435 ได้มีการจัดตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นทำหน้าที่รับผิดชอบงานด้านการศึกษาของชาติ กระทรวงธรรมการก็ได้เข้ามามีบทบาทในการดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในต่างประเทศร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศ ตลอดจนดำเนินการสอบแข่งขันส่งนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ

สอดคล้องกับหลักฐานของจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องข้อบังคับผู้ตรวจการเล่าเรียนในเมืองอังกฤษ (25–30 เม.ย พ.ศ. 2444) ในจดหมายเหตุอภิปดึกครมศึกษาธิการกราบเรียนเจ้าพระยาภาสกรวงศ์เสนาบดีกระทรวงธรรมการความว่า

“...ด้วยการเล่าเรียนของของนักเรียนในเมืองอังกฤษนั้น แต่เดิมอยู่ในกระทรวงว่าการต่างประเทศ ผู้ตรวจนักเรียนก็รับเงินเดือนอยู่ในกระทรวงว่าการต่างประเทศ ผู้ตรวจนักเรียนจึงได้ยื่นรายงานการเล่าเรียนของนักเรียนในเมืองอังกฤษต่อราชทูตสยามที่ประจำ ณ เมืองนั้น ครั้นเมื่อ ร.ศ. 115 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ยกนักเรียนจำพวกนี้มาขึ้นกรมศึกษาธิการ แต่ผู้ตรวจนักเรียนยังคงรับเงินเดือนในกระทรวงว่าการต่างประเทศ รายงานทั้งหลายก็ยังคงยื่นต่อราชทูตอยู่ แต่ ณ กาลบัดนี้ผู้ตรวจก็รับเงินเดือนอยู่ในกรม

ศึกษาธิการ นักเรียนก็ขึ้นอยู่ในกรมศึกษาธิการ ข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรมีผู้ตรวจการเล่าเรียนของนักเรียนจำพวกนี้ ควรส่งรายงานขึ้นตรงต่อข้าพเจ้า เพื่อจะได้นำขึ้นเสนอต่อเจ้าคุณตามทางราชการส่วนที่จะสั่งการทั้งปวง...”

ต่อมาเมื่อเหล่านักเรียนไทยในต่างประเทศอยู่ในความดูแลของกระทรวงธรรมการ ก็ได้มีการว่าจ้างชาวต่างประเทศทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักรเป็นแห่งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2440 และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งผู้ดูแลนักเรียนที่เป็นคนไทยในสหราชอาณาจักรคนแรกคือ พระยาภะรตราชา เมื่อ พ.ศ. 2464 ด้วยทรงหวังใจว่า นักเรียนอาจไปตกกระกำลำบากหรือเจ็บป่วย ไม่อาจอุทิศเวลาเพื่อการเล่าเรียนได้เต็มที่หรือไม่สนใจศึกษา หรือแม้แต่การศึกษาในสาขาที่ไม่ตรงกับความต้องการของประเทศ การลงทุนส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศก็อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ หรือไม่เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างที่คาดหมาย เงินที่ใช้จ่ายไปก็อาจจะพลอยสูญเปล่าด้วย (นิยม รัฐอมฤต, 2515 : 13)

การดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศในระยะต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงอีกขั้นหนึ่ง กล่าวคือ คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนจะก้าวเข้ามามีบทบาทในการดูแลนักเรียน ในตอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468 ได้มีการเคลื่อนไหวที่จะให้มีการวางระเบียบการจัดส่งนักเรียนรัฐบาลไปศึกษาในต่างประเทศ ดังนั้นจึงมีพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471 ขึ้น ให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับการเงินของนักเรียนไทยในต่างประเทศ เสนาบดีกระทรวงธรรมการมีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับการสอบคัดเลือกนักเรียนไปต่างประเทศ และอำนวยการเกี่ยวกับการศึกษาของนักเรียน และกระทรวงการต่างประเทศมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการดูแลความทุกข์สุขของนักเรียน และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สำนักงานก.พ. ก็เข้ามามีบทบาทการดูแลและจัดการศึกษาอย่างใกล้ชิดจนถึงปัจจุบัน (สำนักงานก.พ., 2507 : 236)

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบการศึกษาวិเคราะห์เชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการวิจัยเอกสาร โดยใช้แนวทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ประกอบการศึกษาค้นคว้า (History Approach) เพื่อศึกษาค้นคว้าข้อมูลและค้นคว้าหลักฐานของวัตถุที่หลงเหลือมาจากอดีต รวมไปถึงการนำวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) มาวิจัยข้อมูลภาคสนาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมความครบถ้วนจากเอกสาร ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาพความทรงจำและทัศนคติของผู้ให้ข้อมูล

จากการสำรวจข้อมูลพบว่าสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรมาประวัติความเป็นมายาวนาน ตั้งแต่เริ่มมีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่เมื่อยังอยู่ร่วมในสถานเอกอัครราชทูต ศาลาว่าการต่างประเทศของสหราชอาณาจักร ต่อมาได้ย้ายมาขึ้นอยู่กับกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ และปัจจุบันได้เป็นส่วนหนึ่งของสำนักงาน ก.พ. ที่ทำหน้าที่ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ ถือว่าเป็นหน้าที่ทางด้านการส่งเสริมการศึกษาของชาติที่สำคัญมากตลอดจนการดูแลรักษาผลประโยชน์ของชาติมิให้สูญเปล่า ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกเป็นกรณีศึกษาแบบเฉพาะเจาะจงด้วยเหตุผลดังกล่าว

3.1 การรวบรวมข้อมูลเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเป็นการรวบรวมข้อมูลขั้นต้นของการทำวิทยานิพนธ์ในการเชื่อมโยงกระบวนการวิจัย เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานในเรื่องราวเกี่ยวกับประเด็นที่ทำการศึกษาวิจัยให้มีความละเอียดครบถ้วน และอาจเป็นการขยายข้อเท็จจริงหรือองค์ความรู้ใหม่เพิ่มเติมโดยทั่วไปแล้วข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ มีเป็นจำนวนมากและหลากหลายชนิด เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์ วารสาร หนังสือพิมพ์ ฯลฯ ฉะนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องนำเอกสารที่รวบรวมมาจัดเป็นหมวดหมู่หรือประเภทของข้อมูล ดังนี้

3.1.1 ข้อมูลด้านเอกสาร

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารจากห้องสมุดและหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร ซึ่งมีการคัดเลือกเนื้อหาที่ตรงกับขอบเขตการศึกษาดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทนำ โดยพิจารณาจากแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏเกี่ยวกับเอกสารที่ต้องการเป็นสำคัญ ซึ่งมาจากแหล่งข้อมูลดังนี้

3.1.1.1 เอกสารจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ

เอกสารจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารที่ได้รับมอบมาจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อนำมาเก็บรวบรวมไว้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในหลายสาขาวิชา ทั้งการเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ภาษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งเอกสารเหล่านี้จะมีทั้งเอกสารที่เป็นเอกสารตัวเขียน เอกสารตัวพิมพ์ และไมโครฟิล์ม ซึ่งเป็นเอกสารไมติพิมพ์ และเอกสารที่ได้รับมอบจากบุคคลทั่วไปที่ประสงค์ให้หอจดหมายเหตุแห่งชาติเป็นผู้เก็บรักษาไว้ โดยข้อมูลเอกสารในหอจดหมายเหตุแห่งชาติที่ผู้ศึกษานำมาใช้ในครั้งนี้คือ เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 5-7 เอกสารกระทรวงยุติธรรม และเอกสารกระทรวงต่างประเทศ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีเอกสารประเภทหนังสือหายากและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ อย่างเช่น หนังสือเรื่องเจ้าชีวิต ของพระองค์เจ้าจุลจักร จักรพงษ์ เป็นต้น

3.1.1.2 เอกสารจากสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ

เป็นที่รู้จักกันว่าสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษในพระบรมราชูปถัมภ์ได้จัดตั้งอย่างเป็นทางการโดยมีอดีตนักเรียนที่ไปศึกษาในสหราชอาณาจักรมารวมกลุ่มกันเข้าเป็นสมาชิก แล้วก็ทำกิจกรรมสร้างสรรค์สังคม พบปะสังสรรค์กันในหมู่สมาชิก ร่วมกันทำกิจการสโมสรของสมาคม ในวาระสำคัญก็จะมีการจัดทำเอกสารเป็นลักษณะวารสารของสมาคม ภายในหนังสือเกี่ยวกับรายงานสรุป กิจกรรมที่ทำร่วมกัน และมีบทความภาพแห่งความหลังเมื่อครั้งไปใช้ชีวิตอยู่ที่ประเทศสหราชอาณาจักร อย่างเช่น บทความเรื่อง หม่อมหลวงมานิจ ชุมสายกับประเทศอังกฤษ บทความแรกไปอังกฤษ บทความการผจญภัยของนักเรียน ก.พ. รุ่นแรก และบทความรำลึกอดีต เป็นต้น บทความเหล่านี้จะรวบรวมอยู่ในหนังสือที่ออกเป็นวาระสำคัญ ๆ เท่านั้น เช่น ครบรอบ 60 ปีสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ คชสิงห์รีวิว 1991 เป็นต้น

3.1.1.3 เอกสารจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ

เอกสารจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยจะเป็นเอกสารจำพวกตำราวิชาการเกี่ยวกับประวัติสำนักงาน ก.พ. วิชาการพิพิธภัณฑ์ หรือการออกแบบนิทรรศการ ข้อมูลเอกสารเหล่านี้จะเป็นเอกสารหลักที่นำเสนอเป็นข้อมูลประกอบความรู้ในการทำวิทยานิพนธ์โดยตรง และยังมีข้อเขียนสารคดีหรือวารสารต่าง ๆ อย่าง เช่น วารสารศิลปวัฒนธรรม วารสารโบราณคดี วารสารประวัติศาสตร์ ฯลฯ นอกจากนี้ก็เป็นวิทยานิพนธ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของคณะอักษรศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีหัวข้อเกี่ยวกับการส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศ ความสำคัญของการศึกษาของพระราชโอรสในรัชกาลที่ 5 ในการปรับปรุงบ้านเมืองแบบตะวันตก เป็นต้น

3.1.1.4 เอกสารจากสำนักงาน ก.พ.

เอกสารเบื้องต้นที่ได้ค้นคว้าจากสำนักงาน ก.พ. คือ เอกสารหนังสือราชการในการติดต่อระหว่างส่วนราชการในสำนักงาน ก.พ. และระหว่างหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาในต่างประเทศ โดยเฉพาะเอกสารกองการศึกษาในต่างประเทศ ซึ่งจะติดต่อสถานศึกษาให้แก่นักเรียน เอกสารแนะนำในการศึกษาแก่นักเรียน ตลอดจนเอกสารการติดต่อกับผู้ปกครอง เป็นต้น และเอกสารกองคลัง ซึ่งจะติดต่อกับสำนักงานผู้ดูแลและนักเรียนไทยในต่างประเทศจำนวนมาก ในด้านการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกการเบิกเงินค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของนักเรียนและค่าใช้จ่ายทุกอย่างของสำนักงาน นอกจากนี้จะเป็นเอกสารเกี่ยวกับระบบการบริหารงานราชการของสำนักงาน ก.พ. หรือพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน และเป็นเอกสารรายงานส่วนตัวของเจ้าหน้าที่ในสำนักงานที่ไม่ตีพิมพ์เผยแพร่

3.1.1.5 เอกสารจากวรรณกรรมประเภทอื่นๆ

นอกจากที่กล่าวมาแล้วก็ยังมีการรวบรวมเอกสารจากวรรณกรรมอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ และกิจกรรมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร และเป็นเอกสารเกี่ยวกับสาระหรือบริบทอื่น ๆ ที่ศึกษา เช่น ตำราฝึกเขียนและพูดภาษาอังกฤษแบบ นักเรียนไทยในอังกฤษชุดไปนอก หรือเอกสารอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของอดีตนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร หรือเอกสารนิทรรศการภาพถ่ายเชิงอรรถคดีคนไทยในอังกฤษตั้งแต่ พ.ศ. 2227-ปัจจุบัน ตามรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วในบทบทวนวรรณกรรม อย่างไรก็ตามการค้นคว้าเอกสารที่ต้องการจากแหล่งต่าง ๆ ข้างต้นเป็นเพียงข้อมูลพื้นฐานเท่านั้น ไม่เพียงพอในการทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จึงจำเป็นต้องมีการรวบรวมข้อมูลในอีกหลาย ๆ ประเภท เช่น ภาพถ่าย วัตถุสิ่งของ แผนภูมิ แผนที่ เป็นต้น

3.1.2 ข้อมูลภาพถ่าย

เป็นข้อมูลที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน และสังคมประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งทำให้เราทราบข้อมูลเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ บรรยากาศ และวัตถุสิ่งของจากภาพถ่ายเหล่านั้น โดยที่ภาพถ่ายจะแสดงให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ในแง่มุมต่าง ๆ การปรับตัวต่อการใช้ชีวิตในต่างประเทศ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ซึ่งบ่งบอกถึงความสำเร็จของชีวิต เช่น ภาพถ่ายการประชุมประจำปีของสมาชิกสมาคมศิษย์ไทย ภาพถ่ายการเปิดอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน ภาพถ่ายกิจกรรมหลังสงครามโลก และภาพถ่ายบุคคลสำคัญ ๆ เช่น พระราชโอรสในรัชกาลที่ 5 หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ฯลฯ ทั้งนี้ข้อมูลภาพถ่ายจะนำมาจากนิทรรศการภาพถ่ายเชิงอรธกนไทยในอังกฤษ ของศูนย์ศิลปวัฒนธรรมราชินีบูรณะ ภาพถ่ายจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และภาพประกอบหนังสือวารสารต่าง ๆ ซึ่งจะนำมาประกอบการศึกษาวิเคราะห์ได้เป็นอย่างดี ช่วยให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาและสามารถจินตนาการตามเหตุการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้นในภาพถ่ายได้ชัดเจน รวมทั้งเป็นข้อมูลที่จะนำไปสู่การตั้งคำถามในการสัมภาษณ์ในประเด็นเนื้อหาอีกด้วย

3.1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุ

ข้อมูลวัตถุที่หลงเหลือจากอดีตเป็นหลักฐานอยู่บ้างในปัจจุบันจัดเก็บอยู่ที่สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร ได้แก่ เครื่องใช้สำนักงาน เช่น ตู้หนังสือ โต๊ะทำงาน เครื่องพิมพ์ดีด และมีการจัดเก็บเครื่องใช้ของสมาชิกสมาคมไว้ในสำนักงาน เช่น อุปกรณ์เครื่องเล่นกีฬา โถงโรงวัด เสื้อและเนคไทที่มีตราสมาคมศิษย์ไทย ชุดเครื่องดนตรีไทย และชุดแสดงละคร เป็นต้น ซึ่งวัตถุเหล่านี้จะเป็นหลักฐานประกอบข้อมูลเอกสารและใช้เสริมบรรยากาศการจัดแสดงนิทรรศการที่เป็นสิ่งเชื่อมโยงเรื่องราวอดีตมาสู่ปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

3.1.4 ข้อมูลเกี่ยวกับแผนที่หรือแผนผังอาคาร

ข้อมูลส่วนนี้เป็นองค์ประกอบเพื่อความสะดวก และความเป็นระเบียบในการอธิบายที่ตั้งและลักษณะอาคารของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน และเพื่อแนวทางการพิจารณาเนื้อหาพิพิธภัณฑ์ให้เหมาะสมกับขนาดของพื้นที่อาคาร เช่น แผนที่แสดงที่ตั้งอาคารสำนักงานในเขตกรุงลอนดอน แผนผังแสดงอาณาเขตบริเวณสำนักงาน แผนผังแสดงกลุ่มอาคารรอบที่ตั้งสำนักงาน และแผนผังแสดงพื้นที่

ภายในอาคารสำนักงานทั้งหมด ซึ่งแหล่งข้อมูลส่วนนี้ นำมาจากเอกสารราชการฝ่ายกองคลังของสำนักงาน ก.พ. และหนังสือวารสารที่ได้กล่าวมาแล้ว

3.1.5 ข้อมูลเกี่ยวกับการออกแบบนิทรรศการ

ในเบื้องต้นเป็นข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารการออกแบบนิทรรศการในประเด็นของหลักการจัดแสดงนิทรรศการ รูปแบบการจัดนิทรรศการ และแนวคิดในการนำเสนอเนื้อหาการจัดนิทรรศการ ดังที่กล่าวรายละเอียดมาแล้วในหัวข้อ 2.1.4 ต่อจากนั้นผู้ศึกษาจะนำมาปรับใช้ในการนำเสนอแนวทางการจัดนิทรรศการแบบ Hall of Fame รวมทั้งกระบวนการคิดสกัดเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ไปสู่เนื้อหา นิทรรศการ

3.2 ข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จะใช้วิธีการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า เป็นการหาข้อมูลด้วยการสอบถามบุคคลที่รู้เห็นเรื่องราวต่าง ๆ นั้นจากการบอกเล่า จากความทรงจำ หรือการระลึกถึงความหลังของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ หรือจากผู้ที่เคยได้ยินผู้อื่นเล่าให้ฟังอีกทอดหนึ่ง สำหรับวิธีการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์แบบบอกเล่า ผู้วิจัยจะนำมาประยุกต์ใช้ในเรื่องของการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลการใช้ชีวิต และกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะไม่ดำเนินการครบทุกขั้นตอนของวิธีการของประวัติศาสตร์บอกเล่า แต่จะใช้เฉพาะวิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ตามที่ได้กำหนดตัวบุคคลไว้แล้ว เพื่อจะนำข้อมูลจากการบอกเล่าดังกล่าวมาเรียบเรียงเป็นหลักฐานข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ โดยดำเนินการดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 การเลือกผู้ให้สัมภาษณ์

การเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ ได้จากการค้นคว้าในเอกสารบัญชีการค้ารายตำแหน่งข้าราชการในต่างประเทศ และเอกสาร 100 ปี นักเรียนทุนรัฐบาลไทย รวมทั้งได้ขอคำแนะนำจากผู้รู้ หรือได้จากผู้ที่รู้ข่าวการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ จึงได้รายนามของผู้ที่จะเชิญเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยกำหนดสัดส่วนของผู้ให้สัมภาษณ์ออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

3.2.1.1 กลุ่มอดีตผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร จำนวน 5 คน

คือ หม่อมราชวงศ์ ชยวัธ ศรีวัธ ผู้ดูแลนักเรียนระหว่าง พ.ศ. 2528 – 2532 นางเอมอร อร่ามกุล ผู้ช่วยผู้ดูแลนักเรียนระหว่าง พ.ศ. 2529 – 2533 นายสุวรรณ ชนะสงคราม ผู้ดูแลนักเรียนระหว่าง พ.ศ. 2532 – 2536 นายสมโภชน์ นพคุณ ผู้ดูแลนักเรียนระหว่าง พ.ศ. 2536 – 2540 และนายพันธุ์เรือง พันธุ์หงส์ ผู้ช่วยผู้ดูแลนักเรียนระหว่าง พ.ศ. 2538 – 2542 เป็นการรวบรวมข้อมูลอดีตผู้ดูแลนักเรียน หรือผู้ช่วยผู้ดูแลนักเรียนที่กลับมารับราชการในสำนักงาน ก.พ. หรือเกษียณราชการแล้ว ที่อยู่ในวิสัยที่สามารถติดต่อได้ ในประเด็นคำถามแบบเปิดซึ่งผู้วิจัยกำหนดแนวคำถามไว้ให้เหมือนกันหมดทุกคนเพื่อความสะดวกของผู้สัมภาษณ์เอง เกี่ยวกับความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน โครงสร้างการบริหารงาน สำนักงานผู้ดูแลนักเรียน ประวัติผู้ดูแลนักเรียน การดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียน และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ปฏิบัติหน้าที่อยู่ ตลอดจนเรื่องของกิจการสามัคคีสมาคมและความสัมพันธ์ที่มีต่อสามัคคีสมาคม

3.2.1.2 กลุ่มอดีตนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร จำนวน 5 คน

คือนายวิทยา เวชชาชีวะ นักเรียนทุนรัฐบาลไทยดีเด่น นัฐจริยา แสงสว่าง นักเรียนทุนรัฐบาลไทย นางสาวนวลพรรณ อานกวนิช นักเรียนทุนส่วนตัว นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นักเรียนทุนส่วนตัว และนางสาวอารี ลักษณะนัย นักเรียนทุนส่วนตัว จุดประสงค์ของการสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มนี้ก็เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลของนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักรที่กลับมามีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ เช่น รับข้าราชการในสำนักงาน ก.พ. ทางด้านแควดวงวิชาการ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านสื่อสารมวลชน เป็นต้น ทั้งที่เป็นนักเรียนทุนรัฐบาล และนักเรียนทุนส่วนตัว โดยการเล่าอดีตที่พบเห็น รายละเอียดการใช้ชีวิตในสังคมสถานศึกษาและสังคมภายนอก การทำกิจกรรมต่าง ๆ การคบเพื่อนที่เป็นคนไทยด้วยกันหรือเพื่อนต่างชาติ หรือประวัติการศึกษาและการทำงาน และเรื่องราวของกิจการของสามัคคีสมาคม การออกวารสารสมาคม การทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3.2.1.2 กลุ่มนักออกแบบนิทรรศการ จำนวน 1 คน

คือ นายสวรรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล นักออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน เป็นข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อประโยชน์ในการให้คำแนะนำรายละเอียดที่จะนำเสนอข้อมูลที่เป็นนามธรรมเพื่อนำไปสู่ข้อมูลที่เป็นรูปธรรม และเกี่ยวกับการวิเคราะห์ที่ตั้งอาคารและสภาพแวดล้อม การจัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยในส่วนจัดแสดงนิทรรศการ การรับรู้ข้อมูลในนิทรรศการ และข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการจัดแสดงนิทรรศการและองค์ประกอบสิ่งแสดง

3.2.2 ขั้นตอนการสัมภาษณ์

ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยมีการเตรียมตัวสัมภาษณ์ด้วยการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน รวมทั้งรายละเอียดของเรื่องที่ทำวิจัยเพิ่มเติม แล้วจึงนำมาสร้างเป็นแนวทางคำถามลักษณะคำถามปลายปิด เพื่อที่ผู้บอกล่าสามารถจะให้ข้อมูลในรายละเอียดต่างๆ ได้มากตามที่ต้องการ จากนั้นจึงได้ติดต่อบุคคลที่ผู้วิจัยได้กำหนดเอาไว้ทางโทรศัพท์ ผู้วิจัยจึงแนะนำตัวพร้อมทั้งแจ้งจุดประสงค์ให้ทราบและขออนุญาตหมายวันเวลา สถานที่ทำการสัมภาษณ์ล่วงหน้า โดยแจ้งให้ทราบว่าขอสัมภาษณ์ในประเด็นใดบ้าง เพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้มีโอกาสเตรียมตัวตอบคำถาม ซึ่งจะทำให้การตอบคำถามมีความถี่ถ้วน ไม่สะดุด หรือใช้เวลาคิดทบทวนเรื่องราวต่าง ๆ นานาจนเกินไป อันจะทำให้เกิดบรรยากาศที่อึดอัด ขัดเขิน ระหว่างผู้ทำการสัมภาษณ์ และผู้ให้สัมภาษณ์ หนึ่งในการ ติดต่อบุคคลทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก นายพันธุ์เรือง พันธุ์หงส์ และนางสุตภิญญา ธรรมานุสติ การอ้างอิงถึงบุคคลทั้งสองทำให้ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือโดยง่าย จากผู้ให้สัมภาษณ์

เมื่อตกลงวันเวลา และสถานที่เรียบร้อยแล้ว โดยส่วนใหญ่สถานที่คือ บ้านหรือสำนักงานของผู้ให้สัมภาษณ์เอง เช่นที่ สำนักงาน ก.พ. หรือสำนักงานนายกรัฐมนตรี เป็นต้น เมื่อถึงเวลาที่นัดหมายผู้วิจัยถือเป็นข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในเรื่องการเดินทางไปยังที่นัดหมายก่อนเวลา เพื่อมิให้ผู้ให้สัมภาษณ์เสียเวลารอคอย ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยต้องพยายามทำให้มีบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการสัมภาษณ์ด้วยการใช้วิธีถามคำถามในลักษณะของการชวนพูดคุยมากกว่าการที่จะตั้งคำถามแล้วเร่งรัดให้ตอบภายในเวลาจำกัด ผู้วิจัยเปิด โอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าเรื่องราวตามที่อยากเล่า พยายามปฏิบัติตัวเป็นผู้ฟังที่ดี คือการฟังด้วยความตั้งใจ สนใจคำบอกล่า ถามคำถามเพิ่มเติมในรายละเอียดที่อยากทราบ และคอยนำการสนทนาให้เข้าอยู่ในประเด็นที่มีแนวคำถาม ไว้อย่างสุภาพ ระวังมิให้ผู้ให้สัมภาษณ์เกิดความรู้สึกว่าคุณขัดจังหวะ การบอกล่า

ผู้วิจัยใช้เครื่องบันทึกเสียงในการบันทึกคำบอกล่า และได้จดบันทึกคำบอกล่านั้นไว้เพื่อช่วยจำอันจะทำให้สามารถถอดเทปได้เร็วขึ้น หรือหากว่าเครื่องบันทึกเสียงมีความบกพร่องข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ก็จะไม่เสียหาย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้บันทึกบรรยากาศการสัมภาษณ์ ลักษณะท่าทีของผู้ให้สัมภาษณ์เอาไว้ เพื่อเป็นการเตือนความจำ และประเมินผลการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยสังเกตพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนมีท่าทีเต็มใจให้ข้อมูล และสามารถสัมผัสได้ถึงอารมณ์ความรู้สึกพึงพอใจที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวอันเป็นความหลังความผูกพัน และประสบการณ์ชีวิตของตนเอง เมื่อครั้งยังเป็นนักเรียนไทยในต่างแดนหรือเป็นผู้ปฏิบัติงานในช่วงเวลานั้นๆ ได้ โดยเฉพาะนายสุวรรณ ชนะสงคราม ได้จัดเตรียมเอกสารส่วนตัวเกี่ยวกับเรื่องราวที่ผู้วิจัยศึกษามาให้ด้วย ส่วนใหญ่แล้ว

ผู้ให้สัมภาษณ์มักจะตอบคำถามอย่างตรงไปตรงมาในส่วนที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติภูมิหลังของ ประวัติการศึกษา และการทำงาน รวมทั้งประเด็นรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับท้องเรื่องการวิจัยครั้งนี้ แต่จะหลีกเลี่ยงไม่ตอบคำถาม หรือตอบอย่างเป็นกลาง ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น และเกี่ยวข้องกับงานทางราชการที่ตนเองมีหน้าที่รับผิดชอบ ปัญหาที่พบในขั้นตอนการสัมภาษณ์ เช่น การขออนุญาตสัมภาษณ์ต้องใช้เวลานาน การสัมภาษณ์ในขณะที่กำลังสัมภาษณ์คนหนึ่ง และเป็นผู้ให้สัมภาษณ์อีกคนหนึ่งอยู่ในห้องเดียวกัน มีส่วนที่ทำให้เกิดการชี้นำหรือโน้มน้าวให้ตอบคำถามไปในทางเดียวกัน จึงอาจมีโอกาสละเลยการให้ข้อมูลที่แตกต่างหลากหลาย และขาดมุมมองที่ต่างกันออกไปอย่างน่าเสียดาย

3.2.3 การถอดเทป และการตรวจสอบข้อมูล

การถอดเทป โดยที่ผู้วิจัยใช้วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าในการศึกษาครั้งนี้ ก็เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เป็นหัวข้อการวิจัยและเพื่อนำข้อมูลมานำเสนอในภาพรวมของประวัติ สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรและเพื่อให้รายละเอียดเกี่ยวกับห้องสามัคคีสโมสรและกิจกรรมที่เกิดภายในห้องนั้นซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างแนวความคิดในการออกแบบ จัดแสดงนิทรรศการของห้องดังกล่าว ดังนั้นในการสัมภาษณ์ผู้วิจัย จึงไม่ได้ถอดเทปคำสัมภาษณ์คำต่อคำ เพื่อจัดพิมพ์เป็นฉบับสำเนาอย่างเต็มรูปแบบของการใช้วิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า แต่ผู้วิจัยได้ถอดเทป เพื่อสรุปเป็นข้อมูลรายละเอียดจากคำบอกเล่าและนำมาอ้างอิงในบางกรณี เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำเสนอเรื่องราวของประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร และในส่วนที่เป็นเรื่องราวการดำเนินชีวิตของนักเรียนไทย ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์ในเชิงของการมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับห้องสามัคคีสโมสร ส่วนการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลจากคำบอกเล่ากับเอกสารจากแหล่งต่าง ๆ ที่ได้ค้นคว้าเอาไว้ และมีการค้นคว้าเพิ่มเติมในประเด็นที่สงสัยเพื่อเป็นประโยชน์ในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นฐานข้อมูลของการจัดแสดงนิทรรศการ และเพื่อสร้างบรรยากาศในการจัดแสดงตามวัตถุประสงค์ให้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ในขณะนี้

3.3 การศึกษาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์

ในการศึกษาประวัติศาสตร์จำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาจะต้องรวบรวมข้อมูลหลักฐานมาให้ได้มากที่สุด เพราะหลักฐานดังกล่าวสามารถให้ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ ข้อสรุปเกี่ยวกับเหตุการณ์ และให้ทัศนะเกี่ยวกับเหตุการณ์แก่ผู้ศึกษา ดังนั้นผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจกับความหมาย

ของหลักฐาน และประเมินคุณค่าของตัวหลักฐาน เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนในประวัติศาสตร์ ลำดับแรกต้องตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลว่าเป็นหลักฐานที่เขียนขึ้น โดยผู้ใดและผู้เขียน บ่งบอกไว้แน่นอนหรือไม่ ต่อมาเป็นการให้ความสำคัญของหลักฐานหลักและหลักฐานรองซึ่งอธิบาย รายละเอียดไว้ในหัวข้อ 2.1.2 เมื่อรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตของการศึกษาได้มาแล้ว ต่อมาจะเป็นการ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและจากการบอกเล่าที่ไม่แตกต่างกันตามจุดมุ่งหมายของหลักฐาน

วิธีการศึกษาครั้งนี้ ไม่เน้นในเรื่องการจัดระเบียบขั้นตอนของข้อมูลตามแบบแผนของวิธีการ ศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า แต่จะใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า เพื่อให้ได้รายละเอียดของ ข้อมูลการใช้ชีวิต และกิจกรรมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรตามที่ผู้วิจัยต้องการ โดย นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษาวิจัยให้ชัดเจน แล้วก็เลือกสรร แก่นเรื่องและหัวข้อเรื่องไปพร้อมกับการตรวจสอบข้อมูล เพราะจะทำให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลใน ระดับลึกได้ต่อมาจึงเรียบเรียง และวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาที่ได้จากการสำรวจ และเลือกเนื้อหาที่เหมาะสม และน่าสนใจประเด็นสำคัญมานำเสนอเรื่องราวจัดแสดงนิทรรศการ ส่วนการนำเสนอข้อมูลเป็น ลักษณะการร้อยเรียงเรื่องราวใหม่เพื่อการจัดแสดงนิทรรศการโดยเฉพาะ เป็นการเขียนเล่า และอธิบาย ด้วยถ้อยคำ หลังจากนั้นนำมาวิเคราะห์สรุปเป็นข้อมูลในตารางวิเคราะห์แล้วจึงเป็นการสรุปอภิปรายผล และเสนอแนะข้อคิดเห็นที่ได้จากการศึกษาวิจัย

3.4 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

การวิจัยประวัติศาสตร์สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักรต้องศึกษาวิเคราะห์ ประวัติศาสตร์จากหลักฐานเอกสารและจากคำบอกเล่า การใช้ระเบียบวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ทำให้ มองภาพที่เคลื่อนไหวของประวัติศาสตร์ได้ ซึ่งมนฤทัย ไชยวิเศษ (2542 : 1-5) ได้เสนอแนวคิดว่า การ ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมช่วยให้เราเข้าใจเรื่องราวของอดีต การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตตลอดจนความ รู้สึกนึกถึงรอบกายที่ผ่านเข้ามาในแต่ละช่วงสมัยของสังคม ขณะที่เราอยู่ในสายธารของประวัติศาสตร์ ที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา การให้ความสนใจในเรื่องเหล่านี้จะช่วยให้เราสามารถลดช่องว่างทางเวลา ยังทำให้เราเข้าใจผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ในสังคมมากขึ้น ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมในรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ การศึกษาประวัติศาสตร์สิ่งใหม่ หรือสิ่งแรกเริ่ม (History of Novelty) ซึ่งเป็นการศึกษาสิ่งที่ได้ เข้ามามีผลกระทบต่อชีวิตของคนในสังคมไทย อย่างเช่น การทำประเทศให้ทันสมัย หรือการปรับปรุง ประเทศตามแบบตะวันตกโดยการปฏิรูปทางการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้สืบเนื่องมาจากการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ไว้สำหรับนำเสนอข้อมูลประกอบการจัดนิทรรศการ ตลอดจนเป็นข้อมูลในคลังข้อมูลของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรจึงมีแนวทางการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาประวัติศาสตร์โดยยี่คระยะเวลาหรือยุคสมัยเป็นเกณฑ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2385 จนถึงปัจจุบัน หรือยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9
2. สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักรย่อมแตกต่างกันตามยุคสมัย เช่นเดียวกับนักเรียนไทยที่นั่นด้วย ดังนั้นในแต่ละยุคสมัยก็ย่อมจะเกิดเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน
3. การปรับปรุงประเทศด้วยการเปิดโอกาสทางการศึกษา สามารถช่วยให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากสหราชอาณาจักรกลับมาบริหารและพัฒนาประเทศได้
4. การพยายามศึกษาเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ทั้งที่เป็นแบบแผน และไม่เป็นแบบแผนของนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร ในสามัคคีสมาคม

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังนำแนวคิดเกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหาประวัติศาสตร์ ในรูปแบบของการจัดแสดงนิทรรศการมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ด้วย และการวิจัยที่มีรากฐานมาจากความสนใจทางด้านประวัติศาสตร์สามารถดึงจุดปัจเจกบุคคลได้แสดงออกถึงความคิดความประทับใจ การนำประวัติศาสตร์เลือกขึ้นมาเล่าเรื่องอย่างเปิดเผย และให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ที่ผ่านมามากมาย โดยการนำไปจัดนิทรรศการถือว่าเป็นการให้ความหมายกับตนเองและสังคมในฐานะเป็นผู้รับสารได้ซึ่ง วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร (2528 : 290-304) เสนอแนวคิดในการออกแบบเนื้อหาการจัดแสดงนิทรรศการ เป็นกลยุทธ์มูลฐานที่เป็นความคิดเริ่มแรกที่ครอบคลุมเป็นความคิดรวบยอด ซึ่งทำหน้าที่ประสานหรือรวมองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งนิยามความคิดที่ได้จากการศึกษาข้อมูลในระดับนามธรรม เพื่อมุ่งใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ทางรูปธรรมที่ชัดเจน

แนวความคิด

นามธรรม	-----	รูปธรรม
แนวความคิดมูลฐาน	หลักเกณฑ์หรือแนวทาง	ผลลัพธ์ทางกายภาพ

จะเห็นว่าเมื่อเปรียบกับการจัดนิทรรศการแนวความคิดมูลฐานเป็นส่วนของการศึกษาข้อมูลจากเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีความหมายเป็นนามธรรม โดยกำหนดแนวทางหลักในการลักษณะที่ครอบคลุมทำหน้าที่เป็นเนื้อหาใหญ่คอยควบคุมเนื้อหา นิทรรศการ และอาจสนองตอบแนวคิดได้หลายทางตามความเหมาะสม ซึ่งจะนำไปสู่การแปรข้อมูลเหล่านั้นให้เกิดผลลัพธ์ทางกายภาพได้หลายรูปแบบในนิทรรศการ

3.5 การนำเสนอข้อมูลหรือการสังเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม

การนำเสนอข้อมูลเพื่อประกอบการจัดแสดงนิทรรศการ จำเป็นต้องผ่านการวิเคราะห์เนื้อหาทางประวัติศาสตร์อย่างถ่องแท้และลึกซึ้งตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์จากนั้นจึงแบ่งหัวข้อเนื้อหาการจัดแสดงตามการแบ่งยุคสมัยของการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นหลัก โดยเรียงลำดับตามเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นจริง สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงสมัยคือ สมัยเริ่มแรกของการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร สมัยยุคทองของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักรและสมัยภายหลังการปรับตัวเข้าสู่ปัจจุบัน โดยเน้นพิจารณาหัวข้อที่มีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงนโยบายแต่ละช่วงสมัยคือ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษาในต่างประเทศ และด้านสังคม วัฒนธรรม ในการนำเสนอข้อมูลจะจัดแสดงเป็นตารางการวิเคราะห์เนื้อหาจัดแสดงควบคู่กับการนำเสนอแนวทางการจัดแสดงนิทรรศการ ซึ่งแต่ละยุคสมัยจะมีการเน้นเหตุการณ์สำคัญเป็นตัวกระตุ้นความสนใจ ตามช่องตารางดังนี้คือ เนื้อหาที่จัดแสดง สื่อการจัดแสดง ภาพลักษณ์ และหมายเหตุ เป็นต้น

ในขั้นตอนการวิเคราะห์สกัดเนื้อหาจากนามธรรมหรือเนื้อเรื่อง ไปสู่รูปธรรมของการจัดแสดงเป็นกระบวนการที่สามารถทำให้ผู้ชมรับรู้และเข้าใจเนื้อหา โดยยึดหลักจิตวิทยาของการรับรู้และจิตวิทยาสังคมให้สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึก และความต้องการของผู้ชม ผู้ศึกษาจะแปลเนื้อหาที่จัดแสดงเป็นรูปธรรมชัดเจน ในแง่ของการจัดแสดงภาพถ่ายและการแสดงบรรยากาศหรือทัศนียภาพแบบ Hall of Fame โดยการเทียบเคียงภาพลักษณ์เพื่อประกอบความเข้าใจ

3.6 การจัดหาลูกประกอบสิ่งแสดง

การจัดหาลูกประกอบสิ่งแสดงในนิทรรศการจะค้นหาจากบันทึกข้อมูลเอกสารว่ามีกล่าวถึงวัตถุที่สามารถนำมาจัดแสดงเรื่องราวได้ชัดเจนได้หรือไม่ อย่างเช่น ภาพถ่าย อุปกรณ์เครื่องใช้สำนักงาน อุปกรณ์แข่งขันกีฬา โล่รางวัล เป็นต้น ซึ่งทำการจัดเก็บไว้ที่สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอนและบางส่วนที่ไม่สามารถจัดหาได้ก็จะจำเป็นต้องทำแบบจำลองขึ้นมา แต่เนื่องจากมีพื้นที่จำกัดในการจัดแสดงนิทรรศการองค์ประกอบสิ่งแสดงจึงอาจจะมีจำนวนไม่มากนักและขนาดตามสัดส่วนที่สามารถจัดแสดงได้จริง

การศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพจึงต้องมีการทำในขั้นตอนต่าง ๆ หลายขั้นตอนทั้งการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ซึ่งมีความแตกต่างในรายละเอียดตามกระบวนการวิจัย และในการวิเคราะห์ข้อมูลก็ต้องถูกต้องตามข้อเท็จจริงดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และต้องอาศัยการใช้เวลาในการทำวิทยานิพนธ์พอสมควร

บทที่ 4

การศึกษาประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

4.1 ความเป็นมาของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักรตั้งแต่ พ.ศ. 2385-ปัจจุบัน

นับตั้งแต่อดีตมีการส่งชาวสยามไปศึกษาในต่างประเทศ ก็เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงตระหนักดีว่าการศึกษาคืออัญญาสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ เพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงและพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย จึงจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และทักษะสูงมาช่วยดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ทั้งนี้หนึ่งในประเทศที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงเลือกส่งชาวสยามไปศึกษาเพิ่มพูนความรู้ก็คือประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งเป็นประเทศที่มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่ยาวนาน โดยที่ให้ความสำคัญกับประเทศนี้เป็นพิเศษ เพราะมีความคล้ายคลึงกันในการปกครองด้วยระบบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รวมทั้งเป็นประเทศที่มีชื่อเสียงทางด้านการศึกษา และด้านเทคโนโลยี จนกลายเป็นประเพณีนิยมของคนไทยที่ส่งบุตรหลานไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยกำหนดการศึกษาประวัติความเป็นมาของการศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรตั้งแต่ พ.ศ. 2385 เพราะเป็นจุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ทางการทูตและความตื่นตัวเกี่ยวกับการศึกษาภาษาอังกฤษอย่างจริงจังในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3

ที่ผ่านมามีประเทศที่มีความสัมพันธ์ไมตรีและติดต่อค้าขายกับประเทศไทยมากที่สุดคือประเทศจีน และมีการกล่าวอ้างว่าได้ส่งบุคคลไปเรียนการทำชาวมังคโลกที่ประเทศจีน แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์แน่นอนชัด ครั้นเวลามาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้มีฝรั่งชาติต่าง ๆ เริ่มเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย และเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันเป็นยุคสมัยที่กิจการด้านการต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด จนกระทั่งมีการแต่งตั้งคณะทูตออกไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศฝรั่งเศสถึง 4 ชุดด้วยกัน มีนักเรียนไทยติดตามไปศึกษาใน ยุโรปในครั้งนั้นด้วย ถือได้ว่าทรงเป็นผู้จุดประกายในการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในยุโรปเป็นครั้งแรก จนตอนปลายสมัยอยุธยา ก็ได้ปิดประตูไม่คบค้าสมาคมชาวยุโรป เนื่องจากความหวาดระแวงว่าฝรั่งเศสมีแผนจะยึดครองประเทศไทยเป็นเมืองขึ้นและล้มล้างพุทธศาสนา จึงได้ปราบปราม ขจัดอำนาจและอิทธิพลของฝรั่งเศสให้หมดไปจากประเทศไทย ขณะเดียวกันก็ไม่คบค้า

สมาคมกับฝรั่งเศสอื่น ๆ ด้วย ตั้งแต่นั้นมาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศยุโรป จึงซบเซาลงในที่สุด (นิยม รัฐอมฤต, 2515 : 8)

4.1.1 ช่วงรัชกาลที่ 3-4 (พ.ศ. 2585-2411)

ประเทศไทยเริ่มมีความสัมพันธ์ไมตรีและติดต่อกับฝรั่งต่างชาติอีกครั้งหนึ่ง เหตุการณ์ที่ทำให้ไทย คนไทยเริ่มสนใจศึกษาภาษาและศิลปวิทยาการของชาวยุโรปก็เมื่อปรากฏว่า ประเทศสหราชอาณาจักรสามารถรบชนะจีนเป็นครั้งแรกในสงครามฝิ่นเมื่อพ.ศ.2385 ซึ่งตรงกับสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2367-2396) โดยในครั้งนั้นเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่บางคน เห็นว่า “คนไทยควรจะขวนขวายหาความรู้วิชาการอย่างฝรั่งให้รู้ไว้ เพื่อบ้านเมืองจะต้องเกี่ยวข้องกับฝรั่ง ในวันหน้า” จึงได้อุดหนุนศึกษาภาษาอังกฤษและวิชาการตามแบบอย่างของชาวยุโรปกับมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ตั้งแต่ พ.ศ. 2371 จนได้มีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาใน ยุโรป (นิยม รัฐอมฤต, 2515 : 8) นับเป็นการเปิดศักราชใหม่ของการศึกษาไทยหลังจากที่หยุดชะงักลงในสมัยพระเพทราชา ดังที่กล่าวของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ในนิราศลอนดอน และจดหมายเหตุของหม่อมราชวงศ์ (ม.ป.ป. : 8 อ้างถึงใน พาชั้น สมคำนึ่ง, 2520 : 13) ความว่า

“...ในสมัยนั้นผู้มีสติปัญญาที่เป็นชั้นสูงอยู่ในประเทศนี้ และเห็นอยู่แล้วว่า การสมาคมเกี่ยวข้องกับฝรั่งต่างประเทศ คงจะต้องมีขึ้นยิ่งกว่าแต่ก่อนและ ภาษาอังกฤษจะเป็นภาษาสำคัญทางประเทศตะวันออกนี้ มีเจ้านายบางพวก และข้าราชการบางคนปรารถนาจะศึกษาวิชาการ และขนบธรรมเนียมของฝรั่ง และจะเล่าเรียนให้รู้ภาษาอังกฤษ จึงพยายามเล่าเรียนศึกษากับพวกมิชชันนารี ตั้งแต่เมื่อในรัชกาลที่ 3...”

บุคคลสำคัญที่ได้ศึกษาภาษาอังกฤษจากมิชชันนารีจึงมีความรู้เชี่ยวชาญสามารถเขียนได้อย่างถูกต้อง อย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงผนวชอยู่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิไลวงศ์ (ช่วง บุนนาค เมื่อครั้งยังเป็นหลวงสิทธิ์นายเวรหมาดเล็ก) และหม่อมราชวงศ์กระต่าย อิศรางกูร (หม่อมราชวงศ์) ทั้งนี้เนื่องจากมหาอำนาจตะวันตกกำลังขยายอิทธิพลสู่คาบสมุทรอินโดจีน จึงจำเป็นต้องใช้ภาษาอังกฤษในการเรียนรู้ความคิดและไขความลับทางวิชาการของตะวันตกให้ได้ การศึกษาและการรับรู้แนวความคิดแบบตะวันตกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มขึ้นเมื่อมีการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกับบาทหลวงคาทอลิกชาวฝรั่งเศสชื่อ ปาลเลกัวซ์ ที่โบสถ์คอนเซ็ปชัน (Immaculae Conception Church) เรื่องภาษาละติน

และภาษาบาลี และทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับมิสเตอร์แคสเวล มิซซันนารีโปรเตสแตนต์ชาวอเมริกัน หลังจากนั้นก็ทรงศึกษาความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง (ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 23) ดังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยจนสามารถแปลตำราป็นใหญ่ของฝรั่งเศสที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษออกมาเป็นภาษาไทยได้ตั้งแต่ พ.ศ.2384 และใช้เป็นตำราฝึกหัดทหารป็นใหญ่ในสมัยนั้น

ต่อมาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2396-2411) เมื่อประเทศไทยได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตและพาณิชย์กับประเทศในยุโรปอย่างจริงจังแล้วขอมตกลงทำสนธิสัญญาค้าขายกับประเทศยุโรป โดยเฉพาะกับประเทศประเทศสหราชอาณาจักร ได้มีการจัดส่งคณะทูตออกไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีเมื่อพ.ศ.2400 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาไปถึงสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียโดยตรงเพื่อตอบแทนการเดินทางมาเยือนประเทศไทยของคณะทูตประเทศสหราชอาณาจักรซึ่งมีเซอร์จอห์น เบาว์ริง เป็นหัวหน้าคณะ คณะราชทูตไทยซึ่งมีหม่อมราชวงศ์ทำหน้าที่เป็นล่ามหลวงได้เดินทางโดยเรือกลไฟของประเทศสหราชอาณาจักรชื่อ “คาราด็อก” (Caradox) ไปถึงเมืองท่าพอร์ตสมัท เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2400 ซึ่งหลังจากเข้าเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย คณะราชทูตก็ได้พำนักอยู่ที่โรงแรมคลาริดจิสในลอนดอน (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมราชินีบูรณะ, 2534 : 1-2)

ขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีวิจารณ์อันสุขุมรอบคอบในสถานการณ์ที่บ้านเมืองกำลังล่อแหลม ได้ทรงเป็นผู้นำในการรับวัฒนธรรมของชาวยุโรปเข้ามาเผยแพร่แก่ประชาชนและทรงส่งเสริมการศึกษาของพระราชโอรสและพระราชธิดาให้เรียนภาษาอังกฤษ และวิชาการตามแบบอย่างยุโรปควบคู่ไปกับการศึกษาตามพระราชเพณีโบราณ นอกจากนี้ทรงส่งเสริมให้สตรีในวังได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษจากภรรยาของมิซซันนารีคือ นางบริดเจ็ท นางมัตตูน และนางสมิท ติดต่อกันเป็นเวลา 3 ปี ซึ่งมีผู้ที่สามารถเรียนจนพอพูดได้ เช่น เจ้าจอมมารดากลิ่น เจ้าจอมมารดาในกรมพระนเรศวรฤทธิ์ เป็นต้น ต่อมารูปแบบการศึกษาได้เริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมใน พ.ศ. 2405 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จ้างนางแอนนา เลียวโนเวนส์ (Mrs Anna Leonowens) ชาวอังกฤษ เป็นครูถวายพระอักษรให้พระราชโอรสและพระราชธิดา ในระยะหลัง ๆ ความนิยมที่จะศึกษาภาษาอังกฤษและวิชาการต่าง ๆ จากพวกมิซซันนารีของประชาชนทั่วไปก็แพร่หลายมากขึ้น ทั้งในกลุ่มเจ้านายและสามัญชน (ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 27) น่าจะเนื่องมาจากการขยายตัวทางการค้าภายหลังทำสนธิสัญญาเบาริง และเป็นการเจริญรอยตามพระราชานิยมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงโปรดคนรู้ภาษาอังกฤษ สามารถเข้ารับราชการใกล้ชิดเบื้องยุคลบาท

ได้ไม่ยากเย็นนัก ปรากฏว่าในรัชกาลนี้ได้มีนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อมั่นในวิชาการยุโรปเพิ่มขึ้นด้วย

นักเรียนที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกไปศึกษาต่างประเทศคณะแรกซึ่งเดินทางไปพร้อมกับคณะทูตไทยไปประเทศสหราชอาณาจักรเมื่อ พ.ศ. 2400 มี 2 คน คือ นายทศ บุนนาค อายุ 16 ปี และนายเทศ บุนนาค (เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์) อายุ 17 ปี ทั้งสองได้รับการฝากฝังไว้กับกระทรวงการต่างประเทศประเทศสหราชอาณาจักร ให้จัดการศึกษาในโรงเรียนราชวิทยาลัยที่ลอนดอน แต่ปรากฏว่า ทั้งสองก็เดินทางกลับพร้อมคณะทูตไทยด้วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ส่วนนักเรียนที่บิดามารดาส่งไปเรียนที่ประเทศสหราชอาณาจักรคือ เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ (พร บุนนาค) จะเห็นว่า บุคคลที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ริเริ่มส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร ล้วนแต่เป็นบุตรหลานของเจ้านายและข้าราชการชั้นสูงเท่านั้น โดยเฉพาะในสายสกุลบุนนาค ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงบ้านเมืองในรัชกาลต่อมา และยังเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในการเมืองการปกครองประเทศจนถึงขั้นสั่นคลอนความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ในภายหลัง กล่าวโดยสรุป ถึงแม้ว่าการศึกษาตามแนวทางของตะวันตกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะยังคงอยู่ในวงจำกัดและรัฐบาลยังไม่สามารถตั้งโรงเรียนที่จัดการศึกษาเป็นแบบแผนสำหรับประชาชนได้อย่างกว้างขวางก็ตาม แต่ความสนใจที่จะเรียนรู้วิทยาการตะวันตกในประเทศไทยก็เริ่มเป็นรูปร่างขึ้นในรัชกาลนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ขณะที่การศึกษาภายในโรงเรียนของมิชชันนารียังอยู่เพียงในระยะต้นเท่านั้น แต่กลับมีการส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศ จึงอาจเป็นความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อสร้างคนผู้มีความสามารถกลับมาช่วยประเทศชาติให้ปลอดภัยพ้นจากการรุกรานของต่างชาติ

4.1.2 ช่วงรัชกาลที่ 5-6 (พ.ศ. 2411-2468)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) ก็เป็นการดำเนินตามพระบรมราโชบายของรัชกาลที่ 4 สืบเนื่องมาจนเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญถือได้ว่าเป็นยุคทองของการส่งนักเรียนไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร เพราะพระองค์ทรงส่งเสริมให้พระราชโอรสทุกพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนสามัญชนไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร ยุคนี้ประเทศฝรั่งเศสและประเทศสหราชอาณาจักร ทำการคุกคามความมั่นคงและเอกราชของประเทศไทยอยู่เสมอ ดังปรากฏว่า ในรัชกาลนี้ไทยต้องเสียดินแดนไปเป็นจำนวนมากหลายครั้งด้วยกัน โดยใช้นโยบายการผ่อนปรนทางการทูตเพื่อความอยู่รอดของประเทศ ขณะเดียวกันกลุ่มขุนนางก็ได้เข้ามามีอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดิน จนเป็นการท้าทายอำนาจพระมหา

กษัตริย์ ฉะนั้นเมื่อมีภัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระบรมราโชบายปรับปรุงบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ โดยเน้นความสำคัญของการศึกษามากขึ้นกว่าแต่ก่อน ดังปรากฏข้อความในหนังสือ “เจ้าชีวิต” พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (2520 : 456) ความว่า “...ทรงตระหนักแน่พระทัยว่า หนทางแห่งความก้าวหน้าของชาตินั้นจะมีมาได้ก็โดยการศึกษา เฉพาะอย่างยิ่งในความรู้ภาษาต่างประเทศ ซึ่งในขณะนั้นอังกฤษเป็นประโยชน์ที่สุดแก่ไทยเรา และทรงตั้งพระทัยอย่างเด็ดเดี่ยวว่า ยูวชนรุ่นใหม่ที่พระราชวงศ์และบุตรขุนนางจะต้องได้รับการศึกษาอย่างดีกว่าในรุ่นพระองค์เอง...”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 จึงโปรดฯ ให้ส่งพระราชโอรสออกไปศึกษาวิชาในยุโรป ซึ่งแทบทุกพระองค์ล้วนแต่ทรงสำเร็จการศึกษาเบื้องต้นในประเทศสหราชอาณาจักร เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสกรุงลอนดอนใน พ.ศ. 2440 ปรากฏว่ามี พระบรมวงศานุวงศ์ถวายการต้อนรับถึง 50 พระองค์ รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารด้วย สำหรับรัชกาลที่ 6 ทรงประทับอยู่ในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นเวลา 9 ปี ทรงศึกษาที่ Royal Military Academy ที่ Sandhurst และทรงศึกษาต่อที่ Christ Church, Oxford และพระองค์ทรงเป็นผู้ก่อตั้งสามัคคีสมาคมด้วย นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดส่งบุตรหลานของข้าราชการที่มีคุณูปการแก่ราชการไปศึกษาในต่างประเทศถือเป็นการให้บำเหน็จแก่บิดา พระองค์จะทรงคัดเลือกด้วยพระองค์เองตามพระบรมราชวินิจฉัยว่าเหมาะสมแล้ว ซึ่งนักเรียนรุ่นแรกๆ ที่ไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร ได้แก่ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย เริ่มศึกษาภาษาอังกฤษที่โรงเรียนเอกชนที่ Streatham Common และเข้าศึกษาต่อสาขา Civil Engineering ที่ King's College, London และได้รับรางวัลเกียรตินิยมมากมายเมื่อสำเร็จการศึกษา จนได้รับการยกย่องจากนายกรัฐมนตรีของอังกฤษในขณะนั้นเป็นอันมาก (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมหน้า 101) หม่อมเจ้าเจ๊ก นพวงศ์ และหม่อมราชวงศ์ เทวะหนึ่ง สิริวงศ์ (พระยาไชยสุรินทร์) (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2534 : 156) ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปลักษณะการส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศว่ามีผู้รับหน้าที่ในการจัดส่งได้เป็น 2 ระยะ (ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 239-240) คือ ระยะแรกระหว่าง พ.ศ.2411-2435 เป็นระยะก่อนมีนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงและทุนเล่าเรียนหลวง การส่งนักเรียนตลอดจนการคัดเลือกและจัดการศึกษาให้แก่นักเรียน เป็นพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตและระยะที่สองหลัง พ.ศ.2435-2453 เป็นระยะที่มีการส่งนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวง และนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งเริ่มขึ้นหลังมีการปฏิรูปการปกครองภายในบ้านเมือง มีการเปลี่ยนแปลงผู้มีอำนาจหน้าที่ในการส่งนักเรียนออกไปศึกษาในต่างประเทศ

จากพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเปลี่ยนเป็นเสนาบดีเจ้ากระทรวงให้ตรงตามความต้องการของกระทรวงมากที่สุด โดยกระทรวงที่เริ่มต้นส่งนักเรียนของตนออกไปเป็นครั้งแรกคือ กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. 2439 และกระทรวงต่อมาคือ กระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. 2440 (สำนักงาน ก.พ., 2536 : 3)

โดยที่วัตถุประสงค์การส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศ เพื่อให้กลับมาเป็นกำลังของส่วนราชการในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ และการขยายการศึกษาภายในประเทศให้สูงขึ้น โดยการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลที่ไม่มีโอกาสไปศึกษาในต่างประเทศ ดังนั้นจึงกำหนดให้ศึกษาวิชาการต่าง ๆ อย่างเช่น วิชาครู วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย วิชาเพาะปลูก วิชาเหมืองแร่ วิชาการทูต วิชาช่างเงินช่างทอง และวิชาการทหาร เป็นต้น แต่พบว่า ในระยะแรกนักเรียนเลือกเรียนวิชาการทหารมากกว่าวิชาความรู้ในด้านอื่น ๆ เนื่องจากเมื่อกลับมาช่วยเหลือประเทศชาติจะมีชื่อเสียงเกียรติยศเป็นที่นับหน้าถือตา ทั้งนี้การส่งพระราชโอรสออกไปศึกษาในต่างประเทศก็ได้เป็นแบบอย่างแก่ส่วนราชการและประชาชนสนใจการศึกษามากยิ่งขึ้น จนเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชนและวงราชการ ซึ่งกลายเป็นสมัชชานิยมในการเพิ่มคุณค่าของตนเองต่อสังคมเรื่อยมา

ครั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (2453-2468) ทรงดำเนินการจัดส่งนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงติดต่อกันโดยไม่ขาดระยะจนถึงพ.ศ.2466 เมื่อประเทศประสบกับภาวะเศรษฐกิจปีนป่วนจนไม่อาจแก้ไขได้ พระองค์ทรงตั้งกรรมการองคมนตรีตรวจจัดงบประมาณการรับการจ่ายเงินแผ่นดิน เพื่อพิจารณาหาทางตัดทอนรายจ่ายขึ้น กรรมการองคมนตรีจึงได้ลงมติให้จัดส่งนักเรียนออกไปศึกษาในต่างประเทศชั่วคราว ต่อมาเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2468 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาได้ทรงแต่งตั้งกรรมการจัดส่งนักเรียนหลวงไปศึกษาในต่างประเทศขึ้น โดยพระ วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เป็นประธานกรรมการ สำหรับแนวทางปฏิบัติของกระทรวงต่าง ๆ ในการจัดส่งนักเรียนทุนออกไปศึกษาในต่างประเทศ เจ้ากระทรวงจะเป็นผู้กำหนดวิธีการคัดเลือกนักเรียน ซึ่งอาจจะตัดสินใจจากเกณฑ์ความรู้และวิธีสอบ หรือเลือกตามความเหมาะสมด้วย ซึ่งประการหลังนี้เป็นวิธีการที่นิยมใช้กันมาก เพราะการให้อำนาจแก่เสนาบดีกระทรวงในการคัดเลือกโดยชอบธรรม เป็นการตอบแทนคุณงามความดี ความซื่อสัตย์ และความจงรักภักดี ซึ่งสอดคล้องกับระบบอุปถัมภ์ อย่างเช่น สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เป็นผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง มักจะใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเกณฑ์การตัดสินใจกล่าว ในสมัยนี้กระทรวงที่มีการจัดส่งนักเรียนทุนออกไปศึกษาในต่างประเทศได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงยุติธรรม กรมป่าไม้ กรมรถไฟหลวง และกระทรวงเกษตรธิการ เป็นต้น (ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 241)

4.1.3 ช่วงรัชกาลที่ 7-9 (พ.ศ. 2468-2542)

สุดท้ายในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (2468-2477) จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดตั้งกรรมการกลางที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาของนักเรียนฝ่ายพลเรือนที่ส่งไปศึกษาในต่างประเทศตั้งแต่นั้นมา เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2470 เรียกว่า “กรรมการรักษาพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน (ก.ร.พ.)” จนกระทั่งได้เปลี่ยนเป็น “คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.)” จนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามเป็นที่เข้าใจกันว่า มีการดำเนินการคัดเลือกและส่งนักเรียนออกไปศึกษาในต่างประเทศอย่างเป็นล่ำเป็นสันอยู่ในช่วง หลังพ.ศ.2475 ไปแล้ว แต่สำหรับนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงนั้นไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับผู้ได้รับพระราชทานทุนตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนกระทั่งใน พ.ศ. 2508 สำนักงานก.พ.จึงได้ออกระเบียบว่าด้วยทุนเล่าเรียนหลวง พ.ศ. 2508 และเริ่มต้นสอบแข่งขันนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงอีกจนถึงปัจจุบัน ส่วนทุนกระทรวงต่าง ๆ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ทุนรัฐบาลไทย” อย่างเช่น กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม กระทรวงการต่างประเทศ และธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นต้น ปัจจุบันนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศจะมีความสนใจหลากหลายสาขาวิชามากขึ้น นอกจากนี้ที่เป็นไปตามแหล่งทุนของกระทรวงต่าง ๆ ที่ส่งออกไปนั้นอย่างเช่น วิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เกษตรกรรม สถาปัตยกรรม ภาษาศาสตร์ พาณิชยกรรม เศรษฐศาสตร์ และอักษรศาสตร์ เป็นต้น ส่วนการคัดเลือกส่งนักเรียนออกไปศึกษาในต่างประเทศจะมีองค์การหรือหน่วยราชการต่าง ๆ ดำเนินการเอง แต่ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่สำนักงานก.พ. กำหนด แต่ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันนักเรียนที่ไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรส่วนใหญ่มักจะเป็นนักเรียนทุนส่วนตัวมากที่สุด และส่วนใหญ่จะเป็นการไปศึกษาในระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อเรียนภาษาอังกฤษในช่วงปิดเทอม เพราะเป็นประเทศเจ้าของภาษา และค่านิยมเก่า ๆ ในการส่งบุตรหลานไปหุบตัวในประเทศสหราชอาณาจักร (สำนักงาน ก.พ., 2540 : 16-20)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบจำนวนนักเรียนของบางกระทรวงในแต่ละรัชกาล

กระทรวง	รัชกาลที่ 5 จำนวน	รัชกาลที่ 6 จำนวน	รัชกาลที่ 7 จำนวน	รวม	หมายเหตุ
การป่าไม้	(2443-2453) 12	(2454-2468) 28	(2471-2476) 8	48	1. ตัวเลขในตารางนี้มาจากกรณีนับจำนวนนักเรียนซึ่งปรากฏอยู่ในภาคผนวกรายชื่อที่เรียนในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ เท่าที่เก็บข้อมูลได้ ฉะนั้นจึงเป็นตัวเลขโดยประมาณเท่านั้น สำหรับกระทรวงอื่น ๆ นั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่มองเห็นการเปลี่ยนแปลงจำนวนนักเรียนได้อย่างแน่ชัด
กรมรถไฟหลวง	-	(2461-2487) 54	-	54	
กระทรวงเกษตรธิการ	(2443-2453) 14	(2461-2449) 17	(2472-2474) 7	38	2. การส่งนักเรียนทุนกรมรถไฟหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 ขึ้นอยู่กับกระทรวงโยธาธิการ ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐาน แต่ได้รับการส่งเสริมอย่างมากในรัชกาลที่ 6
กระทรวงกลาโหม	(2450-2453) 41	(2453-2458) 69	(2471-2474) 12	122	3. ระหว่าง พ.ศ. 2459-2461 กระทรวงเกษตรธิการมิได้ทำการส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพราะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1
กระทรวงศึกษาธิการ	2439-2453) -	(2454-2469) 53	(2470) 6	59	4. นักเรียนทุนกระทรวงกลาโหมในที่มีหมายถึง เฉพาะนักเรียนที่ออกไปศึกษาวิชาทหารบกเท่านั้น ข้อมูลที่ได้มาจากทำเนียบทหารบก ตั้งแต่ พ.ศ. 2450-2474
กระทรวงยุติธรรม	2524-2453) 11	(2469-2469) 34	(2470-2478) 6	51	5. นักเรียนกระทรวงศึกษาธิการนั้น เป็นนักเรียนในสังกัดกรมศึกษาธิการ กระทรวงนี้เดิมใช้ชื่อว่า กระทรวงธรรมการ ต่อมาใน พ.ศ. 2462 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2469 ได้เปลี่ยนเป็นกระทรวงยุติธรรมการ และก็ได้เปลี่ยนเป็นกระทรวงศึกษาธิการเช่นปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2484

ที่มา : ภาคผนวกรายชื่อที่เรียนในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ และทำเนียบทหารบก พ.ศ. 2450-2474

ตารางที่ 2 สถิติจำนวนนักเรียนใหม่ในประเทศสหราชอาณาจักรแต่ละเดือนในปี พ.ศ.2531-2535

เดือน	พ.ศ. 2531	พ.ศ. 2532	พ.ศ. 2533	พ.ศ. 2534	พ.ศ. 2535
มกราคม	10	4	13	20	21
กุมภาพันธ์	8	5	8	2	5
มีนาคม	11	28	27	23	17
เมษายน	47	34	50	47	62
พฤษภาคม	9	12	20	13	15
มิถุนายน	23	24	24	22	21
กรกฎาคม	12	18	34	42	37
สิงหาคม	20	24	37	48	24
กันยายน	43	44	41	45	54
ตุลาคม	12	10	16	14	14
พฤศจิกายน	1	4	1	3	3
ธันวาคม	4	5	5	3	10
รวม	200	217	276	282	283

หมายเหตุ : สถิตินี้ไม่รวมข้าราชการลาศึกษา ฝึกอบรม และดูงาน และนักเรียนศึกษาภาษาอังกฤษภาคฤดูร้อน

ที่มา : สุวรรณ ชนะสงคราม, “รายงานการดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร” (2536 : 26)

ตารางที่ 3 สถิติจำนวนนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง 2534-2542 จำแนกตามประเทศ

จำนวนนักเรียนทุนเล่าเรียนของปี 2534-2542 จำแนกตามประเทศ										
ประเทศ/ทุนปี	34	35	36	37	38	39	40	41	42	
ประเทศสหราชอาณาจักร				1	1	3			1	6
สหรัฐอเมริกา	6	7	9	7	8	6	9	8	6	66
ฝรั่งเศส		1								1
ออสเตรเลีย				1						1
รวม	6	8	9	9	9	9	9	8	7	74

ตารางที่ 4 สถิติจำนวนนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง พ.ศ. 2534-2542 จำแนกตามสาขาวิชา

จำนวนนักเรียนทุนเล่าเรียนของปี 2534-2542 จำแนกตามสาขาวิชา										
วิชา/ทุนปี	34	35	36	37	38	39	40	41	42	รวม
ENGINEERING	2	2	4	3	3	3	4	1	3	25
ECONOMICS	1	2	2	3	3	1	3	4		19
LANGUAGE		1		1	1		1			4
CHEMISTRY	2								2	4
COMPUTER SCIENCE		1		2				1		4
LAW		1	1		1				1	4
MEDICINE			1			1	1			3
BIOLOGY					1	1			1	3
POLITICAL SCIENCE	1		1				1			3
PHYSICS		1						1		2
PSYCHOLOGY						1				1
BUSINESS ADMINISTRATION						1				1
SOCIAL SCIENCE										1
รวม	6	8	9	9	9	9	9	7	7	74

ที่มา : สำนักงาน ก.พ., “เอกสารเผยแพร่เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542”

**ตารางที่ 5 การเรียงอันดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในประเทศสหราชอาณาจักร
(British Universities Ranking)**

อันดับ

1. Cambridge University	27. UMIST
2. Oxford University	28. Royal Holloway and Bedford New College
3. Imperial College	29. University College of Swansea
4. University College London	30. Brunel University
5. London School of Economics	31. University of Aberdeen
6. University of Edinburgh	32. University of Kent at Centerbury
7. London	33. University of East Anglia
8. University of Warsick	34. University of Bradford
9. University of York	35. University of Reading
10. University of Bath	36. University of Exeter
11. University of Durham	37. University of Leicester
12. University of Bristol	38. Lancaster University
13. University of Manchester	39. Queen Mary and Westfield College, London
14. University of Southamton	40. University of Stirling
15. Kings College London	41. University of Strathclyde
16. University of Birmingham	42. Aston University
17. Glasgow University	43. Heriot-Watt University
18. Loughborough University of Technology	44. University of Wales College of Cardiff
19. University of Sussex	45. University of Dundee
20. University of St.Andrew	46. University of Essex
21. University of Liverpool	47. Goldsmiths' College, London
22. University of Sheffield	48. City University
23. University of Newcastle	49. The Queen's University of Balfast
24. University of Surrey	50. University of Salford
25. University of Nottingham	51. St.David's University College, Lampeter
26. University of Leeds	52. University College of Wales, Aberystwy

ตารางที่ 5 การเรียงอันดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในประเทศสหราชอาณาจักร

(British Universities Ranking) (ต่อ)

อันดับ

53. Deele University	73. University of Northumbria at Newcastle
54. University of Hull	74. University of Wolverhampton
55. University of Wales, Bangor	75. University of Westminster
56. University of Buckingham
(มหาวิทยาลัย เอกชน)	76. University of Central Lancashire
57. Leeds Metropolitan University	77. Napier University
58. University of Ulster	78. Anglia Polytechnic University
59. University of Portsmouth	79. University of Greenwich
60. Middlesex University	80. University of Plymouth
61. The Manchester Metropolitan University	81. The Nottingham Trent University
62. Kingston University	82. South Bank University
63. University of the West of England	83. The Robert Gordon University
64. University of Hertfordshire	84. University of North London
65. Coventry University	85. Thames Valley University
66. Oxford Brooks University	86. University of Sunderland
67. Sheffield Hallam University	87. University of Huddersfield
68. University of Brighton	88. University of Glamorgan, Prifysgol Morgannwg
69. University of Central England in Birmingham	89. University of Paisley
70. De Montfort University	90. Bournemouth University
71. Liverpool John Moores University	
72. London Guildhall University	

ที่มา : The Timus, Good University Guide อ้างถึงในชัชวดี ทองทาบ, (2539 : 25-181)

ตารางที่ 6 การเรียงอันดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในประเทศสหราชอาณาจักรจำแนกตามสาขาวิชา (The Top Universities by Subject)

อันดับ

Business and Management			
1	Bradford	10	Aston
	Lancaster		Manchester Metropolitan
	Warwick		Sheffield Hallam
4	Bath	13	Middlesex
	Cardiff		Stirling
	Strathclyde		Ulster
	UMIST		
8	City		
	Imperial College		
			16
			Kingston
			Greenwich
			Hertfordshire
			Heriot Watt
			20
			Leeds Metropolitan
			Plymouth
			22
			London Guildhall
			Thames Valley
			24
			Liverpool JMU
Engineering			
1	Imperial	8	Leeds
2	Cambridge		Manchester
	Oxford		Southampton
4	UMIST		Strathclyde
5	Birmingham		Surrey
	Durham		Swansea
7	Louthborough		University College, London
			15
			Bath
			Cardiff
			Heriot-Watt
			Nottingham
			Queen's Belfast
			Sheffield
			21
			New castle
			22
			Leeds Metropolitan
			Plymouth
			25
			Salford

ตารางที่ 6 การเรียงอันดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในประเทศสหราชอาณาจักรจำแนกตามสาขาวิชา (The Top Universities by Subject) (ต่อ)

อันดับ

Humanities

1	Oxford	8	Leeds	15	Bath
2	Cambridge		Manchester		Cardiff
3	Edinburgh		Southampton		Heriot-Watt
4	St.Andrews		Strathclyde		Nottingham
5	LSE		Surrey		Queen's Belfast
	Manchester		Swansea		Sheffield
7	Glasgow		University College, London	21	New castle
					Plymouth
				25	Salford

Languages

1	Cambridge	12	Birmingham	19	Nottingham
	Oxford		Durham		Sheffield
3	Edinburgh	14	East Anglia		Swansea
4	Leeds		Exeter		York
	Manchester		Swabsea	23	Hull
	Queen Mary	17	Lancaster	24	Coventry
	Bristol		University College		Napier
	Glasgow		London		East London
7	Reading				
	St.Andrews				
	Sussex				

ตารางที่ 6 การเรียงอันดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในประเทศสหราชอาณาจักรจำแนกตามสาขาวิชา (The Top Universities by Subject) (ต่อ)

อันดับ

Medicine

1	Cambridge	10	Liverpool	17	Queen's Belfast
	Oxford	11	Birmingham		University of Wales,
	University College,		Bristol		College of Medicine
	London		Nottingham	18	Aberdeen
			Southampton		Leicester
4	Edinburgh	16	Leeds		Sheffield
	Glasgow		Sheffield		
	Kings College,				
	London				
	Manchester				
	Newcastle				

Sciences

1	Cambridge	11	Leeds	17	Cardiff
	Imperial College		Leicester		Dundee
	Oxford		Liverpool		University College, London
	Birmingham		St.Andrews		Reading
4	Bristol		University College, London		Sheffield
	Manchester		Warwick		Southampton
	Nottingham				Sussex
8	Durham				Nottingham Trent
	Edinburgh				Plymouth
	Glasgow				Westminster

ตารางที่ 6 การเรียงอันดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในประเทศสหราชอาณาจักรจำแนกตามสาขาวิชา (The Top Universities by Subject) (ต่อ)

อันดับ

Social Sciences

1	LSE 10	Edinburgh	19	East Anglia
2	Oxford	Glasgow		Plymouth
3	Essex	Manchester		Stirling
4	Birmingham	Sussex		Swansea
	Warwick	14	Bristol	Ulster
6	Bristol	Hull	24	Manchester Metropoliam
	Cambridge	Leicester		Middlesex
	Lancaster	Liverpool		
	York	Nottingham		

ที่มา : The Times, Good University Guide อ้างถึงใน ชัชวดี ทองทาบ, (2539 : 183-184)

4.2 ประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

เป็นที่ทราบกันดีว่าปัจจุบันการดูแลและการจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในต่างประเทศ เป็นหน้าที่ของ ก.พ. ตั้งแต่เริ่มมีสำนักงาน ก.พ.ขึ้นมา ในที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอประวัติความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่สังกัดสำนักงาน ก.พ. ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน แม้ว่าในระยะเริ่มแรกยังมิได้มีการจัดตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศขึ้นมาอย่างเช่นปัจจุบันก็ตาม และการเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพ และแนวนโยบายที่มีต่อสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรอย่างชัดเจน โดยที่ผู้วิจัยจะนำเสนอลักษณะเนื้อหาที่เกี่ยวกับโครงสร้างหน้าที่การดูแลและจัดการศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ และความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นสำคัญ ซึ่งแต่ละประเด็นจะแสดงให้เห็นว่าสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรมีความสำคัญโดดเด่นแตกต่างจากสำนักงานผู้ดูแล นักเรียนไทยในประเทศอื่น ๆ อย่างไร

4.2.1 โครงสร้างหน้าที่การดูแลและจัดการศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ

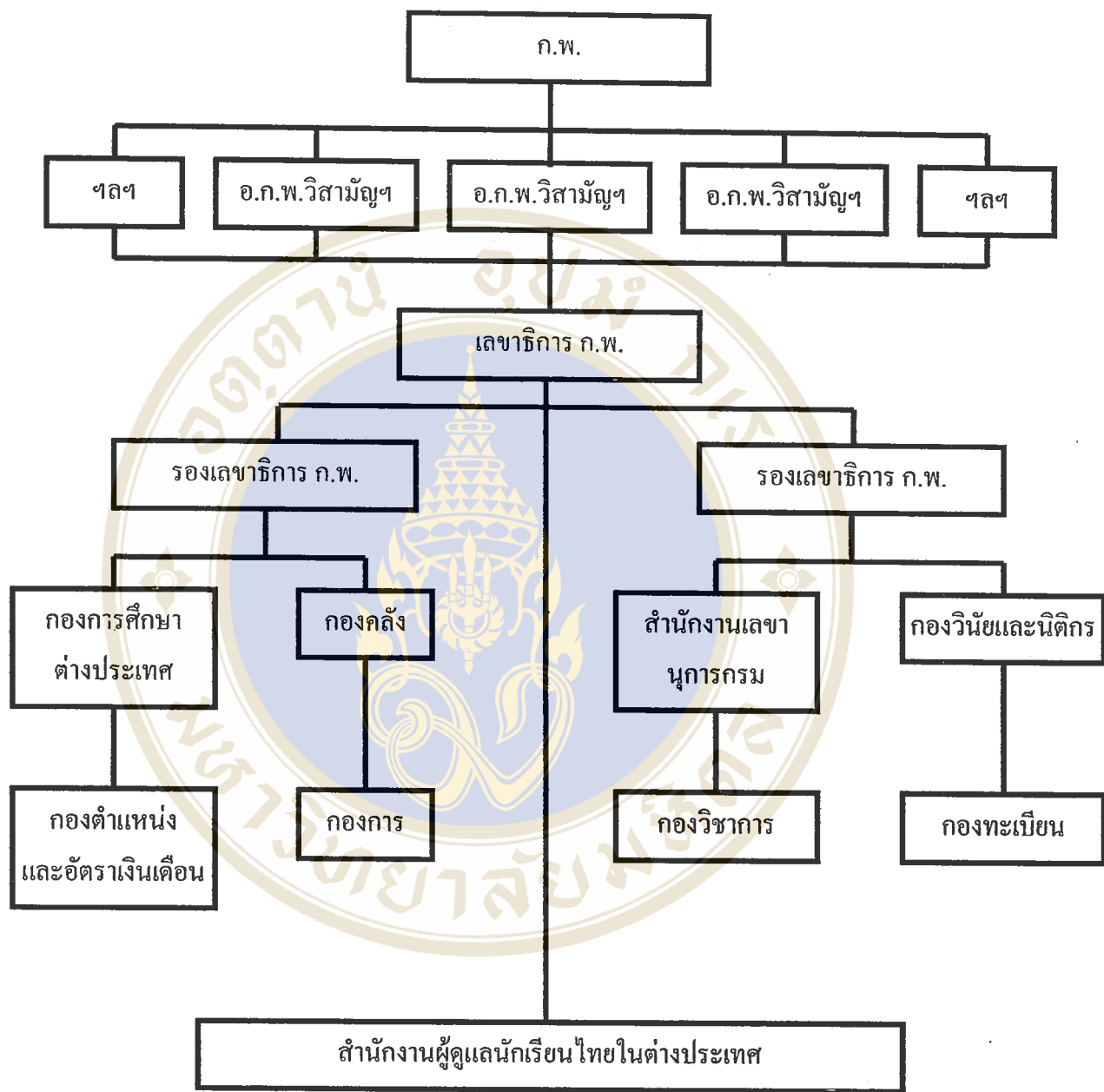
การดูแลและจัดการศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศจะเป็นงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงาน ก.พ. โดยเฉพาะ แต่การดำเนินการในเรื่องนี้ก็ยังมียุทธศาสตร์หรือหน่วยงานอื่นรับผิดชอบด้วยเช่นกัน คือ กระทรวงการต่างประเทศและกรมวิเทศสหการ แต่ทั้งสองหน่วยงานมิได้มีการจัดองค์การในการดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศขึ้นมาเพราะถือว่าเป็นงานฝากหรืองานรอง ตรงกันข้ามกับสำนักงาน ก.พ. ที่ถือว่าการดูแลและจัดการศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศเป็นหน้าที่สำคัญ จึงได้มีการจัดองค์การทำหน้าที่บริหารงาน โดยตรง เพื่อให้มีการดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนที่เกี่ยวกับการดูแลและจัดการศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศมีการกำหนดหน้าที่ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2471 โดยเรียกย่อ ๆ ว่า “ก.ร.พ.” มีหน้าที่ตามมาตรา 8 ให้จัดการศึกษาของนักเรียนหลวงฝ่ายพลเรือนที่ส่งไปศึกษาในต่างประเทศ กรรมการ ก.ร.พ. ในสมัยนั้น ได้แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในการจัดการศึกษาของนักเรียนหลวง ฝ่ายพลเรือนในต่างประเทศ โดยให้กรรมการโดยตำแหน่งที่เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ มีหน้าที่ในการกำกับการศึกษาของนักเรียนหลวง และเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของนักเรียนหลวงในต่างประเทศ (สำนักงาน ก.พ., 2540 : 53)

ต่อมาในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2476 ได้เปลี่ยนเรียกชื่อกรรมการนี้ว่า คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน หรือเรียกว่า “ก.พ.” ในปัจจุบัน มีหน้าที่จัดการศึกษานักเรียน รัฐบาลในต่างประเทศ แต่ยังมีได้จัดตั้งองค์การเพื่อการนี้ขึ้นมา และต่อมาในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2497 มาตรา 11 อนุมาตรา 6 กำหนดให้มีการดูแลและ จัดการศึกษานักเรียนฝ่ายพลเรือนในต่างประเทศ ในกรณีนี้ให้มีอำนาจออกข้อบังคับหรือระเบียบเพื่อควบคุมการศึกษาและความประพฤติ ตลอดจนการกำหนดและลงทัณฑ์ทางวินัยโดยเรียกตัวกลับหรือตัดเงินค่าใช้สอยตามแต่กรณี (นิยม รัฐอมฤต, 2515 : 26) และการดำเนินการให้บรรลุตฤประสงค์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนที่กล่าวมาแล้วนั้น กำหนดให้อำนาจแก่ ก.พ. ที่จะจัดตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นทำหน้าที่เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งที่อยู่ในอำนาจหน้าที่แทน ก.พ. ได้ โดยให้เป็นองค์การกำหนดนโยบายและควบคุมการดำเนินงานของ อ.ก.พ.วิสามัญดังกล่าว ขณะเดียวกันก็ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่เกี่ยวกับนักเรียนไทยในต่างประเทศ (ประกาศคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2507) ดังนี้ (1) กำหนดหลักสูตรและวิธีสอบแข่งขัน และสอบคัดเลือกเพื่อรับทุนของรัฐบาลไปศึกษาวิชาในต่างประเทศตามความต้องการของส่วนราชการฝ่ายพลเรือน (2) ดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนฝ่ายพลเรือนในต่างประเทศ (3) หน้าที่อื่น ๆ ตามที่ ก.พ. มอบหมายเช่น พิจารณาตีราคาคุณวุฒิ

นอกจากนี้สำนักงาน ก.พ. มีฐานะเทียบเท่ากรมอยู่ในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี มีเลขาธิการ ก.พ. เป็นผู้บังคับบัญชาในตำแหน่งเทียบเท่าอธิบดี และมีรองเลขาธิการ เจ้าหน้าที่อื่น ๆ เพื่อปฏิบัติ

งานประจำของ ก.พ. โดยมีการแบ่งออกเป็นส่วนราชการต่าง ๆ ได้แก่ สำนักงานเลขานุการ กองคลัง กองวิชาการ กองการสอบ กองตำแหน่งและอัตราเงินเดือน กองวินัยและนิติกร กองทะเบียนประวัติ กองการศึกษาต่างประเทศ และสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 88, 2515 : 283-284) เมื่อสังเกตลักษณะการจัดองค์กรดังกล่าว จะเห็นว่าสายงานของสำนักงาน ก.พ. เป็นการมอบหมายหน้าที่จากส่วนราชการระดับสูงไปสู่ส่วนราชการระดับล่าง ซึ่งตรงกันข้ามกับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศที่ขึ้นตรงต่อเลขาธิการก.พ. โดยไม่ผ่านลำดับขั้นตอน เหมือนกับส่วนราชการอื่นๆ ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงการรับผิดชอบหน้าที่การดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศอย่างเต็มที่

แผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างการแบ่งส่วนราชการของสำนักงาน ก.พ.

ที่มา : นิยม รัฐอมฤต “เอกสารสำนักงาน ก.พ.,” (2515 : 30)

4.2.2 อำนาจหน้าที่ของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ

สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศมีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการดูแลและจัดการศึกษานักเรียนฝ่ายพลเรือนในประเทศต่าง ๆ ที่ได้จัดตั้งขึ้น ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ประเทศอินเดีย ประเทศญี่ปุ่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศออสเตรเลีย เนื่องจากประเทศประสบกับปัญหาเศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องยุบเลิกสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศบางแห่ง ปัจจุบันยังคงเหลือสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยใน 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศออสเตรเลีย สำหรับที่สำนักงาน ก.พ. มิได้มีการจัดตั้งสำนักงานขึ้นมา แต่มีความจำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ดำเนินการดูแลนักเรียนอยู่บ้างพอสมควร สำนักงาน ก.พ. จะจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปปฏิบัติงาน ณ สถานทูตหรือสถานกงสุลในประเทศนั้น ๆ แทนโดยทั่วไป สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศแบ่งส่วนราชการออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายกลาง และฝ่ายการเงินและบัญชี (นิยม รัฐอมฤต, 2515 : 40-43)

4.2.2.1 ฝ่ายการศึกษา

มีหน้าที่ในการวิเคราะห์เลือกสถานศึกษาและจัดหาสถานศึกษา แนะนำแนวทางการศึกษาและให้คำปรึกษาแก่นักเรียน มีการพิจารณาทำความเข้าใจเรื่องข้าราชการและนักเรียนทุนรัฐบาลในการขอเปลี่ยนแนวทางการศึกษา ขอเรียนชั้นสูงขึ้น ขอยืดเวลาการศึกษา ขอฝึกงานดูงาน นอกจากนี้ต้องวิเคราะห์รายงานการศึกษาและทำความเข้าใจ รวมทั้งติดต่อสถานศึกษาและอาจารย์เพื่อขอทราบรายละเอียดและผลการศึกษาเพื่อประสานงานในกรณีจำเป็นที่เกิดแก่นักเรียน และอื่น ๆ

4.2.2.2 ฝ่ายกลาง

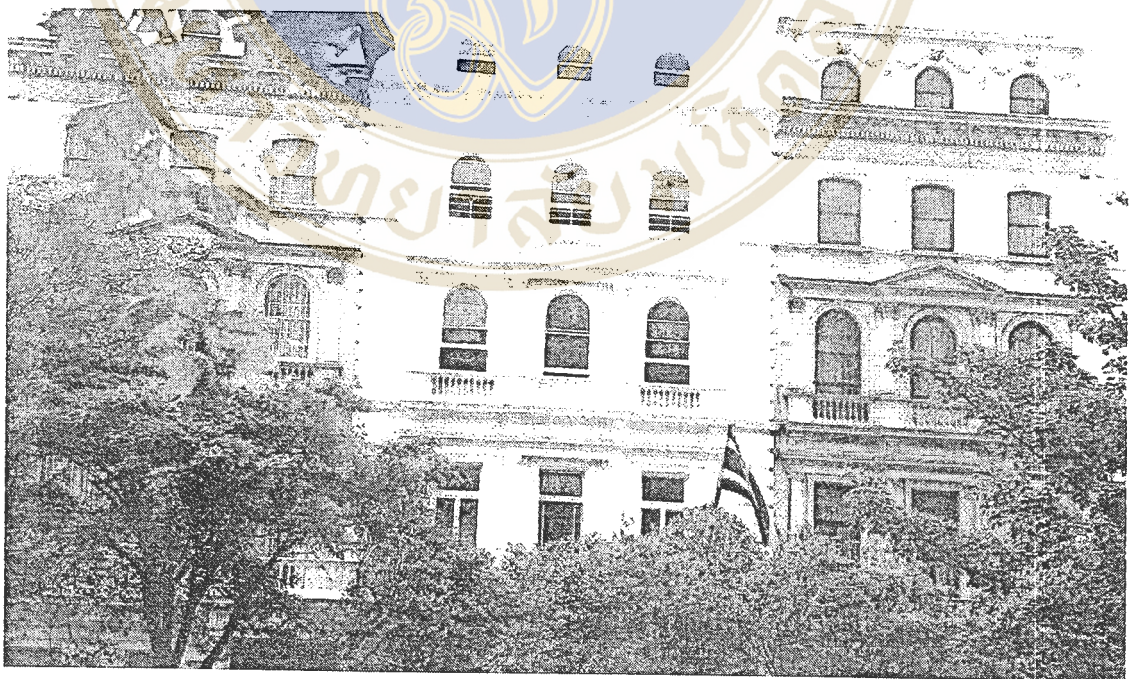
มีหน้าที่แปลเรื่องต่าง ๆ ที่ ก.พ. ขอให้ดำเนินการส่งให้ฝ่ายการศึกษา จัดการร่างได้ตอบติดต่อกับสำนักงาน ก.พ. และสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศอื่นๆ ให้บริการช่วยเหลือ นักเรียนในประเทศต่าง ๆ ตลอดจนจัดทำสถิติแยกประเภทนักเรียน ทำทะเบียนนักเรียน เก็บแฟ้มรายงานตัวและติดตามความเคลื่อนไหวของนักเรียนโดยละเอียด บางครั้งอาจจะมีการชี้แจงเรื่องต่าง ๆ แก่นักเรียนและบุคคลภายนอกตามแต่กรณี

4.2.2.3 ฝ่ายการเงินและบัญชี

มีหน้าที่ทำบัญชีค่าใช้จ่ายสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในแต่ละประเทศ เช่น เงินงบประมาณ เงินชดเชยค่าใช้จ่าย และเงินอื่น ๆ อย่างเช่น เงินสำรองฉุกเฉิน เป็นต้น และทำบัญชี นักเรียนทุนรัฐบาล และนักเรียนทุนส่วนตัวที่สังกัด ก.พ. ทั้งยังมีการควบคุมและดำเนินการเกี่ยวกับการรับและจ่ายเงินของ

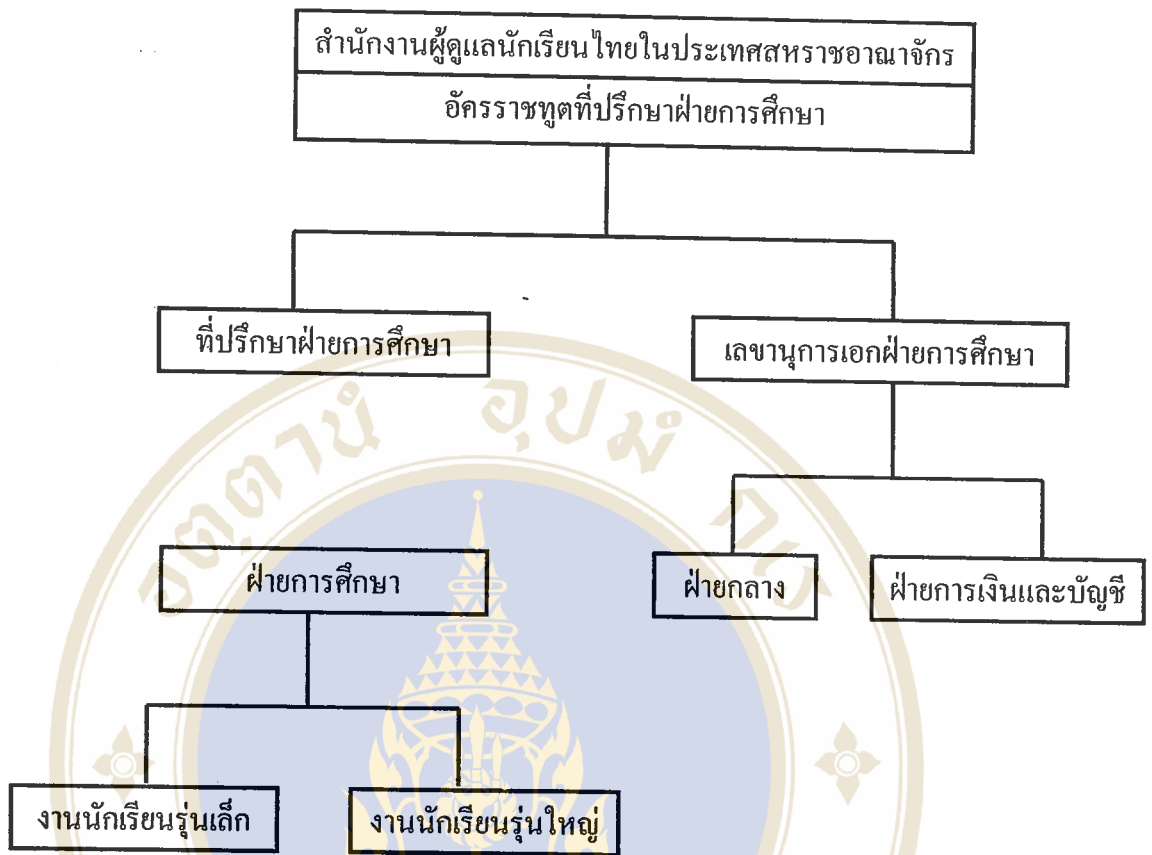
สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศ และเหล่านักเรียนทุนต่าง ๆ ด้วย นอกจากนี้มีหน้าที่ทำหนังสือโต้ตอบเกี่ยวกับงานด้านบัญชีและการเงินทั้งหมด

สำหรับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรก็มีการจัดองค์การภายในสำนักงานออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยขึ้นตรงกับอัครราชทูตที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษา มีที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษา 1 คน ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายการศึกษาดูแล ข้าราชการลาศึกษา ฝึกรอบรมและดูงาน ตลอดจนร่างหนังสือโต้ตอบภาษาไทยงานฝ่ายการศึกษา และเลขานุการเอกฝ่ายการศึกษา 1 คน ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายกลางและฝ่ายการเงินและบัญชี สำหรับงานฝ่ายการศึกษาได้จัดแบ่งออกเป็น งานนักเรียนรุ่นเล็ก คอยดูแลนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง นักเรียนทุนรัฐบาล และนักเรียนส่วนตัวที่อายุต่ำกว่า 18 ปี รวมทั้งดูแลนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับ A-Level และนักเรียนศึกษาภาษาอังกฤษฤดูร้อนด้วย และอีกส่วนหนึ่งเป็น งานนักเรียนรุ่นใหญ่ ต้องดูแลนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง นักเรียนทุนรัฐบาล และนักเรียนส่วนตัวที่อายุสูงกว่า 18 ปี กล่าวคือนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป ทั้งยังมีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับวิชาของนักเรียน ตลอดจนเกี่ยวกับการตรวจสอบคุณสมบัติด้วย นอกจากนี้งานฝ่ายกลาง ก็เป็นงานธุรการ รับส่งหนังสืองานติดต่อสถานทูต พิธีการและหนังสือเดินทาง งานหอพักนักเรียน เป็นต้น (สุววรรณ ชนะสงคราม, 2536 : 8)

ภาพที่ 1 แสดงด้านหน้าอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศ
สหราชอาณาจักรในปัจจุบัน

ที่มา : วารสารสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษในวาระครบรอบ 60 ปี (2537 : 39)

แผนภูมิที่ 3 แสดงการจัดองค์กรในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

ที่มา : สุวรรณ ชนะสงคราม, “รายงานการดูแลและจัดการศึกษานักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร” (2536 : 8)

4.2.3 ความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

ภายหลังจากที่ได้ศึกษาถึงประวัติสำนักงาน ก.พ. ปรากฏว่าต่อมาไม่นานก็มีการจัดตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศขึ้น ด้วยเหตุผลเพราะนักเรียนอาจไปตกกระทำลำบากหรือเจ็บป่วย ไม่อาจอุทิศเวลาเพื่อการศึกษาได้เต็มที่หรือไม่สนใจการศึกษา เงินที่ใช้จ่ายไปในการส่งนักเรียนไปศึกษาก็พลอยสูญเปล่า ข่อมเป็นผลเสียหายต่อประเทศชาติ จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยให้ทั่วถึงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ประกอบกับในสมัยเริ่มแรกที่นักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศยังไม่มีตัวแทนของประเทศไปประจำในต่างประเทศ ดังนั้นการดูแลนักเรียนก็สุดแล้วแต่จะฝากฝังกันเองต่อชาวต่างประเทศที่รู้จักคุ้นเคย จึงศึกษาประวัติความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรที่เกิดขึ้นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอันมากมายของประเทศไทย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

เมื่อประมาณตอนต้นรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยเริ่มมีความสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศมากขึ้น รัฐบาลจึงได้จัดตั้งสถานกงสุลที่ประเทศสิงคโปร์ใน พ.ศ.2406 และได้จัดตั้งสถานทูตในยุโรปที่ประเทศสหราชอาณาจักรขึ้นเป็นแห่งแรกใน พ.ศ.2410 (The Siamese Legation ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น The Royal Thai Embassy) หลังจากนั้นไม่นานก็ได้ขยายเพิ่มขึ้นในอีกหลาย ๆ ประเทศ เพื่อเป็นตัวแทนของประเทศในการดูแลและรักษาผลประโยชน์ของชาติ รวมทั้งดูแลคนไทยในต่างประเทศด้วย สถานทูตเหล่านั้นจึงต้องรับหน้าที่ในการดูแลและจัดการศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ ทั้งนี้ก็ได้มีการจัดตั้งเป็นแผนกชัดเจน แต่ได้ดำเนินการรวมกันไปกับงานด้านการทูตคือ ใช้เจ้าหน้าที่ชุดเดียวกัน และต่อมาใน พ.ศ.2435 ได้มีการจัดตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นทำหน้าที่รับผิดชอบงานด้านการศึกษาของชาติ แต่ทว่าหน้าที่ในการดูแลทุกข์สุขของนักเรียนก็ยังคงอยู่ในความดูแลของสถานทูตอย่างเดิม (นันทา วิศิษฎ์โสภณ, 2522 : 147-148) ดังปรากฏหลักฐานเอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องที่ทำการของผู้ตรวจนักเรียน (28 มกราคม พ.ศ.2456) ในจดหมายของพระยาสุธรรมมนตรีกราบเรียนเจ้าพระยาสุเรนทรราชบิดี. เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ความว่า

“...ด้วยนายพันเอก สุม ผู้ดูแลจัดการเล่าเรียนนักเรียนรัฐบาลสยามทำหนังสือมาขึ้น มีใจความว่าการต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับนักเรียนรัฐบาลเคยทำที่บ้านของนายพันเอก สุม มาบัดนี้นักเรียนมีมากขึ้นและก็มากขึ้นตามส่วน จะทำที่บ้านนายพันเอก สุม ไม่เป็นการสะดวกนายพันเอก สุม คิดจะเช่าห้องที่ใกล้สถานราชทูตทำเป็นออฟฟิศ...ข้าพเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าการที่ไม่มีห้องว่างสำหรับตั้งที่ทำการผู้ตรวจนักเรียนอย่างเช่นได้เคยมีมาแต่ครั้งมิสเตอร์บราวน์ยังเป็นผู้ตรวจอยู่นั้นก็เพราะว่า มิสเตอร์คาร์เนกได้เอาห้องนั้นใช้เป็นที่ทำการผู้รับพระกระทรวงการคลัง...คิดจะจัดการตกลงกับมิสเตอร์คาร์เนกเลิกที่ทำการของผู้รับพระกระทรวงการคลังนี้เสียแล้ว ก็จะมีที่ในสถานราชทูตเป็นที่ทำการผู้ตรวจนักเรียนได้โดยพระราชประสงค์...”

นายพันเอกสุม ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร เมื่อ พ.ศ.2455 (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมหน้า 77) ต่อมาระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงที่ทำการของผู้ตรวจนักเรียนก็เริ่มขึ้นหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบข้าราชการพลเรือนให้เข้ากับรูปแบบการปกครองแบบใหม่ จึงได้เกิดสำนักงาน ก.พ. ขึ้นดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 4.2.1 และต่อมาก็ได้มีการจัดตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2471

จึงริเริ่มจัดตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นแห่งแรก (The Siamese Government Student's Office ต่อมาเปลี่ยนเป็น The Thai Government Student's Office ตามชื่อประเทศ) โดยให้มีที่ทำการอยู่ในสถานเอกอัครราชทูต เลขที่ 23 ถนนแอสเบิร์นพเลซ กรุงลอนดอน (Ashburn Place, London) เนื่องจากจำนวนนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และในขณะนั้นมีจำนวนมากกว่านักเรียนในประเทศอื่น ๆ ซึ่งสถานเอกอัครราชทูตไทยได้แบ่งห้องเล็ก ๆ ให้สองห้องอยู่ที่ชั้นสาม เป็นสถานที่ใช้ทำงานของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนเรื่อยมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนกระทั่ง พ.ศ.2476 ทางสำนักงาน ก.พ. ได้นำความกราบเรียนนายกรัฐมนตรีคือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่า สถานที่ทำงานของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรที่รวมอยู่กับสถานเอกอัครราชทูตนั้นแออัดคับแคบ เพราะในขณะนั้นจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก แต่มีสถานที่แออัดคับแคบไม่สามารถขยายออกไปได้ อีกทั้งทางสำนักงานก็มีความจำเป็นต้องรับรองบุคคลภายนอกที่มาติดต่อสำนักงานวันละหลาย ๆ คน เช่น ครูอาจารย์หรือผู้ที่จะมารับนักเรียนไปอยู่ด้วย ตลอดจนบรรดานักเรียนที่มาติดต่อเกี่ยวกับการศึกษาและการเงิน เมื่อมีการรับรองแขกต้องทำกันตามทางเดินข้าง ตามชั้นบันไดข้างทำให้ไม่เป็นระเบียบไม่สมความภาคภูมิของ สถานเอกอัครราชทูต จึงขอย้ายสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนออกไปตั้งนอกสถานเอกอัครราชทูตด้วยเหตุผลดังกล่าว (สำนักงาน ก.พ., 2496)

การปรับปรุงสถานที่ทำงานในในครั้งนีทางสำนักงาน ก.พ. เห็นว่าควรจะหาเช่าสถานที่ในบริเวณใกล้เคียง ๆ กับสถานเอกอัครราชทูต โดยกำหนดรายละเอียดที่ต้องการคือ (สำนักงาน ก.พ., 2495)

1. ห้องทำงานประมาณ 5 ห้องเป็นอย่างน้อย
2. ห้องสำหรับรับแขกบุคคลภายนอก 1 ห้อง
3. ห้องสำหรับพักนักเรียน 1 ห้อง
4. ห้องนั่งเล่น (เป็นห้องสมุดของสามัคคีสมาคม) 1 ห้อง
5. ห้องสำหรับเก็บของนักเรียนที่ต้องไปอยู่ประจำโรงเรียน 1 ห้อง
6. ห้องน้ำห้องส้วม 1 ห้องเป็นอย่างน้อย
7. ห้องพัสดุสถานทูต 1 ห้อง
8. ห้องครัว 1 ห้อง

ขณะเดียวกันเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2496 (สำนักงาน ก.พ., 2496) นายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบที่จะหาสถานที่ทำการใหม่ให้มีบริเวณกว้างขวางพอที่จะใช้เป็นสถานที่ที่นักเรียนจะมาอาศัยพักผ่อนอารมณ์ และใช้เป็นี่จัดงานชุมนุมประจำปีของสามัคคีสมาคมได้ด้วย รวมทั้งต้องการให้สำนักงานแถลงข่าวไทยไปรวมอยู่ที่นั่นด้วย พระสุวพันธ์พิทยาการ ที่ปรึกษาการวัฒนธรรม จึงได้จัดหาอาคารหลังใหม่ที่เหมาะสมตามความต้องการของ ก.พ. อยู่บ้านเลขที่ 8 ถนนแอดดิสัน เคนซิงตัน

(Addison Road, Kensington) ตั้งอยู่ในย่านกลางกรุงลอนดอน ใกล้สถานเอกอัครราชทูต เป็นตึกโอโถง และมีบริเวณรอบ ๆ กว้างขวางพอที่จะทำสนามเทนนิสได้หนึ่งสนาม แบดมินตันหนึ่งสนาม และสะดวกในการติดต่อและปกครองนักเรียนด้วย

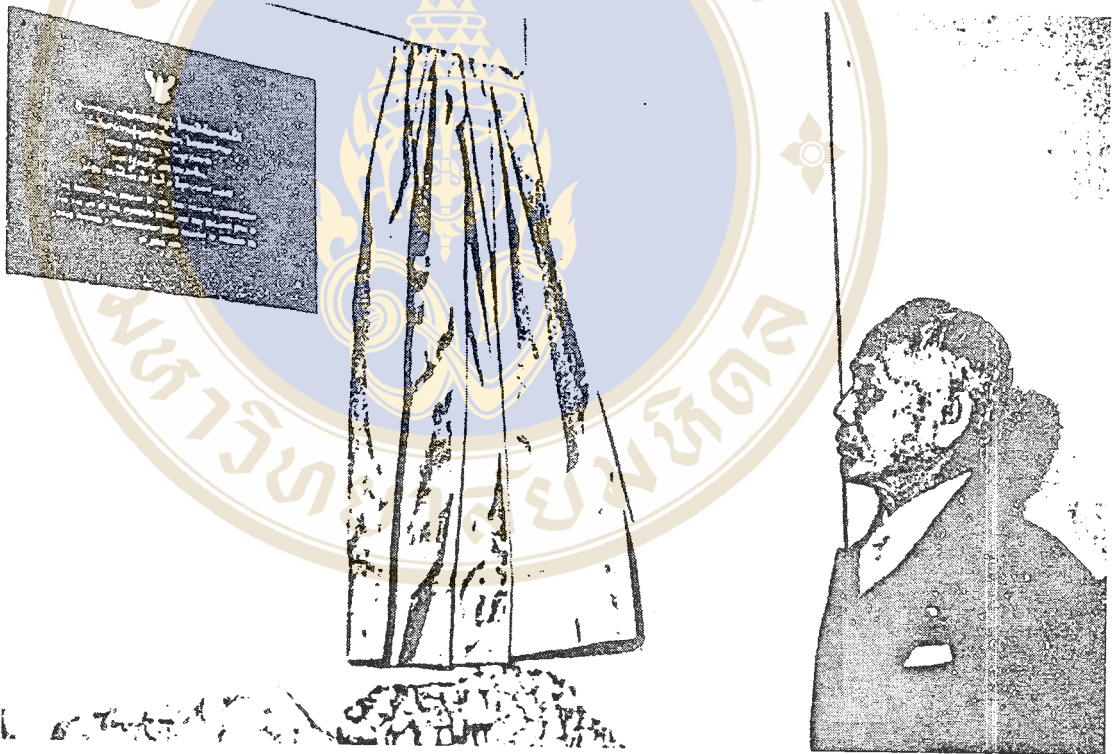
ตารางที่ 7 ลำเนาแสดงรายการค่าใช้จ่ายในการซื้อกรรมสิทธิ์ชั่วคราวบ้านเลขที่ 8 ถนนแอดดิสัน

รายการค่าใช้จ่าย	จำนวนเงิน
ราคากรรมสิทธิ์ 30 ปี	ป 11,000
ค่าซ่อมแซมก่อนเข้าครอบครอง (โดยประมาณ)	ป 2,000
ค่าซ่อมแซมเบ็ดเตล็ดประจำปี	ป 200
ค่าเช่ายืมพื้นประจำปี	ป 460
ค่าน้ำและค่าภาษีจังกอบสำหรับเทศบาลประจำปี	ป 680
ค่าจ้างภารโรงหรือคนสวนประจำปี	ป 340
ค่าซื้อเครื่องใช้สำหรับหอพักนักเรียน 20 เตียง	ป 3,870.10
ค่าทำสนามเทนนิสชนิดแข็ง	ป 1,000
ค่าผ้า màn สำหรับสำนักงานแถลงข่าว	ป 200
ค่าเก้าอี้สำหรับห้องปาฐกถาของสามัคคีสมาคม 250 ตัว	ป 500
ค่าเครื่องใช้สำหรับอ่านหนังสือ และกีฬาในร่มของสามัคคีสมาคม	ป 250
ค่าโต๊ะบิลเลียด	ป 600
ค่าตาข่ายและเครื่องประกอบสำหรับสนามเทนนิสและแบดมินตัน	ป 100
รวมยอดเงินที่ขออนุมัติทั้งหมด	ป 21,205.10

ที่มา: สำนักงาน ก.พ. “เอกสารเรื่องการจัดหาสถานที่ตามความประสงค์ของนายกรัฐมนตรี้,” (2496)

สรุปว่าการเจรจาติดต่อขอซื้ออาคารหลังใหม่นี้ เป็นการจัดการตามความประสงค์ของเจ้าหน้าที่ เพราะเจ้าของอาคาร (ผู้เช่าช่วง) ก็ได้ยินยอมขาย แต่ผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งเป็นที่ปลูกสร้างอาคารหลังนั้นไม่ยินยอมขาย จะใช้เป็นเคหะสถานไม่ใช่เป็นสำนักงาน แล้วยังจะให้เป็นที่หอพักนักเรียนด้วย และยังมีความขัดข้องในเรื่องที่เป็นอาคารที่ชาวอังกฤษถือกันว่าเป็นอาคารอัปมงคล (Haunted House) เป็นอาคารที่เศรษฐีอินเดียมาสร้างไว้ ผู้ที่เคยเข้ามีความเดือดร้อนไม่เป็นมงคล เมื่อเป็นเช่นนี้ทางสำนักงาน ก.พ. จึงได้สั่งให้จัดหาสถานที่ใหม่เป็นเลขที่ 28 ถนนปรีนซ์เกต (Prince Gate) อันเป็นสถานที่ที่ดีที่สุดของกรุงลอนดอน ย่านนี้เป็นที่ตั้งของสถานเอกอัครราชทูตหลายประเทศ อาคารหลังนี้อายุกรรมสิทธิ์ชั่วคราว 40 ปี แต่เป็นที่ตกลงกันว่าเมื่ออายุครบ 40 ปีแล้วก็คืน

กรรมสิทธิ์อาคารให้เป็นของรัฐบาลอย่างเด็ดขาด กล่าวคือ หากรัฐบาลต้องการซื้อจะต้องยอมให้เงินแก่ผู้เช่าช่วงในอัตราค่าเช่า “หนึ่งเมล็ดพริกไทย” (One Peppercom) (ถ้าต้องการต่อปี) เป็นเวลา 40 ปี ครั้นแล้วผู้เช่าช่วง (คือผู้ขายเดิม) จะให้รัฐบาลครอบครองเป็นเวลา 40 ปี ในอัตราค่าเช่าขึ้นพื้นปีละ 700 ปอนด์ จะเป็นจำนวนเงิน 28,000 ปอนด์ เมื่อครบกำหนดรัฐบาลไม่คิดค้ำค่าเช่าก็ได้เป็นสิทธิ์ขาดต่อไป แต่หากรัฐบาลชำระเป็นเงินก้อนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเด็ดขาดทันทีจะต้องชำระเงินเป็นจำนวน 10,000 ปอนด์ และชำระเงินภายใน พ.ศ.2499 ซึ่งจะเป็นการประหยัดเงินได้เป็นจำนวน 18,000 ปอนด์ ทางสำนักงาน ก.พ. จึงทำการโอนกรรมสิทธิ์เด็ดขาดทันที เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2498 และเข้าครอบครองเมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ.2498 โดยมีนายกรัฐมนตรี จอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งกำลังมาเยือน ประเทศสหราชอาณาจักรประกอบพิธีเปิดอาคารสำนักงานใหม่ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2498 (สำนักงาน ก.พ., 2497)

ภาพที่ 2 นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกอบพิธีเปิดอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2498

ที่มา: สุวรรณ ชนะสงคราม, “รายงานการดูแลและจัดการศึกษานักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร,” (2536 : 24).

ตารางที่ 8 บัญชีแสดงเลขหมายรายการที่ดินและสิ่งปลูกสร้างราชพัสดุในจังหวัดลอนดอน
ซึ่งกระทรวงการคลังได้รับขึ้นทะเบียนไว้แล้ว

เลขหมายทะเบียน	ที่ดิน ตำบล อำเภอ จังหวัด	รายการที่ดิน	รายการสิ่งปลูกสร้าง	การใช้ประโยชน์
3344	Parish City of Westminster District London ประเทศอังกฤษ	ทิศตะวันออกจด Nos 26, 27 Princes Gate ทิศตะวันตกจด Nos 29, 30, 31 Princes Gate เนื้อที่ 294 ตารางเมตร	1. อาคารตึก	1. สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

ที่มา : สำนักงาน ก.พ., “เอกสารเรื่องอาคารสำนักงานใหม่,” (2510).

จากการค้นคว้าข้อมูลพบว่าอาคารที่ตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรในปัจจุบันมีอายุเก่าแก่มากถึง 170 ปี (สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.2373) สถาปัตยกรรมโดยทั่วไปมีหลายห้องซาร์ครูดทอมต้องใช้จ่ายเงินเพื่อการซ่อมแซมและบำรุงรักษาเป็นจำนวนมาก ดังเช่น ปรากฏในรายงานเกี่ยวกับการเสียหายของอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2527 เวลาประมาณ 18.00-20.00 น. ได้เกิดพายุฝนอย่างหนักในเวลาดังกล่าวมีบุคคลพำนักอยู่ในอาคารคือ นางสาวนิจนีย์ นันทขว้าง แม่บ้านหอพักนักเรียน นายทอง เมืองอุดม ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่การศึกษา นักเรียนหญิงจำนวน 7 คน และนักเรียนชายจำนวน 9 คน ทั้งหมดได้ดูรายการโทรทัศน์อยู่ในห้องนั่งเล่นชั้นหนึ่ง (ห้องสมุดสามัคคีสมาคม) ปรากฏว่าเพดานห้องนอนหอพักหญิงด้านหลังหลุดพังลงมา อันเป็นเหตุให้น้ำนองทั่วไปตามที่ต่าง ๆ และเมื่อตอนบ่าย วันที่ 5 เมษายน พ.ศ.2535 ได้มีกลุ่มชาวอิรักมาประท้วงขว้างปาทำลายตึกสถานเอกอัครราชทูตอิหร่านที่อยู่ติดกัน เป็นเหตุให้ส่วนหนึ่งของตึกที่เป็นห้องทำงานของสำนักงานแถลงข่าวไทยได้รับความเสียหายกระจกหน้าต่างขนาดใหญ่ 4 บานแตกซาร์ครูด ประกอบกับในขณะนี้ประเทศไทยประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ อีกทั้งอัตราเจ้าหน้าที่ได้มีจำนวนลดลงทำให้อาคารเดิมมีเนื้อที่ที่เพียงพอเกินความจำเป็น จึงได้เกิดนโยบายการหาวิธีประหยัดค่าใช้จ่าย (Self Support) ของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศเมื่อ พ.ศ.2530 จึงได้เกิดโครงการวิเคราะห์การขายอาคารเดิมแล้วจัดซื้ออาคารใหม่ของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

แต่ในที่สุด โครงการนี้ก็ถูกระงับลงด้วยเหตุผลเพราะไม่ต้องการสูญเสียอาคารที่เก่าแก่และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน และตั้งอยู่ในทำเลที่ตั้งใกล้กับสวนสาธารณะไฮด์ปาร์ก (Hyde Park) อันเป็นที่ตั้งที่ถือว่าดีที่สุดในกรุงลอนดอน (หม่อมราชวงศ์ ชยธวัช ศรีธวัช, สัมภาษณ์)

ปัจจุบันสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรถือเป็นสำนักงานทางการทูต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน จึงให้ชื่อสำนักงานใหม่ว่า "The Office of Educational Affairs" แต่อย่างไรก็ตามในการติดต่อกับสถานศึกษาก็ยังคงใช้ชื่อ "The Thai Government Student's Office" เหมือนเดิมเพราะเป็นที่รู้จักของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่แล้ว ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า จากความเป็นมาอันยาวนานของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรที่เริ่มมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อทรงได้สถาปนาทางการทูต จนกระทั่งถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงจนเกิดสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นแห่งแรก ซึ่งทำหน้าที่ดูแลและจัดการศึกษา นักเรียนไทยในต่างประเทศ คอยปฏิบัติตามบทบาทและภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ด้วยความเอาใจใส่ในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของชาติได้อย่างเข้มแข็งและชัดเจนที่สุด

4.3 ความเป็นมาเกี่ยวกับผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

การสืบค้นเรื่องการเข้ามามีบทบาทของผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรนั้นพบว่า มีความเป็นมาควบคู่กับประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ครั้นเมื่อมีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง นักเรียนทุนรัฐบาล และนักเรียนทุนส่วนตัวก็ตาม นักเรียนส่วนใหญ่มักจะประสบปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง ซึ่งปัญหาโดยทั่วไปของนักเรียนไทยได้แก่ ปัญหาที่นักเรียนไทยส่วนใหญ่มีพื้นฐานทางภาษาอังกฤษไม่ดีพอ และมักจะคาดหวังว่าเมื่อมาเรียนสักระยะหนึ่งแล้วภาษาก็คงจะดีขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้เป็นอุปสรรคในการศึกษามากยิ่งขึ้น ปัญหาต่อมาเป็นการปรับตัวทั้งในเรื่องของระบบการศึกษา สภาพแวดล้อม ชีวิตความเป็นอยู่และอาหาร เพราะนักเรียนไทยไม่คุ้นเคยกับการใช้ชีวิตอย่างอิสระและต้องศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และปัญหาสุดท้ายเป็นเรื่อง ค่าใช้จ่ายที่มีค่าครองชีพสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อค่าเล่าเรียน และค่าที่พักอาศัย นักเรียนต้องเรียนรู้ที่บริหารค่าใช้จ่ายให้เพียงพอกับความต้องการ จากปัญหาที่นักเรียนประสบอยู่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่จะต้องจัดให้มีผู้ดูแลนักเรียน เพื่อควบคุมดูแลและจัดการศึกษาให้แก่นักเรียนเหล่านั้นให้เป็นที่ไปตามนโยบายและความต้องการของประเทศชาติตลอดจนป้องกันความเสียหายที่จะเกิดแก่ประเทศชาติด้วย

ในสมัยเริ่มแรกที่นักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ ยังไม่มีตัวแทนหรือทูตไปประจำอยู่ในต่างประเทศ การดูแลและจัดการศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศจึงเป็นไปในรูปแบบที่ รัฐบาลต้องขอความร่วมมือจากองค์กรเอกชนหรือรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ ให้ความช่วยเหลือทำหน้าที่ดังกล่าว อย่างเช่นที่ปรากฏในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า รัฐบาลไทยได้ขอให้ มงสิเออร์ เดอ ลาญี (Monsieur de Lagny) ประธานกรรมการของบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศส ช่วยดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนทุนรัฐบาล ส่วนนักเรียนทุนส่วนตัวก็เป็นเรื่องที่เอกชนจะต้องจัดการฝากฝังกันเองต่อชาวต่างประเทศที่ตนรู้จักคุ้นเคย เช่น พ่อค้า หรือมิชชันนารี เช่นเดียวกันในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 มีการส่งนักเรียนไปศึกษาบ้างแต่ไม่มากนัก นักเรียนคนแรกคือ นายจุน ซึ่งสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ฝากไปกับต้นเรืออังกฤษจนสำเร็จได้ประกาศนียบัตร (นันทา วิศิษฎ์โสภณ, 2521 : 147-150)

ครั้งเมื่อ พ.ศ. 2428 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ส่งพระเจ้าลูกยาเธอทั้ง 4 พระองค์ คือ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช และพระองค์เจ้าประวิตรวชิโนดม ไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรนับเป็นพระราชโอรสรุ่นแรกๆ ที่ออกไปศึกษาในต่างประเทศ โดยมีพระยาไชยารินทร์ (หม่อมราชวงศ์ เทวหนึ่ง ศิริวงศ์) และหม่อมวิลเลียม กาเวน เป็นผู้พาไปส่งยังพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ อัครราชทูตสยาม ประจำกรุงลอนดอน ซึ่งจะเป็นพระคุณแก่ด้านความเป็นอยู่และการศึกษาต่อไป (พาชื่น สมคำนึ่ง, 2520: 165) ในขั้นแรกให้พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ และพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เป็นพระอภิบาลประจำพระราชโอรสนั้นมีสิทธิอย่างเต็มที่ในการดูแลตักเตือน ชักจูงให้เกิดความสามัคคีในหมู่พระราชโอรส ขณะเดียวกันก็มีพระยายมราช และกรมหมื่นนุหมินทรภักดีตามเสด็จเป็นครูสอนภาษาไทยด้วย

ต่อมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมให้พระบรมวงศานุวงศ์ และนักเรียนสามัญไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรมากขึ้น จึงได้จัดตั้งสถานทูตทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการดูแลรักษาผลประโยชน์ของประเทศและดูแลคนไทยในต่างประเทศ สถานทูตจึงต้องรับหน้าที่ในการดูแลและจัดการศึกษานักเรียนทุนต่าง ๆ ด้วย ซึ่งได้ดำเนินการเกี่ยวกับการดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเมื่อวันที่ 6 มกราคม ร.ศ.108 (พ.ศ.2432) ได้มีการประกาศใช้กฎหมายข้อบังคับสำหรับนักเรียนไทยที่ศึกษาอยู่ในยุโรป ซึ่งจัดว่าเป็นระเบียบฉบับแรกของไทยที่มุ่งจะวางระเบียบควบคุมการศึกษาและความประพฤติของนักเรียนไทยในต่างประเทศ ในการนี้ได้มีการแบ่งนักเรียนออกเป็นนักเรียนดี และนักเรียนไม่ดี นักเรียนดีได้แก่ ผู้ที่ไม่มีความประพฤติเลวร้ายและมีผลการเรียนดี จะได้รับรางวัลเป็นของตอบแทนเมื่อสำเร็จการศึกษา

ส่วนนักเรียนไม่ดีได้แก่ ผู้ที่มีความประพฤติและการเรียนไม่ดี จะต้องถูกส่งตัวกลับประเทศไทย หรือตัดเงินใช้สอยแล้วแต่กรณี (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ราชกิจจานุเบกษา ร.ศ.108 เล่ม 6 : 379)

ในพ.ศ.2440 ได้มีการว่าจ้างชาวต่างประเทศให้ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลนักเรียน หรือผู้ตรวจนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นแห่งแรก โดยให้เจ้าหน้าที่เหล่านั้นขึ้นอยู่กับสถานทูต ณ กรุงลอนดอน และผู้ดูแลนักเรียนไทยคนแรกคือ Mr. James Algernon Brown (James Algernon Brown, 1989 อ้างถึงใน นันทา วิศิษฐ์โสภา, 2521 : 148) ในขณะนั้นมีนักเรียนในความดูแลเพียง 25 คน และต่อมาได้มีการว่าจ้างชาวต่างประเทศอีกคนคือ นายพันเอก เคอลเนลฮูม (Col. C.V. Hume) ประมาณ พ.ศ.2455 ซึ่งได้ปรากฏหลักฐานในเอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เรื่อง เคอลเนลฮูม เป็นผู้ตรวจการนักเรียนในเมืองอังกฤษ (29 มีนาคม ร.ศ.129) ความว่า

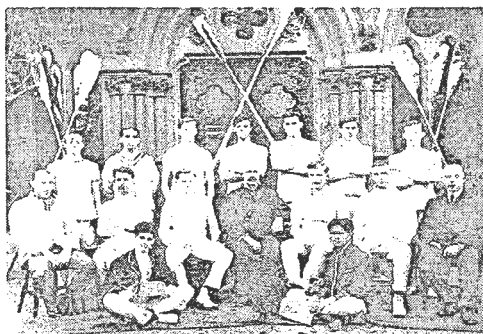
“...ด้วยพระยาวิสูตรโกษา อัครราชทูตสยามกรุงลอนดอน มีหนังสือบอกมา ฉบับที่ 169/4159 ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ว่าตามความในโทรเลขที่หม่อมฉันได้ มีไปวันที่ 3 กุมภาพันธ์ว่าได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เคอลเนลฮูม เป็นผู้ตรวจนักเรียนหลวงยุโรปนั้น พระยาวิสูตรโกษาได้มีหนังสือว่าจ้างเป็น หลักฐานต่อกันแล้ว เคอลเนลฮูมจะได้ตั้งต้นทำการในหน้าที่นี้ตั้งแต่วันที่ 1 เดือนนี้เป็นต้นไป ความแจ้งอยู่ในสำเนาหนังสือบอกพระยาวิสูตรโกษากับ สำเนาหนังสือต่างรวม 9 ฉบับที่ได้ส่งมาพร้อมกับหนังสือนี้แล้ว...”

ผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรคนต่อมาคือ นาย เอ.ซี.คาเตอร์ (Mr. A. Cecil Carton) ซึ่งเป็นผู้ดูแลและนักเรียนไทยจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ประมาณ พ.ศ.2458-2464 และได้ถึงแก่กรรมลง ดังที่หลวงศรีปริชาธรรมปาฐกที่กล่าวถึง นายคาเตอร์ ว่า “ในสมัยของนายคาเตอร์ นักเรียนขอสิ่งของเครื่องใช้อย่างใดก็จะได้ด้วยความลำบาก ให้ครูเป็นผู้ซื้อให้ภายในวงเงิน” (อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรีพระยาภะรตราชา, 2519 : 38-40) สำหรับเรื่องผู้ดูแลนักเรียนไทยเป็นชาวต่างประเทศนี้มีนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรชื่อ นายร้อยตรีชื่น ได้มี หนังสือกราบเรียนพระยา วิสุทธิสุริยศักดิ์ อธิบดีกรมศึกษาธิการ กล่าวถึงความเห็นในการเลือกผู้จัดการนักเรียนซึ่งปรากฏในเอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงต่างประเทศรัชกาลที่ 5 เรื่อง นายชื่นนักเรียนต่างประเทศซึ่งแจ้งระเบียบการนักเรียน พ.ศ. 2454

“...เมื่อเราเลือกผู้จัดการนักเรียนได้แล้วก็เปรียบเหมือนตั้งต้นจะวางแบบแผน และกฎให้ผู้จัดการและนักเรียนประพฤติอย่างไร ก็คงจะไม่คิดขัดเคืองรื้อน เช่น ธรรมเนียมที่ผู้จัดการนักเรียนเคยเกลี้ยนักเรียนคนละ 12 ปอนด์ขึ้นปีหนึ่ง โดยอ้างว่าเป็นค่าเขียนหนังสือถึงนักเรียนและไปมาหาสู่นักเรียนนั้นเป็นการ

เงินกินโดยทางอ้อม ซึ่งไม่สมควรจะเอามาใช้ในสมัยนี้ เพราะเป็นการไม่ยุติธรรมสำหรับนักเรียนที่มีการเล่าเรียนเป็นหลักแหล่ง และมีที่อยู่มั่นคง ซึ่งผู้จัดการไม่ต้องมาหาหรือทำอะไรให้เป็นประโยชน์เลย เพราะฉะนั้นเราเพิ่มเงินให้เสียปีละ 50 ปอนด์ สำหรับค่าเขียนหนังสือและค่าเดินทางนอกจากเงินธรรมดา จะไม่ดีกว่าที่ให้ฝรั่งมาเอาเงินเราใส่กระเป๋า...”

จากข้อความนี้จะเห็นว่านักเรียนไทยมิได้นิยมยกย่องผู้จัดการนักเรียนที่เป็นชาวต่างประเทศมากมายนัก และมักจะมีกรณีที่ผู้ดูแลนักเรียนไม่เข้าใจนักเรียนไทย ด้วยความเป็นคนต่างวัฒนธรรม จึงมีแบบอย่างการดำเนินชีวิตในเรื่องต่าง ๆ ทั้งภาษา กิริยาท่าทาง นิสัยใจคอ ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวต่างชาตินั้นก็แตกต่างจากคนไทย ดังนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 จึงทรงให้เปลี่ยนแปลงผู้ดูแลนักเรียนที่เป็นชาวต่างชาติมาเป็นคนไทย ด้วยทรงเห็นว่า ผู้ดูแลนักเรียนซึ่งเป็นชาวต่างชาติไม่รู้จักนโยบายและความต้องการของประเทศไทยและคนไทย ได้ทรงแต่งตั้งคนไทยเป็นผู้ดูแลนักเรียนสืบต่อมาคือ พระยาภะรตราชา (หม่อมหลวง ทศทิศ อิศรเสนา) รัับหน้าที่นี้ระหว่าง พ.ศ. 2465 จนถึง พ.ศ. 2468 ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรที่เป็นคนไทยคนแรก พระยาภะรตราชา เป็นนักเรียนไทยไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2446 พร้อมกับหม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ และพระยาศรีบัญชา ได้สำเร็จการศึกษาในโรงเรียนเอน์ดอล (OUNDL) ต่อมา พ.ศ.2449 สอบเข้ามหาวิทยาลัยลอนดอนคอนหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตร์ได้ แต่เมื่อเรียนได้ระยะหนึ่งก็ถูกเรียกกลับมารับราชการที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และรับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ เรื่อยมาจนกระทั่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้ปกครองนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร (อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรี พระยาภะรตราชา, 2519 : 11)

ภาพที่ 3 พระยาภะรตราชาถือถ่ายเรือกรรเชียงของวิทยาลัยที่ประเทศสหราชอาณาจักร
ที่มา : อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรีพระยาภะรตราชา (2519 : 10)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พระองค์ทรงเห็นปัญหาที่คนไทยเป็นผู้ดูแลนักเรียนแล้วทำหน้าที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาที่มีถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ลงวันที่ 13 มกราคม พ.ศ.2468 (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงต่างประเทศรัชกาลที่ 7 เรื่อง ผู้ดูแลนักเรียนที่เมืองนอก, 2475) ความว่า

“...ในเรื่องผู้ดูแลนักเรียนที่ประเทศอังกฤษน่าคิดอยู่ว่า ควรจะเป็นคนไทยดีถาคนอังกฤษดี เพราะตามที่เป็นมาแล้วดูเหมือนคนไทยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตามโรงเรียนต่าง ๆ ในเมืองอังกฤษไม่สนิทเท่าคนอังกฤษที่เคยเป็นมา เพราะเหตุฉะนั้นทำให้การเรียนต้องเสียเวลารอเช้าและนักเรียนไม่ได้เข้าเรียนสมฐานะที่ควร ช้าเมื่อมีผู้ดูแลเป็นคนไทยเกิดกระด้างกระเดื่องไม่อยู่ในบังคับปฏิบัติตามระเบียบด้วย การเงินก็แพงมากขึ้นกว่าฝรั่งคือได้ทั้งเงินเดือน และเงินรายตัวนักเรียน กับค่าของแพง ; การปกครองก็ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เป็นไปไม่สม่ำเสมอ เพราะกลัวเกรงว่าวาสนาบารมีผู้ปกครองทางกรุงเทพฯ เป็นต้น จนเป็นเหตุทำให้นักเรียนแตกความสามัคคีกัน ; นอกจากนั้นยังฟุ่มเฟือย เช่น แต่งตัวหรูหราเกินควร ทำให้นักเรียนเอาอย่าง เป็นเหตุให้สิ้นเปลืองจะมีนิสัยสุรุ่ยสุร่ายโดยโชที ; แต่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ว่า ข้อความเหล่านี้เป็นความบกพร่องเฉพาะบุคคลต่อไปจะระวังไม่ให้เป็นอย่างได้นั้น ฉะนั้นจึงขออนุญาตให้พลัดเปลี่ยนได้ตามความเห็นอีกคราวหนึ่ง...”

ดังนั้นผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรคนต่อมาก็คือ นายคาร์ดิว (Mr. A.E. Cardew) ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลนักเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2469-2474 เนื่องด้วยเหตุผลทางการเมืองในขณะนั้น กระทรวงการต่างประเทศได้ขอให้สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษช่วยสืบสวนว่า นายคาร์ดิวสมควรเป็นผู้ดูแลนักเรียนไทยต่อไปหรือไม่ เพราะมีอาการผิดปกติไม่เหมือนเดิมนัก นิสัยเปลี่ยนไปไม่สู้จะเต็มเต็งนัก (a bit looney) เกรงว่าจะปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้ผลตามความประสงค์ของทางราชการ จึงเสนอให้จัดการเปลี่ยนตัวผู้ดูแลนักเรียนเสียใหม่ และในระหว่างที่ตำแหน่งว่างลงให้แต่งตั้งนายยิ้ม พึ่งพระคุณ ทำหน้าที่ไปก่อน โดยมี มิสแฮริสัน (Miss Harrison) ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้ดูแลนักเรียน จนกระทั่งนายกรัฐมนตรีมีคำสั่งให้กระทรวงการต่างประเทศพิจารณาเรื่องการควบคุมดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ เพราะว่าสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนและตัวผู้ดูแลนักเรียนมีความสำคัญมาก จึงควรพิจารณาว่าผู้ดูแลนักเรียนควรเป็นคนไทยหรือชาวต่างชาติดี ซึ่งเรื่องนี้เคยได้พิจารณามาแล้วครั้งหนึ่งแล้ว และในที่สุดสรุปให้เป็นคนไทยด้วยเหตุผลของประโยชน์ที่จะได้รับ ก็จะได้รู้สภาพและความต้องการของประเทศไทยในวิชาการต่าง ๆ เพื่อให้แนวทางนักเรียนในการศึกษาได้ และ

เข้าใจอุปนิสัยใจคองนักเรียนได้ดีกว่า เพื่อทำหน้าที่อบรมนักเรียนได้สะดวก และเป็นผู้ใหญ่เป็นที่พึ่งของเด็กที่จากบ้านเมืองไปห่างไกลคล้ายกับเป็นพ่อแม่ของเด็ก รวมทั้งได้จัดการเทียบความรู้เพื่อเข้าศึกษาต่อในต่างประเทศ เพราะผู้ดูแลคนไทยได้ทราบเรื่องการศึกษาในประเทศไทยดี ก็สามารรถจะอธิบายชี้แจงจัดการให้นักเรียนได้เข้าศึกษาต่อโดยไม่ต้องเสียเวลาโดยไม่จำเป็น ขณะเดียวกันให้ทำการเผยแพร่ประเทศไทยและวัฒนธรรมไทย (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ, 2493)

ต่อมาผู้ดูแลนักเรียนในประเทศสหราชอาณาจักรจึงเป็นคนไทยอีกครั้งหนึ่ง โดยการแต่งตั้งไปจากกระทรวงศึกษาธิการ คือพระยาปริชานุสาสน์ ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2492-2493 ในลำดับต่อมาได้แก่ พระสุวพันธ์พิทยการ หลวงปราโมทย์จรยาวิภาช หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงให้สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศขึ้นอยู่กับสำนักงาน ก.พ. จึงมีการส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปเป็นผู้ดูแลนักเรียนแทน โดยให้ดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี และมีชื่อตำแหน่งทางการทูตว่า Minister Counsellor Education ซึ่งผู้ดูแลนักเรียนที่เป็นข้าราชการสำนักงาน ก.พ. อย่างเช่น นายสงัด ศรีวินิก นายสำราญ ฉาวรยุสม์ นายสมสละ จิรพันธ์ นายอาทิตย์ อิงควนิช ม.ร.ว.ชยวัชร ศรีวัช นายสุวรรณ ชนะสงคราม ดร.สมโภชน์ นพคุณ นายสถาพร สกลรักษ์ และปัจจุบันเป็น นางชมนาด พงศ์พันธ์ ในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงบุคคลดำรงตำแหน่งผู้ดูแลนักเรียนไทยตลอดเวลา แต่ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ดูแลนักเรียนไทยแทบจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลยตั้งแต่ครั้งสมัยพระยาภะระตราชา คือ Miss Harrison ทำหน้าที่อยู่ประมาณ 34 ปี และ Miss Julia Plaistowe ทำหน้าที่ประมาณกว่า 40 ปี (สุวรรณ ชนะสงคราม, 2536 : 9)

ดังนั้นจะเห็นว่านโยบายการให้ผู้ดูแลนักเรียนไทยเป็นคนไทย และให้ผู้ช่วยผู้ดูแลนักเรียนเป็นคนอังกฤษเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะว่าผู้ดูแลนักเรียนสามารถเข้าใจและรู้ความต้องการของประเทศชาติและนักเรียนเป็นอย่างดี แต่อาจจะมีปัญหาในการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในสถานศึกษา ซึ่งผู้ช่วยผู้ดูแลนักเรียนชาวอังกฤษจะทำหน้าที่นี้มีประสิทธิภาพมากกว่า ถือได้ว่าเป็นนโยบายส่งเสริมข้อดีข้อด้อยซึ่งกันและกันได้อย่างลงตัว

ตารางที่ 9 รายชื่อผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

ลำดับที่	ชื่อ	ระยะเวลา พ.ศ.	หมายเหตุ
1.	MR.JAMES ALGERNON BROWN, M.A.OXON	2447-2449	ปี 2447 มีนักเรียน 25 คน
2.	COL. C.V. HUME, M.V.O., M.A.	2455	
3.	MR. A. CECIL CARTON, M.A.	2458-2464	
4.	พระยาภะรตการวงศ์	2465-2468	
5.	MR. A.E. CARDEW	1469-2474	
6.	พระยาปริชานุสาสน์	2492-2493	
7.	พระสุวพันธ์พิทยาการ	2494-2498	
8.	หลวงปราโมทย์จรยาวิภาช	2499-2506	
9.	นายสังัด ศรีวิณี	2507-2515	
10.	นายสำราญ ถาวรายุสม์	2516-2520	
11.	นายสมสละ จีระพันธ์	2521-2523	ย้ายมาจากประเทศเยอรมัน
12.	นายอภัย อิงควนิช	2524-2528	
13.	ม.ร.ว.ชยธวัช ศรีธวัช	2528-2532	
14.	นายสุวรรณ ชนะสงคราม	2532-2536	ปี 2535 มีนักเรียน 1,689 คน
15.	ดร. สมโภชน์ นพคุณ	2536-2540	
16.	นายสถาพร สกลรักษ์	2540-2541	
17.	นางชมนาค พงศ์นพรัตน์	2541-ปัจจุบัน	ย้ายมาจากประเทศฝรั่งเศส

ที่มา : สุวรรณ ชนะสงคราม, “รายงานเรื่องการดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร,” (2536 : 9)

4.4 การดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

ประเทศสหราชอาณาจักรเป็นประเทศที่คนไทยนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาหาความรู้ติดต่อกันเป็นเวลานาน ปัจจุบันนี้มีนักเรียนไทยศึกษาอยู่ในทุกระดับการศึกษา และในช่วงเวลาที่ผ่านมามีจำนวนนักเรียนเพิ่มสูงขึ้นทุกปี การดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนจึงเป็น

วัตถุประสงค์สำคัญในการบริการแก่นักเรียนซึ่งศึกษาอยู่ในต่างประเทศ หากรัฐบาลละเลยไม่จัดให้มีการบริการความช่วยเหลือและการควบคุมดูแลนักเรียนอย่างเหมาะสม การลงทุนส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศเพื่อให้ได้คนที่มีวิชาความรู้กลับมาพัฒนาประเทศชาติ ก็อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จอย่างที่คาดหมาย และการละเลยไม่จัดให้มีการควบคุมการใช้จ่ายของนักเรียน ปล่อยให้ให้นักเรียนใช้จ่ายเงินได้ โดยสะดวกโดยไม่เกิดผลประโยชน์ตอบแทนคุ้มค่า นอกจากนี้หากไม่มีการควบคุมดูแลนักเรียนย่อมเป็นช่องทางให้นักเรียนประพฤติตัวเสื่อมเสียได้มาก ดังนั้นการดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าและชื่อเสียงเกียรติยศของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม อำนาจหน้าที่ของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรในการกระทำความผิดก็มีจำกัดเฉพาะนักเรียน และข้าราชการซึ่งอยู่ในความดูแลของสำนักงาน ก.พ. เท่านั้น

ทั้งนี้ นักเรียนที่ไปศึกษาในต่างประเทศอาจจะแยกตามลักษณะทุนได้ 3 ประเภท คือ นักเรียนทุนรัฐบาล ข้าราชการลาศึกษา และนักเรียนทุนส่วนตัว ซึ่งผู้ที่ได้รับทุนรัฐบาลไปศึกษาในต่างประเทศอาจจะเป็นข้าราชการ หรือนุคคลธรรมดาก็ได้ อย่างเช่น นักเรียนทุน ก.พ. นักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง นักเรียนทุนกระทรวงต่าง ๆ หรือนักเรียนทุนมหาวิทยาลัย เป็นต้น และส่วนมากข้าราชการลาศึกษา ได้แก่ ข้าราชการลาศึกษาด้วยทุนกระทรวง หรือหน่วยงานราชการเป็นผู้มอบทุนให้ทุนที่รัฐบาลต่างประเทศเป็นผู้มอบให้ หรือทุนภายใต้โครงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ก็เป็นนักเรียนทุนส่วนตัวที่ไปศึกษาด้วยตนเอง หรือทุนอื่น ๆ ที่มีเงินทุนที่กล่าวมาแล้วได้ขอฝากไว้ในความดูแลของ ก.พ. สำหรับการเข้าอยู่ในความดูแลของ ก.พ. ผู้ให้ทุนจะต้องมีหนังสือขอฝากนักเรียนที่ได้รับทุนไว้ในความดูแลของ ก.พ. เป็นกรณีเฉพาะรายไป โดยต้องตกลงทำสัญญาฝากนักเรียนและออกค่าใช้จ่ายให้แก่แก่นักเรียน และนักเรียนจะต้องทำสัญญาการเข้าเป็นนักเรียนในความดูแลของ ก.พ. ในระหว่างที่ศึกษาในต่างประเทศ แล้วต้องจัดหาผู้ค้ำประกันมาร่วมทำสัญญาค้ำประกันด้วย (สำนักงาน ก.พ., ม.ป.ป. : 10)

การดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร นิยม รัฐมฤต (2515 : 54-60) กล่าวว่า จะมีลักษณะงานสำคัญ ๆ อยู่ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของนักเรียน และประเด็นที่สองเกี่ยวกับเรื่องความเป็นอยู่ของนักเรียน ซึ่งการจัดการศึกษาของนักเรียนนั้นเมื่อนักเรียนตกลงใจจะศึกษาในต่างประเทศแน่นอนแล้ว ทางสำนักงาน ก.พ. จะช่วยติดต่อจัดหาสถานศึกษาและที่พักให้อย่างเหมาะสม ตั้งแต่ก่อนออกเดินทางไปยังต่างประเทศ เพราะจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดเงินสำหรับใช้จ่ายให้แก่ผู้ให้ทุนและนักเรียนรับทราบล่วงหน้าในอัตราที่เหมาะสม กรณีที่นักเรียนไม่คุ้นเคยกับการเดินทางไปในประเทศสหราชอาณาจักร ทางสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยที่กรุงลอนดอนจะจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปคอยรับนักเรียนที่สนามบิน และอำนวยความสะดวก

สะดวกช่วยจัดที่พัก ชั่วคราวให้ภายในหอพักของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน แล้วค่อยส่งนักเรียนไปเข้าศึกษาในสถานศึกษาของตนเองต่อไป ส่วนการควบคุมดูแลนักเรียนระหว่างกำลังศึกษาประกอบด้วย การทำทะเบียนและประวัตินักเรียน การติดตามควบคุมการศึกษา และอำนวยความสะดวกแก่นักเรียนในด้านการศึกษา ทั้งยังควบคุมการใช้จ่ายเงินด้วย

4.4.1 การทำทะเบียนและประวัตินักเรียน

นักเรียนที่เดินทางไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรจะได้รับการสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิด จากสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน ซึ่งมีการจัดทำทะเบียนและประวัตินักเรียนแต่ละรายไป เพื่อคอยติดตามควบคุมให้ความช่วยเหลือ และช่วยแก้ไขปัญหาเมื่อนักเรียนมีปัญหาหรือมีเหตุเดือดร้อนเกิดขึ้น โดยกำหนดให้นักเรียนที่เดินทางถึงกรุงลอนดอนใหม่ ๆ จะต้องรายงานตัวต่อสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน และให้แจ้งชื่อสถานศึกษา วิชาที่ศึกษา และตำบลที่อยู่ของนักเรียน นอกจากนี้ยังกำหนดให้ต้องรายงานให้สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนทราบทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ เปลี่ยนแปลงการศึกษา และอื่น ๆ เพื่อให้สามารถติดตามความเคลื่อนไหวของนักเรียนได้ตลอดเวลา

4.4.2 การติดตามควบคุมและอำนวยความสะดวกในด้านการศึกษา

ทางสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนจะคอยติดตามผลการศึกษานักเรียนเป็นประจำ โดยติดต่อขอผลการศึกษาจากสถานศึกษาโดยตรง หรือให้นักเรียนรายงานผลการศึกษาให้ทราบอย่างน้อยภาคการศึกษาละหนึ่งครั้ง เพื่อควบคุมดูแลให้นักเรียนตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และคอยสอดส่องตักเตือนหรือเร่งรัดให้นักเรียนตั้งใจศึกษา รวมทั้งขอความร่วมมือจากอาจารย์และผู้ปกครองนักเรียนให้ร่วมตักเตือนด้วย

4.4.3 การจัดส่งเงินค่าใช้จ่ายและควบคุมการใช้จ่ายของนักเรียน

เพื่อให้นักเรียนใช้จ่ายเงินอย่างประหยัดและเหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง และให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทางสำนักผู้ดูแลนักเรียนจะไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีเงินใช้สำหรับเที่ยวเตร่ สนุกสนานพร่ำเพรื่อ และก็จะดำเนินการจัดส่งเงินไปให้นักเรียนเป็นรายเดือน รวมทั้งจ่ายเงินค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามความจำเป็นแล้วแต่กรณี เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าอุปกรณ์การเรียน ค่าเครื่องกีฬา เป็นต้น ขณะเดียวกัน

ก็ไม่ปล่อยให้ให้นักเรียนเดือดร้อนเพราะเงินขาดมือ จนทำให้ผู้ปกครองต้องส่งเงินไปมาก ๆ โดยไม่ทราบข้อเท็จจริงว่าจำเป็นอย่างไร

4.4.4 การติดตามควบคุมความประพฤติ

นักเรียนที่ศึกษาในต่างประเทศจะมีสิทธิและอิสรภาพในการประพฤติปฏิบัติตัวได้อย่างเสรี เพราะไม่มีใครมาสนใจสอดส่องควบคุม ทั้งยังมีสิ่งแวดล้อมเป็นที่ช่วยวนใจวัยรุ่นจึงมีโอกาที่จะประพฤติตัวในทางที่เสื่อมเสียได้มากยิ่งขึ้น สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนจึงต้องคอยสอดส่องความประพฤติของนักเรียน ถ้าหากนักเรียนคนใดประพฤติตัวไม่เหมาะสม ก็จะว่ากล่าวตักเตือนและลงโทษ หรือส่งตัวกลับประเทศหากไม่เชื่อฟัง นอกจากนี้ก็จะให้คำแนะนำให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับข้อมูล สถานที่ ผู้คน ขนบธรรมเนียมท้องถิ่น หรือให้ความช่วยเหลือโดยตรง เช่น เยี่ยมเยียน สอบถามข่าวคราวนักเรียน ช่วยเหลือทันทีที่เจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ หรือต้องคดีอาญา หรือว่าได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม และในบางโอกาสอาจจะมีหนังสือสอบถามถึงสภาพความเป็นอยู่ โดยตรง หากนักเรียนรายใดต้องการจะไปทัศนศึกษาหรือพักผ่อนนอกประเทศสหราชอาณาจักร ก็จะต้องได้รับการพิจารณาจากสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนเสียก่อน

4.4.5 การส่งเสริมให้นักเรียนร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนจะแต่งตั้งหัวหน้านักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ให้เป็นตัวแทนในการสอดส่องดูแลให้คำแนะนำ ความช่วยเหลือแก่เพื่อนนักเรียนด้วยกัน และแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลให้แก่สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนในเรื่องต่าง ๆ และเป็นตัวแทนในการเยี่ยมไข้เพื่อนนักเรียน และรับส่งนักเรียนใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้จะส่งเสริมและสนับสนุนกิจการของสมาคมศิษย์ไทย โดยการให้เงินทุนอุดหนุนสมาคม และเปิดโอกาสให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความร่วมมือต่าง ๆ รวมทั้งการอนุญาตให้ใช้สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนเป็นที่ประชุมของนักเรียน และใช้เป็นสถานที่เก็บอุปกรณ์เครื่องใช้ของสมาคม ซึ่งจะเป็นหนทางในการร่วมมือซึ่งกันและกัน

4.4.6 การแจ้งข่าวความเคลื่อนไหวของประเทศไทย

นักเรียนที่ศึกษาอยู่ในต่างประเทศจะเป็นผู้ที่อยู่ห่างไกลจากสังคมเมืองไทย ไม่อาจจะรับทราบข่าวสารของประเทศไทยได้อย่างละเอียด โดยเฉพาะนักเรียนที่ไปศึกษาตั้งแต่ยังเด็ก และ

ศึกษาอยู่เป็นเวลานานหลายปี อาจรู้สึขาดความเป็นไทยได้จึงได้ออกวารสารเพื่อแจ้งข่าวเกี่ยวกับนักเรียนไทยและประเทศไทยเป็นรายเดือนเพื่อให้รับทราบความเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และหม่อมราชวงศ์ ชยวัช ศรีธวัช (สัมภาษณ์) ผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรระหว่าง พ.ศ. 2528-2532 กล่าวว่า

“...การดูแลนักเรียนทุนส่วนตัวและทุนรัฐบาลส่วนใหญ่จะดูแลให้ทางด้านการเงินเป็นสำคัญ ถ้าเป็นนักเรียนทุนส่วนตัว การเรียนก็แล้วแต่ใครจะเรียนวิชาไหน ใครจะอะไรหรือไม่ทำอะไรนักเรียนจะส่งรายงานให้ผู้ดูแลนักเรียนแล้วเราก็จะส่งไปให้สำนักงาน ก.พ. รับทราบ แต่ถ้าเป็นนักเรียนทุน รัฐบาลต้องติดตามผลเพราะจะมีระยะในการเรียนต้องใช้เวลาเท่าไร ตอนที่ผมรับราชการคนสมัยก่อนชอบส่งลูกไปเรียนที่อังกฤษมาก และมักจะเป็นคนที่จบมาจากอังกฤษด้วย และการเรียนที่อังกฤษคนที่เรียนต้องมีเป้าหมายจะเรียนวิชาไหนก็ต้องเรียนวิชานั้นให้ได้ขึ้นอยู่กับความถนัดของคนเรียนนักเรียนไทยที่ไปเรียนที่อังกฤษนะไม่ธรรมดาจริง ๆ นะ ผมยอมรับว่ามี นักเรียนเก่ง ๆ จำนวนมาก โดยมากแล้วเด็กเล็กจะเก่งไม่เก่งก็ดูที่โรงเรียน Top Ten ส่วนข้าราชการลาศึกษาหรือนักเรียนโตก็ไม่ต้องควบคุมดูแลอะไรมากนัก เพราะเขามีความรับผิดชอบและสามารถดูแลตัวเองได้ แต่สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนในอังกฤษเราจะมีเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเป็นคนอังกฤษหลายคน เพราะเขาจะคอยช่วยเหลือติดต่อโรงเรียนหรือครอบครัวที่เด็กไปพักด้วย เพราะเขารู้เรื่องเป็นอย่างดี ในการดูแลจัดการศึกษาผมว่าถ้าเรารักอาชีพ รักนักเรียนซะอย่าง จะช่วยให้เขาเป็นคนดี มีการศึกษา เป็นทรัพยากรภายในประเทศ การช่วยคนที่ไม่มีปัญหาได้ แล้วชื่นใจนะ และเราก็จะดีด้วย ผมว่ามันเป็นความภูมิใจในงานที่เรารักที่ทำให้เขาเป็นคนดีได้...”

ผู้ที่เคยรับราชการในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในอังกฤษอีกท่านหนึ่งคือ พันธุ์เรือง พันธุ์หงส์ (สัมภาษณ์) กล่าวว่า

“...สมัยก่อนการเดินทางไม่สะดวก การส่งเงินส่งทองก็ไม่สะดวก ผมเคยถามคุณจูเลียว่า ในสมัยนั้นการส่งเงินให้นักเรียนทำกันอย่างไร คุณจูเลียบอกว่า จะเอาทองใส่กำปั้นไปกับเรือสำเภาไปแลกขายที่อังกฤษ เพราะยังไม่มี การแลกเปลี่ยนเงินตรา แล้วผู้ดูแลนักเรียนจะไปรับเงินจากสถานทูตออกมาขาย

เอาเงินให้นักเรียนไปใช้ และการศึกษาเป็นการลงทุนอย่างหนึ่งของรัฐบาล หากนักเรียนเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเป็นอะไรไป นั่นแสดงว่าเงินที่รัฐบาลต้องสูญเสียจึงจำเป็นต้องมีคนดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะเรื่อง mental breakdown จะมีมาก ความเหงา ความถูกกดดันจากสภาพแวดล้อม เราต้องพาเขามากินข้าวที่บ้านบ้าง มาคุยกันเพื่อให้เขามีความรู้สึกที่ดีขึ้น จริง ๆ แล้วเราต้องดูแลทุกเรื่องแม้กระทั่งถูกตำรวจจับ ไปประกันตัว ขึ้นศาล ซึ่งเป็นหน้าที่สถานทูต แต่เขาเห็นว่าพวกนี้เป็นนักเรียนและก็มีพนักงานผู้ดูแลนักเรียนอยู่แล้ว เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมีสถานะทางการทูต เลยมอบหน้าที่ให้เราทำแทน อย่างผมก็เคยขับรถไปประมาณ 300 ไมล์ ไปเอานักเรียนออกจากคุก ดำเนินการช่วยเหลือ ปัญหาคนนักเรียนส่วนมากเป็นคดีลักทรัพย์ จริง ๆ ถูกกล่าวหาว่าลักทรัพย์ เพราะพวกนี้ไปยื่นเก็บ ๆ กัง ๆ ไม่ซื้อตั๋วที่เขาเก็บเลยจับตัวไป หรือปัญหาการใช้เครดิตการ์ด ผิดประเภท เป็นต้น ส่วนการติดต่อกับนักเรียนแต่เดิมเราจะใช้จดหมาย ตอนหลังนักเรียนทุกคนถูกมหาวิทยาลัยบังคับให้มี E-mail Address การติดต่อกับนักเรียนส่วนมากเน้นในเรื่องทั่วไป ทั้งการประชาสัมพันธ์ ข่าวสารบ้านเมือง สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยที่อังกฤษจะแตกต่างจากที่ตีซี สหรัฐอเมริกา เพราะที่นั่นนักเรียนในพื้นที่มีไม่กี่คน จะกระจายอยู่ทั่วอเมริกาทุกรัฐ แต่พื้นที่ในอังกฤษเท่ากับรัฐ เท็กซัสเพียงรัฐเดียว ฉะนั้นนักเรียนไทยจะไปไหน มาไหนเขาก็จะแวะมาติดต่อที่สำนักงานหรือมาพักผ่อนก่อน...”

เมื่อได้มีการจัดส่งนักเรียนไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร ผู้ให้ทุนการศึกษาก็ย่อมจะต้อง มุ่งหมายให้นักเรียนเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในวิชาการต่าง ๆ เป็นอย่างดี และยังหวังให้เป็นผู้มีความมุ่งมั่นที่จะช่วยพัฒนาชาติ ทั้งยังต้องการให้เป็นบุคคลมีความประพฤติที่ดี และเป็นผู้นำ มีบุคลิกภาพดี มีระเบียบวินัย และสามารถแก้ปัญหาได้ สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนจึงต้องมีการดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนอย่างใกล้ชิดและเคร่งครัด แม้ว่าปัจจุบันจำนวนนักเรียนมีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะนักเรียนภาคฤดูร้อน ประกอบกับจำนวนเจ้าหน้าที่มีน้อยลง จึงทำให้การดำเนินงานในหน้าที่ดังกล่าวไม่ทั่วถึง มักล่าช้าเสียเวลาไปบ้าง แต่การทำงานโดยทั่วไปยังคงมีประสิทธิภาพ

4.5 ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

เมื่อนักเรียนไทยเดินทางไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศที่มีอารยธรรมแบบฉบับของตนเองปรากฏเด่นชัด เต็มไปด้วยระเบียบกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ มากมาย ตลอดจนการใช้ชีวิตและสังคมอย่างมีระเบียบแบบแผน นักเรียนไทยจำเป็นต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมแปลกใหม่เหล่านั้นให้ได้อย่างรวดเร็ว เพื่อจะทำให้การใช้ชีวิตและสังคมในระหว่างที่ศึกษาอยู่ที่นั่นเต็มไปด้วยความสุขและไม่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาด้วย โดยทั่วไปความเป็นอยู่ของนักเรียนไทยในความดูแลของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนในกรุงลอนดอนมักจะไม่ได้แตกต่างกัน เนื่องจากมีระเบียบข้อบังคับกำหนดไว้ครอบคลุมถึงการใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนดังกล่าวมาแล้วในเบื้องต้น ทั้งนี้การใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนถือว่าการปรับตัวให้เข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของเจ้าของประเทศ ซึ่งไม่ได้แตกต่างจากนักเรียนไทยในประเทศอื่น ๆ มากนัก แต่มีสิ่งหนึ่งที่ทำให้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรแตกต่างอย่างความโดดเด่นกว่านักเรียนไทยที่ไปศึกษาในประเทศอื่น และน่าสนใจศึกษาก็คือ การรวมกลุ่มจัดตั้งสมาคมนักเรียนไทยหรือที่รู้จักกันดีในนามของสามัคคีสมาคม

การใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรก็เช่นเดียวกับการใช้ชีวิตของ นักเรียนโดยปกติทั่วไปก็คือ การใช้ชีวิตนักเรียนทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาควบคู่กันไป นักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรจะใช้เวลาในการเรียนอย่างคร่ำเคร่งมาก ทุกคนจะตั้งใจเรียนอย่างหนัก ต้องรับผิดชอบศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และต้องปฏิบัติตามกฎกติกาของสถานศึกษาอย่างเคร่งครัด อย่างเช่น การเซ็นชื่อในเวลาเช้า และการรับประทานอาหารเช้าในโรงเรียนเทอมละเท่านั้นเท่านี้ครั้ง หรือการบังคับให้เล่นกีฬาและเป็นสมาชิกชมรมกีฬาอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย จึงจะถือว่าจบหลักสูตรของโรงเรียนอย่างสมบูรณ์ ตลอดจนการเข้าสังคมกับเพื่อนชาวต่างชาติและได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การจัดเลี้ยงตามเทศกาลต่าง ๆ การจัดงานเดินร่ำ การไปเที่ยวต่างเมือง การชวนกันไปดูละครด้วยกัน เป็นต้น (สำนักงาน ก.พ., 2536 : 189-190) อย่างเช่น บันทึกของเจริญ ธรรมพานิช (2543 : 67-73) นักเรียน ก.พ.รุ่นแรกที่เรียนในอังกฤษว่า

“...รุ่นแรกที่สุดนี้เป็นทุนส่งเสริมให้ข้าราชการ ได้มีความรู้เพิ่มเติมโดยส่งข้าราชการไปเรียนต่างประเทศ มีข้าราชการไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ 4 คน (ทางวิทยาศาสตร์ 1 คน ทางการคลังและทางเศรษฐกิจ 3 คน) คือ (1) นายภาณี นิธิประภา (2) นายประพจน์ วัชรากัย (3) นายสว่าง สามโกเศศ (4) นายเจริญ ธรรมพานิช เดินทางเมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2478 ขึ้นรถไฟไปลงเรือที่ปิ้ง

พักที่โรงแรมเซียงไฮ้ 2-3 วัน แล้วก็ลงเรือซูวามารูไปประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษ รุ่นแรกนี้ไม่ได้มีการอบรมขนบธรรมเนียมของฝรั่งแต่อย่างใด ดีที่ว่ามีหม่อมราชวงศ์มารุต เทวกุล และคุณสมัคร สุนทรเวช ที่เคยอยู่อังกฤษมาก่อน จึงได้ประโยชน์ในการอบรมจากสองท่านนี้เป็นอย่างมากตลอดการเดินทาง เมื่อไปถึงอังกฤษที่ทำเรือแม่น้ำเทมส์ มีผู้ปกครองนักเรียนมารับพาขึ้นรถไฟไปสถานีวิกตอเรีย และภาระของพวกเราที่เป็นเรื่องธรรมดา คือ การจัดหาเสื้อผ้า หมวก ฯลฯ เพื่อรับดูหนาว ข้าพเจ้าเองได้อาศัย ดร.วิทย์ ศิวสริยานนท์ เป็นคนนำไปที่ต่าง ๆ และแนะนำในการเบิกจ่ายพิเศษจาก Mr. Cardew เพราะท่านมักเปิดบัญชีของคนที่ยายน้อยที่สุดคือประมาณ 300 กว่าปอนด์ ออกมาให้ดู เงินส่วนตัว (Pocket Money) ที่ได้คือเดือนละ 7 ปอนด์...”

เด่นพงษ์ พลละคร (2534 : 39-44) ก็ยังคงกล่าวถึงการใช้ชีวิตและสังคมในอังกฤษไว้ว่า

“...ในยุคนี้ผมได้ที่พักแควเบบสแควร์เตอร์ ซึ่งเป็นถิ่นคนจนผิวดำ และแขก โดยเหตุผลว่าประหยัดมีอาหารการกินทางเอเชียมากมาย เช่น อาหารแขก อาหารจีน และอาหารไทย ทั้งยังอยู่ใกล้สวนสาธารณะ ใกล้สถานทูตไทย สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย และใกล้บริติชเคาน์ซิล ซึ่งเป็นผู้บริหารทุนเล่าของผมด้วย โดยผมได้เงินเดือนละ 54 ปอนด์ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายทุกอย่างเว้นค่าเล่าเรียน ผมเช่าห้องกับเพื่อนแขกอินเดียคนหนึ่งจำได้ว่าค่าห้อง 7.7 ปอนด์ต่อสัปดาห์ แต่เราต้องเสียค่าแก๊สเอง ห้องน้ำรวมก็พอจะอยู่ได้เพราะเรา ทำกับข้าวกินเองในห้อง ประหยัดดี วันเสาร์-อาทิตย์ก็มีเพื่อนคนไทยมาเยี่ยม ทำกับข้าวกินกันเสมอ ที่พบกันบ่อย ๆ ก็เห็นจะเป็น ดร.ชวงค์ ฉายะบุตร ดร.อำนาจ สุวรรณกิจบริหาร คุณแอนก โรจนไพบุลย์และคุณสมปอง เปี่ยมศิลป์...”

ซึ่งสอดคล้องกับนัฐจรียา แสงสว่าง (สัมภาษณ์) กล่าวว่า

“...ได้ใช้เวลาศึกษาอยู่ที่ Newcastle เป็นเวลา 1 ปีในสาขาวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ที่นั่นก็มีทั้งเพื่อนที่เป็นคนไทย จะเจอกันบ้างในงานปฐมนิเทศ นอกจากนั้นก็จะมีนัดเจอกันเป็นบางครั้งอยู่กันแบบพี่น้อง มีอะไรก็ช่วยเหลือกันและกัน ส่วนเพื่อนชาวต่างชาติมักจะเป็นชาวยุโรป เวลามีปัญหาทางด้านการศึกษา เขาก็ช่วยอธิบายให้ฟังหรือช่วยกัน

ทำรายงาน กิจกรรมที่ทำอยู่ก็จะมีการจัดเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ หรือกิจกรรมในมหาวิทยาลัย แต่ก็ไม่ได้ทำกิจกรรมกับสามัคคีสมาคม เนื่องจากระยะทางค่อนข้างไกลและสมัยนั้นไม่มีการจัดกิจกรรมมากนัก ส่วนการเรียนรู้วัฒนธรรมของเขาก็อย่างเช่น ตอนที่เข้าห้องพักใหม่ ๆ กลางคืนนั้นก็ได้ยินเสียงสัญญาณ แต่เราก็ไม่รู้ว่าเป็นเสียงอะไร จนกระทั่งเสียงมันดังอยู่นานจึงเดินออกมาอ่านตรงบันไดถึงได้รู้ว่ามันเป็นสัญญาณเตือนไฟไหม้ ก็เลยรีบวิ่งออกมาห้องหอพัก ปรากฏว่าเป็นการซ้อมเท่านั้น และที่นั่นก็มีการซ้อมบ่อยมาก...”

การใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรในรุ่นต่อ ๆ มาที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาและประสบการณ์ของแต่ละคน ซึ่งหนึ่งในนักเรียนไทยในอังกฤษที่สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับการใช้ชีวิตและสังคมในอังกฤษได้เป็นอย่างดี เนื่องจากว่าไปศึกษาอยู่ที่นั่นตั้งแต่เด็ก คือ อภิสัทธี เวชชาชีวะ (สัมภาษณ์) ได้เล่าว่า

“...ผมไปเรียนต่อที่ประเทศอังกฤษในระดับประถมประมาณหนึ่งปี (จบประถม 6 จากโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) แล้วก็เข้าเรียนต่อระดับมัธยมโรงเรียนประจำอีตัน (Eton) นักเรียนทุกคนต้องมีห้องนอนเป็นของตัวเอง การใช้ชีวิตในต่างประเทศใหม่ ๆ ต้องปรับตัวทุกด้านตั้งแต่ชีวิตความเป็นอยู่ภาษาอากาศซึ่งถือว่าวันนั้นเราปรับตัวค่อนข้างง่าย ใช้เวลาสักปีเศษ ๆ ทุกอย่างก็ค่อนข้างลงตัว โดยที่เรื่องเรียนเป็นเรื่องที่ทำหายนมาก เพราะนอกจากจะเรียนเป็นภาษาอังกฤษแล้ว ยังมีวิชาที่แตกต่างไปจากบ้านเราก็คือภาษาต่างประเทศของเขาได้แก่ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาละติน นอกจากนี้เนื้อหาวิชาทางด้านสังคม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ปรัชญา ก็ยังไม่เหมือนของเราอีก ทำให้ไม่มีเวลาจะมานั่งกังวลเรื่องอะไร นอกจากพยายามปรับตัวและไล่ให้ทันเพื่อน ๆ การใช้ชีวิตโรงเรียนประจำที่โน่นจะเคร่งครัดมากในเรื่องวินัยและความอดทน จะว่าไปก็เหมือนกับถูกควบคุมตลอด 24 ชั่วโมง กฎเกณฑ์การกินอยู่ค่อนข้างจะเป็นตารางเวลา ตั้งแต่ตื่นกี่โมง รับประทานอาหารกี่โมง อาบน้ำกี่โมง ต้องเข้าไปอยู่ในห้องตัวเอง ทำการบ้านกี่โมง แม้กระทั่งปิดไฟนอน การที่จะไปคบค้าสมาคมกับคนนอกเขาก็ไม่เปิดโอกาส ค่อนข้างจะปิดตัวนิดหนึ่ง ส่วนในด้านอื่น ๆ โรงเรียนก็มุ่งให้นักเรียนเล่นกีฬา บ้างเชิญผมก็ชอบจึงไม่มีปัญหาอะไรมีทั้งฟุตบอล เทนนิส สควอช และกีฬาอื่น ๆ ซึ่งตรง

กันข้ามกับการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย เขาปล่อยเต็มที่ อยากจะทำอะไรก็ทำการเรียนก็ต้องค้นคว้าด้วยตนเอง ตอนนั้นผมแทบจะไม่มีการติดต่อกับนักเรียนไทยเลย เพราะว่าที่เรียนของผมส่วนใหญ่จะเป็นชาวต่างประเทศ ซึ่งก็มีหลากหลายพอสมควร ถ้าเป็นชาวเอเชียก็คงจะเป็นชาวสิงคโปร์ ฉะนั้นการทำกิจกรรมจะเป็นกิจกรรมทางการเมืองเสียมากกว่า สำหรับคำแนะนำให้แก่คนที่จะไปศึกษาที่อังกฤษนั้น ผมคิดว่าเด็กที่ไปส่วนใหญ่สามารถปรับตัวได้เร็วในช่วงอายุ 12-13 ปี หรือต่ำกว่า การรับภาษาจะเป็นไปได้ดีแล้ว ถ้าอายุมากขึ้นการปรับตัวในด้านอื่น ๆ อาจจะยากกว่าหรือช้ากว่าเล็กน้อย ไม่ค่อยกลมกลืนกับสังคมวัฒนธรรมของเขา ส่วนการได้เปรียบหรือเสียเปรียบจะอยู่ที่แต่ละคนได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างไร ขึ้นอยู่กับว่าสามารถปรับตัวได้เร็วแค่ไหน จึงจะทำให้สามารถเรียนได้ทันเจ้าของภาษาจริง ๆ แล้วตอนที่ผมไปอยู่ที่ประมาณ 20 กว่าปีมาแล้ว ลักษณะนั้นโลกยังไม่เชื่อมโยงเข้ากันมากนัก เพื่อนจำนวนหนึ่งอาจจะไม่รู้จักประเทศไทยเลย เด็ก ๆ อาจจะมีล้อเลียนกันบ้างในช่วงแรก ๆ พอถึงระดับมหาวิทยาลัยนักศึกษาด้วยกันก็ยอมความหลากหลายในประชาคมได้มากขึ้น และอยากให้เตรียมตัวก่อนไปที่อังกฤษ เพราะว่าถ้าเราใช้เวลาปรับตัวนานเท่าไร โอกาสที่เราจะสูญเสียก็มีมากขึ้นเท่านั้น ในการที่จะไปเรียนรู้สิ่งอื่น และผมคิดว่าวัฒนธรรมทั้งไทยและอังกฤษต่างก็มีจุดแข็งของมันเอง สามารถมองได้ทั้ง 2 ด้านนะครับ ระยะเวลาหนึ่งอาจจะดี แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไปก็อาจจะไม่ดี อย่างเช่น เรื่องการเคารพผู้ใหญ่ หรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยในบางเรื่อง แต่ในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง การเคารพสิทธิของคนอื่นแสดงออกได้ชัดเจนกว่า แม้กระทั่งการเข้าแถว ดังนั้นการเก็บเกี่ยวประสบการณ์มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นสิ่งสำคัญมาก...”

เช่นเดียวกับเอมอร อร่ามกุล (สัมภาษณ์) กล่าวว่า

“...ปัญหาการเรียนหรือการปรับตัว การช่วยเหลือตัวเองของเด็กเล็กไม่ค่อยมีปัญหามากนัก ต้องค่อย ๆ ปรับตัวไป และอยากให้เด็กไปเรียนในช่วงเปิดเทอมพร้อมเขาคิดว่า เพราะพวกที่เขาเปิดเทอมพร้อมกันเขาก็จะไปจับกลุ่ม มีเพื่อน ฉะนั้นเราไม่ควรไปทีหลัง การที่จะเข้ากลุ่มหรือแทรกกลุ่มก็ลำบากมากขึ้น และดูว่าเรามีความเก่งเรื่องอะไรก็แสดงให้เขาเห็นและทำกิจกรรม เล่นกีฬา จะมีปัญหาในวิธีการเรียนที่ปรับตัวไม่ได้ โดยเฉพาะในการเขียนรายงาน

การอธิบายให้อาจารย์เข้าใจไม่ได้ถ้ามีปัญหาการปรับตัวเรื่องอากาศหนาว หรือว่าเหว่คิดถึงครอบครัว จะมีนักเรียนเขาช่วยเหลือกันเอง ซึ่งก็จะมีเครือข่ายของสามัคคีสมาคมคอยให้ความช่วยเหลืออยู่ อาจจะจัดกิจกรรมให้มารู้จักกับเพื่อนคนไทย อย่างเช่นจัดงานวันวาเลนไทน์กันทุกปี สิ่งที่สังเกตเห็นว่านักเรียนไทยที่ไปศึกษาในต่างประเทศจะรู้คือ ไม่เน้นการเข้าใจเนื้อหาวิชาการเพียงอย่างเดียว แต่ถ้าเราสามารถเข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของเขา เราก็จะเรียนรู้จากตรงนั้นได้มาก ซึ่งสามารถนำติดตัวกลับไปใช้ในประเทศไทยได้ อย่างเช่น คนอังกฤษมักจะเป็นคนใช้ง่ายอย่างประหยัคมาก แต่นักเรียนไทยพยายามจะจำลองชีวิตคนไทยไปอยู่ที่นั่นด้วยอยากมีชีวิตที่หรูหราสุขสบาย มีรถขับ เช่า อพาร์ทเมนต์อยู่มันก็ไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย สิ่งที่เราจะเรียนรู้ปรัชญาการดำรงชีวิตของคนอังกฤษนั้น เป็นสิ่งที่นักเรียนทุกคนต้องปฏิบัติ เพราะว่าถ้าต้องการเรียนเนื้อหาวิชาการสามารถเรียนที่ประเทศไหนก็ได้ แต่ทำไมต้องไปที่อังกฤษ อาจจะเป็นด้วยภาษาอังกฤษ ต้องการพูดภาษาอังกฤษเป็นคนอังกฤษ หรือด้วยนิสัยคนอังกฤษรักครอบครัว ไม่สุรุษสุร้าย ทำงานหนัก จริงจังมุ่งมั่น สิ่งเหล่านี้เราสามารถนำมาพัฒนาตัวเองและประเทศชาติได้อย่างถูกต้อง...”

4.5.1 สามัคคีสมาคม : การก่อตั้งและการดำเนินงาน

สำหรับนักเรียนระหว่างที่ศึกษาอยู่ในประเทศสหราชอาณาจักร โดยมากมักจะไม่ได้พบปะกับคนไทยด้วยกัน ต่างคนก็ต้องแยกย้ายไปอยู่ตามบ้านครู โรงเรียนและมหาวิทยาลัยตามเมืองต่าง ๆ นักเรียนที่เพิ่งมาถึงใหม่ ๆ จะพักอยู่ในลอนดอนพอสมควรแล้ว สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในกรุงลอนดอนก็จะส่งไปเล่าเรียนตามสถานศึกษาต่าง ๆ ในระยะแรกที่มีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาที่ประเทศสหราชอาณาจักร เมื่อเปิดเทอมนักเรียนและข้าราชการสถานทูตจะพยายามรวมกลุ่มกันตั้งโซไซเอตี้ (Society) ตามแบบอย่างของชาวอังกฤษ ซึ่งนิยมจัดตั้งกลุ่มหรือสมาคมขึ้นเพื่อรวบรวมกลุ่มคนที่มีความสนใจคล้ายคลึงกันมาแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ดังปรากฏหลักฐานจากเอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ เรื่องสามัคคีสมาคม (24 เมษายน ร.ศ.115) ความว่า

“...ด้วยบรรดาข้าราชการในสถานทูตและนักเรียนบางนาย ณ กรุงลอนดอน ได้พร้อมกันคิดตั้งโซไซเอตี้ขึ้นอย่างหนึ่งว่า เวลาเข้าไปในห้องนั่งห้อยหนึ่ง

ซึ่งเป็นห้องสำหรับพวกสมาชิก เมื่อพูดจาสนทนากันต้องพูดภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นประโยชน์ในการตัดพูดภาษาอังกฤษให้เคยและคล่องขึ้น ถ้าสมาชิกคนใดพูดภาษาไทยในห้องนั้นต้องเสียค่าอัฐค่าละ 1 เปนนี สนทนาสโมสรได้ตั้งขึ้นเมื่อ ณ วันที่ 3 พฤศจิกายน รศ.28/114 มาจนถึงวันที่ 21 เดือนนี้ได้ 130 วัน พร้อมใจกันจะหยุดเลิกเสียทีหนึ่ง...”

จะเห็นได้ว่าในเวลานั้นการรวมกลุ่มนักเรียนของสังคมในยุคแรก ๆ นั้นเป็นการพบปะพูดคุยสนทนาทั่ว ๆ ไปเพียงเพื่อจุดประสงค์หลักในการฝึกพูดภาษาอังกฤษให้คล่องขึ้นเท่านั้น แต่ก็ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดสมาคมศิษย์ไทยในเวลาต่อมา และต่อมาก็มีการชุมนุมในการสนทนาพูดคุยเรื่อย ๆ ดังปรากฏในเอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงการต่างประเทศเรื่องสมาคมนักเรียนไทยในอังกฤษ (14 มิถุนายน พ.ศ. 2474) ความว่า

“...มีนักเรียนศึกษาเล่าเรียนอยู่ในกรุงลอนดอนประมาณ 50 คน นักเรียนได้ตั้งสมาคมในกรุงลอนดอนขึ้นแล้วได้ประชุมกันทุก ๆ เดือนๆ ละครั้งที่ภัตตาคารจีน ถนนเซริงครอส สถานายกนั้นเลือกใหม่ทุกเดือน และเป็นหน้าที่ของสถานายกที่จะอุดหนุนช่วยเหลือออกค่าเครื่องคัม และบุหรี เป็นต้น ส่วนค่าอาหารนั้นเรียไ้จากสมาชิกคนละ 3 ซิลลิง 6 เปนส์ เมื่อรับประทานอาหารกันเสร็จแล้ว มีการสนทนาแสดงกิจการของสมาคม เงินรายได้ การกีฬาและแสดงโหวตเป็นการมรบิน...”

นอกจากนี้ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมราชินีบูรณะ (2534 : 12) บันทึกไว้ว่า หลังจากที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุทธสยามมกุฎราชกุมาร ทรงสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกฟอร์ดแล้ว พระองค์ได้ทรงริเริ่มก่อตั้งสมาคมศิษย์ไทย เมื่อ พ.ศ. 2444 อันเป็นสมาคมสำหรับนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี และทรงมีความมุ่งหมายจะให้เหล่านักเรียนไทยได้มาพบปะด้วยกัน โดยเฉพาะนักเรียนที่ยังเป็นนักเรียนรุ่นเล็ก และได้ทรงริเริ่มออกหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษชื่อ “ลูเกอร์” (Looker) ซึ่งต่อมาได้กลายเป็น “สมาคมศิษย์ไทย” วารสารนี้ยังคงออกติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งหนังสือพิมพ์ของสมาคมนี้มีอิทธิพลต่อการแสดงออกของนักเรียนไทยในอังกฤษเป็นอย่างมาก ประมาณ พ.ศ. 2463 บทความจากสมาคมศิษย์ไทยได้ถูกนำไปอ้างอิงและออกตีพิมพ์ใหม่ในหนังสือพิมพ์ของกรุงเทพฯ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเตือนสติบรรณาธิการว่า “หนังสือพิมพ์ที่มีคนอ่านกันอย่างกว้างขวางในสยาม

ถ้าเขียนในทางที่เสื่อมเสีย ประชาชนอาจจะพูดได้ว่านักเรียนทั้งหมดเป็นคนไม่ดี” ซึ่งเป็นบันทึกเอกสารของพระองค์ถึงนักเรียนในการรับผิดชอบเผยแพร่บทความที่เป็นมนุษย์มองความคิดซึ่งมีผลกระทบต่อระบบการเมืองการปกครองและสังคมวัฒนธรรม และต่อมาบรรณาธิการเหล่านั้นก็ได้ดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญในประเทศไทยด้วย อย่างเช่น หม่อมราชวงศ์สนีย์ และหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล หม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย และสุลักษณ์ ศิวลักษณ์ เป็นต้น (ชวัชชัย ตั้งศิริวานิช, ม.ป.ป. : 8)

การประชุมครั้งแรกของสามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์และครั้งต่อ ๆ มานับเป็นโอกาสเดียวที่นักเรียนไทยได้มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์กันอย่างพร้อมหน้า และพูดภาษาไทยกันอย่างเต็มที่ ซึ่งการประชุมนี้จะเป็นการพบปะประจำปีของนักเรียนไทยในกรุงลอนดอนและบางครั้งจะมีนักเรียนไทยจากภาคพื้นยุโรปหรือจากเมืองไทย เช่นสหรัฐอเมริกาเข้าร่วมด้วย การประชุมครั้งแรกจัดให้มีขึ้นในระหว่างปิดภาคเรียนฤดูร้อนเมื่อ พ.ศ. 2444 เป็นการชุมนุมนักเรียนไทย ทั้งหมดปีละประมาณ 10 วัน เลือกเช่าหรืออาศัยโรงเรียนใกล้ลอนดอนที่เขาปิดเทอมแล้ว เพื่อให้เป็นศูนย์กลางนักเรียนในทุกระดับตามสถานที่ต่าง ๆ มาร่วมชุมนุมพร้อมกันได้สะดวก ในการชุมนุมครั้งแรกนี้มีนักเรียนไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในประเทศสหราชอาณาจักรมาร่วมกัน 43 คน มีการเลือก หัวหน้าหรือสภานายกสมาคม 1 คน เลขานุการ 1 คน สนทนากรรณการ 4 คน สำหรับจัดให้มีประชุมแสดงบรรยายหรือได้วาทิตินละอย่างและเกพากกรรมกรอีก 4 คน สำหรับจัดกีฬา เวลากลางวันให้มีการแข่งขันตามสมควร ซึ่งที่ประชุมได้เลือกตั้ง หม่อมราชวงศ์สายหยุด สนิทวงศ์ ขึ้นเป็นสภานายกคนแรก (เอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ, พระบรมราชโองการหมื่นพิทยาลาภฤทธิยากร, 2512 : 16) ในการจัดชุมนุมนักเรียนไทยแต่ละครั้งพอใกล้เวลานัดประชุมนักเรียนไทยทุกคนต่างก็จะรอคอยด้วยความหวัง และความตื่นเต้นอยากให้ถึงวันชุมนุมมาเร็ว ๆ เพราะจะช่วยให้คลายความคิดถึงครอบครัวและประเทศได้ เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกเท่าปัจจุบัน การเดินทางกลับประเทศไทยต้องใช้เวลานานและเสียค่าใช้จ่ายสูง นักเรียนจึงไม่สามารถกลับบ้านได้

ลักษณะการพบปะสังสรรค์กันจะเป็นลักษณะการกินนอนเล่นหัวกันประมาณ 10 วัน สถานที่ชุมนุมจะไม่แน่นอนแล้วแต่ความสะดวก มีการทำกิจกรรมร่วมกันตลอดการชุมนุมสังสรรค์ อย่างเช่น พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอนุสรรมงคลการ (2535:339-403) ทรงบันทึกไว้ในหนังสือเรื่อง “ไปเมืองนอก” ว่า “ในการพบปะชุมนุมกันในแต่ละครั้งจะต้องมีสถานที่ใหญ่โตเพียงพอกับนักเรียนไทยทั้งหมด เพื่อใช้เป็นที่พักนอนอยู่หลับนอน มีสนามกีฬาและอุปกรณ์การกีฬาพอสมควร มีการแบ่งห้องในการประกอบกิจกรรมร่วมกัน เช่น ห้องประชุม ห้องรับประทานอาหาร ห้องนั่งเล่น ห้องเกมในร่มประเภทหมากรุกและไพ่ การนอนนั้นเป็นแบบรวมกันโดยแบ่งออกเป็นห้อง ๆ ละ 6-10 คน มีเตียง ผ้าปูที่นอนและผ้าห่มพร้อม โดยสามารถเลือกที่นอนได้ตามใจชอบ

ใครชอบพอกันก็มักจะนอนด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะมีการแยกแยะออกเป็นนักเรียนรุ่นใหญ่จะอยู่ด้วยกัน และนักเรียนรุ่นเล็กก็รวมพวกด้วยกัน จะได้พูดคุยกันโดยสะดวกตามประสาเด็ก ผู้หญิงก็จะแยกห้องนอนต่างหาก ซึ่งในการจัดชุมนุมแต่ละครั้งผู้ดูแลนักเรียนจะจัดการหักค่าใช้จ่าย ค่ากินอยู่ ค่าใช้สถานที่ ฯลฯ ทุกประการ” และวิไลวรรณ เรืองพิทยา (2543 : 81-84) ได้เขียนถึงไว้ว่า “ในการประชุมใหญ่ของแต่ละปีนั้น คณะกรรมการจะพยายามเลือกสถานที่พอกที่จะรับนักเรียนกินนอนได้ ประมาณ 300-400 คน เพราะเรามีนักเรียนไทยประมาณ 1000 กว่าคน มีทั้งนักเรียนมหาวิทยาลัยบ้าง โรงเรียนทหารบ้าง เรียนภาษาอังกฤษบ้าง และเรียนเลขานุการบ้าง ซึ่งแต่ละปีจะมีคนมาร่วมกิจกรรมประมาณ 250-300 คน กิจกรรมเริ่มตั้งแต่ 6 โมงเช้า มีการแข่งขันกีฬาต่าง ๆ มีการเล่นเกมละคร อาหารไทย ๆ มีลีลาศเต้นรำเกือบทุกคน คณะกรรมการของสมาคมศิษย์ไทยจะทำงานหนักเพื่อให้ทุกอย่างเรียบร้อย โดยเฉพาะฝ่ายปฐมภูมิ มีหน้าที่หุงหาอาหารให้เรียบร้อยถูกปากและเพียงพอกับสมาชิก ส่วนบันเทิงกรรมการก็ทำหน้าที่หนักไม่แพ้กันคือ ต้องจัดเตรียมฉากละครให้พร้อมทันการซ้อมละคร เตรียมสถานที่เต้นรำ ซ้อมดนตรีเพื่อการลีลาศ นอกจากนี้ยังมีการเล่นเกมอื่น ๆ เช่น ตั้งขุมหมอดู ทำนายชะตาชีวิต ทำนายคู่รัก มีการโต้วาที แต่งเพลงยาวเกี่ยวกับ โดยแบ่งเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง พอมาถึงคืนสุดท้ายก็จะมี “ประเพณีดิชมกรรมการ” การดิชมกรรมการมีหน้าที่ง่าย ๆ ก็คือ เป็นผู้วัดผลงานของกรรมการแต่ละท่าน ถ้ามเพื่อนฝูงของแต่ละกลุ่มถึงความรู้สึกของเขา แล้วก็ต้องไปสืบความลับของกรรมการแต่ละท่าน เช่น แอบชอบสาวหรือหนุ่มคนไหนในงาน ความลับหน้าแตก แล้วจึงนำมาพูดในที่ประชุม แต่ส่วนใหญ่จะพยายามหาจุดชมมาก ๆ เพราะกรรมการทุกคนทำงานหนักและเหนื่อยมากกว่า ในขณะที่เดียวกันถ้าเห็นว่า ผลงานของบางท่านไม่ได้คุณภาพ อาจจะติในเชิงตลกบ้าง อุปมาอุปมัยเป็นนิยายบ้าง หรือโคลงฉันท์ กาพย์ กลอนบ้าง ประเพณีดิชมกรรมการนี้จะเป็นกระแสรองเงาให้กับกรรมการชุดต่อไปถือเป็นข้อปฏิบัติเพื่อปรับปรุงในเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ปัจจุบันประเพณีดิชมกรรมการได้หายไปพร้อมกับการประชุมประจำปี เพราะนักเรียนพากันกลับกรุงเทพฯ หมดปีละหลายครั้ง เนื่องจากค่าเครื่องบินถูกลงและเมื่อกลับมาบ้านจะประหยัดค่าใช้จ่ายค่ากินอยู่ได้มาก”

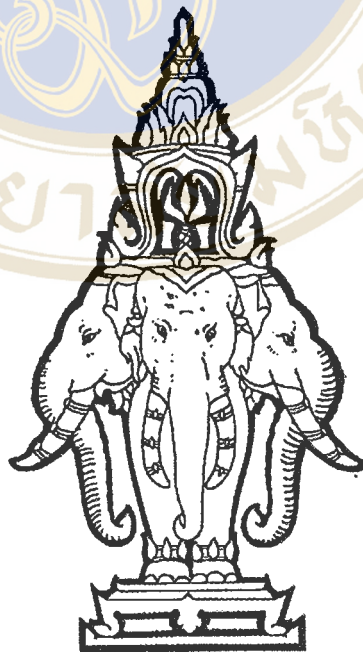
เมื่อครั้งที่มีการชุมนุมที่เมืองฮาร์เพนเด็นต์ (St. George School, Harpendent) จะมีพิธีการเปิดและปิดประชุมโดยท่านราชทูตสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนในลอนดอนที่มาร่วมด้วยทุกครั้ง และกิจกรรมสำคัญก็คือการเล่นกีฬาเพื่อแข่งขันชิงถ้วยรางวัล ซึ่งกีฬาที่นิยมกันมากที่สุดคือ เทนนิส รองลงมาเป็น ฟุตบอล คริกเก็ต ฮ็อกกี และหลังจากประชุมประจำปีก็จะมีกีฬาในร่ม เช่น หมากรูกอล์ฟ ทั้งยังมีกิจกรรมโต้วาทีของนักเรียนรุ่นใหญ่และการแสดงละคร โดยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงแปลบทละครฝรั่งเศสจากเรื่อง “Joumey End” เป็นภาษาไทยเรื่อง “สุดหนทาง” ใช้เล่นละครเวที และสวัสดิ์ ศรีสุข (2542 : 111-113) กล่าวว่า “หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีการรื้อฟื้น

การชุมนุมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรขึ้นอีกครั้งหนึ่งที่โรงเรียนเช็นด์จอห์น (ที่ Leatherhead, Surrey) ระหว่างวันที่ 29 กรกฎาคม - 6 สิงหาคม พ.ศ.2492 โดยมีนายกำแพง พลาตุร เป็นสถานายก ต่อมาเมื่อนายสวัสดิ์ ศรีสุข เป็นสถานายกก็พยายามจะรื้อฟื้นกิจการแบบฉบับของ สามัคคีสมาคมรุ่นเก่าขึ้นอย่างจริงจัง เพื่อให้สมาชิกรุ่นใหม่ได้รู้เห็นเป็นการถ่ายทอดประเพณี ได้มีการขนย้ายสมบัติของสมาคมที่เคยเก็บอยู่ที่ 51 บอร์ดสตัก การ์เดนทส์ มาเก็บที่ห้องใต้ดินของ สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยและได้รับอนุญาตจากท่านราชทูตให้ห้องเล็ก ๆ ชั้นที่ 3 เป็นสำนักงาน ของสมาคม ซึ่งต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่ห้องสามัคคีสโมสรในปัจจุบัน มีรูปถ่ายหมู่เก่า ๆ นำเอามาติดไว้ด้วย ได้จัดพิมพ์ข้อบังคับของสมาคมแจกจ่ายแก่สมาชิก และจัดทำตราสมาคมติดกระเป๋าเสื้อเบลเซอร์ เป็นแบบข้างเอราวัณ ทนุวิราวุธ เรียกว่า “ตราขสิงห์” เสียใหม่ให้มีเครื่องเคราถูกแบบไทยแท้ จึงได้ติดต่อโรงเรียนเพาะช่างให้เขียนแบบให้แล้วส่งจ้างโรงเรียนสตรีเสาวภาปักคันทนุณจำนวนมาก และส่งกลับมายังอังกฤษแล้วจึงมอบให้ร้าน “วิง” ที่พิคเคิลลีทอนเนคไทใหม่มีช่างหลายเชือก และแบบจัดติดกระเป๋าเสื้อเบลเซอร์เพื่อขายแก่สมาชิก ทั้งยังได้นำปกเก่าของ “สามัคคีสาร” ไปจ้างเขาทำ บล็อกใหม่ โดยมีวิวรรณ์ ณ ป้อมเพชร เป็นบรรณาธิการ ค้นสอบได้ว่ารุ่นก่อนเขาทำเหรียญทอง ของสามัคคีสมาคมด้วย จึงสำรวจใครอยู่ในเกณฑ์ควรจะได้อีกบ้าง หลังจากซื้อชุดท้ายที่ปรากฏอยู่ บนแผ่นทองขณะนั้น จึงจัดประชุมกรรมการทำเหรียญทองจารึกชื่อบนเหรียญ ผู้ที่ได้รับหากอยู่ที่ กรุงเทพฯ ก็ฝากผู้ไว้ใจได้นำไปมอบให้ที่กรุงเทพฯ ส่วนบุคคลที่อยู่ในอังกฤษก็เก็บไว้แจกในที่ ประชุมใหญ่ประจำปี และมีการแจกโล่รางวัลแก่ผู้ชนะแข่งขันกีฬา ทว่าก็นำมาเก็บไว้ที่ห้องสามัคคี สโมสร ณ สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย และพันธุเรื่อง พันธุหงส์ (สัมภานันท์) กล่าวว่า “เมื่อสามัคคี สมาคมจัดกิจกรรมทั้งหลายทั้งปวงทางสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนก็จะมีส่วนในการช่วยเหลือ สนับสนุนทุกอย่างทั้งการให้ใช้สถานที่ การสนับสนุนการเงิน และการรับเป็นที่ปรึกษาให้สมาคม นอกจากนี้ก็จะมีหน่วยงานทั้งราชการและเอกชนในประเทศอังกฤษคอยให้ความช่วยเหลือแก่ สมาคม อย่างเช่น หน่วยงานพาณิชย์ อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กิจกรรม สามัคคีสมาคมเดี๋ยวนี้ก็จะเป็นการจัดงานปาร์ตี้ งานประจำปี งานสงกรานต์ หรือเชิญนักการเมืองไป บรรยายเกี่ยวกับการเมืองไทย สถานการณ์ต่าง ๆ ก็เคยเชิญท่านอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ไปบรรยายด้วย”

อย่างไรก็ตามเนื่องจากในปัจจุบันมีคนไทย โดยเฉพาะนักเรียนอาศัยอยู่ในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นจำนวนมาก การติดต่อและการเดินทางกลับประเทศไทยเมื่อปิดเทอมฤดูร้อนทำได้โดย สะดวก อีกทั้งสมาคมของคนไทยตามที่ต่าง ๆ ก็มีมากมาย ทำให้กิจการของสามัคคีสมาคมไม่ได้รับความสนใจจากนักเรียนไทยเท่าที่ควร ดังนั้นจึงไม่สามารถจัดกิจกรรมตามแบบประเพณีของสมาคม ได้ตั้งแต่ก่อน บทบาทของสามัคคีสมาคมจึงจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมให้ สอดคล้องกับสถานการณ์ เป้าหมายหลักของทางสมาคมชุดปัจจุบัน (ชุดที่ 99) ก็คือการทำหน้าที่

เป็นจุดเชื่อมต่อของคนไทยทุกคน ทั้งนักเรียนและคนทำงาน ทั้งที่อยู่อาศัยในและนอกกรุงลอนดอน โดยไม่จำกัดกับสมาคมคนไทยอื่น ๆ รวมทั้งให้สิทธิคนมาเข้าร่วมกิจกรรมให้กับคนไทยทุกคน กิจกรรมของสมาคมได้แก่ การจัดทำหนังสือสามัคคีสาร การจัดงานพิธี และการจัดแข่งขันกีฬา การจัดทำโลโก้ที่ระลึก การแข่งขันกีฬาระหว่างสมาคมคนไทยต่าง ๆ หน่วยราชการ และเอกชนอื่น ๆ

แม้ว่าปัจจุบันกิจการของสามัคคีสมาคมไม่เป็นที่สนใจในหมู่นักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร แต่ยังคงเป็นมรดกแห่งความรุ่งเรืองของนักเรียนไทยในอดีตที่ตกทอดมาสู่รุ่นนักเรียนรุ่นหลัง และได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมและกาลเวลา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องราวชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังคงผูกพันอยู่กับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยมาตลอด ทั้งในการเอื้อเฟื้อสถานที่ทำงานสมาคม และการส่งเสริมเข้าร่วมกิจกรรมด้วยทุกครั้ง สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ร่วมกันมายาวนาน และจากความจริงจำเมื่อครั้งศึกษาอยู่ในประเทศสหราชอาณาจักร นักเรียนไทยที่กลับมาประเทศไทยแล้ว ได้ก็จัดตั้งสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษขึ้น เพื่อระลึกถึงวันเก่า ๆ ในอดีต เรียกว่า “คชสิงห์รีวิว” อีกครั้ง ซึ่งมีประโยชน์ในการสร้างเครือข่ายระหว่างนักเรียนไทยในอังกฤษกับนักเรียนที่กลับมาประเทศไทยแล้ว ก่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในอนาคต

ภาพที่ 4 ตราสามัคคีสมาคม เรียกว่า "คชสิงห์"

ที่มา : วารสารสามัคคี (2542)

ภาพที่ 5 การประชุมประจำปีนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร พ.ศ.2468

ที่มา : วารสารสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ (2542 : 33)

ภาพที่ 6 การชุมนุมประจำปีของสามัคคีสมาคมที่ Bryanston School , Blandford

เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2499

ที่มา : วารสารสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ (2534 : 34)

ภาพที่ 7 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงแสดงละครพระนิพนธ์
ของพระองค์เองเรื่อง “สุดหนทาง”

ภาพที่ 8 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยตัวละครและนักดนตรีของพระองค์
ในเรื่อง “มิส อันนีโบน”

4.5.2 นักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรที่มีบทบาทในการพัฒนาประเทศ

ประเทศประเทศสหราชอาณาจักรเป็นประเทศที่มีระบบการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดประเทศหนึ่ง และได้พัฒนาปฏิรูประบบการศึกษาตลอดมา ทำให้คนไทยประสงค์ที่จะส่งบุตรหลานไปศึกษาหาความรู้ติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่ พ.ศ.2385 จนกระทั่งปัจจุบัน โดยมุ่งหวังว่าสถานศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรจะให้ความรู้ได้อย่างเต็มที่ และมีนักเรียนรุ่นแล้วรุ่นเล่าที่สำเร็จการศึกษากลับมาประเทศไทย ซึ่งนักเรียนเหล่านั้นก็นำความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ได้เรียนรู้มาด้วยตนเอง นำกลับมาพัฒนาประเทศชาติในด้านต่าง ๆ ถึงแม้ว่าหลายคนมิได้กลับรับราชการแต่ก็ยังมีโอกาสได้รับใช้ประเทศชาติเดียวกัน ด้วยการสร้างประโยชน์มากมายแก่บ้านเมือง มีนักเรียนหลายคนกลับมามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป ซึ่งมีตัวอย่างนักเรียนไทยที่กลับมาสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ประเทศชาติทั้งในวงราชการ การเมืองการปกครอง การศึกษา และประกอบอาชีพสำคัญในหลาย ๆ สาขา นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบัน และเป็นแรงจูงใจแก่คนไทยให้ส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อในประเทศสหราชอาณาจักรในรุ่นต่อ ๆ มา

ผู้วิจัยได้แบ่งนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรที่มีบทบาทในการพัฒนาประเทศ โดยสังเขป ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรและเฉพาะที่ทรงมีผลงานดีเด่นในการพัฒนาประเทศเพียง 8 พระองค์ เท่านั้น ส่วนกลุ่มที่สอง จะกล่าวถึง พระบรมวงศานุวงศ์ และสามัญชน

4.5.2.1 พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชสมัยที่ความสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ไทย เพราะเป็นสมัยของการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมอารยประเทศ ดังนั้นพระราชโอรสส่วนใหญ่จึงได้เป็นกำลังสำคัญในการบริหารงานราชการแผ่นดินของประเทศในหลาย ๆ ด้านทั้งในสมัยของพระองค์เองและในสมัยต่อมา ซึ่งพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เสด็จไปศึกษาในต่างประเทศมีทั้งหมด 19 พระองค์ แต่ที่ทรงศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรจริง ๆ เพียง 8 พระองค์เท่านั้น ส่วนพระองค์อื่น ๆ ก็จะศึกษาภาษาอังกฤษ เบื้องต้น หรือไม่ก็พำนักเพียงชั่วคราวแล้วก็เสด็จไปศึกษาต่อในประเทศยุโรปต่อไป (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2520 : 132-360) ดังนี้

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมพระชินธุวิบูลย์ ได้เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมในกรุงลอนดอน จากนั้นทรงเลือกเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ในวิชาพงศาวดารอังกฤษ เมื่อสำเร็จการ

ศึกษาก็ทรงปรับปรุงบ้านเมืองทางการคลังและผลงานที่เกิดจากพระดำริริเริ่มของพระองค์ คือ การจัดตั้งสหกรณ์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมในกรุงลอนดอน และทรงเข้าศึกษาในวิทยาลัยไครสต์เชิร์ช แห่งมหาวิทยาลัยออกฟอร์ดตามหลักสูตรปริญญา เมื่อสำเร็จการศึกษาก็ทรงปรับปรุงบ้านเมืองทางด้านกฎหมาย การศาล และการเกษตร พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลจึงได้พระนามว่า “พระบิดาแห่งกฎหมายไทย”

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ได้เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมในกรุงลอนดอน จากนั้นจึงไปศึกษาวิชาทหารในประเทศเดนมาร์ก เมื่อสำเร็จการศึกษาก็ทรงปรับปรุงบ้านเมืองทางด้านทหารบก พระองค์ทรงเสนอโครงการจัดกองทัพบกเป็น 10 กองพล ซึ่งใช้มาเป็นหลักการจัดทหารบกในปัจจุบัน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ได้เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนชั้นต้นที่เมืองกรีนวิช ชื่อ The Limes และเสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนนายเรือในกองทัพเรืออังกฤษ จากนั้นก็เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนนายเรืออังกฤษหลักสูตรชั้นสูงที่ Royal Naval College ที่เมืองกรีนวิช ทรงปรับปรุงบ้านเมืองทางด้านทหารเรือจนได้รับการถวายพระนามว่า “พระบิดาแห่งทหารเรือไทย”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเข้าศึกษาทางการทหารที่โรงเรียนนายร้อยแซนด์เฮิสต์ (Sandhurst) และศึกษาวิชาการพลเรือน ณ วิทยาลัยไครสต์เชิร์ช มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ในวิชาพงศาวดารและพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ประวัติศาสตร์ยุโรปเรื่อง War of the Succession ให้แก่มหาวิทยาลัย จากนั้นเสด็จเข้าศึกษาเสนาธิการทหารใน Staff College เมื่อสำเร็จการศึกษาทรงปรับปรุงบ้านเมืองในทุกด้าน โดยเฉพาะทางการศึกษาภายในประเทศและทางด้านคมนาคม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้เสด็จเข้าศึกษาชั้นต้นในประเทศประเทศสหราชอาณาจักร จึงได้เสด็จเข้าศึกษาต่อในประเทศรัสเซีย ทรงปรับปรุงบ้านเมืองทางด้านทหารบก ทรงริเริ่มให้มีการประลองยุทธเป็นประจำทุกปี เพื่อเตรียมกำลังพร้อมรับอยู่เสมอ

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์ อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก ทรงเป็นพระองค์แรกที่ประทับอยู่กับครอบครัวชาวอังกฤษของมิสเตอร์โป๊ป (Mr.Pope) และได้เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนแฮร์โรว์ จากนั้นก็ได้เสด็จไปศึกษาวิชาทหารบกในประเทศเยอรมัน ทรงปรับปรุงบ้านเมืองทางการแพทย์ ทรงวางรากฐานทางการแพทย์แก่โรงพยาบาลศิริราชและศิริราชพยาบาล จนได้พระนามว่า “พระบิดาแห่งการแพทย์ไทย”

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประทับอยู่กับครอบครัวของมิสเตอร์เบล (Mr. Bell) และเสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนอีตัน (Eton) ซึ่งเป็นบัลลิคสกูล (Public School) ที่มีชื่อเสียงที่สุดของประเทศสหราชอาณาจักร และเสด็จเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนนายร้อยวูดวิช (Woodwich) แผนกวิชาทหารปืนใหญ่มา เมื่อสำเร็จการศึกษาทรงปรับปรุงบ้านเมืองทางด้านการปกครอง ทรงมีพระราชดำริพระราชทานรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนชาวไทย และทรงพัฒนาระบบข้าราชการพลเรือนไทยจนเกิดการจัดตั้งสำนักงาน ก.พ.

4.5.2.2 พระบรมวงศานุวงศ์และสามัญชน

ตั้งแต่มีการริเริ่มพัฒนาปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยก็มีการปฏิรูประบบการศึกษาเพื่อรองรับบุคคลที่มีความรู้ความสามารถกลับมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ จึงมีการดำเนินนโยบายส่งนักเรียนไทยที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์และสามัญชนให้ไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร และมีนักเรียนหลายท่านที่มีความมุ่งหมายอย่างแรงกล้าที่จะช่วยพัฒนาประเทศและแก้ปัญหาของชาติด้วยสติปัญญาความรู้ และความชำนาญ ซึ่งนักเรียนไทยรุ่นแรกในประเทศสหราชอาณาจักรที่ต้องกล่าวถึงคือ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ (หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย)

ใน พ.ศ. 2414 พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าปฤษฎางค์เสด็จไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร และหลังจากทรงใช้เวลาเตรียมเรียนภาษาอังกฤษในโรงเรียนเป็นเวลา 3 ปี พระองค์ทรงเข้าศึกษาที่ “คิงส์ คอลเลจ” (King's College, London) ในสาขาวิชาชีวิลินจินีเยริง (Civil Engineering) และทรงสำเร็จการศึกษาใน พ.ศ. 2419 ในปีนั้นพระองค์ทรงได้รับรางวัลดีเด่นจำนวนมาก ซึ่งหนังสือพิมพ์เดอะไทม์ (The Time) รายงานว่า วิลเลียม แกลดสโตน นายกรัฐมนตรีของประเทศ สหราชอาณาจักร ซึ่งเป็นประธานในการมอบรางวัลรู้สึกชื่นชมในความสามารถของพระองค์เอง และต่อมาใน พ.ศ. 2420 พระองค์ทรงกลับมาอีกครั้งเพื่อฝึกงานทางด้านวิศวกรรมโยธา กับบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง ในเวลาเดียวกันพระองค์ทรงทำหน้าที่เป็นล่ามให้กับรัฐบาลสยามด้วย ใน พ.ศ. 2423 พระองค์ทรงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอนเป็นพระองค์แรก และทรงเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นตราตั้งแด่สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2425 ในช่วงเวลาดังกล่าวได้ทรงทำหน้าที่ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรและยุโรปด้วย (ธวัชชัย ดังศิริวานิช, ม.ป.ป : 4-5)

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 นักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรรุ่นต่อมามีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 165 คน ในจำนวนนี้มีหน้าที่การงานและบทบาทที่สำคัญในช่วงเวลาต่อมา อย่างเช่น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ผู้ซึ่งสำเร็จการศึกษาจาก “สกูล ออฟ โอเรียนเต็ล แอนด์ อาฟริกัน สแตดีส์” มหาวิทยาลัยลอนดอน และ “เบรตโนส คอลเลจ” มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ได้รับแต่งตั้ง

ให้ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และอีกท่านก็คือ หม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในวงการศึกษาศาสตร์ โดยระหว่าง พ.ศ.2470-2471 หม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย ได้ศึกษาที่ “อิมพีเรียลเซอร์วิสเซอ คอลเลจ” ที่เมืองวินด์เซอร์ และสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท ทางด้านภาษาศาสตร์และการศึกษาจาก “ทรินิตี้ คอลเลจ” มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ใน พ.ศ.2476 และอีกหลายท่านที่มีชื่อเสียงในสมัยเดียวกัน อย่างเช่น หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง กุหลาบ สายประดิษฐ์ และดอกไม้อัด (นามแฝง) (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมราชินีบูรณะ, 2534 : 14)

ต่อมาผู้หนึ่งที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีคือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิรพงษ์ภานุเดช ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จไปศึกษาที่ประเทศสหราชอาณาจักรขณะยังทรงพระเยาว์ เมื่อ พ.ศ.2464 และ พ.ศ.2470 ตามลำดับ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงศึกษาที่โรงเรียนแฮร์โรว์ ระหว่าง พ.ศ.2466-2470 และได้ทรงศึกษาต่อที่ “ทรินิตี้ คอลเลจ” มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ และทรงศึกษาในสาขาประวัติศาสตร์ พ.ศ.2472 ส่วนพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิรพงษ์ภานุเดช ทรงเริ่มศึกษาที่โรงเรียนอีดตัน เมื่อ พ.ศ.2472 และทรงเข้าศึกษาต่อที่ “รอยัล อะคาเดมี” และภายหลังผลงานของพระองค์ได้รับการนำออกแสดงที่นั่นหลายครั้งด้วยกัน พระองค์ทรงมีความสามารถในการกีฬาแข่งรถ และประสบความสำเร็จได้รับรางวัลชนะเลิศที่บรู๊คแลนด์ เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2481 ทั้งสองพระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญต่อนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรในขณะนั้นอย่างมาก ทรงสนับสนุนกิจการของสมาคมศิษย์ไทยให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

อดีตนักเรียนไทยหลายท่านในประเทศสหราชอาณาจักรเมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาประเทศไทยและได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองในตำแหน่งหน้าที่ผู้บริหารประเทศ และมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองไทยยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและประสบความสำเร็จในชีวิตนักการเมือง คือ พระยามโนปกรมภ์ นิธิธาดา สำเร็จการศึกษาวชิราวุธวิทยาลัยจากสำนักเนติบัณฑิตอังกฤษ (เกรย์ส อินน์) กรุงลอนดอน คนต่อมาคือหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ศึกษาที่ “วูสเตอร์ คอลเลจ” มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ระหว่าง พ.ศ. 2468-2472 ได้เข้าศึกษาวชิราวุธวิทยาลัยต่อที่สำนักเนติบัณฑิตอังกฤษเช่นเดียวกัน ซึ่งได้รับเกียรติยศอันดับหนึ่ง และเป็นชาวเอเชียคนเดียวที่ได้รับรางวัล “บาร์ ไพร่ส” พร้อมเงินรางวัลกว่า 300 ปอนด์ คนต่อมาคือ ทวี นุญเกต สำเร็จการศึกษาจาก “คิงส์ คอลเลจ” มหาวิทยาลัยลอนดอน คนต่อมาคือ หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ในสาขาปรัชญา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เมื่อ พ.ศ.2474 อดีตนายกรัฐมนตรีอีกสองท่านต่อมาคือศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ และนายพจน์ สารสิน ทั้งสองได้สำเร็จการศึกษาจากสำนักเนติบัณฑิต “มิดเดิล เทมเปิล” ในกรุงลอนดอน คนต่อมาคือ ศาสตราจารย์ ธานีบุตร ภริยวิเชียร ผู้ซึ่งได้

ศึกษาวิชากฎหมายที่ “ลอนดอน สกูล ออฟ อคินเมดส์” อดีตนายกรัฐมนตรียุคสุดท้ายคือนายอานันท์ ปันยารชุน สำเร็จการศึกษาสาขากฎหมายจาก “ทรินิตี้ คอลเลจ” มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เมื่อ พ.ศ.2498 นอกจากนี้ยังมีนักการเมืองที่สำเร็จการศึกษามาจากประเทศสหราชอาณาจักร โดยเฉพาะนักการเมืองรุ่นใหม่ที่จะก้าวถึงมากที่สุดคือ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และรองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ได้ศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่ Eton College (นักเรียนทุน) และศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี สาขาวิชาปรัชญา การเมืองและเศรษฐศาสตร์ (PPE) ที่มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ได้เกียรตินิยมอันดับ 1 และรางวัลที่ 1 สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ จากนั้นเข้าศึกษาในสาขาวิชานิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง ต่อมาได้ศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย ออกฟอร์ด (นักเรียนทุน) จนกระทั่งได้กลับมาปฏิบัติงานทางด้านวิชาการในโรงเรียน จปร. มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ออกฟอร์ด และ Williams College สหรัฐอเมริกา เป็นต้น ปัจจุบันได้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอย่างโดดเด่น และถือว่าเป็นนักการเมืองที่มีคุณภาพอีกด้วย (วารสาร Young Executive, 2535 : 41)

ตารางที่ 10 รายชื่ออดีตนายกรัฐมนตรีไทยที่เคยศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร

ชื่อ	สถานศึกษา	ระยะเวลาที่ศึกษา	ระยะเวลาทำงาน
พระยามโนปกรณนิติธาดา	Gray's Inn (London)	2488-2452	2475-2476
ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	Worcester College (Oxford)	2463-2472	2497-2498, 2519
ทวี บุญยเกตุ	King's College (London)	2465-2468	2488
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	Queen's College (Oxford)	2468-2476	2518-2519
สัญญา ธรรมศักดิ์	Middle Temple (London)	2473-2476	2516-2518
พจน์ สารสิน	Middle Temple (London)	2474-?	2500
ธานินทร์ กรัยวิเชียร	LSE and Gary's Inn (London)	2492-2497	2519-2520
อานันท์ ปันยารชุน	Trinity College Cambridge	?-2498	2534-2535

ที่มา : สมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ เล่ม 1, 2413-2489, อ้างถึงใน ชวัชชัย ดังศิริวานิช, ม.ป.ป. : 12

ในจำนวนนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรที่จะก้าวต่อมาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในขบวนการเสรีไทยในประเทศสหราชอาณาจักรการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยเริ่ม

ต้นขึ้นใน พ.ศ. 2485 เป็นไปเพื่อต่อต้านนโยบายนิยมญี่ปุ่นของรัฐบาลไทยในช่วงต้นสงครามเอเชียบูรพา กลุ่มนักเรียนไทยในเมืองแคมบริดจ์ได้ก่อการเคลื่อนไหวสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเปิดเผย อย่างเช่น หม่อมเจ้าสุภสวสดี สวัสดิวัฒน์ หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ นายแพทย์สมาน มันทากรณ์ นายเสนาะ นิลกำแหง นายอรุณ สรเทศน์ โดยมี นายป้วย อึ้งภากรณ์ และศาสตราจารย์เสนาะ ตันบุญยืน เป็นผู้ประสานงานกับกลุ่มนักเรียนและติดต่อกับทางรัฐบาลอังกฤษขอเข้ารับราชการฝึกในกองทัพอังกฤษเพื่อเป็นทหารเสรีไทยกลับมาสู่ชาติในสงครามโลกครั้งที่ 2 การจัดส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาการ ณ ต่างประเทศถือเป็นการลงทุนระยะยาวของรัฐบาล เพื่อให้ให้นักเรียนเหล่านั้นนำเอาวิชาความรู้และวิทยาการใหม่กลับมาสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ประเทศชาติ มีการดำเนินการเป็นขั้น ๆ ตามความเหมาะสมของเวลาและสถานการณ์ จนกระทั่งปัจจุบันนี้จำนวนนักเรียนไทยที่สำเร็จการศึกษามาจากประเทศสหราชอาณาจักรมีจำนวนทวีเพิ่มขึ้นมาก ซึ่งล้วนแล้วแต่ได้กลับมามีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาประเทศในทุกด้าน และมีบุคคลหลายท่านกลายเป็นบุคคลชั้นนำและมีชื่อเสียงในสังคมเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ซึ่งไม่อาจกล่าวถึงได้หมดในที่นี้ และน่าชื่นชมที่นักเรียนไทยที่สำเร็จการศึกษามาจากต่างประเทศทั้งทุนรัฐบาลและทุนส่วนตัวต่างก็มีความสำนึกในภารกิจ (Sense of mission) ที่มีต่อประเทศชาติอย่างแท้จริง

ภาพที่ 9 คณะราชทูตได้เชิญเครื่องราชบรรณาการไปถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียที่พระราชวังวินด์เซอร์ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2400

ภาพที่ 10 พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ กับ เจ้าพระยาสุรศักดิ์
ที่กรุงลอนดอน เมื่อ พ.ศ.2422

ภาพที่ 11 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ซึ่งทรงเป็นนักศึกษา
มหาวิทยาลัยออกฟอร์ดพระองค์แรก

ภาพที่ 12 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศสหราชอาณาจักร

ภาพที่ 13 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงดื่มตอบการดื่มถวายพระพร
ของนายกเทศมนตรีมหานครลอนดอน

ภาพที่ 14 กรณีเสด็จประพาส
ประเทศสหราชอาณาจักร ครั้งที่
สองมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ได้ทูล
เกล้าฯ ถวายปริญญาวิทยาศาสตร
ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แก่พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
โดยพิธีดังกล่าวได้กระทำขึ้นที่
เดวอนเชียร์ เฮาส์ ในกรุงลอนดอน

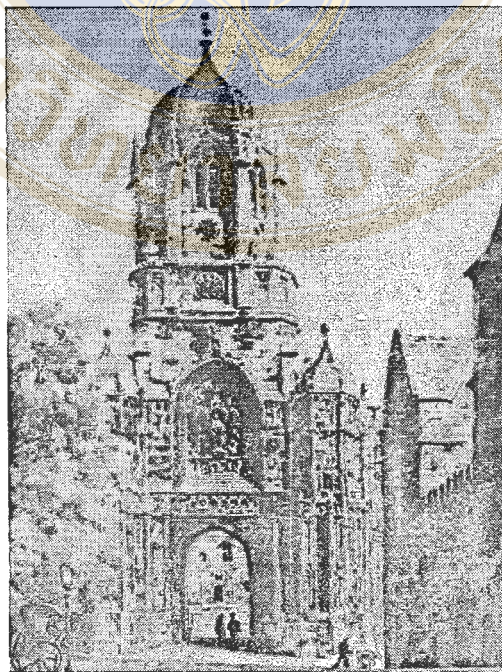
ภาพที่ 15 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉายร่วมกับพระราชโอรส
ณ พระตำหนักทับโลว์ คอร์ท เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2440

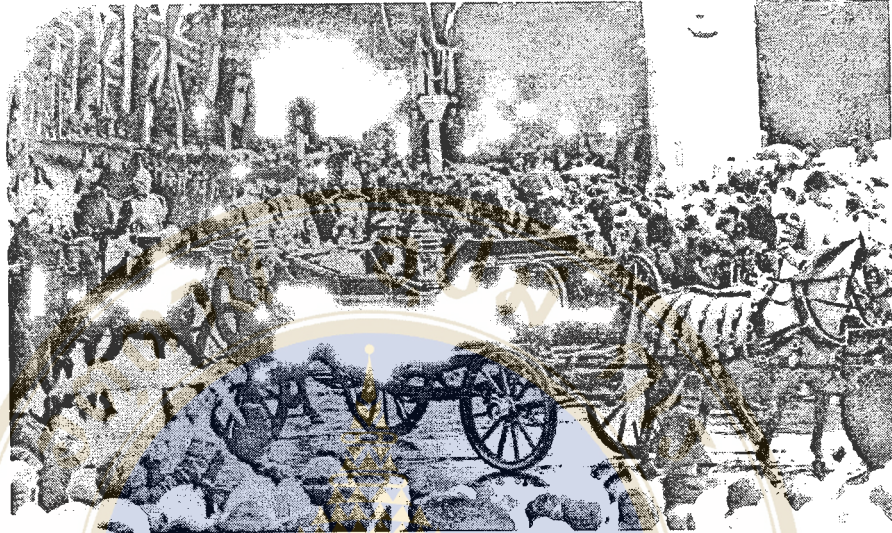
ภาพที่ 16 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉายร่วมกับพระราชโอรสและ
นักเรียนไทย ณ พระตำหนักทับโลว์ คอร์ท

ภาพที่ 17 พระตำหนักเกรทน์ ที่เซอร์รีย์ ซึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ
สยามมกุฎราชกุมาร ทรงใช้เป็นที่พักเตรียมพระองค์สำหรับศึกษาวิชาทหาร
โดยมีพันเอกฮุมเป็นผู้ดูแลการฝึก

ภาพที่ 18 “ไครสต์เชิร์ช คอลเลจ” แห่งมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด เมื่อ พ.ศ. 2448

ภาพที่ 19 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับรถม้าพระที่นั่งร่วมกับสมเด็จพระบรมราชินีนาถ อลิซเบธที่ 2 จากสถานีรถไฟวิกตอเรียไปสู่พระราชวังบักกิงแฮม

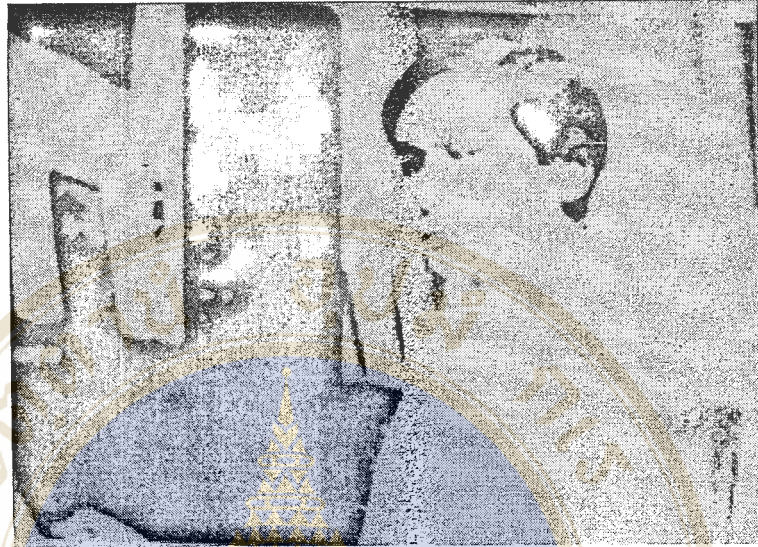
ภาพที่ 20 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จฯไป เยือน “ทรินิตี้ คอลเลจ” แห่งมหาวิทยาลัยแคมบริดจ์ที่ซึ่งเจ้านายไทยหลายพระองค์

ภาพที่ 21 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ขณะทรงมีพระชันษา 13 พรรษา
เสด็จฯ ถึงกรุงลอนดอน เมื่อเดือน มกราคม พ.ศ. 2509

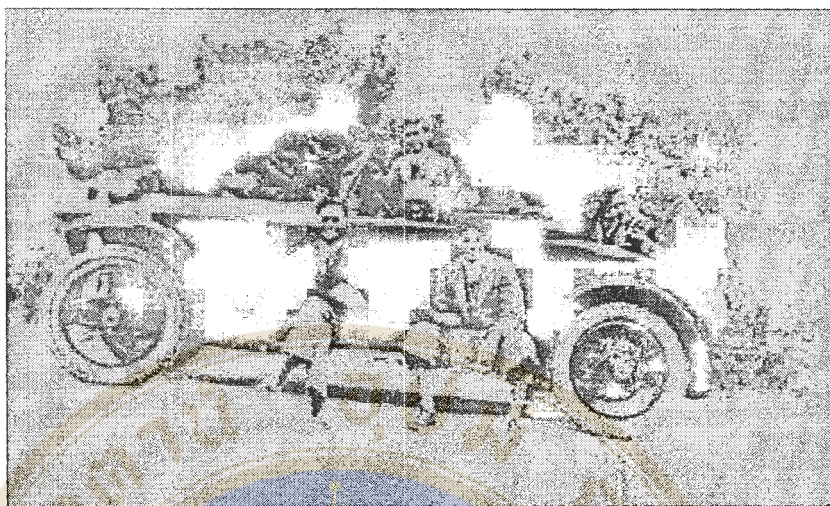
ภาพที่ 22 พระยามโนปกรณ โนติธาดา สำเร็จการศึกษาวิชากฎหมาย
จากสำนักเนติบัณฑิตอังกฤษ (เกรย์สอินน์) กรุงลอนดอน

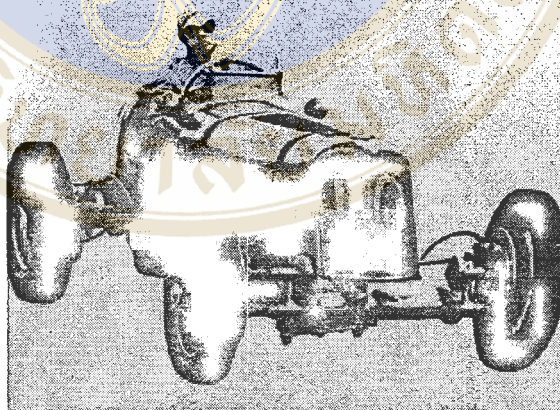
ภาพที่ 23 หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรี สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย
ออกฟอร์ด ในสาขาปรัชญา รัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2474

ภาพที่ 24 หม่อมราชวงศ์ ทัศนศรี สวัสดิวัตน์ (คนกลางในภาพ)
ที่แบลนด์ฟอร์ด เมื่อ พ.ศ. 2499

ภาพที่ 25 กิจกรรมนักเรียนอังกฤษหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับเพื่อนนักเรียน
ที่เมืองทอริกี๋ เมื่อ พ.ศ. 2468

ภาพที่ 26 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพีรพงษ์ ภาณุเดช ประทับรถแข่งชื่อ “หนุมาน” ในฐานะ
ผู้ชนะเลิศการแข่งขันรถ “แคมป์เบลล์โทรฟี” ที่บรีคแลนด์
เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2481

ที่มา : ภาพที่ 7 – 26, ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมราชินีบูรณะ : นครปฐม (2534)

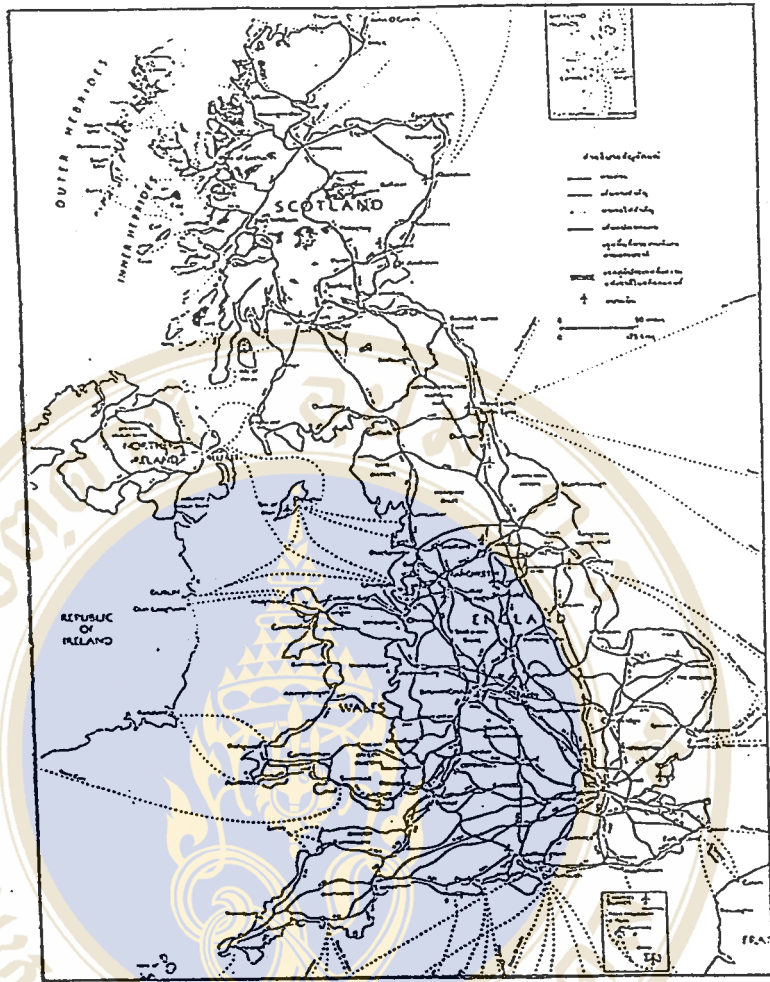
บทที่ 5

การวิเคราะห์การจัดแสดงนิทรรศการในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ในประเทศสหราชอาณาจักร

ในการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจัดแสดงนิทรรศการ ณ ห้องสามัคคีสโมสร สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรนั้น ผู้ศึกษาพิจารณาเห็นว่า แม้ว่าเนื้อหาที่จะนำมาจัดแสดงนั้นจะเน้นหนักไปในเรื่องเกี่ยวกับอดีตอันเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ตลอดจนวิถีชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นสำคัญ แต่ควรปูพื้นฐานความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมบางส่วนของประเทศสหราชอาณาจักรด้วย เพื่อเป็นเสมือนบทนำเรื่องให้สอดคล้องกลมกลืนกับแนวคิดในการสังเคราะห์เนื้อหา จัดแสดงซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

5.1 ข้อมูลสภาพทั่วไปของกรุงลอนดอน

สำหรับเมืองลอนดอนถือได้ว่าเป็นเมืองใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก มีประชากรประมาณ 6.8 ล้านคน ส่วนเขตชิตี้ออฟลอนดอน (City of London) บางครั้งเรียกว่า “สแควร์ไมล์” (Square mile) มีผู้อยู่อาศัยเพียง 5,000 คนเท่านั้น ที่ตั้งของเมืองลอนดอนอยู่บนเส้นรุ้งที่ 51.3 เหนือ และเนื่องจากเส้นกรีนวิชเมริเดียน (เส้นแวงที่ 0) ลากผ่านตำบลกรีนิชที่บริเวณหอดูดาวโอลด์รอยัล จึงอาจกล่าวได้ว่าเมืองนี้ตั้งอยู่ทั้งในซีกโลกตะวันตกและตะวันออก เมืองลอนดอนอยู่ห่างจากปากแม่น้ำเทมส์ (Thames River) 64 กิโลเมตร ตัวเมืองทอดขนานสองฝั่งแม่น้ำไปตามภูมิประเทศขึ้น ๆ ลง ๆ คล้ายคลื่น มีจุดสูงสุดเท่ากับ 15 เมตร นครมีเนื้อที่ราว 300 ตารางกิโลเมตร ส่วนตัวเมืองเก่ามีเนื้อที่เพียง 2.6 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น สภาพอากาศโดยทั่วไปจัดอยู่ในประเภทหนาวชื้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตอนเหนือจะหนาวมากกว่าทางตอนใต้ ในปีหนึ่ง ๆ จะมีฝนตกประมาณ 170-200 วัน ฝนจะตกตอนปลายฤดูใบไม้ร่วง และในฤดูหนาว (ปีรต์น์ วนาเฉลิม, 2541:5-7)

แผนที่ 1 แผนที่แสดงอาณาเขต และขนาดของประเทศสหราชอาณาจักร

5.2 การวิเคราะห์ที่ตั้งอาคาร และสภาพแวดล้อม

สถานที่ตั้งของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ตั้งอยู่เลขที่ 28 Princes Gate, London Sw.7 1QF (ที่ตั้งโครงการจัดแสดงนิทรรศการ) ซึ่งถือว่าอยู่ในย่านกลางกรุงลอนดอน ก็ไม่ห่างจากสถานเอกอัครราชทูตไทยประเทศสหราชอาณาจักรมากนัก สถานที่ตั้งนี้อยู่ในบริเวณถนนเคนซิงตัน (Kensington) ติดกับถนนเอ็กซิบิชั่น (Exhibition) ใกล้เคียงกับสี่แยกมีถนนซอยเป็นแยกออกมาจากถนนเคนซิงตัน เป็นถนนส่วนบุคคลชื่อว่า ถนนปรินซ์เกต ทั้งนี้อาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยจะตั้งอยู่ระหว่างสถานเอกอัครราชทูตสหราชอาณาจักรกับสถานเอกอัครราชทูตอิตาลี ซึ่งบริเวณนี้ทั้งหมดจะเป็นเขตสถานเอกอัครราชทูตของประเทศสำหรับทั้งหมด

คือ ประเทศอาฟกานิสถาน ประเทศ ตูนิเซีย และประเทศอิหร่าน จึงเป็นเขตชุมชนที่ไม่พลุกล่าน มีบรรยากาศสงบเงียบ (สำนักงาน กพ, 2496 : -)

นอกจากนี้เป็นที่ทราบกันดีว่า อาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นอาคารเก่าแก่มาก ดังนั้นสภาพตัวอาคารจึงชำรุดทรุดโทรมมากจึงมีการปรับปรุงสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยมาตลอด ในครั้งแรกเป็นการซ่อมแซมเล็ก ๆ น้อย ๆ ก่อนเข้าครอบครองเมื่อ พ.ศ. 2497 อย่างเช่น เครื่องทำความอบอุ่น พรหมน้ำมันปูพื้น บานหน้าต่าง ระบบไฟฟ้า และโทรศัพท์

ต่อมาใน พ.ศ. 2503 จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงครั้งใหญ่ทั้งภายใน และภายนอกอาคาร โดยบริษัท Killbi & GayGord Ltd. เป็นเงินประมาณ 3,946 ปอนด์ และหลังจากนั้นจะเป็นเพียงการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารที่มีเกิดจากการผุกร่อนเนื่องจากเชื้อรา (Dry Rots) เป็นส่วนใหญ่ อย่างเช่น เมื่อ พ.ศ. 2511 มีการเหมาทาสี และซ่อมแซมอาคารทั้งภายในและภายนอก โดยบริษัท The Exhibition Gallerich Ltd. คือ เปลี่ยนสายและระบบไฟฟ้า ทาสี อาคารด้านใน และซ่อมพื้น Floor Cover และทาสีด้านนอก เมื่อ พ.ศ. 2536 ต้องปรับปรุงซ่อมเพดานหอพักหญิงด้านหลังชั้น 5 เพดานหอพักชายชั้น 4 ห้องฝ่ายการศึกษา ท่อกำจัดอากาศเสีย ประตูครัวและห้องครัว และบันได ปัจจุบันนี้ซ่อมแซมสภาพชำรุดและรอยร้าวบริเวณด้านหน้าภายนอก รวมทั้งระเบียงหลังชั้น 2 และ 3 เป็นจำนวนเงินประมาณ 22,508 ปอนด์ เป็นต้น (สำนักงาน กพ, 2503: -)

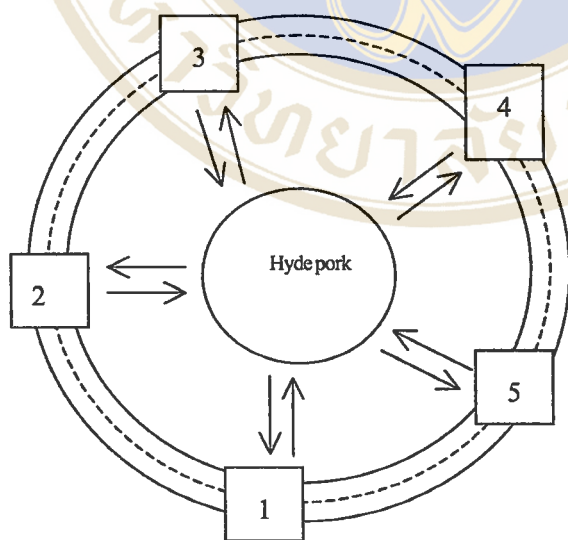
5.2.1 สภาพแวดล้อมภายนอกอาคาร

ลักษณะโดยทั่วไปสภาพแวดล้อมรอบ ๆ อาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย (ปิยรัตน์ วนาเฉลิม, 2541: 49-52) มีสถานที่ที่มองเห็นเด่นชัดอยู่เหนือจุดที่มาบรรจบกันของถนนหลายสายทางด้านหน้าอาคาร เป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ ชื่อ Hyde Park และ Kensington Garden ซึ่งเมื่อรวมพื้นที่กันแล้วจะเป็นสวนสาธารณะที่ใหญ่ที่สุดในลอนดอน เป็นส่วนลักษณะที่ตั้งขนานไปกับถนนที่มาบรรจบกันหลายสาย ตรงกลางสวนสาธารณะมีทะเลสาบ Serpentine (จุด พ.ศ. 2273) เป็นที่อาศัยของนกนานาชนิด และยังเป็นที่ยอดนิยมพาวยเรือเล่น พักผ่อนเพื่อชมทิวทัศน์ ออกกำลังกาย และพาสัตว์เลี้ยงมาวิ่งเล่น เนื่องจากเป็นสถานที่สาธารณะขนาดใหญ่ จึงถือว่าเป็นสถานที่สำคัญทั้งในการดึงดูดให้ผู้คนในกรุงลอนดอน นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะผู้คนที่ต้องการหลีกเลี่ยงสภาพความแออัดเข้ามาพักผ่อน จึงทำให้เกิดการสัญจรพลุกล่านตลอดทั้งวัน

ส่วนทางด้านซ้ายของอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย (ฝั่งเดียวกับสวนสาธารณะ) มีอนุสาวรีย์แห่งชาติ Albert Memorial สร้างไว้เป็นที่ระลึกถึงเจ้าชายอัลเบิร์ต เป็นพระรูปนั่งของเจ้าชายสูงถึง 5 เมตร มีหลังคาแบบโกธิคคลุม ที่ฐานรูปมีภาพของบุคคลในวงการศิลปะ และวิทยาศาสตร์จำนวน 178 คน เป็นภาพสลักนูนต่ำบนหินอ่อน ถัดมาคือ Royal Albert Hall ในฝั่งตรงกันข้าม (อยู่ด้านเดียวกับที่ตั้งอาคาร) เป็นคอนเสิร์ตฮอลล์ที่มีรูปร่างคล้ายอัมพกรักษ์ขนาดใหญ่ มีหลังคาเป็นโดมแก้ว มีที่นั่งมากถึง 8,000 ที่นั่ง ใช้สำหรับการชุมนุม การชมการแสดงคอนเสิร์ต การประกวดนางงาม และการประชุม เป็นต้น ถัดมาจากนั้นเป็นสถาบันการศึกษา Royal College of

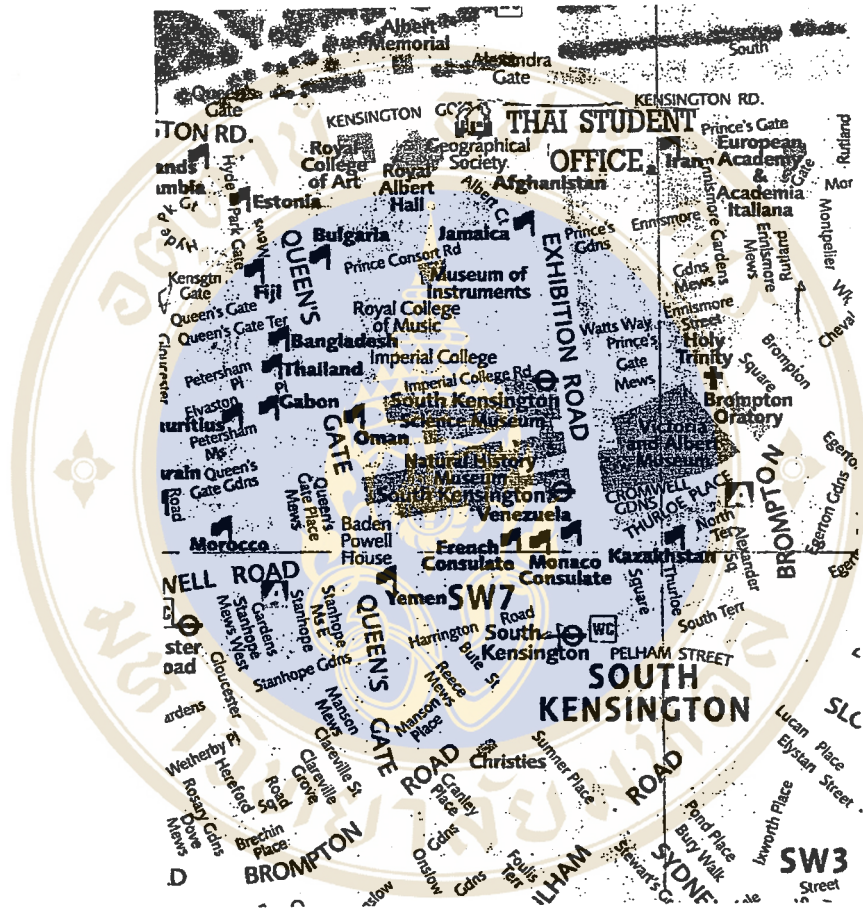
Art ในระดับสูงกว่าปริญญาตรี และอาคาร Royal Geographical Society เป็นที่เก็บสะสมแผนที่ แต่ไม่ได้เปิดให้ผู้เข้าชม ส่วนทางทิศใต้ เป็นหมู่ตึกอันสง่างามของ Royal College of Music, Imperial College of Science and Technology และ Natural History Museum (ปีบริตัน วนา เฉลิม, 2541 : 48-60) จะเห็นว่าสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ที่ตั้งอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยส่วนใหญ่จะเป็นย่านที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะเป็นบริเวณที่มีอนุสาวรีย์หลายแห่ง อีกทั้งมีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเพื่อแสดงบรรยากาศของท้องถิ่น จึงเป็นการส่งเสริมให้มีการจัดการแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ของชาติไทย และอาจมีแนวโน้มให้สามารถจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สำนักงานนักเรียนไทยในอนาคตได้

ทางด้านขวาของอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยเป็นสถานเอกอัครราชทูตอิหร่าน และหมู่ตึกอาคารที่โอโง่งพอสมควร มีลักษณะเป็นตึกแถวอยู่อาศัยติดต่อกันทั้งหมด (Resident Area) ทางด้านหลังอาคารมาทางถนนเอ็กซิบิชั่น เป็นอาคารที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนนั้น และด้านหลังอาคารเป็นลานจอดรถ ซึ่งสามารถมองเห็นได้จากหน้าต่างห้องสามัคคีสโมสร แสดงว่าพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสถานที่ราชการ สถานศึกษา และที่อยู่อาศัยบ้าง ดังนั้น จึงไม่มีปัญหาการจราจร และมลภาวะต่าง ๆ อย่างเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ โดยรอบอีกทั้งเป็นเขตที่ตั้งสถานทูตจึงเป็นย่านที่สงบเงียบ ทิศทางการขยายตัวของพื้นที่โดยรอบจึงมีน้อยมาก ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย จึงเหมาะสมในการจัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่ประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างมาก

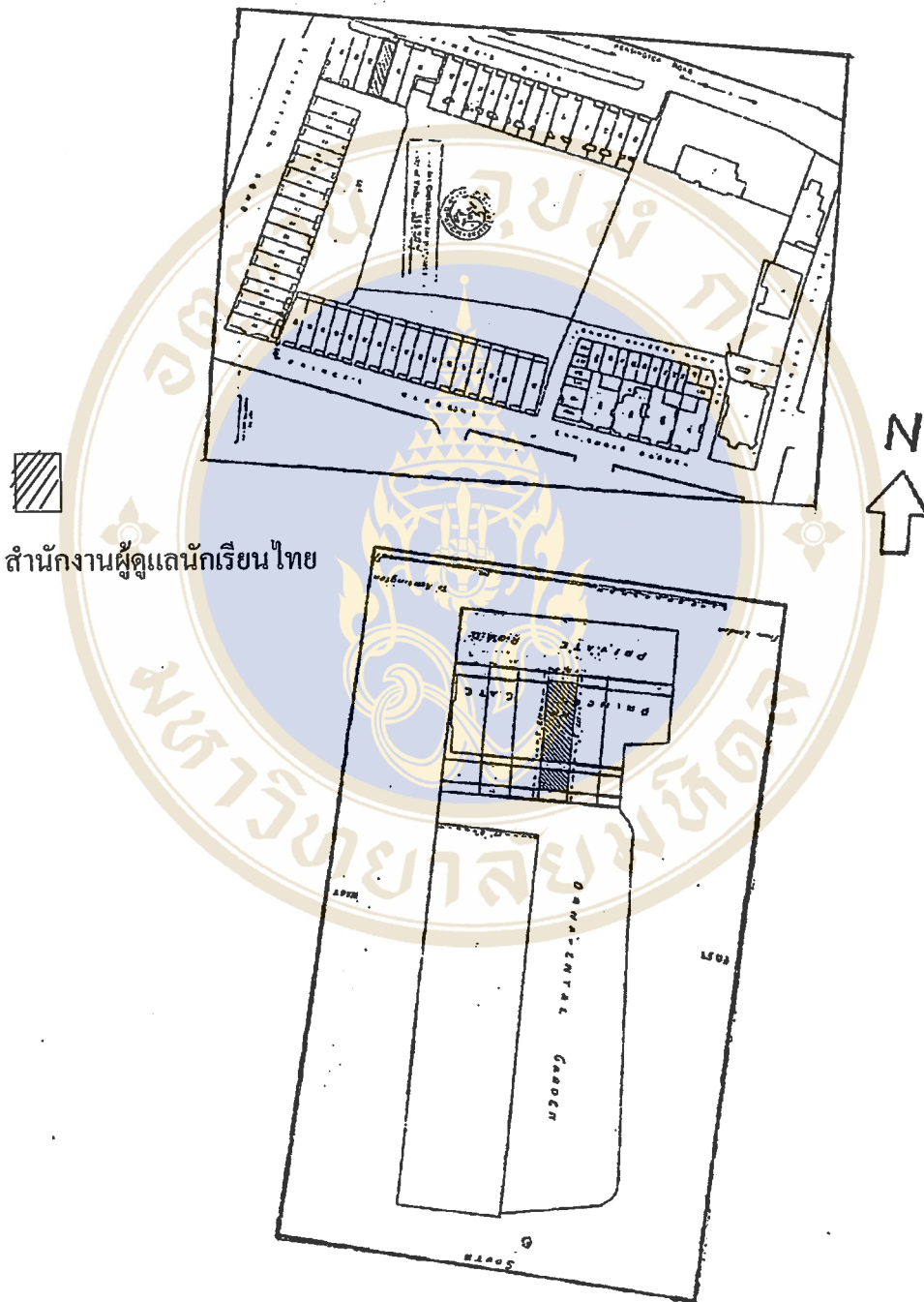

1. สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย
2. สถานทูตอาหรับ
3. อัลเบิร์ตฮอลล์
4. พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา
5. ที่อยู่อาศัย

แผนภูมิที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ของที่ตั้งกับสิ่งแวดล้อมภายนอก

แผนที่ 2 แสดงที่ตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน

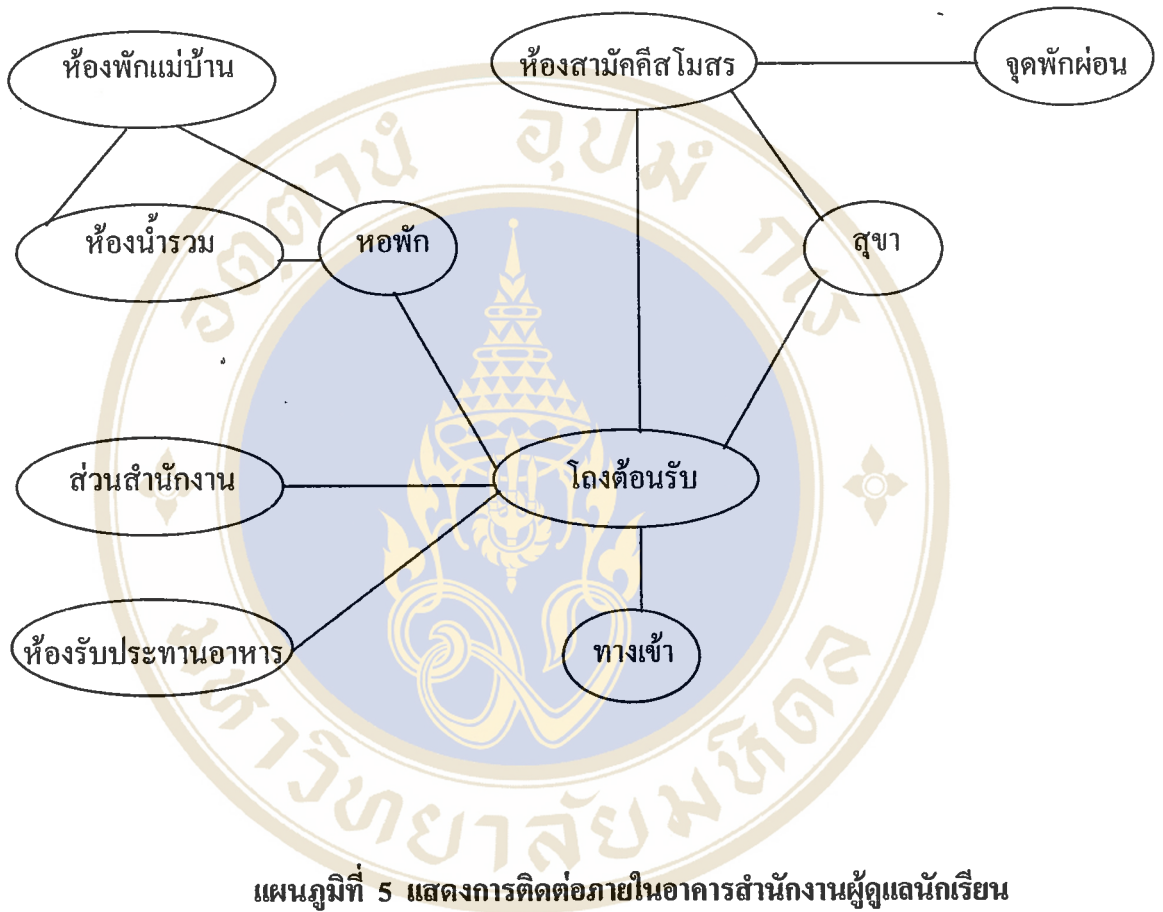
แผนผัง 1 แสดงพื้นที่ และขนาดของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน

5.2.2 องค์ประกอบภายในอาคาร

สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยเป็นคูหาหนึ่งซึ่งมีความกว้าง 8.40 เมตร ของอาคารแถวสูง มี 5 ชั้น (สำนักงาน ก.พ., 2496 : -) ประกอบด้วยชั้นใต้ดิน และชั้นที่ 1-5 เมื่อเข้าไปภายในอาคารคือชั้นที่หนึ่ง (Ground) ซึ่งจะกำหนดให้เป็นที่ตั้งโครงการจัดแสดงนิทรรศการ ผ่านประตูทางเป็นบริเวณทางเดินเข้าสู่ภายใน ทางด้านซ้ายมือของทางเดินเข้า เป็นห้องสำนักงานแกล่งข่าวไทย ของกรมประชาสัมพันธ์ แต่ปัจจุบันได้ยุบเลิกไปแล้ว บริเวณตรงกลางอาคารเป็นโถงต้อนรับมีลิฟท์เก่า แก่อยู่คู่กับอาคารมาตั้งแต่แรกสร้างถือเป็นเอกลักษณ์ของสำนักงานอย่างหนึ่งใกล้ ๆ กันมีบันไดขึ้นลงภายในส่วนกลางของอาคาร ขณะเดียวกันก็มีบันไดขึ้นลงชั้นใต้ดินอยู่ในบริเวณเดียวกันด้วย ถัดไปเป็นห้องสามัคคีสโมสร ซึ่งใช้สอยเป็นทั้งห้องพักผ่อน และห้องสมุดสำหรับสามัคคีสมาคมด้วย หน้าห้องมีแผ่นป้ายชื่อสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน เขียนด้วยอักษรไทยและอังกฤษสีทอง จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มาทำพิธีเปิดอาคาร ในสมัยที่เป็นนายกรัฐมนตรี สภาพภายในห้องมีพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ เมื่อครั้งอยู่ในมหานครลอนดอน บริเวณรอบ ๆ ห้องมีตู้หนังสือเก่า สำหรับให้นักเรียนอ่านหาความรู้ มีโต๊ะขนาดกลางพร้อมเก้าอี้ และมีโทรทัศน์วางอยู่มุมห้องทางผนังด้านขวาของห้องโถง ด้านข้างห้องนี้ย่อมุมเป็นเหลี่ยม ๆ มีหน้าต่างติดกระจกใส สามารถมองเห็นลานจอดรถของอาคารที่อยู่อาศัย อีกด้านหนึ่งมีประตูอีกหนึ่งประตู ด้านหลังมีห้องน้ำ และบันไดเล็กสำหรับไปชั้นที่สอง และชั้นใต้ดิน

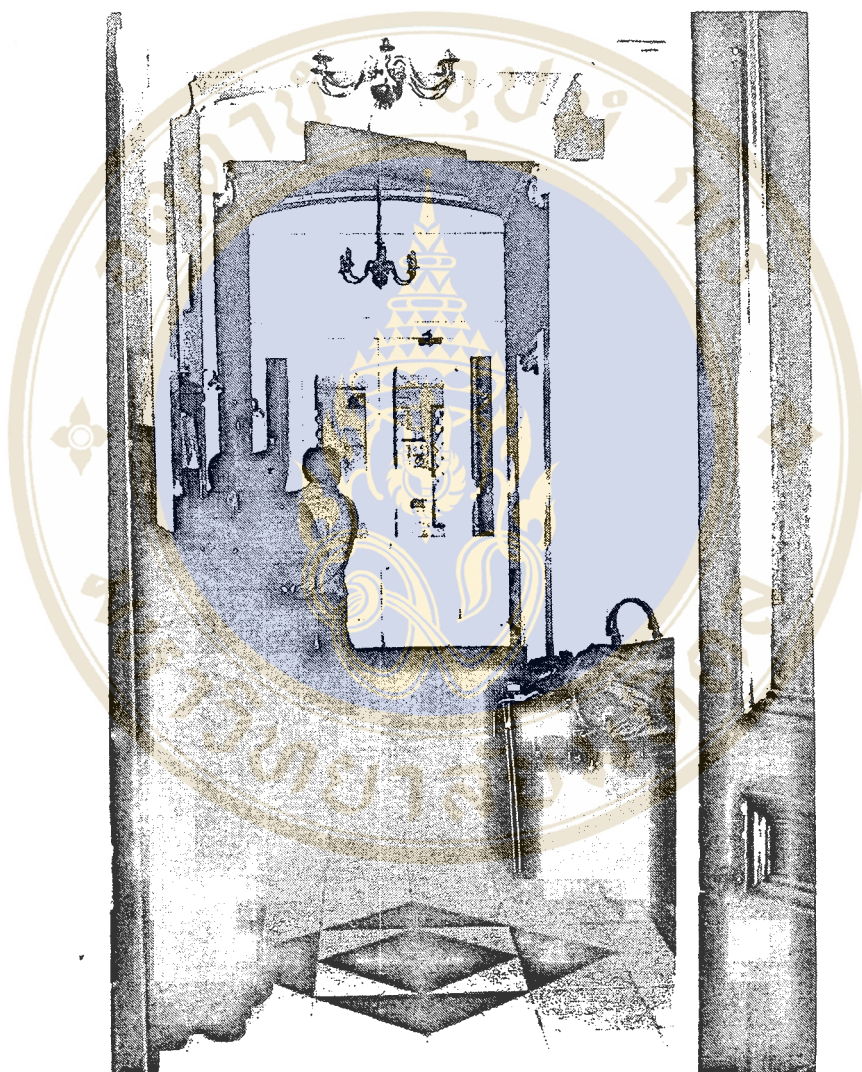
ส่วนชั้นที่สอง และชั้นที่สาม เป็นสถานที่ทำงานของอัครราชทูตที่ปรึกษา (การศึกษา) ฝ่ายกองกลาง ฝ่ายการเงินและบัญชี และฝ่ายการศึกษาทั้งนักเรียนเด็กเล็กและนักเรียนเด็กโต ต่อมาเป็นชั้นที่สี่ เป็นหอพักชาย แบ่งเป็นห้องเล็ก ๆ 3 ห้อง ภายในห้องเดียวกันจัดเป็นเตียงนอนหลายเตียง มีห้องน้ำและห้องอาบน้ำรวม ชั้นที่ห้าเป็นหอพักหญิง แบ่งเป็น 2 ห้องนอน มีเตียงนอนหลายเตียง และมีห้องน้ำและห้องอาบน้ำรวมเช่นเดียวกัน ชั้นนี้ยังมีห้องทำงาน และห้องนอนแม่บ้านประจำสำนักงานอยู่ด้วย และสุดท้ายคือชั้นใต้ดิน มีอยู่หลายห้องมากกว่าชั้นอื่น ๆ แบ่งเป็นห้องเก็บเครื่องใช้สำนักงาน ห้องเก็บอุปกรณ์กิจกรรมของสามัคคีสมาคม ห้องนั่งเล่นหรือห้องเล่นกีฬาในร่ม ห้องครัวกับวางโต๊ะรับประทานอาหาร และห้องนอนของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลสำนักงานด้วย ซึ่งพิจารณาแล้วพบว่า ถ้าหากจะตัดแปลงพื้นที่เพื่อจัดนิทรรศการ เพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ของหน่วยงาน น่าจะมีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า พื้นที่ภายในอาคารมีขนาดเล็ก และแต่ละชั้นมีหน้าที่ใช้สอยประจำเพื่อการบริหารงานของสำนักงาน ดังนั้น จึงไม่เหมาะสมที่จะรองรับการขยายงานด้าน

พิพิธภัณฑ์ในอนาคตได้ จึงควรจัดเป็นเพียงห้องนิทรรศการเท่านั้น การออกแบบจัดแสดงจึงจะเน้นให้มีความสอดคล้อง และกลมกลืนกับพื้นที่และสีของอาคารด้วย

ภาพที่ 27 แสดงสภาพทางเข้าด้านหน้าอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย

ภาพที่ 28 แสดงสภาพโถงทางเดินและบริเวณตอนรับภายในอาคาร

ภาพที่ 29 แสดงสภาพภายในห้องสามัคคีสโมสร

5.2.3 การกำหนดพื้นที่ในการจัดแสดงนิทรรศการ

การพิจารณาที่ตั้งและพื้นที่ในการจัดแสดงนิทรรศการ จำเป็นต้องศึกษาความเป็นมา และข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งสภาพแวดล้อมในปัจจุบันเป็นหลักสำคัญ เพื่อนำไปสู่การนำเสนอแนวทางการจัดแสดง และเนื้อหาการจัดแสดงได้อย่างสอดคล้องกัน ดังนั้นสิ่งที่กล่าวแล้วข้างต้นต้องการจึงชี้ให้เห็นว่าที่ตั้งของโครงการจัดแสดงนิทรรศการเป็นจุดศูนย์กลางของประวัติศาสตร์ไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งสามารถสร้างความรู้สึกร่วมในประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดีโดยมีความเป็นไปได้จากการสำรวจที่ตั้ง (Site) ดังนี้

1. การเข้าถึงโครงการ (Accessibility) การเดินทางสะดวกโดยทางรถไฟใต้ดินโดยลงที่สถานี South Kensington ข้ามถนน Cromwell Road และเดินเลียบบ ไปตามถนน Exhibition ใช้เวลาเดินเท้าประมาณ 10-15 นาที และโดยทางรถโดยสารประจำทางมาจากบริเวณ Piccadily ใช้เวลาเดินทางประมาณ 15 นาที จะมีป้ายหยุดรถใกล้ๆ ที่ตั้งโครงการ และด้านหน้ามีถนนซอยปรั้นซเกดแยกออกมาจากถนนเคนซิงตัน เป็นถนนส่วนบุคคลทำให้เกิดระยะร่นของอาคารทางออกไปจึงสามารถเห็นสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยได้ชัดเจน

2. ระบบสาธารณูปโภค ซึ่งประกอบด้วยถนนประปา ไฟฟ้า และโทรศัพท์ มีการติดตั้งหลายบริการอย่างสะดวกสบาย

3. รูปร่างของที่ตั้งโครงการมีเนื้อที่อาคารทั้งหมด 294 ตารางเมตร ในอาคารแบบอาคารแถว มีลักษณะสถาปัตยกรรมอาคารแบบเรียบง่ายให้กลมกลืนกับวัฒนธรรมพื้นถิ่น ฟังตรงกันข้ามมีส่วนสาธารณะไฮดรปาร์ค เป็นส่วนเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ประกอบกับสภาพแวดล้อมบริเวณรอบ ๆ เป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญ ๆ ทางประวัติศาสตร์โดยรอบ จึงทำให้ทั้งบริเวณมีทัศนียภาพงดงามมาก

4. การใช้พื้นที่อาคารปัจจุบันใช้เป็นอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักรอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงาน ก.พ. มีการแบ่งพื้นที่เป็นห้องต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วในหัวข้อ 5.2.2

5. สภาพภูมิอากาศหนาวชื้น และมักจะมีฝนตกด้วย แสงแดดสามารถส่องถึง และอากาศถ่ายเทได้สะดวก

6. เป็นศูนย์รวมกิจกรรม (Node) ที่คนไทยและนักเรียนไทยในลอนดอนมักจะมาแวะพักผ่อนหรือค้างแรม และเป็นสถานที่รายงานตัวของนักเรียนไทยเมื่อมาถึงประเทศสหราชอาณาจักรหรือก่อนจะออกนอกประเทศ เป็นศูนย์รวมจิตใจ อีกทั้งมีสถานะเป็นสำนักงานทางการทูตด้วย

นอกจากนี้ที่ตั้งโครงการยังเป็นอาคารมีลักษณะเป็นอาคารแถวในแบบสถาปัตยกรรมของอังกฤษ อยู่ในบริเวณโล่งแจ้งที่เกิดจากการกำหนดผังเมืองตามกฎหมายของอังกฤษอย่างมีระเบียบแบบแผน และการสัญจรของผู้คนเป็นไปได้โดยสะดวก ผู้ศึกษากำหนดพื้นที่ในการจัดแสดงใน ชั้นที่

หนึ่ง (Ground Floor) จากพื้นที่ทางเดินเข้าภายในตัวอาคารจนถึงห้องสามัคคีสโมสร ซึ่งมีแนวเส้นแกนประตูเป็นเส้นตรงตลอด เพราะต้องการความต่อเนื่องในการจัดแสดง และประกอบกับความเหมาะสมในพื้นที่ที่ใช้รองรับผู้ชม ตลอดจนการใช้งานของสถานที่เดิม ซึ่งมีความสอดคล้องในการใช้งานที่ตรงไปตรงมา แบ่งสัดส่วนติดต่อระหว่างส่วนบริการกับส่วนพักผ่อนออกจากกัน การสัญจรเข้าสู่ห้องสามัคคีสโมสรเป็นแนวแกนต่อเนื่องเข้าสู่ส่วนในประตูทางเข้า และประตูทางออก ในการชมนิทรรศการสามารถใช้ด้านเดียวกันได้เหมาะสำหรับการรับรองผู้เข้าชมจำนวนมาก โดยไม่มีการสับสนในทิศทางการชม และการรับรู้ความหมายในเนื้อหาเรื่องราว แต่หากใช้ประตูเข้า-ออกคนละด้านจึงคิดว่า อาจไม่เหมาะสมเกี่ยวกับความปลอดภัย เพราะประตูด้านหลัง เป็นพื้นที่เฉพาะส่วนตัวสามารถขึ้นไปถึงชั้น 5 ได้และต่อลงไปถึงห้องใต้ดิน ส่วนระนาบบนจะเป็นเพดานสูงโปร่งบรรยากาศสบาย รู้สึกผ่อนคลายช่วยให้มีบรรยากาศการรับรู้ได้ดีขึ้น ภายในพื้นที่นี้สามารถระบายความร้อน และป้องกันความเย็นได้เป็นอย่างดี แสงแดดสามารถส่องถึงโดยผ่านหน้าต่างกระจกทำให้เปิดมุมมองที่น่าสนใจและทำให้รู้สึกผ่อนคลาย จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่จัดแสดง และเนื้อหาจัดแสดงได้ดียิ่งขึ้น

5.3 แนวทางการจัดแสดงนิทรรศการอนุสรณ์สามัคคีสมาคม

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลดังกล่าวมาในบทที่ 4 การศึกษาประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย และความเป็นมาของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักรแล้ว ผู้ศึกษาจึงมีแนวคิดที่จะใช้สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน เป็นสถานที่จัดแสดงนิทรรศการถึงเหตุการณ์เรื่องราวในอดีตเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้คนไทย และชาวต่างประเทศได้ประจักษ์ถึงคุณค่าประวัติศาสตร์ไทยส่วนหนึ่ง ซึ่งมีแนวทางการจัดแสดงโดยภาพถ่าย และองค์ประกอบสิ่งแสดงตามความเหมาะสม ผู้ศึกษาจึงมีแนวคิดจะแบ่งเนื้อหาการจัดแสดงออกเป็น 3 ประเด็น ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อ 5.4 การวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดงดังนี้คือ

1. ความเป็นมาของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักร
2. ประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน
3. การใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

ทั้งนี้การจัดแสดงจะกำหนดเนื้อหาเป็นประเด็นใหญ่ ๆ ซึ่งนำเสนอรูปแบบการจัดนิทรรศการโดยพิจารณาตามความสำคัญ และความน่าสนใจของเนื้อหาเป็นสำคัญ และสำหรับรูปแบบการจัดแสดงองค์ประกอบสิ่งแสดงที่เป็นเครื่องเรือนจะใช้ของที่มียุคเดิม แต่กรณีที่ต้องใช้เครื่องเรือน

ใหม่ ก็จะเลือกใช้ให้สอดคล้องกับเครื่องเรือนที่มีอยู่เดิม เพื่อให้สอดคล้องกับความเก่าแก่ยาวนาน และความภูมิฐาน เหมาะสมกับอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย สำหรับแนวทางการจัดแสดงนี้จะแบ่งพื้นที่ในการจัดแสดงออกเป็น 3 ส่วน คือ

5.3.1 บริเวณโถงทางเดินเข้าสู่ภายในอาคาร

บริเวณโถงทางเดินเข้าสู่ภายในอาคาร โดยในส่วนนี้จะเสนอรูปแบบการจัดแสดงเริ่มเรื่องด้วยการกระตุ้นความสนใจในเนื้อหา และกำหนดให้เป็นจุดเชื่อมโยงความสงสัยของผู้ชมในการรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เปรียบเสมือนบทนำเรื่องในภาพยนตร์ก่อนที่จะเข้าไปสู่เนื้อหาในส่วนต่อไป บริเวณพื้นที่โถงทางเดินนี้จะจัดแสดงโดยรักษาสภาพการใช้งานเดิมไว้เน้นการใช้งานที่เป็นทางเดินเข้าออก บนฝาผนังจะประดับด้วยบอร์ดภาพไว้ จะไม่จัดแสดงตู้โชว์วัตถุให้กีดขวางทางเดิน ซึ่งจะจำลองบรรยากาศให้มีแสงสลัว ๆ เพราะที่ผู้ชมจะได้สัมผัสถึงบรรยากาศที่มีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา แต่ก็เต็มไปด้วยความหวังอย่างเจียม ๆ และสามารถแสดงถึงความแตกต่างทางด้านความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีของประเทศตะวันตกได้ชัดเจน

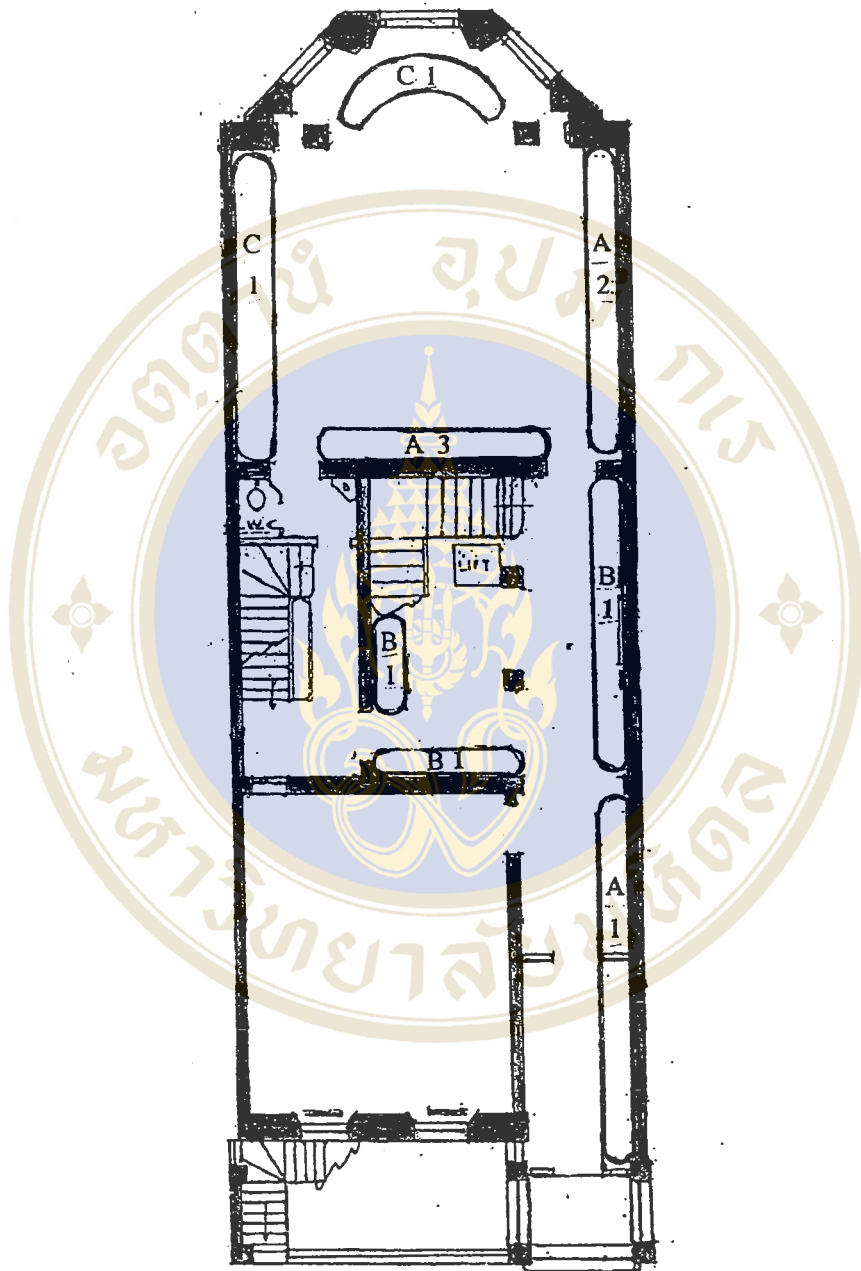
5.3.2 บริเวณโถงต้อนรับหรือบริเวณรอบ ๆ ลิฟท์

บริเวณโถงต้อนรับหรือบริเวณรอบ ๆ ลิฟท์ โดยในส่วนนี้จะมีแนวทางจัดแสดงเรื่องราวความเกี่ยวพันระหว่างสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนกับนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งการจัดแสดงจะให้สอดคล้องกับวัตถุที่มีอยู่เดิม คือ ป้ายสำนักงานหน้าห้องสามัคคีสโมสร และลิฟท์เป็นส่วนจะต้องบอกเกี่ยวกับความเป็นมาของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย มีวัตถุประสงค้อย่างไร ข่าวดสารที่ต้องการจะบอกคืออะไร เป็นต้น บริเวณนี้เป็นโถงที่ดูโปร่ง จึงจะจำลองบรรยากาศให้ผู้ที่เข้ามารู้สึกเหมือนเป็นส่วนต้อนรับจริง ๆ สัมผัสได้ถึงความอบอุ่น และความคุ้นเคย แต่เป็นบรรยากาศที่มีความหนักแน่น และชัดเจนมั่นคง และในส่วนนี้จะจำลองลักษณะคล้ายกับห้องทำงานภายใน สำนักงานมีวัตถุสิ่งแสดงเกี่ยวกับสำนักงานประกอบด้วย ซึ่งพื้นที่ตรงนี้จะเป็จุดเชื่อมโยงระหว่างทางเข้า และห้องสามัคคีสโมสร เช่นเดียวกับภารกิจหน้าที่ของสำนักงานที่ต้องเป็นตัวประสานงานระหว่างรัฐบาลและนักเรียน การจัดแสดงจะเน้นให้มีนาฬิกาโบราณ ซึ่งเป็นตัวแทนของเวลา และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีการหมุนเวียน หรือเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ

5.3.3. บริเวณภายในห้องสามัคคีสโมสร

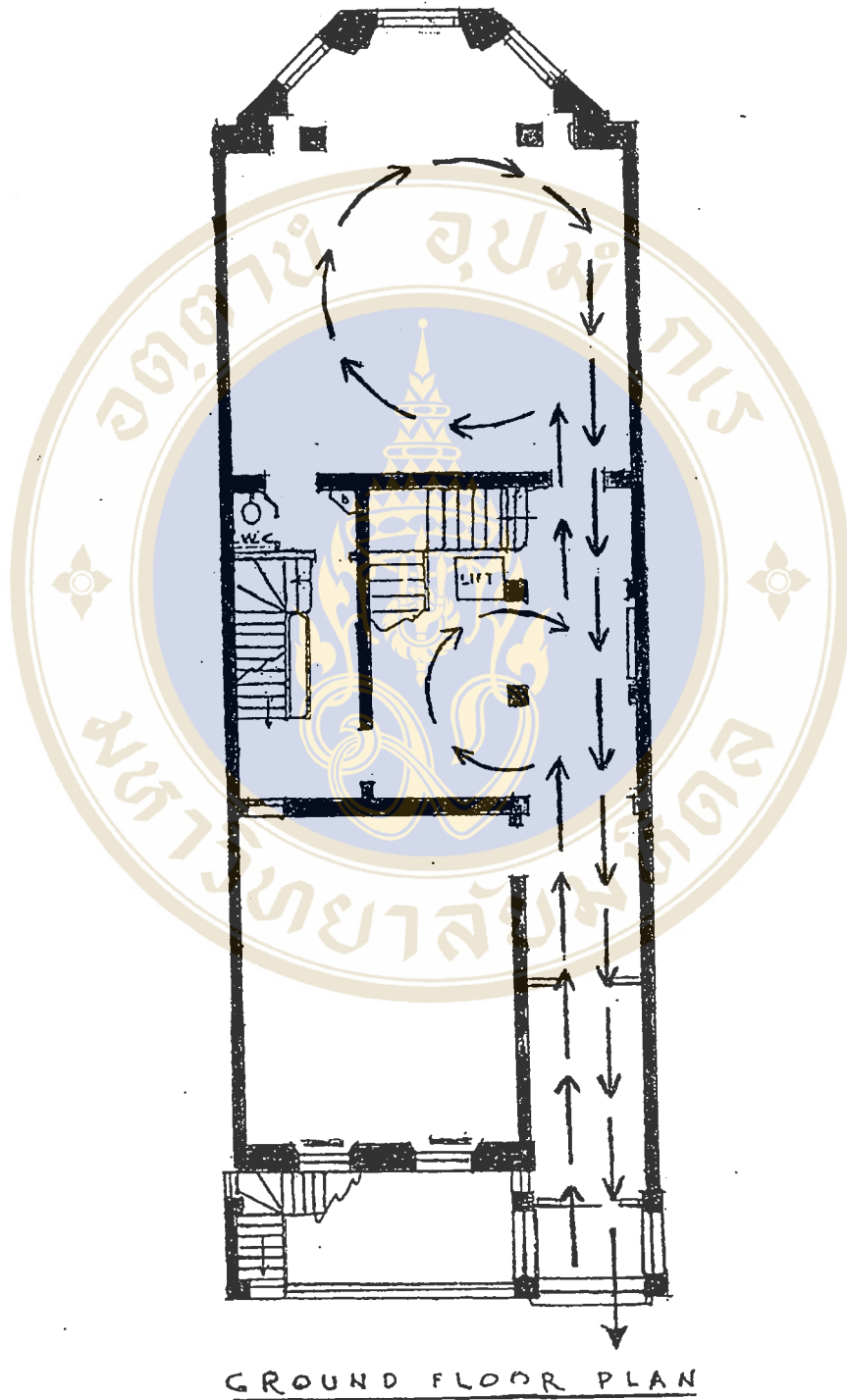
บริเวณภายในห้องสามัคคีสโมสร โดยในส่วนนี้จะนำเสนอการจัดแสดงโดยคงสภาพการใช้งานเดิมไว้ เน้นการใช้เป็นห้องพักผ่อน ห้องสมุดเป็นมุมค้นคว้าด้วยตนเอง ถือว่าเป็นการจัดแสดงที่คืนชีวิตให้แก่ห้องสามัคคีสโมสรด้วยการใช้งานจริง จะนำเสนอในเรื่องราวของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ควบคู่กับประเด็นที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยด้วย เป็นการทำให้เข้าใจในรายละเอียดที่ยังคงวัตถุประสงค์เดียวกับการจัดตั้งห้องสามัคคีสโมสรอีกครั้ง และภายในจะจัดแสดงเป็นผนังบอร์ดมีภาพ และคำอธิบายประกอบ 3 ด้าน ส่วนอีกด้านหนึ่งยังคงให้เป็นหน้าต่างเหมือนเดิม เพื่อเป็นจุดพักสายตาเปิดมุมมองออกไปสู่ภายนอกได้ แต่บรรยากาศภายในห้องโดยรวมแล้วต้องการให้เป็นแบบสบาย ๆ แต่ก็แฝงไปด้วยสีสัน ความสนุกสนานของประสบการณ์ของนักเรียนที่ได้พบเจอมา พื้นที่ส่วนนี้เปรียบเสมือนบทสรุปของประวัติศาสตร์ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเป็นกระจกเงาในการสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ (Two Way Mirror) ในการปลูกฝังจิตสำนึกในสิ่งที่ดี

สำหรับแนวคิดในการนำเสนอการจัดแสดงในลักษณะนิทรรศการประวัติบุคคล สำคัญ (Hall of Fame) โดยส่วนใหญ่จะเน้นบรรยากาศแบบโบราณ มักจะเป็นภาพอดีตสีขาว ดำ หรือแบบสีซีเปีย และพยายามสอดแทรกรายละเอียดความเป็นไทยประสานเข้ากับวัฒนธรรมอังกฤษด้วย ซึ่งสามารถกำหนดเป็นพื้นที่จัดแสดง และเส้นทางสัญจรนำไปสู่สิ่งแสดงให้สอดคล้องกัน เพื่อความสะดวกในการเข้าชมเป็นไปอย่างราบรื่นตามลำดับเหตุการณ์ในลักษณะเป็นการบังคับให้ผู้ชมเดินไปตามเส้นทางที่กำหนดอย่างไม่รู้ตัว ดังแผนผังที่จะแสดงต่อไปนี้

GROUND FLOOR PLAN

แผนผัง 2 แผนผังแสดงการจัดพื้นที่เนื้อหาจัดแสดง

แผนผัง 3 แผนผังแสดงทิศทางการเดินชมนิทรรศการ

5.4 การวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง

การวิเคราะห์เนื้อหาการจัดแสดงนั้นมีความสำคัญอย่างมากในกระบวนการถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาให้ผู้ชมรับรู้ และเข้าใจเนื้อหาได้อย่างถูกต้องและง่ายยิ่งขึ้น โดยยึดหลักของจิตวิทยาการรับรู้ และจิตวิทยาสังคมให้สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึก และความต้องการของผู้ชม และการจัดแสดงนอกจากจะเพื่อต้องการสื่อสารเรื่องราวแล้วก็ยังใช้เป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของผู้ชมด้วย จึงควรมีมากกว่าการเก็บรวบรวมวัตถุสิ่งของมาใส่ตู้โชว์แสดงให้คนดู หรือนำเอาภาพถ่ายมาแขวนประดับไว้ตามฝาผนัง แต่จะต้องจัดแสดงให้เข้ากับเรื่องราวอย่างมีจุดประสงค์จนทำให้การจัดแสดงประสบความสำเร็จได้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลในบทที่ 4 มาสู่เนื้อหาการจัดแสดง โดยกำหนดให้แบ่งตามยุคสมัยที่เกิดขึ้นเป็นหลัก ตามลำดับในเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นจริง

นอกจากนี้ การวิเคราะห์แนวทางการจัดแสดงอาจจะต้องคำนึงถึงการจัดองค์ประกอบศิลปะ ในลักษณะภาพรวมที่สอดคล้องกับเนื้อหาการจัดแสดงด้วย เพราะว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของการออกแบบนิทรรศการให้ประสบความสำเร็จในการดึงดูดความสนใจของผู้ชม ซึ่งองค์ประกอบศิลปะดังกล่าวประกอบด้วย เส้น (Line) รูปทรง (Shape) ค่าน้ำหนักของสี (Hue) พื้นผิว (Texture) ความสมดุล (Balance) และสี (Color) สามารถอธิบายเป็นส่วน ๆ ดังนี้คือ

เส้น เป็นลักษณะแนวที่เกิดขึ้นจากการวางตำแหน่งของจุดต่าง ๆ ซึ่งสายตาดูจะมองเชื่อมเข้าด้วยกัน หรือแสดงเข้าไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งที่แน่นอน โดยกำหนดให้มีการใช้เส้นที่แสดงระเบียบและทิศทางที่ชัดเจน มีความคมชัดของเส้น อย่างเช่น เส้นแสดงแนวแกนในระนาบแนวตั้งและระนาบแนวนอนที่เป็นเส้นตรง มีทิศทางการชมที่เป็นเส้นพุ่งเพื่อเป็นการนำสายตาของผู้ชมไปสู่สิ่งแสดงอย่างเด่นชัด สะท้อนให้เห็นความมีระเบียบวินัยมีแบบแผนของวัฒนธรรมสังคมอังกฤษ

รูปทรง เป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นขอบนอกหรือที่เรียกว่า รูปลักษณะ (Form) อาจจะสร้างรูปทรงที่มีความอ่อนช้อยแบบไทย ผสานอย่างกลมกลืนกับความมั่นคง แข็งแรงแบบอังกฤษ แต่ควรมีรูปทรงตามความเป็นจริงของวัตถุสิ่งแสดง อาจจะมีการเปลี่ยนรูปทรงให้มีความแปลกใหม่เพื่อกระตุ้นอารมณ์ตอบสนองของผู้ชมบ้าง

ค่าน้ำหนักของสี เป็นลักษณะของความสว่างและความเข้มของสีที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปช่วยให้เกิดความรู้สึกสบายได้ ซึ่งกำหนดให้เป็นสีส้มอมเทาเป็นหลักเพื่อแสดงบรรยากาศความอบอุ่น คุ่นเคย ต้อนรับนักเรียนไทยที่อยู่ในต่างประเทศที่อาจจะมีความว้าเหว่เมื่อกว่ครอบครั้ว และประเทศชาติ

พื้นผิว เป็นลักษณะสิ่งที่ตามองเห็นหรือสัมผัสได้ด้วยมือ ตามลักษณะของวัตถุจะเน้นการใช้พื้นผิวลักษณะผิวเรียบเนียนให้ความรู้สึกเบาสบาย เพื่อสะท้อนถึงคุณค่าของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย เช่น วัสดุประกอบการจัดแสดงจะใช้ไม้เคลือบเป็นหลัก

สี เพื่อต้องการดึงดูดสายตาและทำให้เกิดอารมณ์ร่วมจะใช้ภาพถ่ายเป็นสื่อการจัดแสดงที่มีสีขาวดำหรือสีซีเปีย เนื่องจากแสดงความเป็นอดีตหรือความรู้สึกแบบโบราณได้ชัดเจน อาจจะใช้สีสอตแทรกเป็นสีชาด (สีแดง) เพื่อบ่งบอกเอกลักษณ์ความเป็นไทย เพราะเป็นสีที่นิยมใช้ในงานศิลปกรรมไทย โดยเฉพาะด้านจิตรกรรมฝาผนัง หรือเป็นสีทอง หรือเห็นสีทองหรือแผ่นทองคำเปลว เพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ความนิยมชมชอบ

ความสมดุล เป็นลักษณะการจัดระเบียบที่วางเพื่อสร้างความสมดุล อย่างเช่น การวางตำแหน่งหน้าบอร์ด รูปภาพ และการพิมพ์ข้อความบรรยายให้มีขนาดและความสมดุลกัน เปรียบเสมือนการสร้างสมดุลในชีวิต

แนวความคิดองค์ประกอบศิลปะทั้งหมดต้องมีความสัมพันธ์และมีความต่อเนื่องกันในภาพรวม เป็นการส่งเสริมให้การจัดแสดงมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสร้างการรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้ง่ายและเข้าใจลึกซึ้ง การจัดแสดงที่ดีจะต้องดูด้วยตา แล้วสามารถเข้าใจโดยไม่ต้องอ่านคำบรรยายก็ได้

การพิจารณาเพื่อการจัดแสดง ซึ่งรวบรวมข้อมูลมาจากการศึกษาในบทที่ 4 ดังนั้นการสรุปย่อเนื้อหาประวัติซึ่งได้มีหลักฐานการอ้างอิงมาแล้วครั้งหนึ่งในบทที่ 4 แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้คือ

1. ความเป็นมาของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักร
2. ประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน
3. การใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

หัวข้อเรื่องที่ 1 : ความเป็นมาของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

วัตถุประสงค์ในการเสนอประเด็นนี้เพื่อแสดงว่า การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศที่แท้จริง เพื่อต้องการบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถกลับมาเผยแพร่ความรู้ และนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศที่เจริญแล้ว

การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศเริ่มมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2385 ภายหลังจากที่ประเทศสหราชอาณาจักรรบชนะประเทศจีนในสงครามฝิ่น จึงมีการตื่นตัวสนใจศึกษาศิลปวิทยาการของชาวยุโรป

และนักเรียนไทยคนแรกคือ นายจุน ศึกษานสำเร็จได้ประกาศนียบัตรเดินเรือทะเลและรับราชการจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนจรเจนทะเล เมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2400 มีความสัมพันธ์กับประเทศสหราชอาณาจักรจึงจัดส่งนักเรียนไทยไปเรียนด้านการทูต 2 คน คือ นายทศ และนายเทศ บุนนาค ส่วนนักเรียนที่มีมารดาส่งไปเรียนเองคือ เจ้าพระยาภาศกรวงศ์ (พร บุนนาค) ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญถือได้ว่าเป็นยุคทองของการศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร เนื่องจากพระองค์ทรงส่งเสริมให้พระราชโอรส พระบรมพระวงศ์ และสามัญชนไปศึกษาในประเทศ สหราชอาณาจักรเพื่อกลับมาเป็นกำลังในการบริหารประเทศ พระองค์ทรงวางระเบียบเงินทุนช่วยเหลือการศึกษาของนักเรียนไทยในต่างประเทศเรียกว่า “ทุนเล่าเรียนหลวง” ต่อมา เมื่อ พ.ศ. 2440 กระทรวงต่าง ๆ มีการเคลื่อนไหวจัดส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศมากขึ้น (นิยม รัฐอมฤต, 2515 : 8)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เป็นช่วงรุ่งเรืองของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักร เพราะมีการดำเนินการจัดส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศติดต่อกันโดยไม่ขาดระยะ และนักเรียนที่ไปศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษากลับมารับราชการในช่วงนี้ เมื่อ พ.ศ. 2466 ประเทศประสบปัญหาเศรษฐกิจจึงทรงแต่งตั้งกรรมการจัดส่งนักเรียนหลวงไปเรียนต่อในต่างประเทศเพื่อกำหนดแนวทางจัดส่งนักเรียนทุน โดยให้เสนาบดีเจ้ากระทรวงกำหนดวิธีการสอบคัดเลือกเอง ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 การจัดส่งนักเรียนไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรเพิ่มจำนวนมากขึ้นแม้ว่าการจัดส่งนักเรียนจะหยุดชะงักไปในสงครามโลกครั้งที่ 2 พระองค์ทรงจัดตั้งกรรมการกลางทำหน้าที่จัดการศึกษาของนักเรียนฝ่าย พลเรือนในต่างประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2470 เรียกว่ากรรมการรักษาพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน (ก.ร.พ.) ต่อมาเปลี่ยนเป็นคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) และในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ใน พ.ศ. 2500 ทรงให้มีการจัดสอบแข่งขันนักเรียนชิงทุนเล่าเรียนหลวงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ส่วนการจัดส่งนักเรียนทุนกระทรวงต่าง ๆ ก็ดำเนินเรื่อยมาเป็นประจำทุกปีและได้เปลี่ยนชื่อเป็นนักเรียนทุนรัฐบาลไทย (ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522: 27)

การวิเคราะห์เนื้อหาการจัดแสดงมีลักษณะคล้ายกับการเขียนบทภาพยนตร์ ซึ่งมีส่วนประกอบเป็น 3 ส่วน คือ บทนำเรื่อง เนื้อเรื่องที่เป็นจุดเริ่มต้นเร้าใจ และบทสรุปหรือตอนจบ สำหรับความเป็นมาของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักร สามารถแบ่งเป็นหัวเรื่องย่อยดังนี้

1. บทนำ หรือสมัยเริ่มแรกของการศึกษาไทยในสหราชอาณาจักร แสดงให้เห็นว่า เป็นของที่มีการตื่นตัวในการศึกษาแบบตะวันตก จนมีการส่งเสริมให้เรียนภาษาอังกฤษจากมิชชันนารี

นำไปสู่การศึกษาในต่างประเทศ เพราะมีความเชื่อมั่นในวิชาการของชาวตะวันตก ชื่อหัวข้อเรื่อง “พระมหากษัตริย์ไทย กับการค้ากับ” ซึ่งมีลักษณะการจัดแสดงเริ่มด้วยหัวข้อเรื่อง หรือประโยคคำถามที่ชวนให้สงสัยน่าติดตาม และเป็นการเปิดประเด็นให้ผู้ชมได้เรียนรู้ตีความสิ่งแสดงที่เป็นสัญลักษณ์ โดยใช้นาฬิกาโบราณติดผนังบอร์ด และจัดแสดงเรือกำปั่นจำลองด้วย เพราะต้องการกำหนดให้นาฬิกาโบราณ เป็นสัญลักษณ์ของการย้อนเวลาไปสู่ประวัติศาสตร์ และกำหนดให้เรือกำปั่นเป็นตัวแทนสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ที่ 3 ซึ่งสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยวิชาช่างของตะวันตกจนสามารถต่อเรือกำปั่นสำเร็จด้วยพระองค์เอง ทั้งยังแสดงถึงการเดินทางไปศึกษาในต่างประเทศด้วย จากนั้นก็จัดแสดงแผนที่แสดงการเดินทางโดยเรือไปศึกษาในต่างประเทศในเชิงเปรียบเทียบการฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อการเชื่อมโยงเรื่องราวไปสู่สาเหตุของการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ ซึ่งจะมียุคประกอบประกอบแสดง คือ ทางภาพถ่ายเอกสารโบราณ คำราทหารปืนใหญ่จำลอง ภาพถ่ายคณะราชทูตไทยเดินทางไปประเทศสหราชอาณาจักรและภาพถ่ายเครื่องราชบรรณาการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย ภาพถ่ายการสอนหนังสือให้พระโอรสและพระธิดา โดยนางแอนนา เลียวโนเวนส์ พระราชหัตถเลขาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงมีถึงสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย และภาพถ่ายการก่อตั้งโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย เป็นต้น

2. เนื้อหาการจัดแสดงอันเป็นจุดที่ตื่นเต้นเร้าใจ หรือสมัยยุคทองแสดงให้เห็นว่าเป็นความต่อเนื่องของเรื่องราว หรือเหตุการณ์ที่มีการขยายตัวมาสู่จุดสูงสุดของการศึกษาไทยใน ประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งสังเกตได้จากการส่งพระราชโอรส พระบรมวงศานุวงศ์ และนักเรียนทุนกระทรวงต่าง ๆ ทะขอยออกไปศึกษาอย่างไม่ขาดระยะเป็นจำนวนมาก รวมถึงภาพสะท้อนความรุ่งเรืองที่ประชาชนนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรอย่างกว้างขวาง ชื่อหัวข้อเรื่อง “ตามรอยมิติแห่งยุคทอง” จะนำเอาข้อเท็จจริงลัทธิจักรวรรดินิยมมาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในทางที่เกิดขึ้นกับสังคมไทย ซึ่งมุ่งแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างผกผันของเรื่อง คือ ประเทศไทยที่มีความล้ำหลังทางการศึกษา แต่ด้วยวิจรรณญาณอันสุขุมและรอบคอบของพระมหากษัตริย์ไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 5 จึงทำให้การศึกษาไทยมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศโดยผ่านการถ่ายทอดความรู้จากต่างประเทศ และให้เป็นเสมือนการหยุดเวลาของประวัติศาสตร์ในช่วง พ.ศ. 2411-2468

โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เป็นผู้ดำเนินเรื่องในเหตุการณ์ เน้นการเล่าเรื่องเริ่มที่ความสำเร็จของการศึกษาไทยในต่างประเทศ ย้อนไปหาที่มาของความสำเร็จดังกล่าว จัดแสดงพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงฉลองพระองค์ด้วยเครื่องแต่งกายแบบพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งมีภาพพื้นหลังเป็นภาพพระองค์กำลังดื่มฉลองในขณะที่

เสด็จประพาสอังกฤษ จากนั้นเป็นภาพถ่ายพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ชุมสายในขณะที่เป็นนักเรียนไทยรุ่นแรกที่หนังสือพิมพ์ (The Time) รายงานว่า สำเร็จการศึกษาอย่างมีเกียรติด้วยรางวัลเรียนดีเด่น ต่อมาเป็นพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 5 ทรงฉายร่วมกับพระราชโอรส ส่วนต่อมาเป็นพระฉายาลักษณ์พระราชโอรส และพระบรมวงศานุวงศ์ ภาพถ่ายเหล่านี้ นักเรียนไทยในยุคนั้น สะท้อนให้เห็นว่ามีจำนวนนักเรียนไทยไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรเพิ่มมากขึ้น จากนั้นจัดแสดงบันทึกเอกสารค่าใช้จ่ายของนักเรียนทุน และรายงานนักเรียนทุนสังกัดกระทรวงต่าง ๆ และสุดท้ายจัดแสดงด้วยภาพวาดลายเส้นวิฤต ร.ศ. 112 เรือรบฝรั่งเศส รวมทั้งพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 พระราชทานแก่พระราชโอรสและนักเรียนไทยในต่างประเทศ

3. เนื้อหาจัดแสดงตอนจบหรือการปรับตัวเข้าสู่ยุคปัจจุบัน เพื่อนำเสนอเรื่องของจิตใจมนุษย์ในด้านอ่อนโยน และคุณธรรมอย่างเข้มข้น เป็นการเล่าเรื่องที่แฝงด้วยปรัชญาและขนบธรรมเนียมออกมาเป็นภาษากลาง ภาษาวิ โดยการใช้ภาพของธรรมชาติป่าไม้ที่งดงามสลับกับภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของสังคมไทย ซึ่งเป็นภาพสะท้อนการปลูกจิตสำนึกต่อประเทศชาติ กับคุณธรรมของแวดวงวิชาการไทย ซึ่งหัวข้อเรื่อง “เหนือสิ่งอื่นใดของนักเรียนไทย” จึงจะแสดงในลักษณะเช่นเดียวกับการออกแบบกราฟฟิคหน้าปกหนังสือหลากหลายที่มีเนื้อหาแตกต่างกัน จึงเริ่มด้วยภาพธรรมชาติป่าไม้ที่งดงาม จากนั้นจะเป็นภาพคนที่ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข มีรอยยิ้มสดใสของเด็ก ๆ ตรงกันข้ามกับเรื่องที่โหดร้ายของสงครามที่กำลังก็บคลานเข้าไปในความสงบสุขของมนุษย์ ต่อมาเป็นภาพผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 และภาพเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ.2475 จากนั้นเป็นการสร้างเมืองกรุงเทพมหานครในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 7 และภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 กับสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ตลอดจนพระราชวงศ์เสด็จเยือนประเทศสหราชอาณาจักร และสุดท้ายเป็นการรายงานสถิติของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ขณะเดียวกันกับการปลูกจิตสำนึกความสามัคคี และความเป็นชาติไทยด้วยการนำภาพอดีตนักเรียนเก่าอังกฤษจำนวนมากมาเรียงประกอบเป็นรูปธงชาติไทยกำลังโบกสะบัดและมีพื้นหลังเป็นแถบสีของธงชาติไทย

หัวข้อเรื่องที่ 2 : ประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน

วัตถุประสงค์ในการเสนอประเด็นนี้เพื่อแสดงว่า การลงทุนส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงจำเป็นต้องมีการจัดการดูแลและควบคุมดูแลนักเรียนให้เอาใจใส่ศึกษาเล่าเรียนโดยปราศจากปัญหาเรื่องอุปสรรคใด ๆ

ในสมัยเริ่มแรกที่นักเรียน ไปศึกษาในต่างประเทศ การดูแลและการจัดการศึกษาจึงเป็นไปในรูปแบบที่รัฐบาลต้องขอความร่วมมือกับรัฐบาลในประเทศนั้น ๆ หรือเป็นเรื่องที่บุคคลจะต้องจัดการฝากฝังกันเองกับคนที่รู้จักคุ้นเคย ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชโอรสไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร จึงโปรดให้มีพระอภิบาลประจำพระราชโอรส ทำหน้าที่ดักเตือนชักจูงให้เกิดความสามัคคีในหมู่พระราชโอรส และสอนภาษาไทยด้วย เมื่อมีการจัดตั้งสถานทูตไทยในต่างประเทศ จึงให้สถานทูตทำหน้าที่เป็นตัวแทน ดูแลนักเรียนไทยทั้งหมด ได้มีการออกกฎข้อบังคับให้มีการเรียนในสถานศึกษาและมีความประพฤติอย่างมีระเบียบ ต่อมาเมื่อจำนวนนักเรียนเพิ่มสูงขึ้น ได้มีการว่าจ้างชาวต่างประเทศ ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลนักเรียนในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นแห่งแรก คือ Mr. James Algemon Brown ต่อมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ดูแลนักเรียนเป็นคนไทย เพราะเชื่อว่าชาวต่างชาติไม่รู้นโยบาย และความต้องการของประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 จึงได้ทรงแต่งตั้งคนไทยเป็นผู้ดูแลนักเรียนคนต่อมาคือพระยาภะรตราชา เมื่อพ.ศ. 2468 (นันทา วิศิษฎ์โสภณ, 2522 : 148)

ต่อมาสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ทรงทบทวนว่าควรมีผู้ดูแลนักเรียนที่เป็นชาวต่างชาติหรือคนไทยดี แต่ในที่สุดทรงแต่งตั้งผู้ดูแลนักเรียนที่เป็นคนไทย ซึ่งเป็นข้าราชการจากกระทรวงศึกษาธิการ คือ พระยาปริชานูสาสน์ ดำรงตำแหน่งผู้ดูแลนักเรียนภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงสำนักงาน ก.พ. มีหน้าที่จัดการศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ จึงส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี ขณะเดียวกันสำนักงาน ก.พ. มีการตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นแห่งแรกโดยเริ่มแรกมีที่ทำงานอยู่ในสถานทูตไทยในกรุงลอนดอน เมื่อจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น แต่สถานที่ไม่สามารถขยายออกไปได้ จึงได้จัดหาสถานที่ตั้งสำนักงานใหม่ขึ้น ณ เลขที่ 28 Prince Gate, London ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม (สุวรรณ ชนะสงคราม, 2536: 9)

การวิเคราะห์เนื้อหา จัดแสดงเป็นลักษณะบทบันทึกประวัติศาสตร์ที่สามารถเชื่อมโยงถึงเหตุการณ์จริงในปัจจุบันได้ แสดงให้เห็นว่า สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน มีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางของการดูแล บริการให้ความช่วยเหลือและเป็นสถานที่ชุมนุมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ชื่อหัวข้อเรื่อง “สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย” โดยการวางโครงเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของครอบครัว กล่าวคือ การที่มีนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศ ทำให้ต้องอยู่ห่างจากครอบครัว เมื่อประสบกับปัญหาจึงต้องมีการดูแล และช่วยเหลือจากบุคคลที่มีความสัมพันธ์เช่นเดียวกับครอบครัว ดังนั้นการจัดแสดงจึงเริ่มจากภาพถ่ายอดีตผู้ดูแลนักเรียนในประเทศสหราชอาณาจักร หรือด้วยคำบรรยายที่เป็นคำสั่งสอนและดักเตือนนักเรียน เอกสารบันทึกประวัติผู้ดูแลนักเรียนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภาพถ่ายกิจกรรมของผู้ดูแลนักเรียนไทยทำร่วม

กับสามัคคีสมาคม ต่อมาจัดแสดงตราประจำสำนักงาน ภาพถ่ายอดีตนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม และบันทึกเอกสารพระบรมราชานุญาต ของพระราชินีอังกฤษให้เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ครอบครองอาคารสำนักงานได้ นอกจากนี้เป็นการจำลองบรรยากาศเป็นห้องทำงานของผู้ดูแลนักเรียนและจัดแสดงเครื่องใช้สำนักงาน อาจจะจำลองหุ่น ผู้ดูแลนักเรียนกำลัง สั่งสอนนักเรียนเพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากจำเจในการจัดแสดงให้เป็นแบบ 3 มิติ

หัวข้อเรื่องที่ 3 : การใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร

วัตถุประสงค์ในการเสนอประเด็นนี้เพื่อแสดงว่า ความสำเร็จของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรแต่ละคนมิใช่สิ่งที่ได้มาง่าย ๆ แต่เกิดมาจากความมุ่งมั่นและข้มกเข้มในการเรียนอย่างหนักรวมทั้งการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้ได้มาซึ่งแก่นแท้ของความรู้ อีกทั้งเป็นความพยายามสร้างฐานชีวิตให้เท่าเทียมอารยประเทศ

การใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ส่วนใหญ่จะใช้เวลาในการเรียนคร่ำเคร่งกับการเล่าเรียน ต้องรับผิดชอบศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และต้องปฏิบัติตามกฎกติกาในสถานที่ศึกษาอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตามนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรได้มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ แต่ที่รู้จักกันดีคือ กิจกรรมการชุมนุมประจำปีสามัคคีสมาคม ซึ่งก่อตั้งโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เมื่อ พ.ศ. 2444 เพื่อให้ให้นักเรียนไทยได้มาพบปะสังสรรค์ด้วยกัน โดยเฉพาะนักเรียนรุ่นเล็ก และในการชุมนุมแต่ละครั้งต่างมีสถานที่กว้างขวางเพียงพอให้นักเรียนไทยซึ่งสถานที่ถูกใช้ไปเป็นที่กินอยู่หลับนอน มีสนามกีฬาและอุปกรณ์กีฬาพอสมควร มีการทำกิจกรรมตลอดการชุมนุม เช่น การแข่งขันกีฬาฟุตบอล เทนนิส การเล่นเกมกระดาน ลีลาศ เต้นรำ โต้วาทิ เล่นหมากรุก เป็นต้น นอกจากนี้ทางสามัคคีสมาคมมีการออกวารสารสามัคคีสมาคมเพื่อเผยแพร่ข่าวสาร และบทความแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ด้วยลักษณะการใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยแบบนี้จึงมีนักเรียนหลายคนเมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาประเทศไทย และสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ประเทศชาติในหลายๆ สาขาหรือมีเกียรติยศชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่และเป็นแรงจูงใจให้ส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อในประเทศสหราชอาณาจักรรุ่นต่อ ๆ มา (วิชชัย ตั้งศิริวานิช, มปป. : 8)

การวิเคราะห์เนื้อหาการจัดแสดงเพื่อสะท้อนให้เห็นว่านอกเหนือจากการศึกษาในสถานศึกษาเป็นหลัก ยังมีอีกหลายสิ่งหลายอย่างที่ควรจะต้องเรียนรู้เพื่อเก็บเกี่ยวประสบการณ์ชีวิตที่สามารถทำให้นักเรียนเป็นผู้นำในสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ชื่อหัวข้อเรื่อง “ประสบการณ์การศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร” โครงเรื่องเกี่ยวกับการเรียนรู้ในต่างแดน และการค้นหาตัวตนหรือความ

สามารถที่แท้จริงของแต่ละคน เมื่อทุกชีวิตได้ผ่านประสบการณ์ได้เรียนรู้ชีวิตแล้ว ก็ย่อมทำให้แต่ละคนเลือกตอบ โจทย์ความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสม เช่น ความสุขสบาย ความภาคภูมิใจ ความมั่งคั่ง เป็นต้น กำหนดให้เริ่มต้นจัดแสดงภาพถ่ายนักเรียนที่อยู่ในห้องทดลอง ห้องสมุด ห้องเรียน นักเรียนที่กำลังผ่อนคลาย พุดคุยเดินตามถนน เป็นต้น จากนั้นจัดแสดงในลักษณะในการวาดลายเส้นภาพสีชาวดำ กลางสีส้มอมน้ำตาล หรือภาพสีอื่น และนักเรียนไทยที่มีบทบาทในการพัฒนาประเทศ เปรียบเสมือนเป็นวิวัฒนาการนำไปสู่ความสำเร็จ จากนั้นจัดแสดงเรื่องกิจกรรมของสามัคคีสมาคมด้วย สมัยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร ขณะทรงแสดงละครเวที ภาพถ่ายการประชุมประจำปี และเป็นผู้โชว์สมุดรายงานประจำปี ซึ่งมีสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถสมัยดำรงพระยศเป็นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร เป็นเลขานุการ แสดงโล่รางวัลและเหรียญตรา แสดงตราของขวัญจำลอง แสดงอุปกรณ์ประกอบการเล่นละคร และแสดงเน็คไท หรือเสื้อที่ติดตราสามัคคีสมาคม

การจัดนิทรรศการลักษณะ Hall of fame เป็นที่นิยมมากในปัจจุบัน มีหลายแห่งที่นิยมจัดแสดงแบบจำลองบรรยากาศเก่า ๆ เมื่อครั้งที่บุคคลที่มีชื่อเสียงมีชีวิตอยู่ หรือสถานที่นั้น ๆ ยังคงรุ่งเรืองในอดีต สามารถสร้างความประทับใจและความสนใจแก่ผู้ชมได้มาก ฉะนั้นการจัดแสดงนิทรรศการในสำนักงานดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน ก็เช่นเดียวกัน มีการจัดแสดงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสำนักงาน และนักเรียนที่มีชื่อเสียง เป็นผู้ที่มีความสามารถทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติได้เป็นอย่างดี สำหรับหลักการจัดแสดงในครั้งนี้จะเน้นการจัดแสดงเนื้อหาให้สอดคล้องกับพื้นที่ในส่วนจัดแสดง เนื่องจากสภาพอาคารเป็นตึกเก่ามีอายุกว่า 170 ปี จึงพยายามหลีกเลี่ยงการปรับเปลี่ยนภายในอาคารให้น้อยที่สุด และจะจัดแสดง โดยคงพื้นที่การใช้สอยเดิมเป็นหลักเพื่อเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเก่าแก่ของประเทศอังกฤษไว้ด้วย นอกจากนี้ในการนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์จะนำมาวิเคราะห์เป็นตารางเนื้อหาของงานที่แสดง เพราะต้องการแยกแยะให้เห็นอย่างชัดเจนในกระบวนการคิด การเลือกประเด็นสำคัญมาจัดแสดงนิทรรศการ และเกี่ยวกับข้อมูลขององค์ประกอบของสิ่งที่นำมาแสดง อีกทั้งสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวเพื่อสะดวกในการรับรู้ข้อมูลในนิทรรศการได้ดียิ่งขึ้น ในการจัดแสดงนิทรรศการจะเป็นการอธิบายด้วยภาพถ่ายมากกว่าการใช้คำบรรยาย เนื่องจากทำให้เข้าใจได้รวดเร็วและไม่น่าเบื่อ และเป็นเป้าหมายการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อให้นักเรียนเกิดสำนึกในภาระหน้าที่ต้องปฏิบัติของตนเองและประเทศอย่างรอบคอบและเหมาะสม และเพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณของสำนักงานผู้ดูแล นักเรียนที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเข้มแข็งและประกาศเกียรติคุณนักเรียนไทยที่เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศให้เป็นที่รู้จักกันมากยิ่งขึ้น

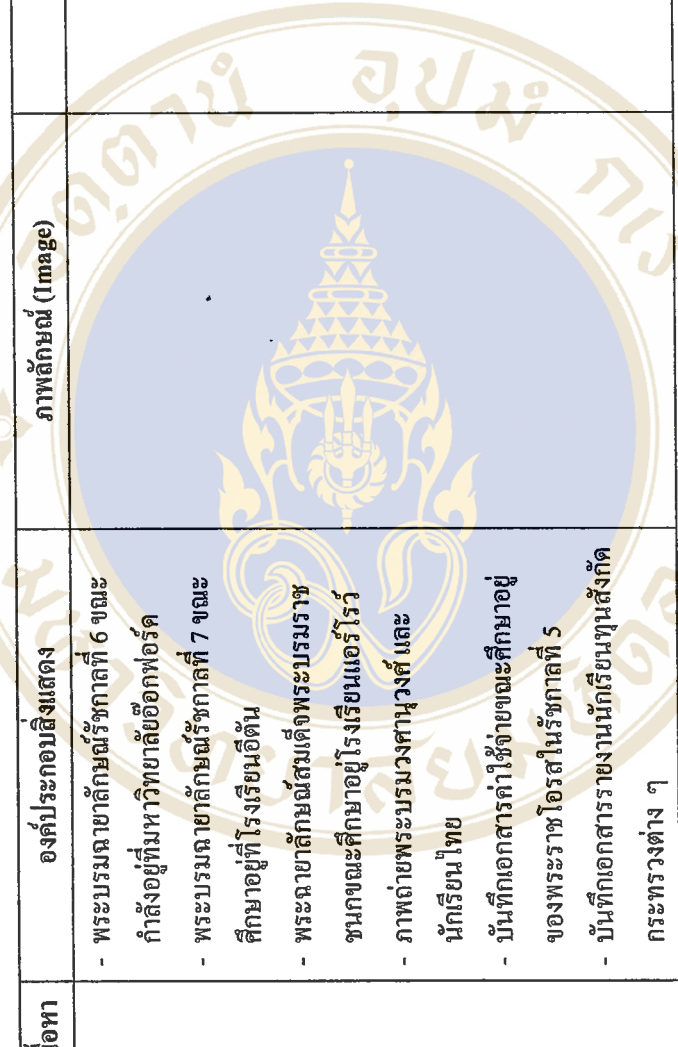
ตารางที่ 11 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์ผู้เฝ้าหอพักการจัดแสดง
หัวข้อเรื่องที่ 1: ความเป็นมาของการศึกษาไทยในสหราชอาณาจักร

รหัส	หัวข้อเรื่อง	วิเคราะห์เนื้อหา	องค์ประกอบสิ่งแสดง	ภาพลักษณ์ (Image)	หมายเหตุ
A1	- สมัยเริ่มแรกของการศึกษา ไทยในสหราชอาณาจักร - หัวข้อ "พระมหากษัตริย์ ไทยกับการค้นพบ"	- ความสนใจในศิลปวิทยา การแบบตะวันตกนำไปสู่ การศึกษาในต่างประเทศ - การเห็นความแตกต่างใน การศึกษาแบบเดิมกับแบบ สมัยใหม่ - ความเชื่อมั่นในวิชาการ ตะวันตก	- เรือกำปั่นจำลอง และตำราอาหารเป็น ใหญ่ในรัชกาลที่ 3 - พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 ทรง มีถึงสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย - ภาพถ่ายคณะราชทูตไทยเดินทางไป สหราชอาณาจักร - ภาพถ่ายเครื่องราชบรรณาการที่ รัชกาลที่ 4 ถวายแด่สมเด็จพระนาง เจ้าวิกตอเรีย - ตู้โชว์เอกสารโบราณ - แผนที่แสดงเส้นทางการเดินทางไป ศึกษาในสหราชอาณาจักร	- กำหนดแนวผนังทางเดิน ในระนาบแนวตั้งจัดแสดง ลักษณะงาน 2 มิติ ใน บรรยากาศที่มีแสงสีต่าง ๆ ทำให้เห็นจิตตามเกิดความ อวกาศดูยกก้น และนำ สายตาไปสู่จุดที่สว่างกว่า - กำหนดเป็นจุดเริ่มต้นใน การจัดแสดงเริ่มด้วย ประโยคคำถามสัญลักษณ์ นาฬิกาโบราณและเรือ จำลอง ชวนให้สงสัยติด ตามเป็นการเปิดประเด็น ให้ผู้ชมได้เรียนรู้	- ระดับความสำคัญและความ น่าสนใจในเนื้อหา 3 ดาว (***) - การจัดแสดงในส่วนนี้เป็น การประจันหน้ากับสิ่งแสดง ในระยะใกล้ ทำให้ผู้ศึกษา แน่นม่นคง และมีสมาธิใน การชม

ตารางที่ 11 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สื่อทางการจัดแสดง (ต่อ)

รหัส	หัวข้อ	วิเคราะห์เนื้อหา	องค์ประกอบสื่อแสดง	ภาพลักษณะ (Image)	หมายเหตุ
A2	<p>หัวข้อของของการศึกษาไทยในสหราชอาณาจักร</p> <p>หัวข้อ "ตามรอยมิติแห่งยุคทอง"</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ความต่อเนื่องตามพระบรมราชโองบายในรัชกาลที่ 4 - การส่งพระราชโอรสและบรมวงศานุวงศ์ออกไปศึกษาในต่างประเทศ - กระทรวงต่าง ๆ ทวยยศส่งนักเรียนทุนออกไปอย่างไม่ขาดระยะเป็นจำนวนมาก - ภาพสะท้อนความรุ่งเรืองในการนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาเพิ่มขึ้นในรัชกาลที่ 6 เพื่อกลับมารับราชการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพจำลองการสอนหนังสือให้พระโอรสและพระธิดาในวังของนางแอนนา เดียว โนวานต์ - ภาพถ่ายการก่อตั้งโรงเรียนกุฎกสิกรรมศึกษาวิทยาลัยโรงเรียนราษฎรแห่งแรก - ภาพวาดลายเส้นวิจิตรการณัร.ศ. 112 เรือรบฝรั่งเศสกำลังมุ่งสู่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา - เอกสารบันทึกพระบรมราชโองบายรัชกาลที่ 5 พระราชทานแก่พระราชโอรสและนักเรียนไทยในต่างประเทศ - พระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 5 ทรงฉายร่วมกับพระราชโอรส ขณะที่เสด็จประพาสอังกฤษ - ภาพถ่ายพระวงศ์เธอพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ คุมสายนักเรียนไทยรุ่นแรก - จำลองหนังสือพิมพ์ "The Time" รายงานหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ได้รับรางวัลดีเด่น 	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นแสดงเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสามารถสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมหรือรับรู้ได้มากกว่าการอธิบาย - จัดแสดงเป็นผนังบอร์ดภาพเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น - จำลองบรรยากาศที่แสดงถึงความเปลี่ยนแปลง การต่อสู้ดิ้นรนในการพัฒนาประเทศไทย - แสดงภาพประกอบด้วยรายละเอียดภาพเล็ก เป็นการอธิบายด้วยภาพที่หลากหลายแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติ - ศึกษาอาจจะแสดงภาพเปรียบเทียบกับการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทยด้วย 	<ul style="list-style-type: none"> - ระดับความสำคัญและความน่าสนใจเนื้อหา 5 ดาว (*****) - ภาพวาดลายเส้น ร.ศ. 112 สแกนลิขสิทธิ์โดย พิษณุ จันทร์วิทัน

ตารางที่ 11 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์เพื่อการจัดแสดง (ต่อ)

รหัส	หัวเรื่อง	วิเคราะห์เนื้อหา	องค์ประกอบสิ่งแสดง	ภาพลักษณ์ (Image)	หมายเหตุ
			<ul style="list-style-type: none"> - พระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 6 ขณะกำลังอยู่ที่มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด - พระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 7 ขณะศึกษาอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ - พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระบรมราชชนกขณะศึกษาอยู่โรงเรียนแอร์โรว์ - ภาพถ่ายพระบรมวงศานุวงศ์ และนักเรียนไทย - บันทึกเอกสารค่าใช้จ่ายขณะศึกษาอยู่ของพระราชโอรสในรัชกาลที่ 5 - บันทึกเอกสารรายงานนักเรียนทุนสังกัดกระทรวงต่าง ๆ 		

ร่างที่ 11 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่นิทรรศการจัดแสดง (ต่อ)

รหัส	หัวเรื่อง	วิเคราะห์เนื้อหา	องค์ประกอบเชิงแสดง	ภาพลักษณ์ (Image)	หมายเหตุ
A3	<ul style="list-style-type: none"> - สมัยการปรับตัวเข้าสู่ยุคปัจจุบัน - หัวข้อ "เหนือสิ่งอื่นใดของนักเรียนไทย" 	<ul style="list-style-type: none"> - วิกฤตเศรษฐกิจในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 - การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 - มีการส่งนักเรียนออกไปอย่างมีลำดับขั้น ตามภาวะเศรษฐกิจ และความต้องการของประเทศ - การนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสารที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือภาพถ่ายแสดงเหตุการณ์ - พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเมื่อครั้งเสด็จเยือนสหราชอาณาจักร - พระฉายาลักษณ์พระบรมโอรสาธิราชเมื่อทรงศึกษาที่โรงเรียนสาธิต - พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระเทพรัตนสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ ทรงฉายพระรูปร่วมกับพระราชวงศ์อังกฤษ - เอกสารสถิติของนักเรียนในสาขาวิชาต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดแสดงผนังบอร์ดที่มีรูปธงชาติไทยประกอบด้วยภาพถ่ายอดีต นักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร และจัดแสดงคล้ายรูปหน้าปกหนังสือที่หลากหลายเรื่องราว 	<ul style="list-style-type: none"> - ระดับความสำคัญและความน่าสนใจในเนื้อหา 3 ดาว (***)

ตารางที่ 12 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์ผู้เฝ้าหอพักการจัดแสดง Theme "อนุสรณ์สถานของการศึกษาไทยในสหราชอาณาจักร" หัวข้อเรื่องที่ 2 : ประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน

รหัส	หัวข้อ	วิเคราะห์เนื้อหา	องค์ประกอบสิ่งแสดง	ภาพลักษณ์ (Image)	หมายเหตุ
BI	<ul style="list-style-type: none"> - กำเนิดสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน - หัวข้อ "สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย" 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นแห่งแรกในทวีปยุโรป - ความเป็นศูนย์กลางของการดูแลช่วยเหลือ และการชุมนุมนักเรียน - ความเป็นมาของผู้ดูแลนักเรียนไทย 	<ul style="list-style-type: none"> - พระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 7 - สัญลักษณ์หรือตราประจำสำนักงาน - ภาพถ่ายอดีตนายกรัฐมนตรีจอมพลป.พิบูลสงครามที่พิธีเปิดอาคารสำนักงาน - เอกสารพระบรมราชานุญาตจากพระราชพิธีแห่งสหราชอาณาจักร ให้เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ครอบครองอาคารได้ - ภาพถ่ายเปรียบเทียบสถานที่จริงในอดีตและปัจจุบัน 	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นการเล่าเรื่องราวของสำนักงานมากกว่าการแสดงผลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น - เน้นการเคารพศอกร่วมกันระหว่างประเทศผู้ดูแลนักเรียน และมีนักเรียน - การจำลองบรรยากาศเป็นห้องทำงานของผู้ดูแลนักเรียนอาจจะมี Model ผู้ดูแลนักเรียนกำลังอบรมสั่งสอนนักเรียนอยู่หน้าบรรณารักษ์ตอบคำถามเป็นขำขันและกำลังใจแก่นักเรียนใช้โทนี่ลีส์มอมเทา - สร้างจุดเด่น โดยเชื่อมโยงเรื่องราวให้เข้ากับป้ายสำนักงานที่มีอยู่และการจำลองพื้นที่ให้เป็นลักษณะย้อนประวัติศาสตร์ เป็นการจัดแสดงที่เน้นวัตถุประสงค์เกี่ยวกับเครื่องใช้สำนักงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - ระดับความสำคัญและความน่าสนใจเนื้อหา 1 ดาว (*) - เมื่อผ่านทางเดินที่แคบลิ้นมาสู่พื้นที่โล่งและสว่างกว่าจะรู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงความมั่นคงในแนวแกนเส้นตรงเป็นจุดนำสายตา

ตารางที่ 12 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่นิทรรศการจัดแสดง

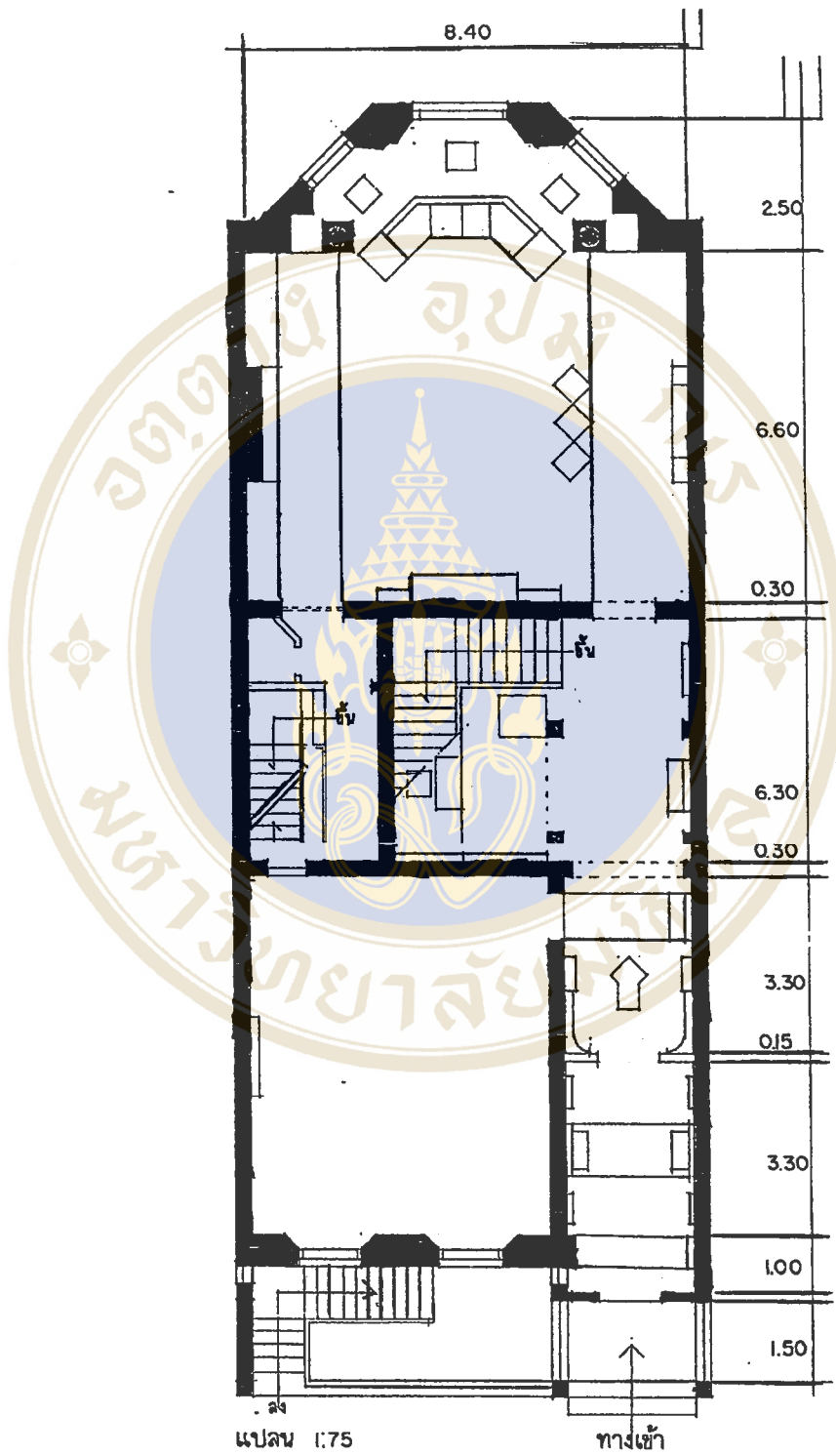
รหัส	หัวข้อ	วิเคราะห์เนื้อหา	องค์ประกอบสิ่งแสดง	ภาพลักษณ์ (Image)	หมายเหตุ
			<ul style="list-style-type: none"> - เครื่องใช้สำนักงาน เช่น เครื่องพิมพ์ยิวซี โต๊ะทำงาน เป็นต้น - ภาพถ่ายหรือรายชื่อผู้ดูแลนักเรียนไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน - ภาพถ่ายกิจกรรมของผู้ดูแลนักเรียนในการร่วมชุมนุมประจำปีของนักเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> - จำลองบรรยากาศเสมือนการเอาใจใส่ลูก ๆ การอบรมสั่งสอนให้ทบทวนอดีตของผู้ดูแลนักเรียนเอาไว้ 	

ตารางที่ 13 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์เนื้อหาการจัดแสดง หัวข้อเรื่องที่ 3 : การใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร

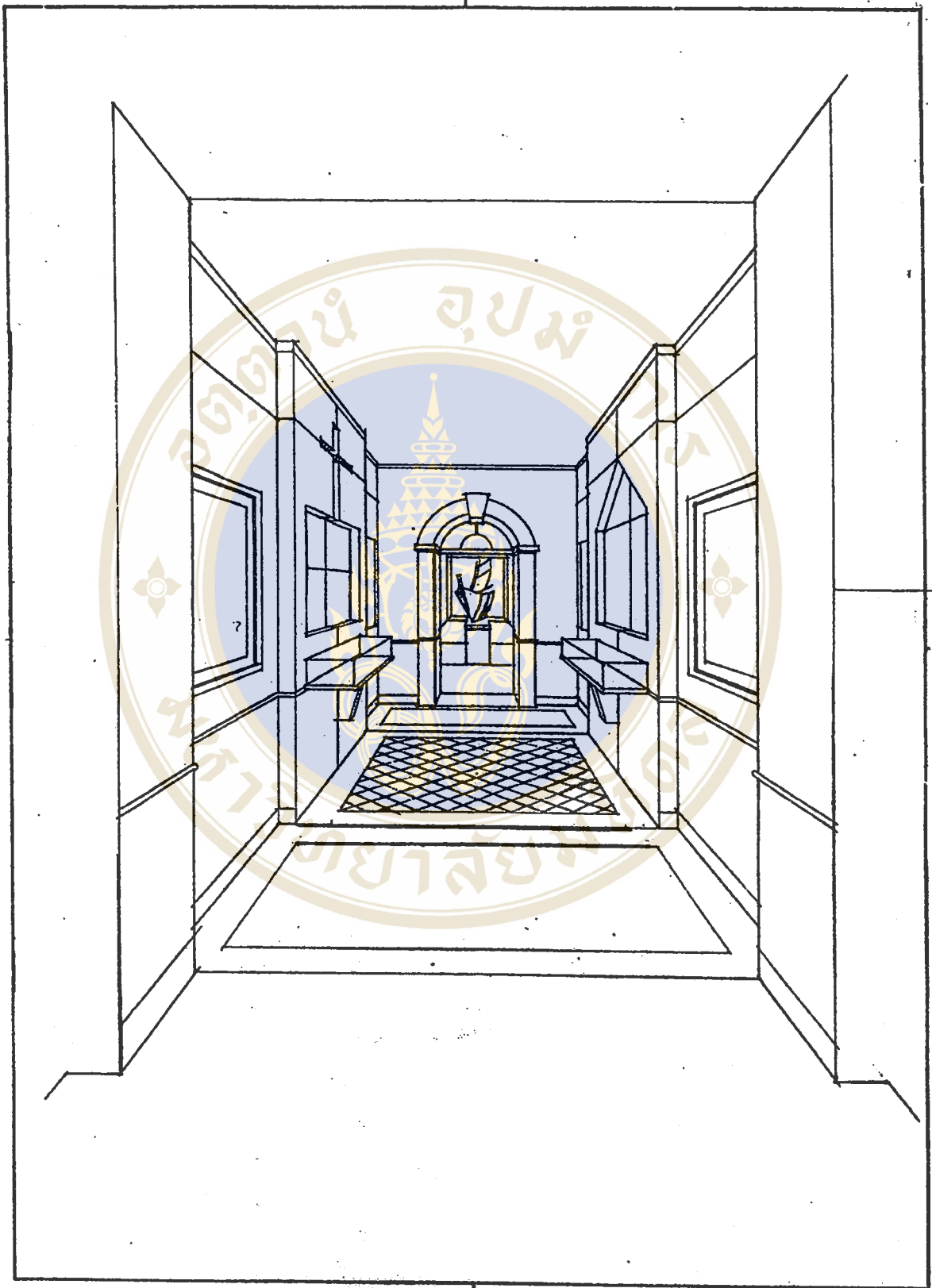
รหัส	หัวข้อเรื่อง	วิเคราะห์เนื้อหา	องค์ประกอบเชิงแสดง	ภาพลักษณ์ (Image)	หมายเหตุ
C1	- ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร - หัวข้อ "ประสบการณ์การศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร"	- การตั้งใจศึกษาเล่าเรียนในสถานศึกษาอย่างมุ่งมั่น - การจัดตั้งสมาคมศิษย์ไทยในสหราชอาณาจักรกับการพัฒนาประเทศ	- ผู้ใช้วีดิทัศน์บรรยายงานประจำปีซึ่งสมเด็จ พระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมัยดำรงพระยศเป็นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยกร เป็นเลขานุการ - ผู้ใช้วีดิทัศน์และเหรียญตราจากการแข่งขันกีฬาของสามัคคีสมาคม - อุปกรณ์การแสดงผลละครทั้งชุดละคร เครื่องดนตรีไทย ตลอดจนเวที และเสื้อที่ทำออกมาเพื่อหาทุนเข้าสมาคม - ภาพพระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 6 ขณะทรงแสดงบทละครพระราช นิพนธ์เรื่อง "โลน แอนด์ รัตส์" - ภาพถ่ายการประชุมประจำปีของ สามัคคีสมาคม - ตราคชสิงห์จำลอง - รูปปั้น ร. 5 - ร. 3	- ลักษณะบรรยายภาคที่ เป็นสีสันทัน อนุสถาน เป็นภาพแห่งความหลัง เน้นความเป็นธรรมชาติอิสระของนักเรียนนักศึกษา	- ระดับความสำคัญและความน่าสนใจในเนื้อหา ระดับ 3 ดาว (***) - ส่วนแนวหนังสือคำเป็น หน้าต่าง เพื่อมองวิวด้านนอกอาคารเป็นการพักสายตาในการชมนิทรรศการ จัดแสดง และจัดวางเก้าอี้ เพื่อคงสภาพเป็นห้องพักผ่อน และห้องชุมนุมสามัคคีสมาคม

ตารางที่ 13 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง (ต่อ)

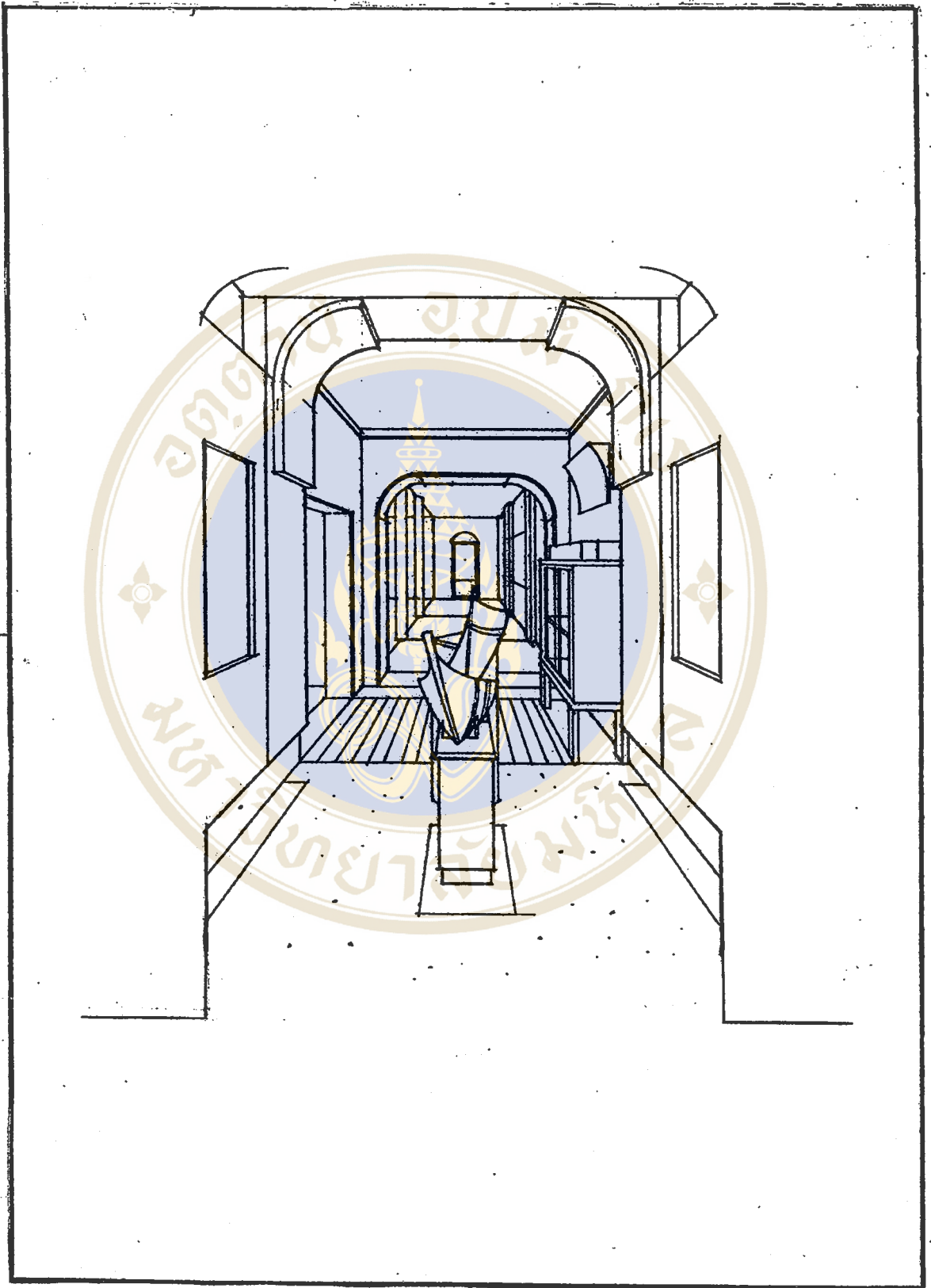
รหัส	หัวเรื่อง	วิเคราะห์เนื้อหา	องค์ประกอบสิ่งแสดง	ภาพลักษณ์ (Image)	หมายเหตุ
			<ul style="list-style-type: none"> - ภาพถ่ายและแผนภูมิรายชื่ออดีต นายกรัฐมนตรี - ภาพถ่ายขบวนการเสรีไทย - ภาพเหตุการณ์ที่บุคคลสำคัญมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างบรรยากาศที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ ที่อึ้งเสียงเกียรติยศ 	

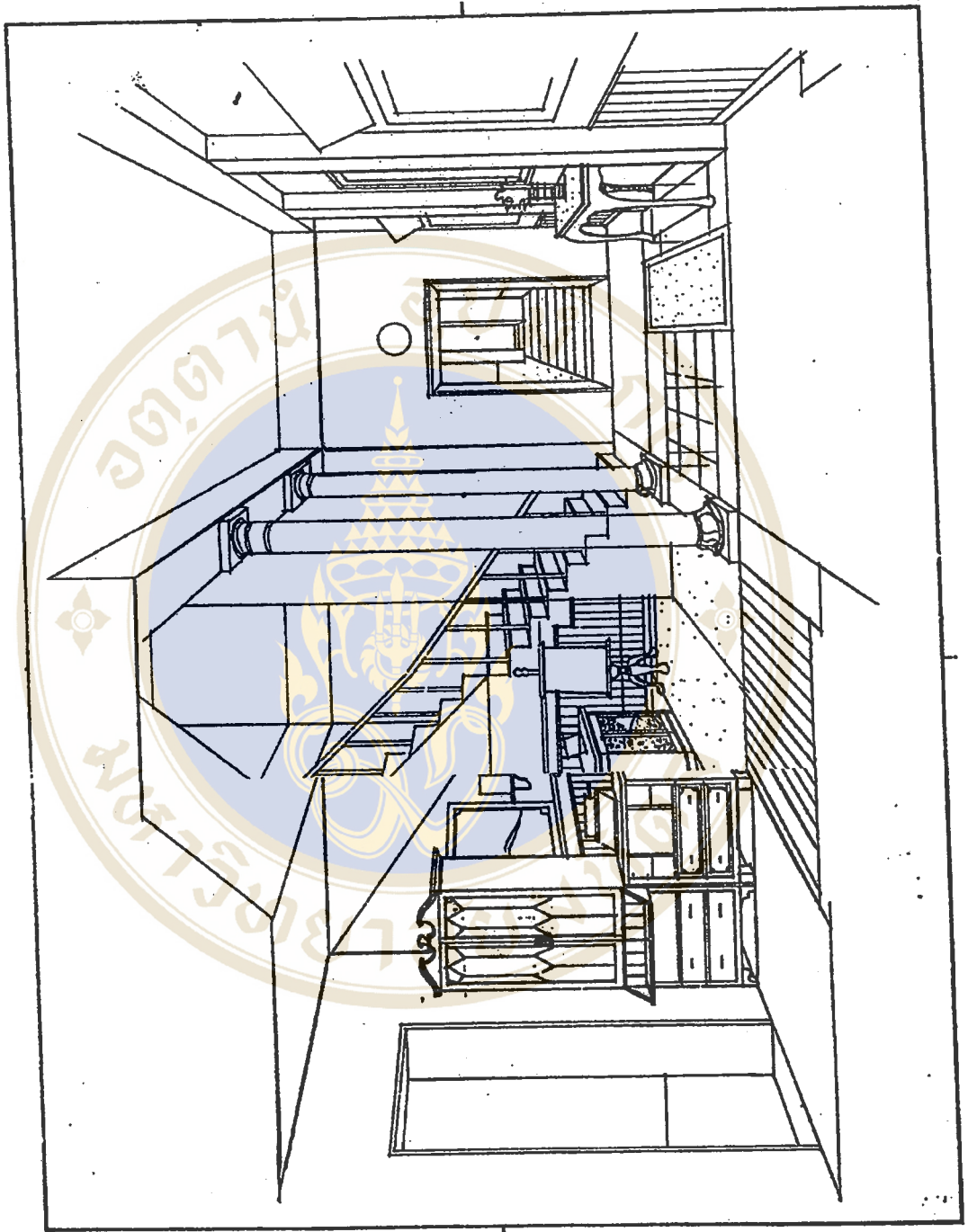
ภาพที่ 30 แสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมภาพรวมทั้งหมด

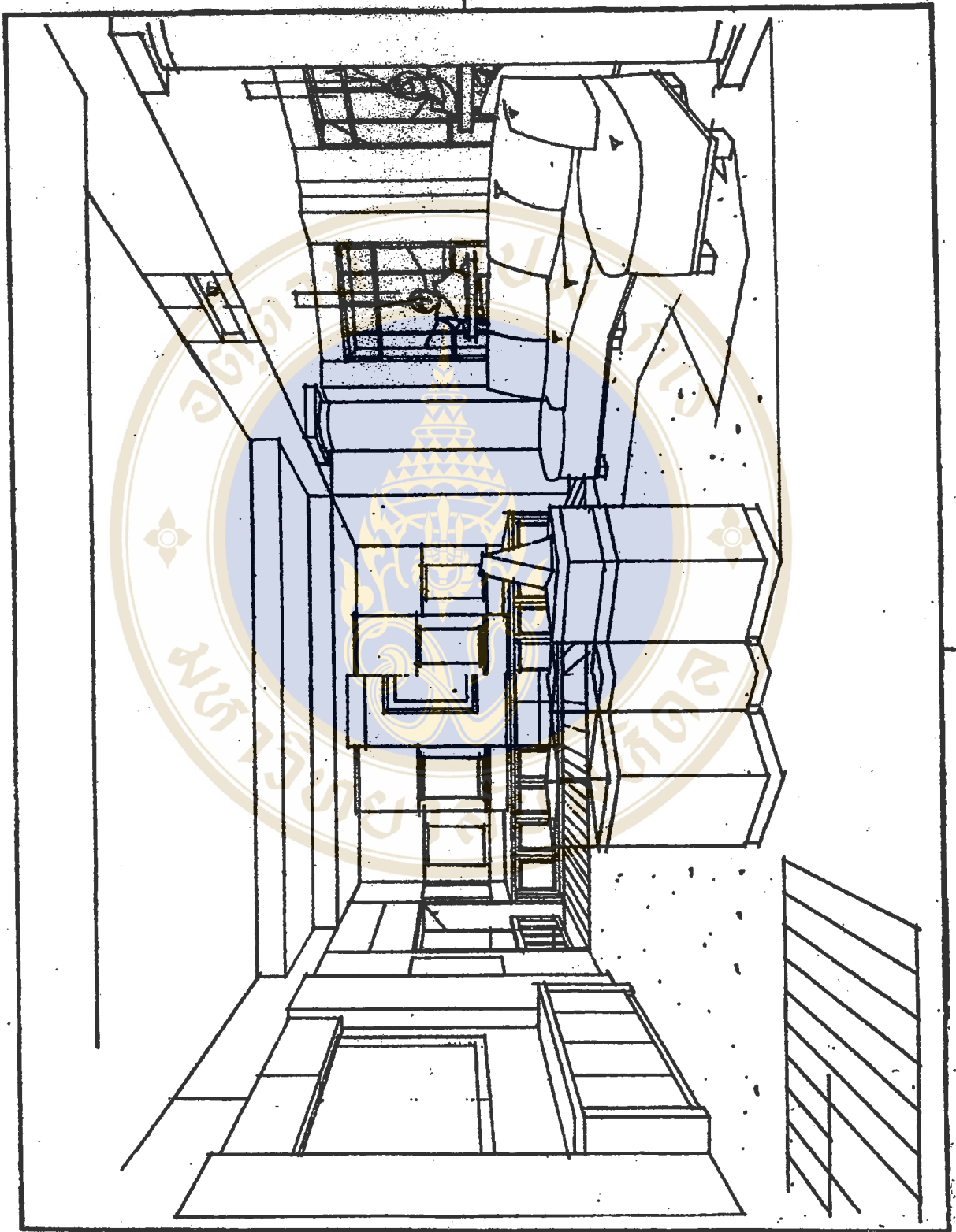
ภาพที่ 31 แสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมบริเวณโถงทางเดิน

ภาพที่ 32 แสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมบริเวณโถงทางเดิน

ภาพที่ 33 แสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมบริเวณโถงต้อนรับ

ภาพที่ 34 แสดงแนวทางการจัดแสดงเป็นรูปธรรมบริเวณห้องสามัคคีสโมสร

บทที่ 6

บทสรุป

การศึกษาหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่องนี้เพื่อแสดงว่าในการปรับปรุง และพัฒนาประเทศ ได้ทัดเทียมกับประเทศที่เจริญทั้งหลายนั้น ย่อมเป็นผลมาจากกระบวนการถ่ายทอดความรู้ และการรับวิทยาการตะวันตกของสังคมไทยผ่านมาทางระบบการศึกษา โดยการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศประเทศสหราชอาณาจักร และขณะเดียวกันก็เป็นการเคลื่อนไหวที่มีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศด้วย ทำให้ทราบถึงระดับความสำคัญและความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของการศึกษาไทยในต่างประเทศโดยรวม เพื่อให้การศึกษาเป็นการเสนอความรู้ในประเด็นใหม่และการแสดงความก้าวหน้าทางด้านวิชาการประวัติศาสตร์ จึงมีแนวคิดแสดงออกอย่างชัดเจนในการศึกษาวิจัย โดยการนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาเป็นพื้นฐานในการจัดแสดงนิทรรศการ

ในเบื้องต้นของการสำรวจวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเห็นว่า จะมุ่งประเด็นเกี่ยวกับหัวข้อที่ศึกษา และขอบเขตของช่วงเวลา สำหรับการกำหนดขอบเขตของช่วงเวลาการศึกษาจะค่อนข้างยาวคือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2385–2542 เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาให้ครอบคลุมถึงซึ่งอย่างเป็นระบบ สามารถเห็นความเปลี่ยนแปลงของการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศอย่างชัดเจน ประกอบกับงานวิจัยของนักวิชาการปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การพิจารณาประเด็นหัวข้อที่ศึกษาจะเป็นความสนใจเฉพาะประเด็นประวัติศาสตร์สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย และความเป็นมาจากการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักรเป็นสำคัญ และด้วยเหตุผลว่าพิพิธภัณฑ์มักจะใช้เป็นสถานที่เก็บรักษาและแสดงโบราณวัตถุเพื่อแสดงความรุ่งเรืองของชาติ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทพิพิธภัณฑ์ให้เป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้นอกระบบ แต่ปรากฏว่าการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ไม่สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวที่จัดแสดงได้ เป็นเหตุให้ไม่ได้รับความสนใจจากคนทั่วไป จึงเกิดแนวคิดเปลี่ยนแปลงการจัดแสดงไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยการนำเสนอเนื้อหาประเด็นที่ศึกษา มาเป็นแนวทางการจัดแสดง

ความจำเป็นเริ่มแรกในการศึกษาวิเคราะห์คือวัตถุประสงค์การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศพบว่า ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยมาแล้วเป็นการส่งเสริมทางการค้าและการทูตตามเจตนารมณ์

เจริญสัมพันธไมตรีแบบจักรวรรดินิยมกับชาติต่าง ๆ และเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่ง พ.ศ. 2411 เป็นต้นมา วัตถุประสงค์เปลี่ยนไปอย่างชัดเจนเพื่อเรียนรู้ความคิดของชาติตะวันตกในขณะที่บ้านเมืองกำลังตกอยู่ในอันตราย ซึ่งเป็นช่องทางที่ทำให้สามารถป้องกันการถูกคุกคามจากตะวันตก โดยเฉพาะวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 และเพื่อตอบสนองความต้องการที่จะปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก ด้วยสาเหตุจากความล่าช้าทางการศึกษาของไทยทำให้เกิดความขาดแคลนคนที่มีความรู้ความสามารถมาพัฒนาประเทศชาติจึงยึดถือเป็นนโยบายในการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศมาจนปัจจุบันนี้

การนำเสนอเพื่อชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยในช่วงสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไปในลักษณะใด พบว่าสภาพสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2385-2411 เป็นช่วงที่อิทธิพลของกระแสสังคมทางตะวันตกเริ่มหลังไหลเข้ามาสู่สังคมไทย โดยเฉพาะภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริง ทำให้ชนชั้นนำพร้อมที่รองรับประโยชน์จากการติดต่อกับชาติตะวันตก กลายเป็นสิ่งกระตุ้นให้สังคมไทยหันเข้าไปสู่การเรียนรู้วิทยาการตะวันตกมากขึ้น แต่เป็นเพียงการเริ่มต้นที่เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างองค์ความรู้ของสังคมไทยกับองค์ความรู้ใหม่ที่นำเข้ามาจากมิชชันนารีหรือชาวต่างชาติที่รับราชการอย่างเด่นชัด และการที่ชนชั้นนำยอมรับการถ่ายทอดความรู้และสิ่งแปลกใหม่จากตะวันตก จึงมีการตื่นตัวต้องการเรียนรู้ความคิดและวิทยาการของตะวันตก ด้วยเหตุดังกล่าวจึงถือว่าเป็นบ่อเกิดของความก้าวหน้าทางการศึกษาของสังคมไทย

การตื่นตัวของกระบวนการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศมีปัจจัยสำคัญ คือการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวทางสังคม เศรษฐกิจ และสติปัญญาของชนชั้นนำ จากการศึกษาปรากฏว่าประเทศไทยให้ความสนใจศึกษาศิลปะวิทยาการของชาวยุโรป เมื่อประเทศสหราชอาณาจักรบนขณะประเทศจีนเป็นครั้งแรกในสงครามฝิ่น และช่วง พ.ศ. 2411-2453 ถือว่าเป็นยุคทองของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักร เพราะว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมให้พระราชโอรส พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนสามัญชนไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร ด้วยเหตุผลทางการเมืองการปกครอง และความคุ้นเคยทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของชาวอังกฤษมากกว่าประเทศอื่น ๆ ซึ่งมีการจัดส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศ 2 ระยะ คือระยะแรก พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จัดส่งบุตรหลานข้าราชการที่มีคุณูปการแก่ราชการไปศึกษาในต่างประเทศถือว่าเป็นการให้บำเหน็จแก่บิดา และระยะที่สอง มีการคัดเลือกนักเรียนทุนสังกัดกระทรวง และทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาในต่างประเทศ โดยเสนาบดีเจ้ากระทรวงเป็นผู้พิจารณาให้ตรงกับความต้องการมากที่สุด

การศึกษาความพยายามถ่ายทอดความรู้แบบตะวันตกโดยการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศเป็นประการหนึ่งที่มีปฏิริยาตอบรับในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งมีผลกระทบต่อ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยอย่างรุนแรง เป็นการเลือกรับทักษะความรู้ในสิ่งที่ตนสนใจหรือมีพื้นฐานมาก่อน เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของคนให้เท่าทันตะวันตก จะเห็นได้ชัดจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงยอมรับภาษาอังกฤษและความรู้ด้านดาราศาสตร์เพื่อเป็นสื่อในการศึกษาความรู้ในแขนงอื่น ๆ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงแสดงพระปรีชาสามารถให้ชาวตะวันตกยอมรับการปรับปรุงพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัย พร้อมกันนั้นทรงส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างเท่าทันในวิทยาการต่าง ๆ อันจะเป็นสิ่งยืนยันให้ชาติตะวันตกเห็นว่าประเทศไทยก็มีความเจริญทัดเทียมชาติอื่น ๆ เช่นกัน จึงเป็นที่ตระหนักของชนชั้นนำผลักดันให้นิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาในต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ เป็นการเปิดเผยตัวเองต่อสังคมโลกภายนอกให้ยอมรับความเท่าเทียมกันของความเป็นชาติไทย

อย่างไรก็ตามระหว่างที่กำลังปฏิรูปการปกครองบ้านเมือง พ.ศ. 2468–2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในต่างประเทศอย่างมีระเบียบชัดเจนยิ่งขึ้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาทรงแต่งตั้งกรรมการจัดส่งนักเรียนหลวงไปศึกษาในต่างประเทศขึ้นพ.ศ. 2468 โดยกำหนดแนวทางปฏิบัติของกระทรวงต่าง ๆ ให้เจ้ากระทรวงเป็นผู้กำหนดวิธีการคัดเลือกโดยชอบธรรม อาจจะตัดสินใจจากเกณฑ์ความรู้และวิธีสอบหรือเลือกตามความเหมาะสม ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งกรรมการศึกษาพระราชบัญญัติฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2470 ทำหน้าที่จัดการศึกษาของนักเรียนฝ่ายพลเรือนที่ส่งไปศึกษาในต่างประเทศ และปัจจุบันเปลี่ยนเป็นคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน และสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2508 ทรงฟื้นฟูให้มีการจัดสอบคัดเลือกนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงขึ้นอีกครั้งหลังจากหยุดชะงักไป

จะเห็นได้ว่าการจัดส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศในระยะแรกจำกัดอยู่เฉพาะชนชั้นนำ จนกระทั่งได้มีการสอบคัดเลือกเหล่านักเรียนทุนต่าง ๆ จึงเป็นการเอื้อโอกาสให้คนทั่วไปได้ศึกษาเล่าเรียนทัดเทียมกันทุกคน ถือเป็นนัยสำคัญของการลดช่องว่างทางการศึกษาภายในประเทศและฐานะทางสังคม ด้วยเหตุนี้พบว่าประวัติความเป็นมาของการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่น่าพอใจ มีจำนวนนักเรียนเพิ่มสูงขึ้น และถือเป็นแนวคิดที่จะสร้างความเข้มแข็งให้ประเทศชาติอย่างถูกต้อง ในขณะที่การศึกษาภายในประเทศยังด้อยกว่าตะวันตก การพัฒนากำลังคนให้มีความรู้ความสามารถเป็นการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของการศึกษาให้มีมาตรฐานสูงขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นผลผลิตทางการศึกษาในต่างประเทศมาสู่สังคมไทย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการศึกษาในต่างประเทศกับการนำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์

การดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในต่างประเทศเป็นหน้าที่ของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยที่ได้จัดตั้งขึ้นในหลายประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ อินเดีย และออสเตรเลีย สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศ สหราชอาณาจักร ได้จัดตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกในยุโรป แม้ว่าในระยะแรกมีที่ทำการอยู่ภายในสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน แต่ได้ย้ายสถานที่ทำการในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้การดูแลและจัดการศึกษาเริ่มมีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักร พร้อมกันนั้นก็ให้มีพระอภิบาลประจำพระราชโอรสคอยดูแลตักเตือนและเป็นครูสอนภาษาไทยด้วย เมื่อมีนักเรียนทุนสังกัดกระทรวงไปศึกษาในประเทศสหราชอาณาจักรมากขึ้น จึงได้มีการว่าจ้างชาวต่างประเทศเป็นผู้ดูแลนักเรียนคนแรก คือ Mr. James Algernon Brown จนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเปลี่ยนแปลงผู้ดูแลนักเรียนมาเป็นคนไทย คือ พระยาภะรตราชา ด้วยทรงเห็นว่า ชาวต่างชาติไม่รู้จักนโยบายและความต้องการของประเทศ ต่อมาจึงเปลี่ยนแปลงเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จากสำนักงาน ก.พ. ไปเป็นผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ

ในขณะที่การศึกษาในต่างประเทศจะอำนวยความสะดวกประโยชน์อย่างสูงสุดแก่ประเทศก็ตาม หากรัฐบาลละเลยไม่จัดให้มีบริการความช่วยเหลือ และการควบคุมดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ นักเรียนอาจไปตกกระทำลำบาก หรือเจ็บป่วย ไม่อาจอุทิศเวลาเพื่อการศึกษาได้เต็มที่ หรืออาจจะไม่สนใจทำการศึกษา การลงทุนส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศก็อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ถ้าทางรัฐบาลได้ให้ความสนใจ ควบคุมดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศตลอดมา พบว่าปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือปัญหาความสามารถของส่วนราชการที่ทำหน้าที่ดูแลนักเรียนที่มีอยู่ปฏิบัติงานไหวหรือไม่ เพราะปริมาณนักเรียนในความคิดต้องเพิ่มขึ้นจากเดิม เจ้าหน้าที่ย่อมไม่สามารถปฏิบัติงานในความรับผิดชอบได้ทั้งหมด อย่างเช่น ปัจจุบันผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ต้องรับผิดชอบนักเรียนไทยในภาคพื้นยุโรปด้วย จึงเป็นการยากลำบากที่จะทำงานให้มีประสิทธิภาพ ย่อมชี้ให้เห็นชัดว่ารัฐบาลจำเป็นต้องมีการวางแผนกำลังคนในตำแหน่งระดับสูง ให้ได้คนที่มีความรู้และประสบการณ์ในหน้าที่การงานอย่างแท้จริง นอกจากจะนำเสนอรูปแบบงานเขียนวิชาการประวัติศาสตร์ แล้วยังสามารถนำเสนอในรูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอนอีกด้วย ดังนั้นในการจัดแสดงจะต้องคำนึงถึงการอธิบายเนื้อหาเรื่องราวที่จัดแสดงไปพร้อมกับการออกแบบจัดแสดงให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื้อกัน โดยสามารถจัดแบ่งเนื้อหาการจัดแสดงออกเป็น 3 หัวข้อเรื่องคือ (1) ประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน (2) ความเป็นมาของการศึกษาไทยในประเทศสหราชอาณาจักร และ (3) การใช้ชีวิตและสังคมของนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งการนำเสนอรูปแบบการ

จัดแสดงจะพิจารณาตามความสำคัญและความน่าสนใจของเนื้อหาเป็นสำคัญ การนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์ เป็นตารางวิเคราะห์เนื้อหาการจัดแสดง เพราะต้องการแยกแยะให้เห็นกระบวนการคิดอย่างชัดเจน การเลือกประเด็นสำคัญมาจัดแสดงข้อมูลองค์ประกอบสิ่งแสดง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวเพื่อสะดวกในการรับรู้ข้อมูลในนิทรรศการได้ดียิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่ามีข้อเปรียบเทียบที่ระบุได้อย่างชัดเจนว่า การนำเสนอความรู้ในรูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการมีอิทธิพลต่อแนวความคิดปรับเปลี่ยนบทบาทพิพิธภัณฑ์ให้เป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้ เช่นเดียวกับสถานศึกษามากน้อยเพียงใด และถึงแม้ว่าจะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านอื่น ๆ ที่ไม่อาจกำหนดขอบเขตของการศึกษาหาความรู้ได้ แต่จะเชื่อมั่นได้ว่าการจัดนิทรรศการสามารถสร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเรียนรู้ข่าวสารความรู้ให้เกิดความเข้าใจถึงแก่นแท้ของข้อมูลได้ จะพบว่าการถ่ายทอดเนื้อหาการจัดแสดงจำเป็นต้องสร้างเอกภาพของเนื้อหา เพื่ออธิบายภาพรวมอย่างเป็นเหตุเป็นผลและเป็นการลำดับข้อมูลให้เป็นขั้นตอนมากขึ้น เพื่อเน้นย้ำว่าเนื้อหาประวัติศาสตร์ทั้งหมดไม่อาจนำมาจัดแสดงได้ จำเป็นต้องเลือกประเด็นสำคัญเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชม

สำหรับแนวทางการจัดแสดงนิทรรศการมีหลายแห่งที่นิยมจัดแสดงแบบจำลองบรรยากาศเก่า ๆ เหมือนเมื่อครั้งที่บุคคลมีชื่อเสียงยังมีชีวิตอยู่ หรือสถานที่นั้นๆ ยังคงรุ่งเรืองในอดีต สามารถสร้างความประทับใจผู้ชมได้มาก ฉะนั้นการจัดแสดงในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอนก็เช่นเดียวกัน แต่จะเน้นการจัดแสดงเนื้อหาให้สอดคล้องกับพื้นที่ในส่วนจัดแสดง เนื่องจากสภาพอาคารเป็นตึกเก่ามีอายุกว่า 170 ปี จึงจัดแสดงโดยคงพื้นที่การใช้สอยเดิมเป็นหลัก เพื่อเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเดิมไว้ โดยจะเริ่มเรื่องด้วยการกระตุ้นความสนใจเนื้อหา และกำหนดเป็นจุดเชื่อมโยงความสงสัยของผู้ชมในการรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเปรียบเสมือนบทบาทภาพยนตร์ ต่อมาจะจัดแสดงให้สอดคล้องกับวัตถุที่มีอยู่เดิมเป็นการจำลองบรรยากาศให้ผู้เข้ามารู้สึกเป็นเหมือนส่วนตัวรับจริง ๆ ด้วยการจำลองห้องทำงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ในที่สุดเป็นการเน้นหน้าที่การใช้สอยเดิมคือใช้เป็นห้องพักผ่อน หรือมุมค้นคว้าด้วยตนเองเป็นเหมือนบทสรุปของประวัติศาสตร์ทั้งหมดเป็นกระจุกเงาในการสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ดี

สิ่งสะท้อนให้เห็นคือคนทั่วไปมักจะสัมผัสการจัดแสดงด้วยความเพลิดเพลินมากกว่าการรับรู้สาระของเรื่องราวในนิทรรศการอย่างจริงจัง เพราะลักษณะนิสัยทางสังคมและภูมิหลังทางการศึกษาที่ได้รับการถ่ายทอดมา และการจัดแสดงนิทรรศการก็มักจะให้ประโยชน์ทั้งสองด้านขึ้นอยู่กับผู้ชมว่าต้องการประโยชน์จากด้านใดมากกว่ากัน สำหรับการจัดแสดงนิทรรศการสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอนมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณของสำนักงานให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้น

อย่างไร ก็ตามแนวทางการจัดแสดงเป็นการพยายามถ่ายทอดเนื้อหาจัดแสดงให้เป็นรูปธรรมชัดเจน ซึ่งการจัดแสดงแบบ Hall of fame มีความเหมาะสมกับการจัดแสดงของสำนักงานมากที่สุด สามารถ ผลักดันให้บรรลู่วัตถุประสงค์ในการจัดแสดงได้

การศึกษาประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักรในหัวข้อ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นการนำเสนอให้ตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทสำนักงานในสังคมที่แตกต่างกัน การศึกษาถึงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของชนชั้นนำในการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ อย่างถ่องแท้จะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงเหตุและผลในการกระทำของคนในประวัติศาสตร์ แต่ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ยังมีข้อจำกัดบางประการที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการค้นคว้าข้อมูลเรื่องราวของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูลบางส่วนไว้ที่กรุงลอนดอน ดังนั้น จึงมีปัญหาในการติดต่อขอข้อมูล ทำให้ข้อมูลในส่วนที่ควรจะได้รับจากต่างประเทศขาดหายไป และด้วยเหตุนี้ที่เป็นอุปสรรคที่จะนำข้อมูลในประเด็นความเป็นจริงของสภาพอาคารไปวิเคราะห์ในการออกแบบนิทรรศการ จึงไม่อาจทำให้วิเคราะห์การจัดแสดงมีความสมบูรณ์ได้ อีกทั้งทาง สำนักงาน ก.พ. ได้มีระบบการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศโดยเฉพาะเป็นเหตุให้ต้องใช้ระยะเวลาในการสืบค้นข้อมูลแผนกหรือฝ่ายต่างๆ ที่มีการติดต่อกับสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนในต่างประเทศ รวมถึงการศึกษาวินิจฉัยต้องใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า โดยการใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ซักถามผู้รู้เรื่องราวของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศสหราชอาณาจักร ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เกษียณอายุราชการแล้ว และผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านก็มีภาระหน้าที่มากมายทำให้การติดต่อขอสัมภาษณ์หยุดชะงักไประยะหนึ่ง

ขณะที่การศึกษาประวัติศาสตร์มีการเคลื่อนไหว จึงพยายามสะท้อนภาพการเคลื่อนไหวและความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในโอกาสนี้ที่จะใช้เอกสารให้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาค้นคว้า และสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลในการจัดแสดงนิทรรศการ ในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ณ กรุงลอนดอน ในภาวะที่ยังขาดข้อมูลประกอบอื่น ๆ ไปสู่การคลี่คลายในการจัดนิทรรศการจริงภายในพิพิธภัณฑ์สำนักงานต่อไป สำหรับประเด็นที่น่าสนใจศึกษาต่อไปคือ การศึกษาประวัติสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศญี่ปุ่น เพราะว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีศักยภาพทางการศึกษามากประเทศหนึ่งในโลก และประกอบกับมีประวัติศาสตร์สังคมและมีวัฒนธรรมที่เข้มแข็งน่าสนใจศึกษามาก การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในประเทศญี่ปุ่นทำให้มีความรู้ความคิดเห็น และประสบการณ์ที่แตกต่างหรือเหมือนประเทศตะวันตก และจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เข้าใจถึงสัมพันธภาพทางความคิดทั้งสองด้านให้มีความกระจ่างชัดขึ้น ก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาการศึกษาไทยต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- กมล ประจวบเหมาะ. (2511). ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กฤษณา ฟินศรี. (2536). พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพิพิธภัณฑสถานไทย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- กระตรรักษา, มหาอำมาตย์ตรีพระยา. (2519). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรีพระยากระตรรักษา (ม.ล.ทศทิศ อิศรเสนา). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์.
- โกมล สาแก่งทราย. (2509). เสริมศาสตร์ประมุขลิ่งที่นำรัฐ. พระนคร : บำรุงสาส์น.
- ขวัญชัย เสงพลธนา. (มปป). การปรับปรุงระบบข้าราชการพลเรือนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชการที่ 5 กต. 43.4/1 เรื่องสามัคคีสมาคม (24 เมษายน ร.ศ.115).
- _____ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชการที่ 5 กต. 49/50 เรื่องความเห็นของพระยาวิสุทธสุรศักดิ์ ในการนี้จะจัดการเล่าเรียนของของนักเรียนสยามขึ้นไปเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ณ ประเทศอังกฤษ (ร.ศ.117).
- _____ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชการที่ 5 รล. 3 พระบรมราโชวาทพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ 4 พระองค์ (ร.ศ. 104).
- _____ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชการที่ 5 ศธ. 21.1/148 เรื่องนายชั้น นักเรียนต่างประเทศที่แจ้งระเบียบการ (1 กุมภาพันธ์ 2453 – 1 มีนาคม 2454).
- _____ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชการที่ 6 ศธ. 21.9/1 เรื่องข้อบังคับผู้ตรวจการเล่าเรียนนักเรียนในเมืองอังกฤษ (25-30 เมษายน 2444).
- _____ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชการที่ 7 กรมราชเลขาธิการ ร7 รล.10/3 เรื่องผู้ดูแลนักเรียนที่เมืองนอก (28 ธันวาคม 2468 – 24 พฤศจิกายน 2475).
- _____ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชการที่ 7 กระทรวงต่างประเทศ ร.7 กต. 43.3/51 เรื่องที่ทำการของ ผู้ตรวจนักเรียน (28 มกราคม 2456).

- เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชการที่ 7 กระทรวงต่างประเทศ ร.7 กต.
43.3/53 เรื่องกิจการในสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในต่างประเทศ (27 เมษายน 2496).
- จักรฤทธิ อุทโซ. (2542). พัฒนาการของพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2417 –2477.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จินดารักษ์, พระยา (จำลอง สวัสดิ์ – ชูโต). (2509). “เมืองแก้วยามมหาสงคราม” อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาจินดารักษ์. กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์.
- จิรา จงกล. (2532). พิพิธภัณฑสถานวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร :อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า. (2504). เข้าชีวิต. พระนคร : อักษรสัมพันธ์.
- ชยธวัช ศรีธวัช, หม่อมราชวงศ์. 23 มีนาคม 2543. สัมภาษณ์.
- ชัชวดี ทองทาบ. (2534). การศึกษาในต่างประเทศ การขอทุนการศึกษาต่อในต่างประเทศและการขอใบเทียบวุฒิการศึกษา. เชียงใหม่ : กองทุนลักษณะ ลีฬหาชีวะ.
- ชัยยุทธ สิ้นสูงสุด และณัฐวิน ชื่นประดิษฐ. (2540). ท่องไปในความงามท่ามกลางเกาะอังกฤษ.
กรุงเทพมหานคร : แทรเวลเวิลด์ จำกัด.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระราชา. (2484). คำอธิบายจดหมายเหตุเรื่องราวชุดไทยไปลอนดอน.
พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- แถมสุข นุ่มนนท์. (2537). หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- ทรงสรรค์ นิลคำแหง. (2517). เฮนรี อลาบาสเตอร์ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานและสวนสราญรมย์เมื่อ พ.ศ. 2417. ศิลปากร 18 (3), 30 – 50.
- ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช. (ม.ป.ป.). Notes on the Role of English-Educated Siamese in the making of Modern Siam. ลอนดอน : ม.ป.ท. .
- ธิดิมา พิทักษ์ไพรวรรณ. (2525). การเข้าใจประวัติศาสตร์: มุขบทว่าด้วยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2537). นิทรรศการและการจัดแสดง. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- นพวรรณ หมั่นทรัพย์. (2539). การออกแบบเบื้องต้น. เชียงใหม่ : โครงการตำราวิทยาเขตภาคพายัพ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ภาควิทยัพ.
- นวลพรรณ เอนกวานิช. 25 พฤษภาคม 2543. สัมภาษณ์.
- นัฐจริยา แสงสว่าง. 26 พฤษภาคม 2543.

- นันทา วิศิษฎ์โสภณ. (2521). การเลื่อนขั้นทางสังคมของนักเรียนไทยที่ได้ทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษา ณ ต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิยม รัฐอมฤต. (2515). การดูแลและจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในต่างประเทศของสำนักงาน ก.พ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุษกร ลิ้มจิตติ. (2531 – 2533). นิทรรศการจะดีได้อย่างไร. พิพิธภัณฑสถาน, 1-3 (3), 17 – 24, 33 – 38.
- ประวีณ ณ นคร. (2507). ประวัติสำนักงาน ก.พ. และการร่าง พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการ พ.ศ. 2471. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- ประสาร มฤคพิทักษ์ และคณะ. (2541). อานันท์ ปันยารชุน ชีวิต ความคิด และการงานของอดีตนายกรัฐมนตรีสองสมัย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2533). การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย : ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่าง พ.ศ. 2371 – 2411. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรี๊ญ กุมุท (2529). เทคนิคการจัดนิทรรศการ. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.
- พยุงค์ศักดิ์ ประจุกสิปป. (2535). การออกแบบสำหรับนิทรรศการ. กรุงเทพมหานคร : ป. สัมพันธ์พาณิชย์.
- พันธุ์เรือง พันธุ์หงส์. 23 พฤษภาคม 2543. สัมภาษณ์.
- พารินทร์ สมคำนึ่ง. (2520). ความสำคัญของการศึกษาของพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการปรับปรุงบ้านเมืองตามแบบตะวันตก. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พาว เอกชยา. (2541). อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ชีวิตในการเมือง. แพรว, 20 (459), 118 – 135.
- พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. (2459). เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ พ.ศ. 2440-2422. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทย.
- พินิจ จันทร. (2535). สืบสาวสาแหรกตระกูล “เวชชาชีวะ”. Young Executive, 5 (66), 43 – 52.
- พุทธณี กางกั้น. (2540). การให้ความหมายกับตนเองของนักศึกษาพม่าในสังคมไทย : กรณีศึกษาชีวิตประวัติของนักศึกษาพม่า. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนฤทัย ไชยวิเศษ. (2542). ประวัติศาสตร์สังคายนา : สิวัมและเครื่องสุขภัณฑ์ในประเทศไทย พ.ศ. 2440-2540. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ยศ สันตสมบัติ. (2533). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- ละออทอง อัมรินทร์รัตน์. (2522). การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2411 – 2475.
วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- วิวัฒน์ จุฑะวิภาค. (2542). ศิลปการจัดนิทรรศการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- วิทยา เวชชาชีวะ. 27 มีนาคม 2543. สัมภาษณ์.
- วิมลสิทธิ์ ทรายงกูร. (2528). การจัดทำรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบงานสถาปัตยกรรม.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุลและคณะ. (2540). เอกสารการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเก็บรวบรวมข้อมูล
ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า วันที่ 7–8 มกราคม 2542. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วัฒนธรรม
แห่งประเทศไทย.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2534). การจัดนิทรรศการข้อมูลทางมานุษยวิทยาของไทยเรื่องประเพณี
เกี่ยวกับชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมราชินีบูรณะ นครปฐม. (2534). นิทรรศการภาพถ่ายเชิงอรรถคดีและวิถีทัศน์
เรื่องคนไทยในอังกฤษครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2227-ปัจจุบัน.
นครปฐม : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมราชินีบูรณะ นครปฐม.
- สมโภชน์ นพคุณ. 19 พฤษภาคม 2543. ที่ปรึกษาฝ่ายฝึกอบรม. สัมภาษณ์.
- สมศักดิ์ ชูโต. (2518). ปรัชญาประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สังคมศาสตร์ปริทัศน์.
- สมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ. (2534). คลังหิ้งวีว. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- สมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ. (2537). O.E.S.A. both Anniversary. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- สวรรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล. (2540). การเสนอแนะเพื่อการออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์.
วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
- สวรรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล. 19 กรกฎาคม 2543. สัมภาษณ์.
- สวัสดิ์ ศรีสุข. (2542). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลอากาศจัตวา ดร.สวัสดิ์ ศรีสุข 14
ตุลาคม 2462 – 2522. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- สอ เสถบุตร. (2537). ตำราฝึกเขียนและพูดภาษาอังกฤษแบบนักเรียนไทยในอังกฤษชุดไปนอก.
กรุงเทพมหานคร : วิวัฒน์&วิชั่น.

สามารถ สุขกนิษฐ. (2540). พิพิธภัณฑสถานอนุสรณ์. ศิลปกรรม, 1 (11), 23 – 27.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2540). วิวัฒนาการของสำนักงาน ก.พ. พ.ศ. 2471–2540. กรุงเทพมหานคร : แทรเวลเวลด์ จำกัด.

_____ (2543). อนุมัติซ่อมแซมและทาสีอาคารสำนักงาน
ผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ. อัดสำเนา.

_____ (2496). การปรับปรุงสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน ณ
ประเทศอังกฤษ. อัดสำเนา.

_____ (2496). งบประมาณค่าใช้จ่ายในการจัดหาสถานที่ใหม่
และการซื้อครุภัณฑ์. อัดสำเนา.

_____ (2497). สถานที่ทำงานของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน
ไทยในประเทศอังกฤษ. อัดสำเนา.

_____ (2497). อาคารที่ตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน. อัดสำเนา.

_____ (2498). อาคารที่ตั้งสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน. อัดสำเนา.

_____ (2503). ขออนุมัติเงินค่าซ่อมแซมอาคารที่ตั้งสำนักงาน
ผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ. อัดสำเนา.

_____ (2505). ขออนุมัติโอนเงินอุดหนุนประเภทค่าเล่าเรียน
นักเรียนต่างประเทศเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ.
อัดสำเนา.

_____ (2511). การทาสีและซ่อมแซมอาคารสำนักงานผู้ดูแล
นักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ. อัดสำเนา.

_____ (2516). การซ่อมแซมอาคารสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน
ไทยในประเทศอังกฤษ. อัดสำเนา.

_____ (2527). รายงานความเสียหายของอาคารสำนักงาน
ผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ เนื่องจากฝนตกหนัก. อัดสำเนา.

_____ (2536). การซ่อมแซมบำรุงรักษาอาคารสำนักงาน
ผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ. อัดสำเนา.

_____ (2536). คู่มือและแนวทางปฏิบัติสำหรับนักศึกษาทุน
รัฐบาลและนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการ
พลเรือน.

- _____ (ม.ป.ป.). 100ปีนักเรียนทุนรัฐบาลไทย. กรุงเทพมหานคร
: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- _____ (2529). โดยการขายและจัดซื้อสำนักงานผู้ดูแลนักเรียน
ไทยในประเทศอังกฤษ. อัดสำเนา.
- สิริกัญจน์ รัตนเกตุ. (2540). การออกแบบนิทรรศการเรื่อง “หนังสือสมุดไทย” ณ อาคารเรือน
ไทย มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา นครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุมิตรา จันทร์เภา. (2540). ตามรอยพระบาท 100 ปี เสด็จประพาสยุโรป. ศิลปวัฒนธรรม, 18
(10), 70 – 99.
- สุมิตรา จันทร์เภา. (2540). อังกฤษเมืองแก้วเพชรแพรวลอยสรวง. ศิลปวัฒนธรรม, 18 (10), 132–
155.
- สุถักษณ์ ศิวรักษ์. (2534). เราได้อะไรจากเมืองนอก. ศิลปวัฒนธรรม, 12 (4), 154 – 161.
- สุวรรณ ชนะสงคราม. (2536). รายงานเรื่องการดูแลจัดการศึกษาของนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร.
จักร. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท..
- สุวรรณ ชนะสงคราม. 28 มีนาคม 2543. สัมภาษณ์.
- อนุสรมงคลการ, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า. (2535). ไปเมืองนอก. กรุงเทพมหานคร : อักษร
การพิมพ์.
- อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ. 12 มิถุนายน 2543. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี. สัมภาษณ์.
- อัมพร วันดีและชลรัทธา จันทา. (2543). “สิทธิคนไทยกับการดูหนังเรื่อง Anna and the King.”
สารคดี, 15 (180), 22 - 25.
- อารี ลักษณนัย. 25 พฤษภาคม 2543. สัมภาษณ์.
- อุษา ดวงสา. (2537). การวิจัยเชิงคุณภาพทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ในการศึกษาและสังคมสมัย
ใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เอมอร อร่ามกุล. 25 พฤษภาคม 2543. สัมภาษณ์.

Available : [Http://www.epinions.com/trvi-review-P/E-4E68C2C-3/E2A469-bd4](http://www.epinions.com/trvi-review-P/E-4E68C2C-3/E2A469-bd4) (2000, Sep 12)

Chandler Soreven (1993, May). Museum and Informal Education. CMS Bulletin, museum practice reports (Online).1(1), 1-5. Available : <http://www.si.edu/cms/bull/apr96/D.Lynn%20McRainey.htm>. (2000, July 24)

- D.Lynn McRainey (1996, April). Interpreting History through Interactive Experiences CMS Bulletin, MUSEUM practice reports (Online).4CD, 1-9. Available :
<http://www.si.edu/cms/bull/apr96/D.Lynn%20McRainey.htm>. (2000, July 24)
- David Dean. (1994). Museum Exhibition. London : Routledge.
- Deborah Kmetz (1993, Man). Seeing It With Your Own Eyes. CMS Bulletin, museum practice reports (Online).1(1), 1-2. Available : <http://www.si.edu/CMS/bull/apr96/D.Lynn%20McRainey.htm>. (2000, July 24)
- Goshel (1999, September 17). Many Fascinating Museumg. Smithsonian Institution (Online), 1-2.
- Ivan karp and Steven D.Lavine. (1990). Exhibiting cultures. United States of America : Smithsonian Institution.
- Jroberts (2000, July 12). The Holocaust Museum. Smithsonian Institution (Online), 1-4. Available : <http://www.epinions.com/trvi-review-318C-DBAIC54-396C93AA-prode> (2000, Sep 12)
- Peter G. Stone and Brian L. Molyneaux. (1994). The Presented Past : Heritage, Museums and education. London : Routledge.
- Rabbitt, Pat. (1994). The Educational Role of the Musuem. New York : Routledge.
- Willowbear (2000, July 1). A Haven For The Museum Junkie. Smithsonian Institution (Online), 1-5. Available <http://www.epinions.com/trvi-review-/P08-845906B-395EA601-prod4> (2000, Sep 12)

รายชื่อนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง ตั้งแต่ พ.ศ. 2440-2542

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
1.	พุ่ม สาคร	2440
2.	ชิน บุญนาค (พระยานิพัทธ์กุลพงศ์)	2440
3.	รื่น ศยามานนท์ (พระยาราชนุกุลวิบูลย์ภักดี)	2441
4.	สรเสริญ สุขยางค์ (พระยาสาตราศาสตร์ศิริลักษณ์)	2442
5.	-	2443
6.	-	2444
7.	บุญช่วย วนิกกุล (พระยาเทพวิฑูรพหุลศรุตาบดี)	2445
8.	ชม สุขะวณิช (พระยาวิกรมรัตนสุภาภชรรมาภิราบเทพสภาวดี)	2445
9.	ม.จ.สกลวรรณากร วรวรรณ	2446
10.	ทวน ธรรมาชีวะ (พระยาศรีปัญญา)	2446
11.	เลื่อน อินทร์	2447
12.	ม.จ.วรรณไวทยากร วรวรรณ (กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์)	2447
13.	สमान ปิ่นيارชุน (พระยาสถยติการบรรจง)	2448
14.	ดวง บุญนาค (พระยาเสถียรฐานปนกิตย)	2448
15.	ซังฮี มุ่งการดี (หลวงสรรพหัตศุกิจ)	2449
16.	รุณจิต กาญจนวณิช (พระยาประกิตกมลศาสตร์)	2449
17.	เนียม วัชรเสถียร (หลวงชำนาญานารากล)	2450
18.	พุด รักตะประจิต (หลวงรตรัฐวิจารณ์)	2450
19.	แอบ รักตะประจิต (พระยาศัลวิธานนิเทศ)	2451
20.	ฉา โพธิ์ทิต (หลวงชำนาญการ)	2451
21.	สิน สุวงศ์ (หลวงสุเวชสุกิจ)	2452
22.	กำจร พลังกูร (พระอภัพันตราพร ธพิศาล)	2452
23.	โยน ไยประยูร (พระประกอบยันตรกิจ)	2453
24.	มูณี มหาสันทนะ (พระเวชยันตรังสถยดี)	2453

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
25.	อวบ (หลวงสมักรอนุศิษย์)	2454
26.	เจริญ เชนะกุล (พระเจริญวิศวรรม)	2454
27.	ชมอุบล รามโกมุท (หลวงปริญาโยควิบูลย์)	2455
28.	พร ประเสริฐ	2455
29.	เปียน สุมาวงศ์ (พระมณฑุเวทย์วิมลนาถ)	2456
30.	ชม จามรมาน (พระมณฑุภาณวิมลศาสตร์)	2456
31.	ดี ศิริสุข (พระธีรณสารวิศวรรม)	2457
32.	พิน คงศักดิ์ (หลวงเผด็จวิทยาสูง)	2457
33.	สนั่น (ง่วนอัน)	2458
34.	ประวัตติ สุวรรณแสง (หลวงปริพนธ์ พจนพิสุทธิ์)	2458
35.	บุญเชย ปิตรชาติ (หลวงประพันธ์ไพรัชพากย์)	2459
36.	สิงห์ ไรวา (พระนรราชจำนง)	2459
37.	พิน เมืองแมน (หลวงพินพากย์พิทยาเทพ)	2460
38.	วาด เข้มประยูร (หลวงวาจาวิฑาวิฑมภ์)	2460
39.	วงศ์ กุลพงศ์ (หลวงพรหมทัตเวที)	2461
40.	ไหมพรม (ศรีสวัสดิ์ (หลวงพรหมทัตเวที)	2461
41.	เล็ก สุมิตร	2462
42.	ศิริ สิดปรีชา (หลวงศรีปรีชาธรรมปาฐก)	2462
43.	ฮงฮี	2463
44.	สอ เสถบุตร	2463
45.	เม้ง	2464
46.	ประเสริฐ กังสดาล	2464
47.	ม.ล.ชูชาติ กำภู	2465
48.	ไช้ ยูนิพันธ์	2465
49.	ม.ล.ชิตเชื้อ กำภู	2466
50.	เพิ่ม ลิมปีสวัสดิ์	2466
51.	อู๊ด มุลากร	2467
52.	แถบ นีละนธิ	2467

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
53.	จรัส ฉายะพงศ์	2468
54.	ม.ล.มานิจ ชุมสาย	2468
55.	สนั่น สุมิตร	2469
56.	สัณย์ โสปียะ	2469
57.	เฉลียว ทองอุไทย	2470
58.	พร ศรีจามร	2470
59.	ช่วย ทองใบ	2471
60.	สัจด์ กาญจนกฤษร	2471
61.	โกเมศ เครือตราฐ	2472
62.	ประยูร วิญญรัตน์	2472
63.	เสนาะ อินทร์	2472
64.	ทวี ตุมราศวิน	2473
65.	วังอ้อ ตั้งคณะสิงห์	2473
66.	จ่านง สุ่มสวัสดิ์	2473
67.	บุญเยี่ยม มีสุข	2474
68.	สมพงศ์ รัชฎรัตน์	2474
69.	สายหยุด เก่งระดมยิง (คุณหญิงดิษฐการภักดี)	2474
70.	บุญมา วงศ์สวรรค์	2475
71.	สมาน มั่นตราภรณ์	2475
72.	วัลลภ นิวาสนันท์	2475
73.	นายฉัตรชัย ฉัตรานนท์	2508
74.	นายถาวร สุขากันยา	2508
75.	นางสาวจินตลา ดิงศภัทย์ (วิเศษกุล)	2508
76.	นายอนุสนธ์ กัดเจริญ	2509
77.	นายบรรลือ ฉันทาศิษฐ์	2509
78.	นางสาวเกษร ชินเมธีพิทักษ์	2509
79.	นางสาววารพรรณ นิมบุญจาช (ตั้งใจตรง)	2509
80.	ม.ร.ว.กัลยา จิตรพงศ์ (ตั้งศภัทย์)	2509

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
81.	นางสาวสุดาทิพย์ อินทร	2509
82.	นายจำเริญ ศรีพัฒน์	2510
83.	นายเชิดชัย จันทร์นะภา	2510
84.	นางสาวมาจรี ชาณสุวรรณค์ (Breadford)	2510
85.	นางสาวฐานินทร์ บัวจรรุญ	2510
86.	นางสาวสุคนธ์ เมืองแมน (จันทร์นะภา)	2510
87.	นายบรรจง ตั้งสุทธิชัย	2511
88.	นายเลอเกียรติ วงศ์สารพิบูล	2511
89.	นายจุลชีพ จินวรรณ	2511
90.	นางสาวปราณี ทินกร (ชนพรพันธ์)	2511
91.	นางสาวสิริ บุญนาค	2511
92.	นายชเนตร นรภูมิพิภักษ์	2512
93.	นายกฤษรัตน์ เฮงสกุล	2512
94.	นายเทอดเกียรติ วิทยาลัย	2512
95.	นางสาวดวงทิพย์ ตันติวงศ์	2512
96.	นางสาวประไพพรรณ วัฏฏะสิงห์	2512
97.	นายโกลก ปิงตระกูล	2513
98.	นายวุฒิพงษ์ เปรียบจริยวัฒน์	2513
99.	นายศักรินทร์ สุวรรณนุกูล	2513
100.	นายพรรณณรงค์ สาลีรัฐวิภาค	2513
101.	นางสาวงามมาศ สวรรณทัต (เกษมเศรษฐ์)	2513
102.	นางสาวจาตุรี ตั้งศภักดิ์	2513
103.	นายสุวิทย์ ไทยศรีวงศ์	2514
104.	นายสมศักดิ์ ตันติพุกนันท	2514
105.	นางสาวชูชาน อารีย์กำภู ณ อุษยา	2514
106.	นางสาวสงวนศรี จันทร์วิเชียร	2514
107.	นางสาวนันทกา กาญจนพันธ์	2514
108.	นางสาวอนัญญา ภูงคกุล (อึ้งภากร)	2514

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
109.	นายปรกรณ์ วิชยานนท์	2515
110.	นายสุคนธ์ กาญจนรักษ์	2515
111.	นายอรุณ จิรชวลา	2515
112.	นายดำรง เกษมเศรษฐ์	2516
113.	นายเลอสรร ชนสุกาญจน์	2516
114.	นายสุวัฒน์ ธนีย์วัน	2516
115.	นายวิทิศ รัชชดาตะนันท์	2516
116.	นายภาสกร ชันธนะภา	2516
117.	นางสาวกอบกุล ว่องพุลสิน	2516
118.	นายพิพัฒน์ เอี่ยมชีรางกูร	2517
119.	นายภูวินทร์ พิชัยชาญรงค์	2517
120.	นายสุพัฒน์ วัฒนศิริ	2517
121.	นางสาวสลักโถม ธนะศิริ	2517
122.	นางสาวอานิก วิเชียรเจริญ	2517
123.	นายประมวล ชติกมลธรรม	2518
124.	นายดวิทย์สุข ชัยศุภกิจสินธุ์	2518
125.	นายพิชัย พิทยาอัจฉริยกุล	2518
126.	นางสาวอรพรรณ ณ บางช้าง	2518
127.	นายเจษฎา คีรีรัฐนิคม	2519
128.	นายสมเกียรติ วิรัตน์โยสินทร์	2519
129.	นายสิทธิภัทร์ รุ่งประเสริฐ	2519
130.	นางสาวสุธนา ณ ป้อมเพ็ชร	2519
131.	นางสาวธารทิพย์ แก้วทิพย์	2519
132.	นางสาวจุฬากรณ์ แพทย์ชีพ (นำชัยศิริ)	2519
133.	นายวันชัย ธรรมฐิติวัฒน์	2519
134.	นายอนุชิต ธีรานูชิต	2520
135.	นายศิริชัย ศิลปอาชา	2520
136.	นางสาวกาญจนา เขียมวิมลวัฒน์	2520

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
137.	นางสาวพร้อมจิตต์ รินทกุล	2520
138.	นายรัช อังสุวรั้งยี	2521
139.	นายธิตี เวชแพทย	2521
140.	นายกิตตินันท์ อนรรฆมณี	2522
141.	นายธเนศ วณิชพันธ์	2522
142.	นายศักดิ์ นาราวงศ์	2522
143.	นายไพบูลย์ มไหสวริยะ	2523
144.	นายพงศ์อมร บุนนาค	2523
145.	นางสาวพัคตร์พีไล ปลัดรักษา	2523
146.	นายกฤษฎา ศาสตร์วาทา	2524
147.	นายพรชัย กิ่งวัฒนกุล	2524
148.	นายชาญ เกียรติบุญศรี	2524
149.	นางสาวสุขใจ เตโชปิยกุล	2525
150.	นางสาวสายธาร หงสกุล	2525
151.	นายเวสาริษฐ์ เวสสโกวิท	2526
152.	นางสาววีรินทร์ อัสวชิน	2526
153.	นายรังสฤษฏ์ กาญจนวณิชย์	2526
154.	นางสาวนราธิป โอศิริ	2526
155.	นางสาวกาญจนา มนต์ไพบูลย์	2527
156.	นายพีรพงษ์ เชี่ยววานิช	2527
157.	นายสมชาติ ฉันทศิริวรรณ	2527
158.	นายวศิน อรดีดลเชษฐ	2527
159.	นายสุชาติ แซ่ลิ้ม	2527
160.	นางสาวดวงใจ เล็กสมบูรณ์	2527
161.	นายทิม คุณวัฒน์	2527
162.	นางสาวมณฑล นาคสวัสดิ์	2527
163.	นายพิษณุ เสงี่ยมพงษ์	2527
164.	นางสาวกนกรส ผลการกุล	2528

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
165.	นายธีระพงษ์ ปุญญากริยากร	2528
166.	นางสาวปิยะทัสสน์ สิงหวิสัย	2528
167.	นายทฤษฎ์ รอดประเสริฐ	2528
168.	นายเอช เข้มประทุม	2529
169.	นายสายัณห์ แดงกมล	2529
170.	นายสมชาย เหล่าวัฒนา	2529
171.	นายตรีญณ์ อินทรโอภาส	2530
172.	นางสาวสรประภา สายสนิท	2530
173.	นายทวิศักดิ์ บรรลือสินธุ์	2530
174.	นางสาวศิรินุช ธรรมาภรณ์พิลาศ	2530
175.	นายเอกนาถ สุวินทวงศ์	2530
176.	นางสาวปิยะพิณ ปันยาชีวะ	2530
177.	นางพรรณนภา วิจิตรกร (เหราบัตย์)	2531
178.	นายวรวัฒน์ ตั้งสง่าศักดิ์ศรี	2531
179.	นายปราโมทย์ พิริยะโกคสมบัติ	2531
180.	นายคอน นาคทรรรพ	2531
181.	นางสาวศิริลักษณ์ แซ่ลิ้ม	2531
182.	นายพลพัฒน์ สุรบถ	2531
183.	นายพูนศักดิ์ พลอยประดิษฐ์	2532
184.	นายอธิภัทร โรจน์นครินทร์	2532
185.	นางสาวสาวิตรี แสงจันทร์สมพร	2532
186.	นางสาววรรณ วรุตตมะ	2532
187.	นายอลงกต ชูตินันท์	2533
188.	นางสาวสุนีย์ รุจิราวรรณ	2533
189.	นายสมศักดิ์ กิตติปิยกุล	2533
190.	นายบุญชาญ สมบูรณ์ศักดิ์กุล	2533
191.	นางสาววรัมน ปุรผาดิ	2533
192.	นายอนันตโชค โอแสงธรรมนนท์	2534

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
193.	นางสาววิจิตมา บุรณวัฒน์	2534
194.	นายพิเชษฐ แสงเทียน	2534
195.	นายกุลพันธ์ พิมพ์สมาน	2534
196.	นายชาติ อัครวีรธรรม	2534
197.	นายภูมิพัฒน์ แสงอุดมเลิศ	2534
198.	นางสาววันทนา มคณวิทย์	2534
199.	นางสาวชื่นชม สง่าราศรี	2535
200.	นางสาวสุทธภา อมรวิวัฒน์	2535
201.	นางสาวพรรณวดี คณานุทรัพย์กุล	2535
202.	นางสาวปฤษฎา รัตน์พุกภัย	2535
203.	นายศิวพงศ์ บุญสาดี	2535
204.	นายธันยเชษฐ์ เอิกเวชวิท	2535
205.	นายศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ	2535
206.	นางสาวภักพรพรณ ทิพยมนตรี	2535
207.	นายดวงเมือง แจ่มจำรัส	2536
208.	นางสาวอติตา โคมินทร์	2536
209.	นางสาวมุขยา พานิช	2536
210.	นายรุจิกร ภาวสุทธิไพสิฐ	2536
211.	นางสาววรรณวิภา ศิริวัฒน์เวชกุล	2536
212.	นางสาวอาภา ธีรการณวงศ์	2536
213.	นายศิธร ประดิษฐ์สาร	2536
214.	นางสาวชนพร ทองเทพไพโรจน์	2536
215.	นายโสภณ อัครวานิชิต	2536
216.	นางสาวณัฐวี เสถียรภาพงษ์	2537
217.	นางสาวจินตนิยา สุจริตเวสต์	2537
218.	นางสาวมะลิ จิระกุล	2537
219.	นายทรงพล ดิจงกิจ	2537
220.	นางสาวอริษา มุฑิตาเจริญ	2537

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
221.	นายจรัสพงศ์ โชติกวนิชย์	2537
222.	นางสาวปิติพร พนาภัทร์	2537
223.	นางสาวพรรณทิพา แสงศิรินาคะกุล	2537
224.	นายเอกพร จิระสันติการ	2537
225.	นางสาวภาณุวิณี สุริยสัตย์	2538
226.	นางสาวอาวีวรรณ วามวานิชย์	2538
227.	นางสาวนริสา ลากล้ำวานิช	2538
228.	นางสาวโสภิตสุดา ทองโสภิต	2538
229.	นายฤทธิ วิชกุล	2538
230.	นางสาวอรศิริ รังรักษ์ศิริวรรณ	2538
231.	นางสาวสลิล ศิริพงศ์	2538
232.	นางสาวบัวบุชา เสมากักดี	2538
233.	นายคอย จรรย์ศุภรินทร์	2538
234.	นางสาวกัญชวลี วาณิชย์การ	2539
235.	นางสาวศินารถ เจนการ	2539
236.	นายปรกรณ์ กาญจนวงศ์	2539
237.	นายภราดร รังสิมาภรณ์	2539
238.	นางสาวปัทมวรรณ เอื้อวิทยา	2539
239.	นายวิเชษฐ์ โพธิวิสุทธิ์วาทิ	2539
240.	นางสาวดวงมณี พฤทธิวิทยา	2539
241.	นายวินัย วงศ์สุรวัฒน์	2539
242.	นางสาวปิยะดา พนาภัทร์	2539
243.	นายฤตวีร์ กิติวุฒิกุล	2540
244.	นายประพันธ์ สุขสมปอง	2540
245.	นายอเนกวิทย์ บุญเกษม	2540
246.	นายกันต์ ศรีจันทร์ทองศิริ	2540
247.	นายหวัง หงษ์ตระกูล	2540
248.	นางสาวทอแสง เชาว์ชุติ	2540

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ทุนปี
249.	นายแอลสิทธิ์ เวย์การา	2540
250.	นางสาวพริมา คำธิธรรมนิจ	2540
251.	นางสาวอรณิชา สว่างฟ้า	2540
252.	นายดอน จรรย์ศุภรินทร์	2541
253.	นายสรวิศ ชัยโรจน์	2541
254.	นางสาววาสนา วงศ์สุรวัฒน์	2541
255.	นายพีร์ สีสัมพรโรจน์	2541
256.	นายณัฐวุฒิ ชีรธร	2541
257.	นายภูมิ ศิรประภาศิริ	2541
258.	นายภาณุ ตรีเวช	2541
259.	นางสาวเสมอจิต ลิ้มลิขิต	2541
260.	นายสมยศ อัสสมงคล	2542
261.	นายวิท สุทธิชาติกุล	2542
262.	นายเอกรัตน์ ฐิติมัน	2542
263.	นายกุลิศ บุรณกนิษฐ	2542
264.	นายจักรพันธ์ เทือกตะ	2542
265.	นางสาวสุชานันท์ เต็มบุญเลิศชัย	2542
266.	นางสาววิภาณันท์ ประสมปลื้ม	2542

ที่มา : เอกสารสำนักงาน ก.พ. , เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่ (ม.ป.ป. : 1-30)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวสุนัน ขำฉูทอง

วัน เดือน ปี เกิด ๒๒ พฤษภาคม 2518

สถานที่เกิด จังหวัดพัทลุง ประเทศไทย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2537-2540

ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

พ.ศ. 2541-2543

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอกวัฒนธรรมศึกษา แขนงวิชา พิพิธภัณฑศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

EXECUTIVE SUMMARY
A STUDY OF THE HISTORY OF THE THAI STUDENT OFFICE IN
LONDON FOR THE EXHIBITION DESIGN SAMAKEE
ASSOCIATION MEMORIAL.

A summary of abstract

The objective of this research is to study the historical background of the Thai Student Office in London which include the historical background of Thai education in the United Kingdom, the students' life and Thai society in the United Kingdom for the conception of museum's content at Samaggi association in the Thai Student office.

The research will be based on the document analysis which used the documents from the National Archive Department, the Office of Civil Service Commission, the Old England Students Association and other documents such as the funeral memorial books, the students' memorial articles, and photographs. Furthermore, this information will be gained from interviewing people such as the former Superintendents in the United Kingdom, the students who was graduated from the United Kingdom and architect to collect data which lead to the studying of the conception for museum design.

According to the research, it was found that the King was recognized that the education will be the major key of the human resource development in Thailand, for the reason that King Rama V had decided to send the Princes, Lords, and students to study in the United Kingdom and started to donate the King Scholarship in the King Rama VI period, and then established the Thai Student office in London in the King Rama VII period as the authority for educational management in the United Kingdom, in addition to supervise the studying and finance of Thai students. Consequently it had the first British superintendent, and then it had the Thai superintendent in 1922. About the Thai students' life and Thai society in the United Kingdom, it was found that as apart from the hardworking in education, was the establishment of Samaggi Association by King Rama VI.

Moreover, the exhibition design is represented the concept of Hall of Fame for the audiences' understanding of the historical background of Thai Student Office and also the examples for overseas students in the present to learning about the hardworking in education and the harmony of the former Thai students

Introduction

History of Thai education in overseas began since the Sukhothai era. At that time, groups of monks were sent to study Buddhism in Srilangka and artisans were sent to study the art of making of 'Sangkhaloka' in China. During Ayutthaya period, King Narai the Great sent students to learn western culture and technical knowledge in France by traveling along with groups of ambassadors.

Thai people became more interested in learning language, arts and sciences in the United Kingdom after the United Kingdom gained victory over China in the Opium War. It was then during the reign of King Rama III that Siam started to seriously established ambassadorial and commercial relations with European countries. During the reign of King Rama IV, he had the policy to urge Thai people to study English from missionaries. Since then, it became more popular among Thai people to study western culture and language.

Then, in the reign of King Rama V, Thailand was threatened by the Western influence. The King, therefore, had the policy to speed up the country's development to be on par with the western countries, so he decided to send the off springs of high-ranking statesmen to study arts and sciences in the United Kingdom. It was the first step of western-style education for Thailand from which has brought a tremendous benefits to the country later on.

Based on this background, so it is important that we stage an exhibition concerning the history of Thai education overseas because it has had a huge impact on shaping the Thai society which led to the transformation of the country as a whole. There is no other place better than the Thai Student Office where the exhibition should be organized as it is the body directly in charge of the living of Thai students in Europe and is the best resources for such history.

Materials and Methods

This study is based mainly on qualitative analysis by researching from old documents as well as analyzing from the remaining ancient evidences.

Basic Data Set

1. Theories and concepts of exhibiting the exhibition
2. Information for the reasons for sending Thai students to abroad during the reign of King Rama V.
3. Information regarding the historical development of sending Thai students to overseas from 1842 to 1999.
4. Information on the background of the Civil Service Commission regarding its responsibility in assisting Thai students in overseas.

Data Collecting

1. Facts from old documents: this is a basic data collecting as to get an insight into the history of Thai education overseas. Information is mainly obtained from books, thesis, magazines, newspaper and so on. Type of information can be classified as follow:
 - Documentary information concerning the background of Thai Student Office in the London
 - Evidence from old photo, showing the relation between students and the student office.
 - Evidence from old items
 - Evidence from map and floor plan of the building of Thai Student Office.
 - Theories and concept ideas about exhibiting an exhibition
2. Oral history: this information will be gained from interviewing people who were involved in the history and development of Thai education overseas. They can be classified into three groups as follow:

2.1 The example of superintendents in United Kingdom.

- Chayathawat Srithawat (1989)
- Amon Aramkul (1990)
- Suwan Chanasongkram (1993)
- Somphot Numpakun (1997)
- Phunrung Phunhong (1999)

2.2 The example of students in United Kingdom.

- Vithaya vetchacheeva
- Apisit vetchacheeva
- Nunphun Anekvanich
- Nutchariya Sangsarang
- Aree Lucksanai

2.3 The example of exhibitionists

- Sawan Tangtrongsitthikul

Data Analysis

Based on the historical data analysis, we can categorized the exhibition into three major topics: historical background of Thai education in overseas, historical background of Thai Student Office, and the student's life and society in the United Kingdom. These topics will give an insight into the exhibits of exhibition. For better understanding, old photo will be presented together with the display of ancient items.

Results

The historical development of Thai education in the United Kingdom from 1842-1999

The prior objective of sending Thai students to study abroad was based on the ground that the country was in need of skilled and educated people to help develop the country as to be accepted as a civilized nation.

The historical development of Thai education overseas can be divided into three periods as follows:

1. King Rama III – King Rama IV (1842-1868)

During the reign of King Rama III, the United Kingdom gained victory over China in the Opium War. The King felt the need for western-style education system, thus he carried out the policy to encourage Thai people to study arts and sciences from the western counterparts. Since then, the interest in modern education grew more in the Thai society. Then during the reign of King Rama IV, Thailand started to establish ambassadorial and commercial relations with western countries by sending Thai students to study abroad.

2. King Rama V – King Rama VI (1868-1925)

During this period, the country was under threat from the western colonialism. King Rama V thus put more emphasis on educational development by sending offsprings of high-ranking state officials to study abroad. A 'Royal Student Fund' was also set up to provide financial assistance to those sent to study abroad. Then came the period of King Rama VI, the country's economy was in the doomed period but the policy of sending Thai students abroad still continued. The King set up a committee to specially oversee the country's budget for overseas education as well as set the guidelines for each ministry to find suitable person to study abroad.

3. King Rama VII – King Rama IX (1925-1999)

As the number of Thai students in overseas increased, King Rama VII decided to establish department, whose name was later changed to be the Office of the Civil Service Commission. It is the unit responsible for providing assistance to Thai students having oversea education. Then in 1965, the present monarch—King Rama IX reestablished the 'royal fund project.' He also changed the title of scholarships from ministry-funded scholarships to be Thai government-supported scholarship scheme.

Thai Student Office in London

During the beginning of sending off Thai students to study abroad, Thai government needed to seek support from the government of those foreign countries to take care of and develop education program for Thai students. That was long before the establishment of Thai Embassy in the United Kingdom in 1867 (BE 2410) and the setting up of Office of Civil Service Commission by King Rama VII in 1927 (BE 2470). Afterwards, the first Thai Student Office in Europe was established in London. Later in 1955 (BE 2498), during Field Marshal P. Bhibulsongkram's government, Thai Student Office separated its office from the Thai Embassy in the United Kingdom to locate on Prince Gate, London.

In 1897 (BE 2440) western officials were initially employed by Thai government to be Thai student in London and reported to the Thai Embassy. The first Thai student superintendent was Mr. James Alqernon Brown. Then Col. C.V. Hume and Mr. A. Cecil Carton were in charge respectively. Later King Rama VI suggested that the position be held by Thai national since it required thorough knowledge of Thai government's policy and the country's needs. In 1922 he appointed Phayaparotracha to be first Thai national Thai student superintendent in the United Kingdom. By the time the Ministry of Education took charge of Thai student abroad education, its three officials: Phayaprichanuson, Phasuwapunphittayahan and LoungPhamotchanyaripart were appointed by King Rama VI to take the post. Later when the Office of Civil Service Commission was established, high ranking officials were dispatched to take the position in 4 year period each.

Life and Society of Thai Students in the United Kingdom.

One unique characteristic of life and society of Thai students in the United Kingdom, apart from the hardworking in education, was the establishment of Unity Society. The Society was founded by King Rama VI in 1901 (BE 2444) as a forum for Thai students, especially the younger ones, to get together and attend occasional meetings during school break so that they could maintain their Thai language speaking and cultural society in exile.

Each occasional meeting usually took 10 days. Many activities such as sports, stage performances, debates, ballroom dancing and parties were organized. Unity Society also published its own periodical, Samakkisarn, to distribute news and information to its members. Furthermore, its articles were greatly influential to Thai students' political thinking and expression. Some were even chosen to be republished in Thai periodicals in Bangkok. However, the role of Samakkisarn had changed over time since it gradually lost its popularity among later Thai students.

Discussion

The study of the exhibition held at Union Society room, Thai Student Office in London can be divided into:

1. The study of building location and its environment.
2. The analysis of historical contents in comparison to the exhibition contents.

The Study of Building Location and its Environment

The consideration and selection of location and area for the exhibition are appropriate to present the concept and contents of the show. It can be pointed out that the exhibition venue is considered the center of Thai history in the United Kingdom and definitely provokes the viewer's appreciation in history. The proposition from the surveys can be summarized as follows:

The location of Thai Student Office is easy to reach, by both underground and bus transportation. Facilities such as power and water supply, telephone line and other necessary services are available. The 294 square meter area of the office provides adequate space. The office is situated in a row house style building of which the simple design is in harmony with local Thai culture. Opposite side of the building is Hyde Park. The nearby surroundings are several important historical sites. All of these serve a magnificent setting.

At present the Thai Student Office in London provides services more than its initial purposes. It is the node where resting place for Thai people and students in London, support center as well as check-in/check-out point for Thai students at arrival and departure of the London

are all situated. The exhibition is organized at the ground floor, in the area along the aisle to Union Society room. This makes straight line layout which is suitable to provide the continuity of the show and is appropriate in accommodating visitors. With no confusing direction, the flow of the presentation could then be achieved and the viewers easily get to the point of the exhibition contents.

The Analysis of Historical Contents in Comparison to Exhibition Contents

The exhibition reveals that the history of Thai student education in the United Kingdom initially took root from the awareness of oversea education and the trust in Western knowledge. This is the opening theme for the viewers to learn. The symbolic ancient clock and model of sailing ship are provided. Then comes the exciting theme - the golden age of Thai student education in the United Kingdom. The exhibition illustrates the movement reaching its peak by the time King Rama V sent off his sons, relatives and many scholar students of various ministries to study in European countries. Finally is the turning point towards the present time, the theme extensively showcases human heartiness and virtue, full of philosophy and traditional way of life illustrated by images and poetry. Unity and reflection of Thai nationality are also represented in this theme.

As for the history of Thai Student Office in London itself, the exhibition demonstrates a historical record with links to current actual historical events. The show emphasizes the importance of the Office as the center of supervision, services, support and gathering place for Thai students in the United Kingdom. The relationship of these qualities is represented by the symbolic artistic works and the model of student guardian's office atmosphere.

The exhibition of "the Life and Society of Thai Students in the United Kingdom" reflects, not merely the studying environment in school, also more other valuable things that had been seized as life experiences contributing to the students' potential leadership and uncovering of their true ability in various fields of development in Thailand, Unity Society activities and features of Thai students who later took major role in Thailand's development.